

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1926:35
FINANSDEPARTEMENTET

SVERIGES ALLMÄNNA SKOGAR

AV

GUNNAR ANDERSSON

STOCKHOLM

1926

Statens offentliga utredningar 1926

Kronologisk förteckning

1. Utredning rörande lagstiftningen om arbetstidens begränsning i vissa främmande länder av John Nordin jämte uppgifter angående arbetstiden i vissa länder, som sakna allmän lagstiftning rörande arbetstidens begränsning, sammanställda inom socialstyrelsen. Bihang 2 till socialstyrelsens den 2 november 1925 avgivna betänkande med förslag till reviderad lag om arbetarskydd. Norstedt. (4), 211 s. S.
2. Betänkande angående de icke rättsbildade domsagobiträdenas avlöningsförhållanden och anställningsvillkor. Norstedt. 32 s. Ju.
3. 1921 års pensionskommittés betänkande. 7. Betänkande med nytt förslag till militär tjänstepensionslag. Idun. 51 s. Fö.
4. Postverket. Kort översikt av dess historia, rörelse och organisation. Av M. Marcus. Tiden. (8), 68 s. Fi.
5. Utredning angående det svenska skolväsendets organisation. Norstedt. xij, 462, 151 s. E.
6. P. M. angående tätare tingssammanträden i häradsrätterna. Norstedt. 28 s. Ju.
7. Betänkande med förslag, avgivet den 12 maj 1926 av de jämlikt kungl. brev den 18 juni 1925 tillkallade skakunniga för förenklning av förvaltningsorganisationen vid arméns högre och lägre truppförband. Norstedt. vj, 222 s. Fö.
8. Betänkande med förslag till lag om ändrad lydelse av vissa delar av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom. Norstedt. 346 s. Ju.
9. Betänkande med förslag till lag om behandling av vissa arbetsovilliga och samhällssvårliga m. fl. författningar. Norstedt. x, 184 s. S.
10. Betänkande med förslag angående gymnastiska centralinstitutets verksamhet och därmed sammanhängande frågor. Norstedt. vj, 141 s. E.
11. Betänkande och förslag till förenklning av organisation och förvaltning å flottans stationer och varv samt örlogsdepån i Göteborg. Del 1. Flottans varv. Beckman. 143 s. Fö.
12. Förslag till handbok för svenska kyrkan. Uppsala, Almqvist & Wiksell. xij, 402 s. E.
13. Normalbestämmelser för leverans och provning av cement (cementbestämmelser) samt för byggnadsverk av betong och armerad betong (betongbestämmelser), andra upplagan jämte tillägsbestämmelser. Norstedt. 44 s. K.
14. Tillägsbestämmelser (tillägg nr 1) till de den 27 mars 1924 fastställda normalbestämmelser för leverans och provning av cement (cementbestämmelser). Särtryck ur 1926: 13. Norstedt. 2 s. K.
15. Betänkande med förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk. Norstedt. (2), 72 s. Ju.
16. Betänkande och förslag angående ordnandet av bangårdsförhållandena i Göteborg. Göteborg, Handelstidningen. vj, 90 s. 15 pl. K.
17. Betänkande med förslag till lag angående åtgärder mot dryckenskap och fylleri. Idun. iv, 155 s. Ju.
18. Betänkande angående beskattning av inländska juridiska personers inkomst och förmögenhet. Marcus. 136 s. Fi.
19. Betänkande och förslag till förenklning av organisation och förvaltning å flottans stationer och varv samt örlogsdepån i Göteborg. Del 2. Flottans stationer utom varven. Beckman. 116 s. 1 pat.-tab. Fö.
20. Betänkande angående ändringar i lhovrätternas organisation, arbetssätt och löneförhållanden m. m. Marcus. 203 s. Ju.
21. Utlåtande med förslag angående statsbidrag till nyodling och betesförbättring å ofullständiga jordbruk. Thule. 35 s. Jo.
22. Betänkande rörande den ekonomiska försvarsberedskapens organisation. Beckman. 39 s. Fö.
23. Ingenjör N. Ekwalls utredningar. 5. Utredning beträffande planmässig elektrifiering av landsbygden inom Stockholms län. Beckman. 29 s. 2 kart. Jo.
24. Ingenjör N. Ekwalls utredningar. 6. Utredning beträffande planmässig elektrifiering av landsbygden inom Uppsala län. Beckman. 21 s. 2 kart. Jo.
25. Ingenjör N. Ekwalls utredningar. 7. Utredning beträffande planmässig elektrifiering av landsbygden inom Södermanlands län. Beckman. 24 s. 2 kart. Jo.
26. Ingenjör N. Ekwalls utredningar. 8. Utredning beträffande planmässig elektrifiering av landsbygden inom Göteborgs och Bohus län. Beckman. 21 s. 2 kart. Jo.
27. Ingenjör N. Ekwalls utredningar. 9. Utredning beträffande planmässig elektrifiering av landsbygden inom Älvsborgs län. Beckman. 37 s. 2 kart. Jo.
28. Ingenjör N. Ekwalls utredningar. 10. Utredning beträffande planmässig elektrifiering av landsbygden inom Skaraboorgs län. Beckman. 37 s. 2 kart. Jo.
29. Betänkande angående statsbidrag för torrläggning av mark i ändamål av skogsbröd m. m. Marcus. 86 s. 2 kart. Jo.
30. Betänkande och förslag angående värdering och disposition av kronan tillhörig mark i Vaxholm. Beckman. 75 s. 1 kaarta. Fö.
31. Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Första delen. Domstolsförfattningen. Norstedt. (2), xv, 239 s. Ju.

SVERIGES ALLMÄNNA SKOGAR

DERAS TILLKOMST, TILLSTÅND,
FÖRVALTNING OCH AVKASTNING

AV

GUNNAR ANDERSSON

STOCKHOLM
BOKFÖRLAGS-A.-B. TIDENS TRYCKERI
1926.

Utarbetad på uppdrag av Socialiseringsnämnden.

FÖRORD.

Socialiseringsnämnden överlämnar härmed till offentligheten en undersökning av Sveriges allmänna skogar.

Nämnden har såsom grundläggande material för bedömmande av till dess prövning hänskjutna spörsmål, i ett av de främsta rummen ställt utredningar över vårt lands naturtillgångar.

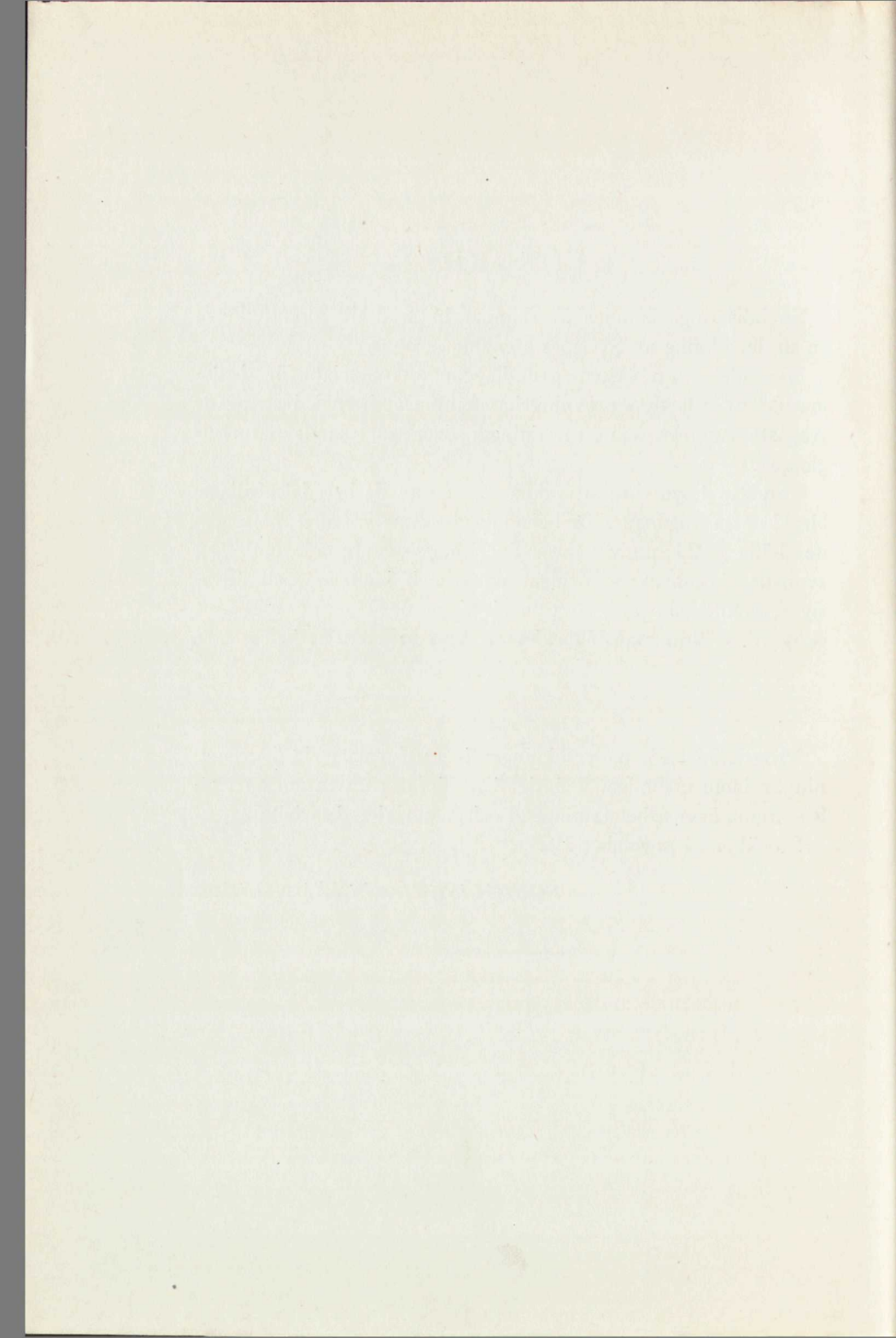
Landets skogar äro att räkna som en av de betydelsefullaste bland dessa tillgångar. De behandlas i trenne volymer, nämligen de båda 1925 utgivna av Nils Schager författade om "Det svenska skogsbrukets förutsättningar och historia" och "Sveriges enskilda skogar", samt nu föreliggande "Sveriges allmänna skogar". Tillsamman bilda dessa trenne arbeten ett helt.

*

Programmet för undersökningen har utformats vid överläggningar inom nämnden. I övrigt har författaren ensam haft att bestämma över arbetets innehåll och materialets bearbetning.

Stockholm i november 1926.

SOCIALISERINGSNÄMNDEN.

FÖRFATTARENS FÖRORD.

Det arbete, som härmed överlämnas till offentligheten, utgör ett försök att lämna en översikt av statens skogsägaende och skogsförvaltning. Det har knappast haft någon föregångare, vilket gjort att svårigheterna att samla det stora materialet till en enhetlig bild i åtminstone för den intresserade ej alltför svår läsbar form varit större än vad vanligen fallet är, då föregångare redan plöjt marken en eller flera gånger.

Att det varit möjligt att det oaktat så pass allsidigt som skett belysa den svenska statens skogsägaende och skogsskötsel, beror på att källor varit för mig öppnade, ur vilka mycket stått att ösa. Tack vare det utomordentliga tillmötesgående, som visats mig från såväl domänstyrelsens f. d. chef generaldirektören Karl Fredenberg som dess nuvarande chef generaldirektör K. J. Beskow, har jag haft möjlighet att erhålla alla upplysningar, som jag önskat och som det överhuvudtaget varit möjligt för verket att lämna.

Den som närmast stått mig bi vid anskaffande av källmaterial och kontroll av redan publicerade uppgifter har varit e. jägmästaren I. Sjöström, t. f. revisor å domänstyrelsens kameralbyrå, vilken jag tackar ej blott härför utan ock för kollationering av hela siffermaterialet samt för all ospard möda han nedlagt på den fordrande korrekturläsningen, vid vilken även hans hustru lämnat en högt skattad hjälp.

Till dem bland mina vänner, som i större eller mindre omfattning lämnat mig råd och upplysningar, ber jag ock få framföra ett varmt tack. Förutom till mina kamrater inom socialise-

ringsnämnden riktas detta tack främst till de båda förenämnda cheferna för domänverket samt till herrar lektor J. A. Amilon, disponenten W. Ekman, överjägmästaren And. Holmgren, landshövding N. Ringstrand, jägmästaren N. Schager och överdirektör D. af Wåhlberg.

Djursholm i november 1926.

FÖRFATTAREN.

INNEHÅLL.

	Sid.
Socialiseringsnämndens förord	III
Författarens förord.....	V
Kap. I. Staten som skogsägare	1
Kap. II. De allmänna skogarnas tillkomst, nuvarande kamerala natur och omfattning.....	4
A. Statsskogar	5
1. Kronoparker.....	5
2. Civila boställens skogar	6
3. Kronoöverloppsmarker	6
4. Kronolägenheter, holmar och skär samt flygsandsplanteringar	7
B. Statens jordbruksdomäners skogar	8
C. Understödsskogar	8
1. Ecklesiastika skogar	8
2. Bergverksskogar	9
3. Renbetesfjällens skogar	10
D. Övriga allmänna skogar	10
E. Statistisk översikt av de allmänna skogarna	11
F. Kronoparkernas tillkomst, geografiska fördelning och omfattning	12
1. Kronoparkernas tillkomst	12
2. Markinköp från enskilda 1864—1924	16
3. Statens vid avvitrtingen i Dalarna och Norrland erhållna skogsmarker.....	23
4. Återgångna stockfångstskogar	25
Kap. III. Statsskogarnas geografiskt-naturhistoriska förhållanden, tillstånd och vård	27
A. Geografiskt-naturhistoriska förhållanden.....	28
1. Geografiskt läge.....	28
2. Markbeskaffenhet	29
3. Impedimentens natur och användbarhet.....	34
a. Ovan trädgränsen belägna marker	35
b. Hållmarker.....	35
c. Torvmarker	35
4. Transportgeografiskt läge	37

<i>B. Skogarnas allmänna karaktär, virkesförråd och virkesproduktion</i>	38
1. Nordsveriges statsskogar	39
a. Skogens allmänna karaktär	39
b. Virkesförråd	40
c. Årlig tillväxt	45
2. Sydsveriges statsskogar	46
a. Skogens allmänna karaktär	47
b. Virkesförråd	51
c. Årlig tillväxt	54
<i>C. Skogsbrukets planläggning och genomförande</i>	55
1. Hushållsenheter	56
2. Hushållningsplanernas upprättande och användning	58
3. Egentliga skogsvårdsåtgärder	63
a. Nordsveriges statsskogar	64
Avverkning	65
Föryngring	67
Gallring och övrig beståndsvård	69
Dikning	70
b. Sydsveriges statsskogar	73
Gallring och avverkning	73
Föryngring	76
Dikning	77
Kap. IV. Statsskogarna som inkomstkälla	79
<i>A. Vissa allmänna svårigheter vid domänverkets bokföring</i>	79
<i>B. Domänverkets administrativa arbete</i>	82
1. Skogliga arbeten	82
a. Skötsel av och tillsyn över vissa fonders och enskildas skogar	82
b. Den lägre skogsundervisningen	91
c. Jaktvård	91
2. Älägganden av social eller allmän administrativ natur	91
3. Förmåner domänverket åtnjuter	93
a. Fri hyra för domänstyrelsen	93
b. Medelredovisning genom länsstyrelserna	93
c. Befrielse från vissa skatter	94
d. Räntefrihet	95
<i>C. Domänfondens tillgångar</i>	97
1. Skogs- och jordbruksfastigheter	97
2. Inventarier	99
3. Fonder och reserverade medel	99
a. Fond för inköp av till skogsbörd duglig mark	99
b. Förynelsefond för återväxtkostnader	100

c. Flottledsfond.....	102
d. Fond för anordnande av jägmästarebostäder	103
4. Rörelsekapital	104
<i>D. Domänfondens inkomster.....</i>	<i>105</i>
1. Huvudsakliga inkomstkällor	105
2. Skogsförsäljningsmedel	106
a. Avverkningens omfattning	106
b. Virkespriser och försäljningsbelopp	111
c. Virkesförsäljningsmetoder	114
Rotförsäljning	115
Försäljning genom auktion, infordrat anbud och under hand	116
Upphugget virke och dess försäljning..	117
Försågat virke och dess export.....	117
Träkol	121
d. Försäljning till andra statens verk	121
e. Virkeslikvid	122
f. Kostnadsfritt utlämnat och för egen räkning använt virke	124
g. Översikt av 1924 års virkesförsäljning	125
3. Arrendemedel	127
4. Ersättning för vissa administrativa arbeten	128
5. Diverse samt tillfälliga inkomster	128
<i>E. Domänfondens utgifter.....</i>	<i>129</i>
1. Personalkostnader	129
2. Kostnader för rörelsen	131
a. Revirexpedition.....	131
b. Byggnaders underhåll	132
c. Rågångar	134
d. Utsyning och stämpling	134
e. Avverkning och virkesförädling.....	137
f. Skatter	138
g. Diverse	139
3. Skogskapitalets underhåll och tillväxt	140
a. Direkt skogsvårdande åtgärder	140
b. Skogsindelning.....	142
4. Förluster å virkesköpare, arrendatorer m. fl. ...	143
Käap. V. Domänverkets revirbokslut och ekonomiska förvalt- ning under åren 1923 och 1924.....	144
<i>A. Bokslutets natur och uppgift</i>	<i>145</i>

<i>B. Vissa allmänna uppgifter om revirens skogar</i>	146
1. Arealer	146
2. Taxeringsvärden	146
<i>C. Revirens inkomster</i>	148
1. Under räkenskapsåret influtna eller upplupna inkomster.	149
a. Skogsförsäljningsmedel	149
b. Arrendemedel	151
c. Ersättning för vissa administrativa arbeten	151
d. Diverse och tillfälliga inkomster	152
2. Bokföringsinkomster	152
a. Bearbetningskostnader för upphugget ännu ej försålt virke	153
b. Hyresersättning för tjänstebostäder	154
c. Ersättning ur förnyelsefonden för återväxtkostnader	155
<i>D. Revirens utgifter</i>	156
1. Personalkostnader	156
a. Lokalförvaltningen	156
Förvaltande personal	157
Bevakande personal	158
b. Centralförvaltningen	159
c. Totala personalkostnader	159
d. Jämförelse mellan 1923 års revirbokslut och domänstyrelsens berättelse för samma år	162
2. Kostnader för rörelsen	163
a. Revirexpedition	164
b. Byggnaders underhåll	164
c. Rågångar och deras underhåll	164
d. Utsyning och stämpling	164
e. Avverkning och virkesförädling	165
f. Skatter	166
g. Diverse	167
3. Skogskapitalets underhåll och tillväxt	167
a. Skogsodling	167
b. Dikningskostnader	168
c. Vägbyggnader	168
<i>E. Bokföringsutgifter</i>	171
<i>F. Förluster å virkesköpare m. fl.</i>	171
<i>G. Vinst och förlust</i>	172
<i>H. Jämförelse mellan statsskogarnas avkastning i de fem nordligaste distrikten och i landets övriga distrikt</i>	173
<i>I. Huvudsummorna i 1925 års revirbokslut</i>	180

Kap. VI. Domänverkets organisation och arbetssätt	183
<i>A. Domänstyrelsens organisation och arbetssätt</i>	183
1. Organisationens tillkomst och utveckling	184
2. Nuvarande organisation	187
3. Personalen, dennas viktigaste åligganden, löner m. m.	190
4. Kostnader för domänstyrelsen	195
<i>B. Skogsstatens organisation och arbetssätt</i>	195
1. Anställningens art	195
2. Den lokala centralförvaltningen, distriktet	196
3. Den lokala förvaltningen, reviret	201
a. Revirens antal under olika tider	202
b. Revirarbetets organisation	205
c. Revirförvaltarens viktigare åligganden, löneförmåner m. m.	207
d. Den bevakande personalen	208
4. Befordringsgrunder och tjänstetillsättning	209
a. Den förvaltande personalen	209
b. Den bevakande personalen	215
<i>C. Arbetareförhållandena å de allmänna skogarna</i>	216
1. Arbetareförhållandena å de sydsvenska statsskogarna	217
2. Arbetareförhållandena å de nordsvenska statsskogarna	220
Kap. VII. Ecklesiastika skogar, bergverksskogar, renbetesfjäl- lens skogar jämte i det föregående ej behandlade allmänna skogar, ävensom skogar under utsyningstvång	223
<i>A. Ecklesiastika skogar</i>	224
1. Olika kameral natur, läge, ytvidd m. m.	224
2. Virkesförråd, avverkning, virkesskördens värde	227
3. Administration och ekonomiskt utbyte	233
4. Sammanfattning	236
<i>B. Bergverksskogar</i>	238
<i>C. Renbetesfjällens skogar</i>	239
<i>D. Övriga allmänna skogar</i>	240
1. Häradsallmänningar	241
2. Sockenallmänningar och besparingsskogar	245
3. Städernas skogar	247
4. Diverse donationers och inrättningars m. fl. skogar	248
<i>E. Enskildas skogar underkastade utsyningstvång</i>	249
1. Krono- och skattehemmansskogar samt husbehovsskogar under lappmarkslagen	249
2. Skogar under skyddsskogslagen	250

Kap. VIII. Sammanfattning av kapitlen I—VII	251
1. Statsskogarnas tillkomst och omfattning	251
2. Statsskogarnas läge, tillstånd och vård	253
Nordsveriges statsskogar, sid. 254. — Sydsveriges, sid. 254.	
3. Skogsbrukets planläggning och genomförande	255
Nordsveriges statsskogar, sid. 255. — Sydsveriges, sid. 257.	
4. Statsskogarna som inkomstkälla	257
Administrativa uppdrag och deras ersättande, sid. 258. —	
Domänfondens tillgångar, sid. 259. — Domänverkets in-	
komster, sid. 260. — Domänverkets utgifter, sid. 262.	
5. De nordsvenska statsskogarnas utbyte jämfört med de syd-	
svenskas	264
6. Domänverkets organisation och arbetssätt	265
Domänstyrelsen, sid. 265. — Skogsstaten, sid. 266. — Ar-	
betarförhållandena, sid. 267.	

KAPITEL I.

Staten som skogsägare.

Staten såsom ägare och brukare av skogsmark är en i vårt land mycket gammal institution. De synpunkter och intressen, som förestavat statens ställningstagande i detta avseende, ha genom tiderna i hög grad växlat alltefter näringslivets allmänna gestaltning och de teorier, som med stöd av gjorda erfarenheter sett dagen och under längre eller kortare tid haft opinionen för sig eller av densamma förkastats.

Söker man överblicka de syften, som legat till grund för statens jordpolitik under skilda tider, så synas de kunna sammanfattas såsom löpande efter nedan nämnda riktningar.

Nyare tiders stat har nästan alltid, ej minst under sin barndom, haft svårigheter att förskaffa sig nödiga medel för tillfredsställande av de krav, vilka i äldre som i nyare tid ställts på densamma såväl på grund av dess allmänna ofrånkomliga uppgifter av rättslig, militär och kulturell art, som ock på grund av skilda medborgaregrupperns särskilda önskemål. Markägande har därför överallt på jorden ingått i statens intresse, så snart marken burit eller kunnat väntas komma att bära nyttigheter, möjliga att omsätta i rörligt kapital. Hos oss har det varit fallet med den övervägande delen av marken tack vare vår naturs särskilda förutsättningar att på den alstra skog. Den svenska statens intresse att äga skogsmark har i stor omfattning dikterats av dess behov att ur densamma förskaffa sig direkta inkomster. I äldre tider vunnos sådana visserligen förnämligast genom bete och ur den s. k. bärande skogen (ek- och bokskog), men faran för skogsbrist i de tätare befolkade bygderna var även en drivfjäder att hålla en hand över skogen i allmänhet. I någon mån ha allmänna skogar även avsatts för att bereda konungen jaktmark; så Böda kronopark på Ölands nordspets.

I ofta ganska skärande motsats till statens intresse för skogsförvärv har stått den ej minst i äldre tider ständigt vunna erfarenheten, att skogen gav en säkrare och framförallt jämnare inkomst, om densamma med större eller mindre begränsning i själva äganderätten överlätits till enskilda medborgare, vilka för densamma betalade särskilt arrende eller skatt eller annan avgäld. Genom tiderna försvann ofta mer och mer uppfattningen, att dylik avgäld för den upplåtna marken stod i särskilt samband med markupplåtelsen till den enskilde, utan skatten ingick alltmera i det allmänna medvetandet såsom en medborgaren åliggande allmän förpliktelse till samhället. Han blev med andra ord själv ensamt disponerande, d. v. s. ägare, till den mark, som upplåtits åt hans förfäder eller till dem, som förvärvat deras rättigheter.

Under det tidevarv, då arbetsfördelningen inom samhället fortskridit så långt, att industriell verksamhet mer eller mindre liknande den i det nutida samhället uppstod, ställdes staten inför spørgsmålet att uppmuntra och stödja denna verksamhet eller hålla den nere. Det förra kunde i många fall ske genom upplåtelse av skog. Det lider knappast något tvivel att vid detta ställningstagande hoppet om ökade statsinkomster ur den metallframställning och metallbearbetning, för vilken skogsmark i vid omfattning erfordrades och av staten ställdes till förfogande, hade avgörande betydelse. Resultatet av denna politik blev, att den skogsmark, som ursprungligen av staten eller det allmänna upplåtits åt enskilda till nyttjande för bl. a. den bergshantering, vilken från medeltidens mitt uppstod inom stora delar av Sverige, till sist efter några få generationer mot större eller mindre avgälder till staten förvärvades av dessa enskilda. Detsamma torde i viss utsträckning ha varit fallet även med den skogsmark, som upplåtits till trävaruindustrien.

Har sålunda en mäktigt verkande faktor för statens skogs politik hos oss genom tiderna varit statens behov av direkta inkomster vunna genom avgifter för upplåten mark, och genom ökade skatter från med dylika upplåtelser gynnade grenar av näringslivet samt genom direkt försäljning av mark under svåra

nödtider för det allmänna, så skall det icke förnekas att jämsides härmed även en annan faktor med växlande styrka påverkat det allmännas jord- och skogspolitik, nämligen strävan att befordra den enskilde medborgarens, ej minst den ringes, bästa.

I äldre tider företrädde denna riktning kanske starkast av konungamakten under sådana regenter, som voro dugande och målmedvetna. I senare tider, då folkets stora massa tillvunnit sig större och större inflytande ha dessa synpunkter i allt högre grad varit representerade av riksdagen.

Den som vill förstå de växlingar, som ägt rum i statens och i vissa avseenden även i andra allmänna korporationers ställning till och inflytande på det svenska skogsbruket, sådant det i äldre som nuvarande tid gestaltat sig, måste ständigt hålla i minne ovanstående allmänna, ingalunda dock alltid hos de handlande personerna fullt medvetna riktlinjer.

Utgångspunkten för statens handlande har varit genom tiderna oföränderligt den, att vad som icke varit direkt av det allmänna upplåtet till enskilda, varit statens egendom, som dess representanter fritt kunnat förfoga över.

Under de allra sista årtiondena har från statens sida med kraft framträtt en tendens att vilja öva ett starkt inflytande även över den skogsmark, till vilken staten ej har äganderätt. Genom såväl en allmän, för huvuddelen av landet gällande lagstiftning, som ock genom speciallagar för vissa områden har staten begränsat den enskildes förfoganderätt över grödan å hans skogsmark och i viss utsträckning även över behandlingen av det å denna växande skogsbeståndet. Denna lagstiftning siktar ytterst mot samma mål, som ovan berörda riktlinjer för statens mera direkta handhavande av skogsmark, nämligen att utjämna de skogägandes inkomster av skogen och därmed även jämnare fördela statens egen skatteinkomst från de näringar, som tillgodogöra sig skogens värden. Därutöver har det även gällt att tillse, att skogsmarken i möjligaste mån får producera vad den förmår, vilket för samhället i dess helhet är av den allra största betydelse.

KAPITEL II.

De allmänna skogarnas tillkomst, nuvarande kamerala natur och omfattning.

Under den numera allmänt vedertagna benämningen "allmänna skogar" förstås dels sådana skogsmarker, som direkt ägas och förvaltas av staten, dels ock sådana som ägas av olika slag av menigheter och allmänna korporationer, men antingen förvaltas av ägarna under statens kontroll eller direkt av staten genom domänverkets personal. Skogsägare av detta senare slag äro vissa härader, vissa socknar, vissa städer, vissa stiftelser m. fl. Ett skarpt avgränsande av de "allmänna skogarna" är förenat med någon svårighet. Så torde i den officiella terminologin dit ej räknas exempelvis landstingsområdenas skogar, vilka lyda under 1923 års skogsvårdslag och stå under skogs-sällskapets förvaltning. Till hela sin natur och nytta torde de dock vara lika "allmänna" som exempelvis häradsallmännin-garna.

Förenämnda i kameralt avseende mycket olikartade "allmänna" skogar ha numera alla det gemensamt, att vid deras förvaltning tillämpas, åtminstone teoretiskt, härskande rationella skogshushållningsprinciper, innebärande att skogsbeståndet skötes och virket uttages efter uthållighetsprincipen. Därigenom skiljas de beträffande tillåtet förvaltningssätt — om de fjällskogar, som stå under skyddsskogslagen undantagas — från de enskilda skogarna. Dessas ägare kunna nämligen, om och när de så finna lämpligt, ur skogen uttaga den alldeles övervägande delen av det saludugliga virkesförrådet. Intill helt nyligen, då 1918 års provisoriska lag och 1923 års skogslag trädde

i kraft, ha de haft rätt att, när dem så lyste, uttaga hela detta förråd.

Här föreliggande arbete är väsentligen inriktat på att lämna en översiktlig framställning av den del av de allmänna skogarna, som direkt handhaves av ett statens eget organ, det s. k. *domänverket*, sedan 1912 i och med budgetreformen organiserat såsom ett statens affärsdrivande verk. Detsamma åligger emellertid även vissa andra, mycket omfattande administrativa uppgifter, detta i motsats till vad fallet i stort sett är med statens övriga affärsdrivande verk. För domänverkets organisation och arbetsuppgifter lämnas i ett följande kapitel av detta arbete en kort redogörelse.

De av staten ägda skogarna kunna, med hänsyn till användningen av de inkomster de lämna, uppdelas dels i sådana, från vilka nettobehållningen ingår direkt till statsverket — i det följande kallade "statsskogar" —, dels i sådana, vilkas avkastning av ålder helt eller delvis (husbehov) varit upplåten för vissa bestämda ändamål, mestadels ämbetsmäns avlöning, direkt eller medelst fondbildning, men även för vissa näringsgrenars understödjande, och vilka jag därför i det följande betecknar med namnet "understödsskogar".

A. Statsskogar.

1. *Kronoparker.* Bland statsskogarna äro de s. k. kronoparkerna, både vad areal och värde beträffar, de ojämförligt viktigaste. Enligt bestämmelserna i 1894 års i huvudsak alltjämt gällande skogsordning skola de bibehållas oförminskade och behandlas efter sådana på vetenskapliga regler grundade, för olika förhållanden lämpade hushållningsplaner, som avse skogens framtida bestånd och högsta avkastning.

De nuvarande kronoparkerna ha ganska olika ursprung. De kunna i detta avseende indelas i tre grupper, dels sådana skogar, som av ålder tillhört staten, dels sådana, som vid avskiljande av enskildas mark från statens, den s. k. avvitringen,

avsatts till kronoskogar, dels sådana, som under senare årtionden inköpts från enskilda.

Skogar av den förstnämnda gruppen förefinnas så gott som uteslutande i södra och mellersta Sverige och utgöras av skogar, vilka vid den nedan i korthet omtalade försäljningen av kronomarker under förra delen av 1800-talet förblevo osålda. Denna grupp har under senare årtionden utökats med skogar tillhörande indragna militie- och civila boställen, vilkas åker och ängsmark i vissa fall fränskilts och överförts till statens jordbruksdomäner, i andra fall försålts, men ofta dock fått fortfarande åtfölja skogen och överförts till kronopark. I detta sammanhang bör påpekas, att i kronoparkerna alltjämt ingår en avsevärd areal inägojord (åker, äng och hagmark), som ej lämpligen kan fränskiljas skogsbruket, utan utarrenderas, mestadels till personer, som utföra arbeten å statsskogarna. Sådan inägojord utgör cirka 48,000¹ har mot under jordbruksdomänerna hörande cirka 90,800 har (till dessa senare höra även 76,000 har skog). Av den totala arealen statsskogar — vid 1925 års ingång 6,6 milj. har — utgör emellertid inägojorden blott en knapp procent (0,8 %) och i förhållande till den produktiva skogsmarken ungefär 1,2 %.

2. *Civila boställens skogar.* Överförandet av de gamla boställenas skogsmark till kronopark är ännu icke fullt genomfört, utan fortgår alltjämt. I domänverkets arealstatistik redovisas därför fortfarande en liten post civila boställens skogar (1920: 6,300 har, 1923: 6,100 har).

3. *Kronoöverloppsmarker.* En annan grupp av statens skogar redovisas i statistiken såsom kronoöverloppsmarker. Härmed förstås vissa skogsområden, som kronan vid avvittningen erhållit, men som då icke ansågos tjänliga till kronoparker på grund av avlägset läge eller på grund av virkets å

¹ I den följande framställningen ha i regeln alla areal- och penningssiffror avrundats till närmast högre eller lägre hundratal. De synas mig därigenom för läsaren bli högst väsentligt njutbarare.

desamma ringa värde. De ställdes därför i en viss undantagsställning, yttrande sig bl. a. däri, att enskilda kunde erhålla rätt, att å desamma företaga odling av jord och sedermera genom efteravvittring erhålla upplåtelse av nybygge. Denna rätt är emellertid sedan 1919 upphävd. Efteravvittringen är numera avslutad och all såsom kronoöverloppsmark tidigare och delvis allttjämt betecknad jord kan nu jämföras med kronopark och kommer ock att i sinom tid kameralt till sådan överföras. Ifrågavarande marker intaga en mycket betydande areal. I domänstyrelsens statistik för 1924 redovisades de med 1,267,600 har, varav 257,100 har produktiv skogsmark. Den övervägande delen av den stora arealen utgöres av kalfjäll.

4. *Kronolägenheter, holmar och skär samt flygsandsplanteringar.* Domänverkets statistik ävensom andra redogörelser för statens egendomar tyngas dessvärre allttjämt av ett par kamerala relikter. "Kronolägenheter, holmar och skär" upptagas 1925 till 2,800 har med i allt endast cirka 1,200 har produktiv skogsmark. Till antalet uppgå de likväl till ej mindre än omkring 300. De utgöras dels av ett antal helt små jordlotter inom de norrländska länen, som kronan vid avvittringen erhållit, men som varit för små att ävsättas till kronoparker, dels ock till större delen av holmar och skär utanför kusten, dels slutligen ock av små jordområden, som genom särskilda kungl. brev disponerats till skogsväsendet och som staten erhållit i samband med köp eller på annat sätt. Till denna grupp räknas exempelvis de tomter, som inköpts för uppförande av jägmästare- och kronojägarebostäder inom de norra länen.

Även flygsandsplanteringarna ha en ringa omfattning; 1925 1,100 har med omkring 1,000 har produktiv skogsmark. Åtminstone flertalet ha på sin tid tillkommit därigenom att inom Blekinge, Skåne och Halland vid de flacka kusterna, varest flygsanden — i vissa fall efter föregående skogsskövling — hotade de odlade markerna, befolkningen på 1850- och 1860-talen till kronan överlät vissa flygsandsfält för skogsplantering. De synas böra överföras till kronoparker.

B. Statens jordbruksdomäners skogar.

Utöver nu omtalade skogsegendomar äger staten ett ganska stort antal jordbruksdomäner, förvärvade under olika tider och på skilda vägar. En mycket väsentlig del utgöres av gamla boställen framförallt forna militärboställen, men även av kungsgårdar, kungsladugårdar, kungsängar, vissa större inägoområden å inköpta egendomar, kvarnar, kronofisken m. fl. Då de tillhörande skogarna varit av den storlek, att de lämpat sig för ett uthålligt skogsbruk eller så belägna, att de med fördel kunnat skötas i samband med förutvarande kronoparker, ha de såsom förut omtalats, avskilts från eller komma att avskiljas från boställes inägojord och förvaltas som kronoparker. Jordbruksfastigheten har, om den är mindre, försålts eller förenats med kronopark; om den är något större utarrenderats. Dessa statens jordbruksdomäner behandlas ej i detta arbete.

C. Understödsskogar.

1. *Ecklesiastika skogar.* Vid den under det sista århundradet fortgående omgestaltningen av statens tjänstemäns avlöningsförhållanden har staten i vissa fall direkt övertagit såväl vård som inkomster av ett antal tidigare till tjänstemän upplåtna boställen — så de ovan omtalade landsstatens och krigsmaktens — i andra fall övertagit blott förvaltningen av dem men förbundit sig att avsätta inkomsterna till förmån för den tjänsteman eller den tjänstemannagrupp, som innehar ämbete av det slag, för vilket bostället varit avsett. Avkomsten utgår antingen i form av naturaförmåner (bränsle, byggnadsvirke) eller till en kassa, ur vilken avlöning utgår, eller, ehuru sällan, direkt till tjänsteinnehavare. Prästeståndets gamla boställen är det största och betydelsefullaste exemplet på detta slag av utav domänverket förvaltade fastigheter.

Huvuddelen av kyrkans skogar måste med nutida uppfattning av statens och kyrkans inbördes ställning anses tillhöra staten.

I åtskilliga fall kan emellertid statens äganderätt ifrågasättas, i det att viss socken eller annan menighet torde kunna göra rättsanspråk gällande.

Av understödsskogarna intaga de ecklesiastika skogarna den största arealen. De benämnas oftast i dagligt tal prästskogar, alldenstund de hemmansdelar de tillhöra blivit avsatta för att bereda vederbörande prästman boställe och husbehovsvirke. I senare tider har beslutats, att den överskjutande avkastningen från skogen skall ingå till vissa fonder, främst kyrkofonden. Dock synas biskopar och klockare oavkortat äga rätt att åtnjuta hela avkastningen; detta är dock ännu icke rättsligt avgjort. Även vissa teologie professorer samt vissa lektorer i stiftstäderna åtnjuta dylik förmån.

De ecklesiastika skogarnas liksom övriga "understödsskogar" förvaltning och skötsel äro föremål för en kortare framställning i kap. VII av detta arbete.

2. *Bergverksskogar.* Staten har i äldre tider genom anvisande av bestämda skogsområden givit understöd åt vissa näringar såsom bergverk och sågvaruindustri. Flertalet av ifrågavarande skogsområden har under tidernas lopp på ena eller andra sättet övergått i enskild ägo; en del har dock staten återfått efter större eller mindre avlösen. Numera återstå av dessa skogar endast ett mindretal bergverksskogar oinlösta.

De i äldre tider till bergsbrukets stöd upplåtna skogsmarkerna gå oftast under namnet rekognitionsskogar eller, då de äro anslagna till gruvors stöd, gruvallmänningar.

Efter framställning av riksdagen utfärdades 1811 en förordning, varigenom köp av dessa för respektive bruks räkning medgavs inom viss föreskriven tid; den kompletterades genom en kungörelse av 1824, som till tiden ytterligare utsträckte denna rätt. Under de första åren efter 1811 gick ifrågavarande skogsförsäljning långsamt, i det att till 1830 endast 9 skogar försålles. Efter nämnda år inträdde emellertid en förändring, stående i samband med den vaknande insikten om dessa skogars värde. I allt har efter 1830 försålts 113 rekognitionsskogar. Rätten till skogsköp upphörde 1898; då återstodo i statens ägo

av "till bergshanteringens understöd anslagna skogar" omkring 32,000 har. Dessa äro till huvudsaklig del belägna kring bergslagens gamla gruvdistrikt (Persberg, Stråssa, Dalkarlsberg m. fl.), där respektive skogar dock mestadels äro rätt små. Även utom den egentliga bergslagen finnas sådana, så vid Dannemora (1,600 har) och vid Åkers styckebruk (6,900 har), men även vid sedan länge nedlagda verk såsom Tunabergs kopparverk i Södermanland (2,100 har; tills vidare förvaltade som kronopark) och Kengis bruk i Pajala s:n i Norrbotten (14,100 har).

3. *Renbetesfjällens skogar.* Inom de såsom renbetesfjäll avsatta fjälltrakterna i Jämtlands län finnas betydande skogsarealer. Avkastningen från dessa användes i första hand för vissa lapparnas i Jämtland behov, men kunna numera lappar även inom andra län tillgodoses från den sedan 1887 existerande jämtländska renbetesfjällens skogsfond. För fondens medel sker även inköp av mark till utvidgande av renbetesfjällen.

D. Övriga allmänna skogar.

I domänverkets statistik redovisas under rubriken "allmänna skogar" förutom de ovan nämnda även vissa andra slag av skogar, med vilka staten ej har annan befattning än förvaltning eller tillsyn, medan hela nettoinkomsten går till andra samfälligheter än staten. Denna torde ej heller kunna göra några ägandanspråk till desamma gällande. Sådana äro häradsallmänningar, sockenallmänningar, städernas skogar m. fl. Under förenämnda rubrik redovisas ock vissa enskilda tillhöriga skogar såsom "kronohemmans och nybyggens skogar inom de sex norra länen" och andra av likartad rättslig ställning, vilka möjligen under vissa förhållanden kunna tänkas komma att återbördas till staten. Alla dessa skogar förorsaka staten i regeln endast utgifter, och domänverkets befattning med dem torde på intet sätt vara att räkna som en verksamhet för ett "affärsdrivande verk", utan helt och uteslutande som en verket alltjämt från äldre tid åliggande administrativ uppgift. Dessa skogars handhavande omtalas därför först i detta arbetes näst sista kapitel.

E. Statistisk översikt av de allmänna skogarna.

För att ge någon föreställning om de förenämnda ägotypernas inbördes betydelse lämnas här nedan uppgifter om deras antal och storlek vid 1925 års ingång.

Tab. 1. *Vissa allmänna skogars antal och areal.*

A. Skogsfastigheter, vilkas behållning direkt ingår till statsverket (statsskogar).			
	Antal	Prod. skogs- mark i har	Totalareal i har
1. Kronoparker.....	1,324	3,516,500	5,226,400
2. Jordbruksdomänernas skogar.....	1,137	76,000	97,300
3. Civila boställsskogar.....	73	4,000	6,000
4. Kronoöverloppsmarker ¹	—	257,100	1,267,600
5. Flygsandsplanteringar samt »kronolä- genheter, holmar, skär».....	—	2,200	3,900
Summa	2,534	3,855,800	6,601,200
B. Skogsfastigheter, vilkas behållning utgår för särskilda ändamål (understöddsskogar).			
1. Ecklesiastika skogar.....	2,543	274,600	359,700
2. Renbetesfjällens skogar ²	61	150,500	1,051,900
3. Bergverksskogar.....	28	22,100	32,300
Summa	2,632	447,200	1,443,900

Av nu lämnade översiktliga framställning framgår, att kronoparkerna med sina 3.52 milj. har produktiv skogsmark av 4.30 milj. har å statens samtliga skogsfastigheter som nämnts utgöra den ojämförligt viktigaste delen av statens skogsbesittningar;

¹ Antalet av dessa kan ej angivas, alldenstund redovisningen sker sockenvis, utan särskiljande i förvaltningsenheter. I kronoöverloppsmarkerna ingå stora arealer kalfjäll.

² Det officiella namnet »renbetesfjällens skogar» är såtillvida missvisande som huvuddelen av den stora arealen utgöres *ej av skog* utan av kalfjäll, något som tydligt framgår därav, att den produktiva skogsarealen inom dessa vida marker blott utgör något över 14 %.

detta såväl till areal som till värde och till avkastning. Statens skogsadministration är ock till sin organisation såväl som till sin huvudsakliga arbetsprestation inriktad på deras skötsel och vård, vadan kronoparkerna utgöra huvudföremålet för här föreliggande framställning.

Början göres därvid med översiktlig framställning av huru de skogsområden, som i dem ingå, kommit i statens hand, deras geografiska fördelning, areal m. m.

F. Kronoparkernas tillkomst, geografiska fördelning och omfattning.

I det av socialiseringsnämnden genom Nils Schager 1925 utgivna arbetet "Det svenska skogsbrukets förutsättningar och historia" har ingående redogjorts för huru jordfördelningen mellan staten och de enskilda medborgarna under tidernas lopp genomförts. Under hänvisning till densamma må här endast i största korthet erinras om, att staten under äldre tider än förvärvade och än förlorade jordagods, något som till sist ledde till det nuvarande tillståndet. Endast på det sista skedet av denna process har det särskilt intresse att här något närmare ingå. Mot slutet av förra delen av det 19:de århundradet hade nämligen den åsikten stadgat sig, att staten med fördel för det allmänna kunde i betydande omfattning besitta och vårda skogsmark, och i överensstämmelse härmed har staten konsekvent sökt på olika sätt i större omfattning förvärva ytterligare sådan.

1. *Kronoparkernas tillkomst.* Det land, som först togs i besittning av de horder, vilka i den smältande inlandsisens spår inträngde på den skandinaviska halvön, var i verklig mening "ingen mans land". De samhällen, som av dessa horders efterkommande genom årtusendena grundats, förnämligast i södra och mellersta Sverige, sammanslöto sig småningom till större enheter. Sannolikt vid eller ej långt efter mitten av det första årtusendet e. Kr. mögnade den rikstanke, som ledde till

det svenska rikets uppkomst. Först därefter kunde den uppfattningen klarare framträda, att den jord, som den enskilde icke tagit i besittning för egen del, måste tillhöra alla gemensamt, d. v. s. främst staten. Redan landets naturbeskaffenhet medförde, att det måste bliva skogtäckt mark, som i allt väsentligt sålunda kom att tillhöra det allmänna eller "kronan".

Uppfattningen om kronans rätt till av andra ej disponerad mark kan anses slutgiltigt formulerad genom Gustaf I:s ofta citerade ord i hans brev av den 20 april 1542 till allmogen i Norrland, vari konungen med skärpa vänder sig mot bygdelagens förmenta äganderätt till skogarna mellan byarna och slutar med orden "förty att sådana ägor, som obygd liggie, höre Gud, Oss och Sverigis Crone till och ingen annan". Denna rättsuppfattning lagfästes uttryckligen genom förordningen av den 19 december 1683, vari stadgades, att kronan hade full privaträttslig äganderätt till de skogar, beträffande vilket det ej kunde påvisas, att de voro föremål för annans äganderätt. "Warandes ofehlbart Währ och Cronones rätta och enskylte egendom alt hwad af slike store skogar ligger obrukat och alt hwad som icke med gode skiäl kan fulltygas at höra någon gård, By, Sochn eller Härade til" heter det i nämnda Karl XI:s förordning.

I de tätare bebyggda trakterna var det visserligen, då nämnda uppfattning bröt igenom, ej så stora arealer, som återstodo för staten sedan de enskilda byalagen fått vad de med rätta (med den tidens extensiva jordbruks- och boskapsskötselsmetoder) kunde göra anspråk på. I de glesare bebyggda nejderna var det däremot ofantliga arealer, som på grund av tillämpning av förenämnda rättsuppfattning kommo att tillhöra det allmänna. I det nordligaste Sverige har den ock lett till att i vår egen generations tid, då ägodelningen mellan staten och de enskilda slutligt genomförts, huvuddelen av landet behållits för statens räkning. I mellersta och södra Norrland samt i Dalarnas och Värmlands egentliga skogstrakter, där denna ägofördelning skedde kring mitten av förra århundradet — i vissa delar av övre Dalarna dock senare —, kom däremot staten på grund av ett

flertal samverkande omständigheter att avhända sig äganderätten till praktiskt sett all jord och behöll blott några mindre områden, som ingen ville ha. Endast i ett par socknar skedde skiftet så sent, att såsom en följd av den allmänna opinionens kantring betydande och värdefulla skogsområden kommo att tillskiftas det allmänna. Ifrågavarande bortgivande utan någon måtta av praktiskt sett all statens mark inom förenämnda stora och synnerligen värdefulla skogstrakter, torde numera med fog kunna betraktas såsom det största jordpolitiska misstag, som i vårt land är begånget. Detta så mycket mera som de ofantliga vidderna mycket väl, enligt vad förfarandet i inre Dalarna och övre Norrland visar, kunnat räcka såväl till skogar i enskild ägo, stora nog att bära trävaruindustriens uppblomstring, som till statsskogar av betydande storlek, vilka ännu länge kunde ha säkrat trävaruindustrien nödigt virke. Systemet ledde ock till en utskiftning av väldiga skogsmarker i sådana ägofigurer, att det i långa tider framåt kommer att ha ödesdigra följder för landets skogsvård.

Inom mellersta och södra Sverige utskiftades, bortsålades eller bortskänktes redan tidigt huvuddelen av den skogsmark, som staten där ursprungligen ägt. Den betydelse detta fränhållande under då rådande samhällsförhållanden hade för jordbruks-, bergsbruks- och trävaruhanterings uppblomstring, har emellertid varit så stor, att åtgärderna ifråga i stort sett torde kunna sägas ha länt landet till båtнад, även om vissa betydande misstag i detaljerna kunna ha skett.

Ledde sålunda samhällsåskådningen under vissa perioder till att staten i större och större grad avhände sig sin ägande skogsmark, skedde under vissa andra perioder ett betydligt utökande av statens skogar genom de stora ägovidder, som vid Gustaf I:s indragande av kyrkogodsens och vid Karl XI:s reduktion tillfördes kronan.

Detta oaktat torde, om man bortser från de oavvittrade områdena i Nordsverige, statens jordegendomar under de första årtiondena av förra århundradet, då de första vindar, som varslade om en ny ekonomisk tid, började blåsa in över landet, varit

vida mindre än vad som allmänt antages, även inom kretsar, som intressera sig för dessa frågor.

1823 års riksdags mycket omtalade och klandrade beslut, att försäljning skulle ske av kronoparker m. m. och endast sådana skogar bibehållas i statens ägo, som för flottans eller annat kronans särskilda behov nödvändigtvis erfordrades, hade i själva verket vida mindre praktisk betydelse än vad man allmänt synes förutsätta. Staten ägde 1824, innan sålunda beslutad försäljning började, inom södra och mellersta Sverige i allt blott 70,700 hektar kronoparker och därmed jämförlig skogsmark. Av dessa försålles eller man kanske snarare bör säga bortskänktes för en obetydlighet 45,400 hektar. Det mest beklagliga i denna affär får anses vara, att den sålunda försålda skogen flerstädes kom i sådana händer, att marken efter hand förvandlades till kala ljunghäcker. Av större betydelse för statens skogsbesittande var skatteförsäljningen av de förut omtalade rekognitions-skogarna, en gång upplåtna till bergsbrukets främjande. Genom denna försäljning förlorade staten mot ett ringa vederlag 333,700 hektar av landets bästa skogar. Detta vid en tid, då bergsbruket som sådant näppeligen hade samma gagn därav som i äldre tider, då skogarna i fråga varit upplåtna till bergsbrukets gagn men ej voro bruksägarnas privategendom. Förglömmas må dock icke att dessa skogar i allmänhet blevo bibehållna och väl skötta, så att de lämnade en god avkastning.

Under årtiondena närmast efter ovan omförmälda riksdagsbeslut skedde emellertid småningom en kantring i den allmänna uppfattningen om lämpligheten av staten såsom ägare av större skogsarealer. 1858 års riksdag beslöt ock på Kungl. Maj:ts förslag, att kronoparker och andra kronans skogar skulle i allmänhet bibehållas oförminskade. Härmed kan man säga, att grunden lades till statens därefter följda skogspolitik.

Dess främsta kännemärke är den allttjämt fortgående utökningen av statens skogsbesittningar, vilken skett väsentligen på trenne vägar. Dels har staten tillskiftats väldiga skogsområden vid avvittringen i nordligaste Sverige, dels har återförvärvats ett stort antal stockfångstskogar, dels har direkt inköpts skogs-

mark; detta senare så gott som uteslutande inom södra och mellersta Sverige.

Innan jag något ingår på dessa jordförvärv må med några siffror belysas kronoparkernas växande omfång från år 1870. Grunden till den nuvarande förvaltningsformen av statsskogarna hade ett årtionde tidigare lagts genom det 1859 beslutade upp-
rättandet av en "skogsstyrelse".

Tab. 2. *Statsskogarnas storlek åren 1870—1924.*

År	Areal i har				Därv t. o. m. resp. år inköpt mark i har
	Produktiv mark		Totalareal		
	Kronop.	Övriga statsskogar	Kronop.	Övriga statsskogar	
1870 ¹	137,800	2,100	425,600	1,779,900	—
1880.....	1,069,700	253,700	2,285,200	1,458,700	13,200
1890.....	1,977,000	1,426,800	3,408,800	1,701,400	58,900
1900.....	2,866,900	910,600	4,518,100	1,333,200	242,300
1910.....	3,159,900	499,600	4,606,900	1,442,500	346,800
1920..	3,464,900	381,000	5,077,600	1,158,300	410,200
1924.....	3,516,500	339,300	5,226,400	1,374,700	442,000

Av ovanstående siffror framgår att kronoparkerna — kärnan i de statliga skogsdomänerna — vuxit med icke mindre än 4,800,000 hektar eller vida mera än 12-dubblats i omfång under de sista 54 åren. Här må ock en översikt lämnas dels av huru denna tillväxt i tiden fördelar sig, dels ock av de principer, som därvid av de skogsförvaltande myndigheterna följts och följas. Början må göras med inköp av skogsmark från enskilda.

2. *Markinköp från enskilda 1864—1924.* Första utslaget från riksdagens sida av den ändrade uppfattning, som kring

¹ Siffrorna för 1870, vilka äro de tidigaste jag kunnat erhålla, förefalla ganska osäkra. Kronoöverloppsmarkerna upptagas till 1,763,000 har, flygsandsfälten till 2,300 och jordbruksdomänernas skogar till 14,500 har. Arealerna angivas 1870 i kvadratrev, vilka reducerats till har. Med "övriga statsskogar" förstås i tabellen jordbruksdomänernas skogar, civila och militära boställens skogar, stockfångstskogar, kronans holmar och skär, flygsandsfält samt kronoöverloppsmarker.

mitten av 1800-talet trängde igenom angående lämpligheten av statlig skogshantering, var 1857 års riksdags framställning om inköp av de skoglösa, ljungbevuxna marker i södra Västergötland, som av gammalt gått under benämning "Svältorna". Motivet var att dessa nästan värdelösa marker om möjligt borde göras produktiva genom uppdragande av skog, något som ansågs ej kunna ske genom någon annan än staten, då ingen enskild förutsattes vilja taga de risker och de kapitalutlägg, som härmed ovillkorligen måste vara förenade. Inköpet av de nuvarande kronoparkerna Stora och Lilla Svältan skedde 1864, varvid 865 hektar förvärvades för ett belopp av 24,609 kr. Vid detta statens första mera betydande markförvärv spelade de ekonomiska synpunkterna en underordnad roll, det gällde mera ett utslag av fosterländsk entusiasm. En väsentligen ekonomisk synpunkt var däremot avgörande, då 1874 års riksdag beslöt att sådana kronoegendomar, som lämnade mindre än 200 kronor i arrende — ett belopp som senare höjts och nu är fastställt till 600 kr. — skulle försälgas och de för desamma inflytande köpeskillningarna användas för inköp av skogsmark, lämpad för uthålligt skogsbruk. Detta beslut har med några smärre ändringar i detaljerna alltjämt av riksdagen genom goda som dåliga tider fasthållits. Under åren 1875—1923 har i allt försålts sådana mindre egendomar för 22,770,100 kronor. De medel, som härigenom till statskassan influtit, ha utgjort huvuddelen av vad som stått till förfogande för inköp av skogsmark. Arealen av denna har som lätt inses blivit vida större än av den försålda i stor omfattning odlade marken.

I själva verket ha ytterligare ej obetydliga summor, vilka dock ej kunna till siffran fastställas, nedlagts på de sålunda nyförvärvade skogsmarkerna. Förvaltningsmedel ha nämligen tagits i anspråk för iståndsättande av de å de nyförvärvade egendomarna ofta mycket dåliga husen, vidare för skogsodling av kalmarker m. fl. skogliga åtgärder.

Under de för statskassan så lysande åren 1899—1906, då tullmiljonernas överskott var så stort, att man nästan hade svårt att få användning för dem, anslogos även några av miljonerna

till skogsmarksförvärv dels under form av direkta extra anslag, dels ock under form av inkomster från statens skogar (skogsmedel), som fingo härför användas. I allt har i särskilda statsanslag utgått 9,7 milj. kr.

Det belopp, vilket stått till förfogande för inköp av mark till bildande av eller till utökning av redan befintliga kronoparker, har tillsammanlagt under tiden 1875—1923 utgjort 49,334,500 kronor. Härav voro vid 1923 års slut 16,860,500 kronor odisponerade, medan 32,474,000 kronor för ändamålet kommit till användning. För detta belopp ha förvärvats 413,500 hektar. Medelpriset för denna så gott som uteslutande i södra och mellersta Sverige inköpta mark med därå växande skog har varit 78,53 kronor per hektar. I köpen ingå även en avsevärd areal odlad jord samt byggnader till ett ej ringa värde. Till jämförelse må nämnas att taxeringsvärdet å statens skogar inom de trakter, varest de stora inköpen gjorts, torde enligt 1922 års fastighetstaxering vara mellan 150 och 300 kronor per har.

En översikt i femårsperioder av huru sedan 1875 skogsinköpen fortgått, lämnar vidstående i domänstyrelsen utarbetade tablå.

Vid inköp av skogsmark har hittills vanligen förfarits på följande sätt. Domänstyrelsen har i regeln icke tagit initiativ utan blott prövat inkommet anbud. Har sådant vid en första prövning befunnits någorlunda rimligt eller har säljaren varit villig nedsätta sina fordringar till vad som så kunnat anses och egendomen i övrigt varit av intresse för domänverket, har taxering på marken av skogen och värdering av åkerjord, byggnader m. m. skett. Med stöd av taxeringen har enligt vissa av styrelsen uppställda allmänna regler och med stöd av såsom "normala" ansedda virkespriser en beräkning gjorts av såväl det egentliga fastighetsvärdet som av värdet av den växande skogen. På detta sätt framkommet totalpris har bjudits för fastigheten och sedan har det fått bero på säljaren om han velat godtaga budet. Jämknings har understundom kunnat ske under hand, innan styrelsen avgivit sitt officiella svar; då sådant en gång givits, har ytterligare underhandling och jämkning principiellt ej skett.

Tab. 3. *Statens markinköp 1875—1923.*

Å r	Totalareal (utmark och inägor). Har	Köpeskilling, kronor			
		Av medel för försålda kronoeigen- domar	Av särskilda statsanslag	Summa	För har
1875.....	1,900	—	51,600	51,600	27,16
1875—1880.....	11,400	320,300	458,200	778,500	68,29
1881—1885.....	900	86,300	14,200	100,500	111,67
1886—1890.....	44,600	1,353,800	—	1,353,800	30,35
1891—1895.....	49,000	2,526,700	4,000	2,530,700	51,65
1896—1900.....	134,400	5,653,700	2,235,400	7,889,100	58,70
1901—1905.....	54,700	3,059,800	2,189,400	5,249,200	95,96
1906—1910.....	49,800	5,018,400	3,400	5,021,800	100,84
1911—1915.....	50,900	1,059,800	4,747,700	5,807,500	114,10
1916—1920.....	12,500	2,481,200	—	2,481,200	198,50
1921—1923.....	3,400	1,210,100	—	1,210,100	355,91
Summa	413,500	22,770,100	9,703,900	32,474,000	78,53

Statsförvärv av skogsmark i så betydande omfattning, som under den senaste mansåldern ägt rum, varken kunna eller böra ske på måfå, utan har naturligen hos de beslutande myndigheterna, främst då domänstyrelsen, hos vilken väsentligen avgörandet angående inköpen legat, vissa riktlinjer utkristalliserat, efter vilka man förfarit vid inköpen. På min framställning¹ sammanfattade generaldirektör K. Fredenberg, under åren 1905—1924 domänstyrelsens chef, år 1914 desamma i följande till närvarande tid gällande satser:

"1:o Egendomar belägna intill eller i omedelbar närhet av kronans skogsegendomar äro önskvärda att erhålla. Dock böra icke alltför stora skogskomplex bildas, vilket kan försvåra avsättningen av skogsprodukterna, eftersom kronan själv endast i mindre omfattning kan förädla virke. Av denna orsak köpas icke egendomar i Norr- och Västerbottens län, där kronan förut

¹ Gunnar Andersson, Ett par problem i svensk skogspolitik. — Ekonomiska studier tillägnade Marcus Wallenberg, Stockholm 1914, sid. 323 o. f.

äger stora skogsområden; särskilda skäl med hänsyn till läge och pris m. m. kunna ju dock giva anledning till undantag.

2:o Egendomar, belägna i trakter, där kronan förut icke har skog eller endast obetydligt sådan, äro dock i allmänhet eftersträfvansvärda, helst länsstyrelserna och den skogsintresserade allmänheten i sådana nejder oftast äro ivriga att arbeta därför. Dock vill man gärna, att den utbudna egendomen skall vara så pass stor, att den antingen ensam eller tillsammans med annan lämpligt belägen kronoskog kan komma att utgöra en lagom stor bevakningstrakt; större egendomar kunna ock vanligen erhållas till billigare pris. Utsikt till ytterligare markförvärv intill den utbudna egendomen kan givetvis verka undantag härifrån.

3:o Egendomar med alltför mycket inägojord inköpas icke, därest denna icke kan anses lämplig för styckning till egna hem.

4:o Önskvärt är att få egendomar med goda marker, varför sådana med mycket svag jord undvikas, därest icke särskilda skäl föreligga.

5:o Skövlade egendomar vill man gärna undvika, åtminstone om skogsskövlingen nyligen ägt rum. Eljest skulle säljarna frestas att först skövla skogen och sedan utbjuda egendomarna till kronan.¹

6:o Mindre vikt fästes vid egendomens läge med hänsyn till kommunikationer, enär priset måste sättas därefter och förbättrade kommunikationer dock förr eller senare erhållas. Det har förekommit att inköpta egendomar med dåliga kommunikationer blivit synnerligen goda affärer, därigenom att efter hand förbättrade kommunikationer erhållits".

Det skogsmarksförvärv, som fortgått i stort efter ovan angivna riktlinjer, har ingalunda förlupit jämnt och likformigt år efter år, utan i hög grad påverkats av de allmänna konjunkturen. Under högkonjunkturer, då skogsegendomarna, åtminstone de som ej varit alltför hårt skövlade, stått högt i pris, har utbud till för staten antagbara pris i mindre omfattning

¹ Detta skäl har genom 1923 års skogslag avsevärt förlorat i vikt.

gjorts, under dåliga, penningknappa tider har däremot mera kunnat köpas. Dock kan sägas, att statskassans hårda anlitande under efterkrigsåren har medfört, att de under dessa år varandra följande regeringarna samtliga varit mindre böjda att släppa ut alla tillgängliga medel för inköp, ehuru nog så lockande utbud funnits.

Som av de å sid. 19 meddelade siffrorna synas, är det egentligen från de sista åren av förra århundradet, som statens förvärv av skogsegendomar genom köp tagit verkligt stort omfång, ty under de 20 åren 1875—1895 förvärvades för 4,815,100 kr., medan under de 28 åren 1896—1923 förvärvades för 27,658,900 kronor.

Detta står otvivelaktigt främst i samband med vissa stora sociala rörelser i tiden. Främst är därvid att erinra om den alltmer genombrytande uppfattningen om samhällsnyttan av att staten håller åtminstone en ej alltför ringa del av skogsmarken i sin säkra och skyddande hand. Därtill komma andra ävenledes mycket viktiga omständigheter.

Statens många små egendomar, liksom ock egendomar, som lämpat sig för styckning, ha vunnit snabb och lätt avsättning; därmed ha medel rikligt flutit in i den domänverkets fond, som avsetts för inköp av mera omfattande skogsmarker.

Å andra sidan har den väldiga omvälvning, som under nu ifrågavarande årtionden fortgått inom den svenska bruksindustrien, gjort att ett flertal bruk måst byta ägare och att många utbud av gamla bruksskogar skett. Ej få av dessa har staten en gång för länge sedan vid brukens tillkomst ställt till den då uppblomstrande industriens förfogande. Mot kontant vederlag har staten nu återförvärvat delar av vad densamma en gång lämnade ut till näringarnas stöd.

Att staten i stor omfattning begagnat sig av tillfället att förvärva skogar inom bergslagstrakterna synes redan därav, att köpesumman av de åren 1875—1923 inom de 4 bergslagslänen (Värmlands, Örebro, Kopparbergs och Västmanlands) inköpta skogsegendomarna utgör ej mindre än 11,08 milj. kronor eller över 34 % av hela inköpssumman. Särskilt åren 1905—1915,

gjordes stora förvärv. Kloten köptes redan 1899 för 1,500,000 kronor, men under den nämnda perioden förvärvades Uttersberg för 472,000, Haddebo för 368,000, Karlsby för 550,000, delar av Grönbo för 503,000, Garphyttan för 290,000, Bjärnhyttan för 435,000 kronor m. fl.

Även inom Gävleborgs län ha avsevärda köp gjorts; i allt för 2,524,700 kronor, varvid det största och viktigaste förvärvet var Mackmyra (1916) för 1,100,000 kr.

Inom småländska höglandet har, trots dess skogstrakters stora omfattning och ofta goda skogsmark, jämförelsevis ringa förvärv kunnat göras; i allt för blott 1,973,400 kronor, därvid det största förvärvet var Ankarsrum (1907) för 421,000 kronor.

Att inom många trakter, där statsskogar väl vore på sin plats, inköp ej gjorts, står i viss mån i samband med svårigheten för domänverket, sådan dess organisation hittills varit, att sammanköpa små hemman eller hemmanslotter till någorlunda stora ägokomplex, men även därmed, att priset per enhet vid små köp i allmänhet ställer sig högre än vid större. Köpes ett hemman som bas för en kronopark, hållas priserna å de kringliggande ofta långt utöver det verkliga värdet, i den tron att staten kan och bör betala den enskilde vida högre priser än vad hans mark står till i den allmänna marknaden. Visserligen har det ofta lyckats att genom påpasslighet förvärva mindre parker, men det är en svår sak, som fordrar vida mera rörelsefrihet och vana i affärsavseende än statens organ hittills i regeln besuttit. Detta är ock en viktig, bidragande orsak till att den geografiska fördelningen av statens skogsegendomar är vida ojämna än vad som kunde vara önskvärt. Man har varit hänvisad till att i första rummet söka erhålla sådana skogskomplex, i vilka redan genom enskild företagsamhet i tidigare eller senare tid stora jordområden blivit förenade i så sammanhängande och avrundade ägokomplex som möjligt.

Svårigheten att erhålla sådana till storlek och form lämpliga komplex har icke varit minst i de delar av landet — exempelvis södra och mellersta Norrland — där statens skogsegen-

domar äro minst och där det varit synnerligen önskvärt att förvärv kunnat göras. Även de stora skogägende bolagen ha inom nämnda delar av landet måst nöja sig med att ha sina betydande skogsmarker fördelade i ett mycket stort antal lotter spridda över vidsträckta områden. På senare tider har det väsentligaste hindret att förvärva skogar här av de ej få bolag, vilka varit villiga försälja sådana till staten, varit att dylika skogskomplex ej kunnat göras inteckningsfria från av bolagen upptagna obligationslån. De inköp, som staten gjort inom Norrland, ha ock i det väsentliga avsett arrondering av dess förut ägda skogsbesittningar.

Innan en redogörelse lämnas för huru staten på annan väg än inköpens under senare årtionden kunnat taga i besittning väldiga skogsområden, må en sammanställning, utförd med stöd av siffror lämnade av domänstyrelsen, göras av fördelningen efter inköpssumman av statens förenämnda genom köp gjorda skogsmarksförvärv; jfr tabell 4 å nästa sida.

3. *Statens vid avvittringen i Dalarna och Norrland erhållna skogsmarker.* Vida större, vad arealen beträffar, än de områden, som staten erhållit för de 32,5 milj. kronor, för vilka den förvärvat de 413,500 har skogsmarker, som ovan omtalats, äro de, som erhållits genom de sista årtiondenas avvittringsförrättningar inom övre Dalarna samt Väster- och Norrbottens län, ävensom inom några av de inre socknarna inom Väster-norrlands län.

Redan 1683 års förordning om avvittringen avsåg att draga upp gränserna mellan de enskildas och statens ägande marker; för övre Norrland och de inre bygderna i Dalarna stannade emellertid detta beslut ännu i två århundraden på papperet. Under 1700-talets senare hälft vaknade ånyo intresset att söka få sådan gränsläggning till stånd. År 1820 hade man nått så långt, att en ny avvittringsstadga för Jämtland kunde fastställas, vilken i viss mån blev normerande för avvittringsverket i Norrland. År 1824 fastställdes motsvarande bestämmelser för de bägge nordligaste länen. Enligt dessa skulle maximiarealen utmark för helt hemman utgöra 700 till 2,500 tunnland (350—

Tab. 4. *Den geografiska fördelningen av statens skogsmarks-
inköp 1875—1923.*

	Betalt kr.	Areal	Procent av all skogsmark	Procent av stats- skogarnas produk- tiva areal
I. <i>Sydsvenska kustlandskapen</i>	6,298,433	62,941	3,7	61,5
1. Göteb. o. Bohus län	409,488	9,814	4,6	88,8
2. Hallands »	731,273	10,112	5,8	97,7
3. Malmöhus »	784,244	2,269	2,9	52,3
4. Kristianstads »	945,285	8,086	2,8	47,0
5. Blekinge »	608,142	4,166	2,1	100,0
6. Kalmar »	2,820,001	28,494	3,8	51,6
(utom Öland)				
II. <i>Östersjöarna</i>	469,641	5,997	3,5	57,3
1. Öland	14,823	98	—	1,4
2. Gotland	454,818	5,899	3,5	57,3
III. <i>Småländska höglandet</i>	1,973,446	29,380	2,2	51,7
1. Jönköpings län	836,298	12,988	1,8	43,7
2. Kronobergs »	1,137,148	16,392	2,6	60,5
IV. <i>Mellansvenska låglandet</i>	14,131,186	147,782	3,6	66,7
1. Älvsborgs län	1,251,290	15,976	1,9	53,3
2. Skaraborgs »	1,791,663	19,581	5,4	53,1
3. Östergötlands »	4,110,900	31,058	4,8	86,7
4. Södermanlands »	725,862	3,589	0,9	29,2
5. Stockholms »	875,000	6,932	1,3	73,5
6. Örebro »	3,264,087	47,693	8,0	74,0
7. Västmanlands »	2,106,625	22,886	5,5	91,9
8. Uppsala »	5,759	67	—	0,9
V. <i>Nordsvenska höglandets södra och mellersta del</i>	6,316,621	105,772	1,6	25,3
1. Värmlands län	2,234,026	23,472	1,7	96,9
2. Kopparbergs »	3,471,305	46,934	2,3	16,5
3. Jämtlands »	611,290	35,366	1,1	32,6
VI. <i>Norrlands södra och mellersta kustlandskap</i>	2,668,805	32,922	1,0	15,4
1. Gävleborgs län	2,524,680	23,948	1,8	30,8
2. Västernorr. »	144,125	8,974	0,5	6,6
VII. <i>Övre Norrland</i>	615,905	28,748	0,4	1,0
1. Västerbottens län	131,365	3,603	0,1	0,4
2. Norrbottens »	484,540	25,145	0,7	1,3

1,230 har) förutom impediment. I praktiken kom emellertid denna stadga aldrig att tillämpas inom lappmarkerna, ty, när slutligen avvitrningen var mogen att påbörjas häruppe, utfärdades 1873 en särskild stadga därför. De grova missbruk, som följt det praktiska genomförandet av avvitrningen inom de sydligare norrländska länen hade väckt myndigheterna, och den nya stadgan var byggd på andra, med senare tiders uppfattning mera överensstämmande principer och möjliggjorde ett vida smidigare tillämpande av bestämmelserna än äldre stadgar. Det spörsmål, som lett till de största missbruken vid skogstilldelningen, nämligen kraven på betes- och slätterlägenheter, löstes genom upprättande av ströängsinstitutet, i stället för som tidigare genom ett meningslöst och överdrivet utvidgande av de hemmanen tilldelade skogsarealerna.

I Kopparbergs läns inre skogsbygds socknar genomfördes avvitrningen i samband med storskiftet under 1860—1880-talen. Förutom de betydande arealer av byarnas skogsanslag, som avsattes till besparingsskogar, räckte skogsmarken i ej få socknar till att avsätta stora områden till kronoparker.

Belysande för vilka betydande skogsarealer staten genom nu omtalade omläggning av avvitrningen inom vissa landsdelar behållit i sin hand äro följande siffror.

Medan staten 1875 i Norrland och Dalarna i allt (omfattningen av den produktiva skogsmarken är ej bekant) direkt besatt 1,507,900 har, tillväxte denna areal så att

1885	ägde staten	2,676,700	har	varav	1,587,900	prod. skogsmark
1895	„ „	3,603,600	„ „	1,907,200	„ „	
1900	„ „	4,296,000	„ „	2,187,800	„ „	
1923	„ „	6,062,100	„ „	3,463,500	„ „	

Den alldeles övervägande delen av den utökning av statens skogsarealer inom norra Sverige, varom ovanstående siffror berätta, har erhållits vid avvitrningen.

4. *Atergångna stockfångstskogar.* Förutom genom avvitrningen ha kronoparkerna åren 1890—1920 även utökats genom återgång av s. k. stockfångstskogar, en gång anslagna för privilegierad stockfångst å kronans skogar för vissa verk. Med

vederbörande rättsinnehavare har träffats avtal, varigenom de mot erhållande av viss virkestilldelning på en gång avstått från sin rätt till stockfångst, varefter respektive skogar kunnat överföras till kronoparker. På så sätt har mot vederlag, som torde kunna uppskattas till flera miljoner kronor, ej mindre än 275,000 har förnämligast inom Väster- och Norrbottens län blivit servitutsfria och helt återförs i statens bruksrätt.

KAPITEL III.

Statsskogarnas geografiskt-naturhistoriska förhållanden, tillstånd och vård.

Statsskogarna omfatta, såsom i föregående kapitel visades, vid 1925 års ingång 6,601,200 har. Hela denna areal är dock ingalunda skogtäckt i detta ords egentliga mening. En mycket avsevärd del av densamma utgöres av kalvfjäll samt av björkskog ovan barrskogssgränsen,¹ något som framgår bl. a. därav, att blott 3,855,000 har redovisats som produktiv skogsmark.

Huvudparten av statsskogarna är såsom ovan omtalats kameralt avsatt till kronoparker. Dessa omfattade vid ovannämnda tidpunkt 5,226,400 har, alltså 14,9 % av landets inom det klimatiska barrskogsområdet belägna delar. På kronoparkernas vård är statens skogsbruk i det väsentliga inriktat. Framställningen i detta kapitel gäller därför ock i huvudsak dem. I vissa statistiska sammanställningar äro kronoparkerna emellertid sammanförda med övriga statsskogar, vadan även dessa i de fall så är nödvändigt äro inbegripna i den följande framställningen.

¹ Kalvfjäll och fjällbjörkskogar torde i Sverige intaga rätt mycket över 6 milj. har, vadan av Sveriges (sjöar oberäknat) till 41,06 milj. har uppskattade landyta, högst 35 milj. har ligga inom det klimatiska barrskogsområdet. — Övan detta ligga betydande delar av kronoöverloppsmarkerna samt inom vissa trakter ej obetydliga delar av kronoparkerna. Ihågkommas må ock, att de översta barrskogarna äro mycket saktvuxna och svårföryngrade, vadan de ha ringa ekonomiskt värde. Jfr nedan sid. 31 o. f.

A. Geografiskt-naturhistoriska förhållanden.

1. Geografiskt läge.

Den historiska utvecklingen har såsom i kap. II redan visats lett till att statsskogarna till över hälften av sin areal (c. 53 %) äro belägna inom Norrbottens län, till omkring fyra femtedelar (c. 79 %) inom Norr- och Västerbottens län och med icke mindre än nio tiondelar inom Norrland och Dalarna.

De gynnsammare klimatförhållandena och det fördelaktigare läget för avsättning av virke samt därmed följande mera intensiv skogshushållning göra, att de sydsvenska kronoparkerna ur ekonomisk synpunkt betyda vida mera för domänverkets ekonomi än man av arealsiffran möjligen skulle kunna förvänta. Så inbragte försäljningarna 1923 från de förenämnda nordliga $\frac{9}{10}$ av statsskogarna i runt tal 16 milj. kr., medan den sydliga $\frac{1}{10}$ gav 10 milj. kr. Härvid är dock att märka, att siffrorna ej äro fullt jämförbara, därför att i Sydsverige virke upphugges före försäljningen i vida större omfattning än norrut. Skillnaden är dock så betydande att de nämnda siffrorna tala sitt tydliga språk.

Det geografiska läget innebär icke blott ett läge inom landets olika delar i norr eller söder, i öster eller väster, utan ock olika belägenhet över havet, olika belägenhet i förhållande till jordslag av växlande godhet m. m. I detta avseende torde om statsskogarnas läge i stort sett följande kunna sägas.

Den alldeles övervägande delen av statsskogarna är belägen inom sådana trakter av landet, som icke efter istiden varit täckta av havet, således i trakter, varest leror och sandavlagringar ha blott ringa utbredning. För norra Sveriges del framgår detta med full klarhet av en utredning, som kolonisationskommittén låtit utföra angående höjden över havet av kronoparkerna inom nämnda del av landet.

Under	200 m ö. h. ligga	354,000	har el. 12,4 %
Mellan 201 och	500 " " " "	2,006,000	" " 70,4 "
Över	501 " " " "	490,000	" " 17,2 "

Inom Övre Norrbottens (26,5 % av parkerna) och Gävle-Dala distrikt (12,2 %) äger staten ett flertal större kronoparker inom de lägre liggande kusttrakterna, inom övriga trakter endast mindre områden. Inom Dalarna (inom Gävle-Dala distrikt¹ ligga 224,000 har eller 68,3 % av distriktets kronoparker över 500 m ö. h.) samt Jämtland (Mellersta Norrlands distrikt med respektive 52,000 har och 33,6 %) träffas kronoparker i större antal och till betydande areal inom de egentliga fjälltrakterna. I den mån kronoöverloppsmarkerna i Lappland överförs till kronoparker, kommer antalet av sådana inom landets fjälltrakter att ökas.

2. Markbeskaffenhet.

Den övervägande delen av statsskogarnas mark utgöres av stebunden moränmark. Denna äger som bekant en mycket växlande godhet även då det gäller skogsbörd, beroende främst på den olika rikedom av växtnäringssämnen, som ingå i de bergarter, vilka givit upphov till moränen. Där denna framgått ur lättvittrade urbergsbergarter, lämnar den en medelmåttig till god skogsmark, å vilken såväl tallen som granen väl trivas. Staten äger endast begränsade områden i sådana trakter, som täckas av bördiga kalkrika moräner eller leror; i stort sett ligger huvuddelen av vår bästa skogsmark i enskild ägo. ✕

Av ej ringa intresse vore att vinna en åtminstone någorlunda säker uppfattning om skogsmarkens beskaffenhet inom kronoparkerna. Detta i all synnerhet om densamma kunde få siffermässigt uttryck. En sådan klassificering försökes i själva verket ock vid upprättande av de nedan utförligare omtalade hushållningsplanerna över kronoparkerna. Därvid skiljes skogsmarken efter sin s. k. bonitet i åtta godhetsklasser; till dessa har lagts en nionde klass för fjälltrakter och andra nordliga i

¹ Observeras bör, att på grund av den 1919 förändrade distriktsindelningen, gruppering och siffror bli något olika i bearbetningar utförda före och efter nämnda år. En likformig överarbetning är knappast numera möjlig, åtminstone icke utan ett meningslöst stort arbete.

hårt klimat belägna. Denna klass innefattar sådan mark, där de klimatiska inflytandena hindra uppkomsten av slutna bestånd, fastän ej marken i och för sig kan hänföras till impediment. Mark med högsta tänkbara produktionsförmåga räknas till bonitet I. Sådan mark anses vid 100-årig omloppstid kunna lämna en årlig produktion av 10,5 kbm per år och har, under förutsättning av full slutenhetsgrad. De följande bonitetsklasserna skulle betyda II: 8 kbm, III: 6, IV: 4,5, V: 3,4, VI: 2,5, VII: 1,8 och VIII: 1,2 kbm per år och har. Mark sämre än VIII, som kan beräknas ge lägre tillväxt än 1 kbm per år och har, föres till impediment, då den ej är belägen inom fjällen eller nordligaste delarna av landet. I det praktiska skogsbruket i stort uppnås dock aldrig bonitetsklassens så att säga teoretiska produktion; i allra lyckligaste fall 80—90 % därav, även vid god skötsel ofta blott 70 %, i övre Norrland i regeln ännu mindre.

Av det sagda framgår, att boniteringen ej är en ren markbedömning, utan att klimat m. fl. faktorer vid den spelar en ej oviktig roll. En vetenskaplig exakt uppskattning av själva markens betydelse för skogen är för övrigt något som först kan genomföras, sedan vår kunskap i dessa avseenden i en framtid ytterligare avsevärt vuxit. Tillsvidare måste vi nöja oss med en första approximation.

Åtskilliga skäl, bland andra en avsevärd olikformighet vid under olika tider utförda boniteringar, göra att det ej ansetts lämpligt att utarbета sammanställningar över hushållningsplanernas bonitetsuppgifter för samtligt de kronoparker, för vilka hitills planer upprättats. Däremot har detta skett för vissa delar av landets kronoparker. Ehuru siffrorna ej äro jämförbara, må de dock här nedan anföras, då de likväl ge bättre ledning än blott allmänna uttalanden.

För parkerna i Norrland och Dalarna har kolonisationskommittén gjort ett, låt vara summariskt, försök att uppskatta den produktiva skogsmarkens kvalitet och bärande kraft. Ur teoretisk synpunkt kunna förvisso vägande anmärkningar göras mot den använda metoden och därmed ock mot de vunna resultaten.

Dessa säga dock vida mera än ungefärliga, personliga uppskattningar, det enda som dessförinnan stått till buds.

Kolonisationskommittén indelar skogarna i tre grupper A-, B- och C-skogar. Till A-skogar föras södra och mellersta Norrlands bättre och medelgoda marker ävensom de bästa inom Norr- och Västerbottens läns kustland och övriga därmed jämställda. Gruppen motsvarar de förenämnda bonitetsklasserna V—VI. Till B-skogarna föras goda och medelgoda marker i nyssnämnda län, ävensom svagare marker i länen belägna söder om de bägge nordligaste. Dessa skogar torde närmast motsvara bonitetsklasserna VII och delvis VIII. Till C-skogarna räknas mestadels skogarna inom de västra, inre delarna av Norrland och Dalarna upp mot fjällen samt i största utsträckning Norrbottens läns lappmarksskogar samt överhuvud höglänta, exponerade områden och degenererade marker. C-klassen motsvarar delvis bonitet VIII och i stor utsträckning bonitet IX.

Den med mycken möda genomförda klassificeringen efter sistnämnda grunder har givit till resultat, att av Dalarnas och Norrlands kronoparker förts till:

A-skogarna (de bästa)	314,700	har eller	11,1	%
B- „ (de medelgoda)	1,746,400	„ „	61,3	„
C- „ (de svaga och dåliga) ..	789,100	„ „	27,6	„

Med de utgångspunkter som valts, då såväl själva markbeskaffenheten som klimatet bliva bestämmande för klassificeringen, måste naturligen de tre klasserna fördela sig mycket ojämnt över det stora områdets skilda delar. Detta framgår tydligt av omstående tabells siffror. För detaljer (avkastningstabeller m. m.) må hänvisas till kolonisationskommitténs eget utlåtande.

Tabellens siffror må väsentligen tala för sig själva. De visa, att inom de inre, högre belägna delarna av nordligaste Sverige över 40 % av skogsmarken kan anses vara mycket svagt bärande. Med andra ord betyder detta, att likåldrig, välkött tallskog under 150 års omloppstid lämnar en totalproduktion av genomsnittligt endast 176 kbm per har; d. v. s. en årsproduktion av i medeltal 1,17 kbm. Gallringsvirket antages utgöra 47,7 % av totalutbytet. Mot dessa kolonisationskommitténs tal

Tab. 5. *A-, B- och C-skogarnas fördelning inom Norrland och Dalarna.*

D i s t r i k t	A-skog		B-skog		C-skog		Summa
	har	%	har	%	har	%	har
Övre Norrbotten	35,900	5,2	356,200	51,7	297,300	43,1	689,400
Nedre »	17,800	2,7	564,000	84,4	86,200	12,9	668,000
Skellefteå	6,000	1,8	181,900	54,5	146,100	43,7	334,000
Umeå.....	13,200	3,5	257,900	67,7	110,200	28,8	381,300
Härnösand	42,000	14,3	185,500	63,2	66,300	22,5	293,800
Mellersta Norrland	65,700	42,4	76,500	49,3	12,900	8,3	155,100
Gävle-Dala (utom Klo- teåns revir)	134,100	40,8	124,400	37,9	70,100	21,3	328,600
Summa och medeltal ...	314,700	11,1	1,746,400	61,3	789,100	27,6	2,850,200

torde böra anmärkas, att en så stor gallringsprocent som den angivna svårligen kan uttagas, då tallen å så svag mark redan från början ställer sig synnerligen gles och gallringsvirket till stor del ej hinner utväxa till avsättningsbar dimension.

Då gärna det som i skogen nedlägges, bör återvinnas, är det uppenbart att skogsägaren-staten, bör framgå med mycken försiktighet vid nedläggande av kapital å mark av detta slag med dessa traktens ogynnsamma klimatiska förhållanden.

Närmare kusten och längre söderut ställa sig förhållandena avsevärt gynnsammare. Här kan 50—80 % av skogsmarken antagas vara efter våra förhållanden medelgod. Detta betyder under 150 års omloppstid en totalproduktion av genomsnittligt 239 kbm per har eller en årsproduktion av 1,59 kbm; 50,2 % antages vara gallringsvirke, en nog så hög siffra. Om verkligen produktionen blir den av kommittén antagna, kan man vänta en någorlunda skälig lön för vissa beståndsvårdande arbeten.

Först då man kommer ned i södra Norrland och nedre Dalarna, äro större arealer av kronoparkerna att beteckna såsom god skogsmark. Här anses medelavkastningen under 150-årig omloppstid uppgå till 330 kbm eller en årsproduktion av 2,20 kbm per har samt 55,2 % gallringsvirke.

Ej bör förlömmas att vid kolonisationskommitténs undersökning ej mera än mellan 1,8 och 5,2 % av samtliga kronoparkers produktiva skogsmark kunnat inom de fyra nordligaste distrikten föras till de sist nämnda A-skogarna.

Den stora överensstämmelsen mellan resultatet för södra Norrlands och nedre Dalarnas vidkommande av nu refererade undersökning och den strax nedan omtalade från bergslagen talar för att siffrorna i allt väsentligt motsvara verkligheten. Detta innebär, att 40—50 % av skogsmarken inom dessa traktens kronoparker kunna anses utgöras av god sådan. Klokt och sparsamt genomförda åtgärder för skogens vård bliva å dylik mark förvisso räntabla.

Till utställningen i Göteborg 1923 sammanställdes av domänstyrelsen boniteringsuppgifter för 17 kronoparker inom bergslagen med tillsammans 53,000 har produktiv skogsmark (således impediment frånräknade). Resultatet blev, att i hushållningsplanerna förts till:

bonitetsklasserna III—IV	25,600 har eller 48 %
„ V—VI	24,000 „ „ 45 „
„ VII—VIII	3,400 „ „ 7 „

De s. k. skogssakkunniga för södra Sverige ha i sitt betänkande 1915 sammanställt boniteringsuppgifter för kronoparkerna å distrikten fr. o. m. det dåvarande Bergslagsdistriktet söderut. De anse själva uppgifterna ha ett ej ringa värde och vara de bästa, som stodo att erhålla. Uppgifterna gälla intill år 1911 och för 224,800 har produktiv skogsmark. Indelningen är genomförd enligt den i skogsindelningssirkuläret den 16 maj 1896 påbjudna fördelningen efter "växtlighetsgrad", varvid 1 (högsta talet) betecknar fullgod sådan. Med fallande tiondelar blir värdet allt lägre intill 0,3, varunder impediment anses vidtaga.

Tab. 6. *Bonitetsfördelning å kronoparker inom de fem södra distrikten.*

Distrikt	I—0,9.	0,8—0,7.	0,6—0,5.	0,5—0,3.	Impediment.	Summa prod. skogsmark.
	Har	Har	Har	Har	Har	Har
Bergslags-	5,900	29,500	13,500	4,000	5,500	58,400
Östra	4,200	18,400	12,900	4,700	(30)	40,200
Västra	4,100	17,600	15,300	6,700	2,600	46,300
Smålands	3,500	20,400	15,400	4,300	600	44,200
Södra	3,100	17,700	10,500	2,200	2,200	35,700
Summa har	20,800	103,600	67,600	21,900	10,900	224,800
%	9,3	46,1	30,1	9,7	4,8	100

3. *Impedimentens natur och användbarhet.*

Ovan omtalade, huvudsakligen av morän bestående produktiva skogsmark, är väsentligen fastmark. Denna omfattar den alldeles övervägande delen av de tre ägoslag, under vilka statskogarnas areal vid 1924 års ingång redovisas, nämligen:

Prod. skogsm. 3,825,500 har, varav å kronoparker 3,483,300 har

Inägor 49,800 " " " " 47,800 "

Impediment 2,687,900 " " " " 1,650,300 "

Impedimenten omfatta sålunda en mycket väsentlig del av kronoparkernas yta. Under sådant förhållande är det av vikt att klarlägga, i vilken mån desamma utgöras av sådan mark, att densamma i all framtid kan väntas förbliva otjänlig för skogsbörd, åtminstone i nämnvärd omfattning.

Impedimenten torde till sin alldeles övervägande del kunna hänföras under trenne huvudtyper:

a. Ovan trädgränsen belägna områden (i Norrland och Dalarna).

b. Mer eller mindre frisköljda hållmarker (väsentligen i kusttrakterna).

c. Torvmarker av skilda slag (utbredda över hela arealen).

a. *Ovan trädgränsen belägna marker* kunna icke förväntas komma till användning för skogsbörd. Om deras omfattning synes icke föreligga några sammanställda uppgifter. Stora arealer ingå uppenbarligen i kronoöverloppsmarkerna, för vilka mot en produktiv skogsmarksareal av 260,000 har står 1,015,000 har impediment eller cirka 80 % av totalarealen. Ett flertal av de nordligaste och längst in mot fjällen belägna kronoparkerna äro ock till betydande delar belägna ovan barrskogsgränsen.

Förhoppning har understundom uttalats, att det skulle kunna finnas möjlighet att utvidga skogsområdet över de lägre fjällområdena genom användande av skogsträd med större hårdighet, hämtade från andra delar av världen. Även om försök av mera vetenskaplig natur över olika barrträds hårdighet i våra fjälltrakter torde böra göras, kan sägas, att dessa förhoppningar för närvarande sakna varje stöd i nuvarande erfarenhet och att under alla omständigheter resultat av någon betydelse i denna riktning ligga så avlägsna i tiden, att de sakna varje praktiskt intresse.

b. *Hällmarkerna* tillhöra ett markslag, vilket människan endast i ringare omfattning kan förbättra. Genom en omsorgsfull och försiktig vård av den trädväxt, som kan uppstå i klipp-springor och andra ställen, varest humus samlats, kan dock skogen avsevärt förbättras tack vare den småningom fortgående ansamlingen av humus. Någon god skogsmark blir dock hällmarken aldrig i vårt torra klimat.

c. *Torvmarkerna* äro att räkna som den icke blott mest omfattande utan ock som den relativt värdefullaste av de marktyper, som ingå bland impediment. Deras fysikaliska och kemiska beskaffenhet är ofta sådan att genom vattenavledning på lämpligt sätt en god, ja mången gång utmärkt skogsmark av dem kan skapas. Av intresse är därför att söka utröna den omfattning torvmarker äga inom kronoparkerna. Någon direkt utredning härom finnes icke. Ur hushållningsplanerna kunna ej utan ett ofantligt arbete uttågas arealerna för de olika slagen av impediment, vadan dessa planer svårligen kunna tjäna som underlag för sammanställningar angående torvmarkens areal. På

andra vägar är det dock möjligt att bilda sig en ungefärlig föreställning om huru stora vidder det här gäller.

I sitt 1906 utgivna stora verk "Norrländ" säger A. G. Högbom. "Utan risk för överdrift torde man kunna sätta myrmarken till 30 % av landarealen. Minst en fjärdedel av Norrlands nedom fjällen belägna areal upptages av myrmarker, som för närvarande kunna anses som improduktiva." Jag tror att siffran är sannolik. Godtar man densamma även för de norrländska kronoparkernas vidkommande, skulle å 4,224,600 har kronoparker finnas 1,056,000 har torvmark av de redovisade 1,369,500 har impediment, eller ungefär 80 % av desamma. Detta förefaller rimligt, även om man erinrar sig, att i vissa trakter ej ringa arealer kalfjäll ingå i kronoparkerna. Kolonisationskommittén har på andra vägar nått liknande resultat eller 1,1 milj. har myrmark.

Vid riksskogstaxeringen ha pålitliga siffror vunnits angående torvmarkernas storlek; i Dalarna ovan Siljan ha de befunnits utgöra 21 % av all mark. Därav torde kunna slutas att torvmarkerna å de ovan Siljan belägna kronoparkerna skulle kunna skattas till ungefär 94,000 har.

För södra Sverige ge dels den s. k. Värmlandstaxeringen, dels riksskogstaxeringen för Småland, dels ock den av Sveriges geologiska undersökning utförda torvinventeringen god ledning. Inom Värmland blev resultatet 9,9 %, inom Småland 12,9 % torvmaker; enligt torvinventeringen skulle torvmarkarealen inom Svea-och Götaland (Dalarna, Gotland och Öland undantagna) vara 8,2 %. Då kronoparkerna i allmänhet äro belägna inom torvmärksrika trakter, torde man som sannolikt medeltal för kronoparkerna i Sydsverige kunna sätta 11 % av arealen eller c. 44,000 har torvmark.

Ovanstående överbäganden ge till resultat, att å landets kronoparker finnas i runt tal 1,2 milj. har torvmark. Huru stor del av denna kan tänkas under någorlunda närliggande tid och till rimligt pris överföras till produktiv skogsmark?

I allmänhet har ej blott tidningspressen utan även mera lugnt arbetande personer snabbt och lätt i tankarna överfört mycket

avsevärda delar av landets torvmark till grönskande ängar eller snabbt växande skogar. Så säger t. ex. kolonisationskommittén 1922 i sitt utlåtande: "I allmänhet lämpa sig de norrländska myrarna och försumpade skogsmarkerna väl för torrläggning i och för skogsbörd, och torde på denna väg 5 å 600,000 hektar stå att vinna, motsvarande en ökning av kronoparkernas nuvarande produktiva skogsmarksareal med bortåt 20 %".

Inför sådana uttalanden är det av vikt, att även mera detaljerade undersökningar utföras. Vid den pågående riksskogstaxeringen har efter vissa givna regler skilts på "dikningsbar" och "möjligen dikningsbar" torvmark. Av de därvid vunna siffrorna att döma skulle man kunna tänka sig att minst 100,000 har av kronoparkernas torvmarker äro "dikningsbara", d. v. s. i första rummet böra ifrågakomma till utdikning. Detta torde, även om man tar hänsyn till att inom vissa trakter stora arealer försumpad mark finnas, innebära en siffra vida blygsammare än den nyss nämnda. Redan utdikning av hundra tusen har är emellertid ett mycket stort och dyrbart företag med mycket ringa eller ingen utsikt till normal förräntning.

I det följande (sid. 72 och 141) visas vad som hittills utförts i nu berörda avseende å kronoparkerna.

4. *Transportgeografiskt läge.*

Statsskogarnas geografiska läge är av vikt ej blott i förhållande till mark och klimat utan ock i transportgeografiskt avseende. Särskilt inom Nordsverige, där praktiskt sett så gott som all längre virkestransport sker genom flottning, har en kronoparks läge i förhållande till flottled mycket stor betydelse för dess värde.

Alldenstund kronoparkerna i allmänhet äro belägna inne i landet, blir flottningen oftast ganska lång, vidare måste den flottade virkesmängden från de inre, högtbelägna trakterna på grund av skogens ringare produktion bli mindre, tvenne sakförhållanden, som framför allt medföra, att flottningskostnaderna bli jämförelsevis höga. På desamma inverka ock andra förhållanden,

såsom om amorteringen av det i flottlederna nedlagda kapitalet redan är avslutad m. fl. omständigheter. I allmänhet är det så att ju längre norrut man kommer, d. ä. ju mindre bärig skogshanteringen av klimatiska och andra skäl visar sig vara, desto högre är dessvärre även den transportkostnad virket har att erlägga. Medan sålunda i Härnösands distrikt flottningskostnaderna från kronoparkerna per flottad verklig kubikfot visat sig vara omkring 5 öre, stiga de i stort sett norrut likformigt distrikt efter distrikt till 7—9 öre i Övre Norrbottens. Även för statsskogarna i övre Dalarna äro de, närmast på grund av dessas stora avstånd från kusten, höga (8—9 öre).

Gynnsammare ställer sig förhållandet med hänsyn till den lokala transporten av virket från avverkningsplatsen till flottleden. Landets topografi är oftast sådan, att basvägar med lämplig lutning ned mot vattendragen låta sig anordna till rimligt pris. En undersökning utförd av kolonisationskommittén har givit till resultat, att inom icke mindre än i runt tal 65 % av kronoparkerna inom Norrland och övre Dalarna är körvägen under 3 km, inom 25 % ligger den mellan 3 och 6 km och inom blott 10 % är den större. Då beräkningarna gälla fågelvägen, blir det faktiska köravståndet visserligen längre, men kan dock sägas vara jämförelsevis kort.

Inom Sydsverige är det svårare att finna mera allmängiltiga synpunkter belysande statsskogarnas läge ur transportgeografisk synpunkt. Den täta befolkningen, de rikt utvecklade kommunikationslederna, nya transportmedel, framför allt motorfordon, möjliggöra i regeln utfrakt av statsskogarnas virke till förbrukningsorterna till rimliga priser. Vissa beaktansvärda undantag finnas dock. På dessa är emellertid ej plats att ingå i en så översiktlig framställning som den här föreliggande.

B. Skogarnas allmänna karaktär, virkesförråd och virkesproduktion.

De i detta arbete ofta berörda stora olikheterna inom det nord- och det sydsvenska barrskogsområdet framträda ej minst tyd-

ligt å kronoparkerna. Inom Nordsverige är å dessa, på grund av ringare avverkning m. m., urskogskaraktären alltså vida mera framträdande än å flertalet enskilda skogar, om man undantager de trakter, för vilka den s. k. lappmarkslagen är gällande. Inom Sydsverige, varest urskogstypen inom all skog sedan länge är borta, har däremot å kronoparkerna omvandlingen till kulturskog i regeln kunnat genomföras ännu fullständigare än å flertalet enskilda skogar.

Den helt olika karaktären av statens skogsbruk inom Nordsverige och Sydsverige kan därför knappast tillräckligt kraftigt betonas. Inom den senare delen av landet har man blott att driva ett uthålligt skogsbruk, enligt i allt väsentligt utforskade och utprovade metoder, detta därtill inom trakter där avsättning av allt slags virke i regeln är jämförelsevis lätt. Inom landets nordligare delar, där statens stora skogsbesittningar företrädesvis äro belägna, är uppgiften däremot en helt annan. Där gäller det sedan årtionden och alltså att på skogsbiologiskt bästa och ekonomiskt möjligast givande sätt taga ut vida mer än den årliga tillväxten. Erfarenheten om huru ekonomiskt skogsbruk här uppe riktigtast bör bedrivas är alltså i många avseenden ringa, avsättningsmöjligheterna äro ofta mycket vanskliga.

Med andra ord staten har att för närvarande rent av bedriva tvänne vitt skilda slag av skogsbruk med olika utgångspunkter och enligt skilda metoder.

1. *Nordsveriges statsskogar.*

Dessa utgöras till övervägande del av kronoparker, till vilken kamerala form av statligt skogsbesittande alltså överförs allt större delar av ännu återstående kronoöverloppsmarker. På dessa senare bedrives praktiskt sett ingen skogsskötsel.

a. *Skogens allmänna karaktär.* De beståndsbildande träden i de nordsvenska skogarna äro *tall* och *gran*, till vilka sluter sig *björk* (huvudsakligen *Betula odorata*) i ökad mängd i samma mån ljustillgången ökas samt grundvattnet är rörligt och

lätt tillgängligt. De björkblandade barrskogarna träffas därför utmed vattendragen, å brännorna samt i de högre mot barrskogsgränsen belägna skogarna. Björken, ehuru biologiskt nog så önskvärd i bestånden, har inom huvuddelen av övre Sveriges kronoparker varit att ekonomiskt sett betrakta som värdelös; detta på grund av att ännu ej goda metoder utfunnits eller, i den mån sådana finnas, i större omfattning kommit till användning för björkvirkets rationella transport (flottning). Björken vinner dock, ehuru visserligen sakta, i betydelse. Under de år som genom skogsförvaltningen upphugget lövträdsvirke (för norra Sverige praktiskt sett uteslutande björk) för sig redovisats i domänstyrelsens statistik, utgöra mängd och värde därav för de 7 nordligaste distrikten (Norrländ och Dalarna):

	kbm	kronor
1921	9,100	175,900
1922	13,600	140,800
1923	11,200	123,500
1924	9,100	107,100

b. *Virkesförråd.* Vid redogörelsen för kronoparkernas tillkomst påvisades att den alldeles övervägande delen av dessa inom landets norra delar av staten undantagits vid avvitrningen. De på så sätt vunna kronoparkerna voro vid tiden för statens övertagande av desamma i allt väsentligt verkliga urskogar, inom vilka människan, om man frånser hennes andel i skogseldarna, gjort högst ringa till inga ingrepp i beståndets ursprungliga beskaffenhet.

Denna urskog, en god typ för den skog naturen skapat inom gamla världens nordligaste skogsområden, var, där ej hårdare eld under senaste århundradena gått fram, över stora sträckor en fullmogen skog. Dess ålder torde legat mellan 150 och 250 år, understundom upp mot 300 år. Klimatets karghet och landets jämförelsevis flacka terrängformer ha samverkat till att träden blivit ganska lågvuxna; inom nordliga Norrland knappast annat än undantagsvis över 15 meter, längre söderut upp mot 20 m, sällan högre. De smala årsringarna ha även för de full-

mogna träden endast å bördig mark givit en diameter över 40 cm vid brösthöjd. Prof. Gunnar Schotte meddelade mig, att, då förhållandena möjliggjort slutna bestånd, ha urskogarna enligt skogsförsöksanstaltens provytor visat ett virkesförråd på medelgod mark om 100—200 kbm per har. I allmänhet hade dock även de nordsvenska naturskogarna urskogens sedvanliga karaktär av stor ojämnhet i beståndets utbildning; lyckligt, ofta olikåldrigt med talrika vindfällen eller stora mängder sjuka, skadade eller döda träd. Detta medförde, att virkesmassan ingalunda, då man räknar i stort, nådde upp till de nämnda talen, utan varit vida lägre.

I senare tid ha såväl av domänstyrelsen som kolonisationskommittén approximativa beräkningar företagits över kronoparkernas virkesförråd med ledning av de uppgifter, som lämnas i intill senaste årtiondet (1916) upprättade hushållningsplaner.

Tab. 7. *Kronoparkernas virkesförråd omkring år 1916.*

Landsdel eller distrikt	Totalt virkesförråd i kbm	Per har produktiv skogsmark kbm
I. <i>Norrland och Dalarna</i>	138,517,600	45
Ovan odlingsgränsen	8,820,500	30
Övre Norrbottens distrikt (nedom odlingsgränsen)	24,129,300	35
Nedre » » » ...	27,390,300	41
Skellefteå » » » ...	14,027,100	42
Umeå » » » ...	18,681,200	49
Härnösands » » » ...	15,572,400	53
Mellersta Norrlands » » » ...	11,166,700	72
Gävle-Dala (utom Klotens revir).....	18,730,100	57
II. <i>Mellersta och södra Sverige</i>	25,808,000	97
Summa och medeltal	164,325,600	48

Dessa siffror kunna synas stora, men de äro i själva verket icke detta, om man ställer dem i förhållande till den nutida virkesförbrukningen. Enligt de sammanställningar, som 1923

publicerades av Tor Jonson, och som väl äro de som komma sanningen närmast av hittills gjorda försök i denna riktning, skulle den årliga virkesåtgången i Sverige ensamt för export (rundvirke, sågvaror, trämassa) vara c. 17 milj. kbm, vadan kronoparkernas nuvarande virkesförråd fränsett tillväxten ej skulle räcka att för mera än 10 år uppehålla den nuvarande exporten av skogsprodukter. Sammanställer man siffran c. 165 milj. kbm med Jonssons troligen för låga uppskattning av virkesförrådet i landets samtliga skogar, 1,300 milj. kbm, skulle domänverket råda över ungefär 13 % av landets virkesförråd.

Än en gång må framhållas att det i statens ägo varande virkesförrådet till alldeles övervägande del finnes i övre och inre Norrland samt norra Dalarnas gamla urskogar. Där stå c. 84 % av hela förrådet. Oaktat de stora skogsmarksköpen i södra och mellersta delarna av landet under senare årtionden finnas blott 16 % av kronoparkernas totala virkesförråd inom de talrika kronoparkerna därstädes. Delvis får detta förhållande sin förklaring därigenom, att å stora delar av de inköpta markerna virkesförrådet till stor omfattning var uttaget före inköpen, vadan de nuvarande bestånden till proportionsvis för stor omfattning utgöras av ungskogar med små virkesmassor.

En fråga av stort intresse, ej minst genom den belysning den ger av virkesförrådets ögonblickliga värde, är dess fördelning på åldersklasser. Såsom man av urskogsbeståndet kan vänta, innehålla de nordsvenska kronoparkerna den övervägande virkesmassan inom åldersklasser över 100 år — ej mindre än helt nära 60 % — medan, som nedan närmare omtalas, blott c. 6 % av förrådet i de sydsvenska utgöras av träd över 100 år.

Vid den taxering, som företagits i samband med hushållningsplanernas upprättande, ha träden inom Norrland och Dalarna även uppdelats på "mogenhetsklasser", varvid som *utvecklingsbara* anses sådana, som uppnått en ålder i regeln ej överstigande tre fjärdedelar av antagna omloppstiden, medan som *övermogna och skadade* betecknas träd, som vid fortsatt kvarstående beräknas avtaga i användbarhet. Övriga träd betecknas som *mogna, friska*. Kolonisationskommittén har låtit sammanställa

siffror ur hushållningsplaner, som innehålla uppgifter av detta slag, och har det visat sig, att av 27,267,000 träd inom Norrlands och Dalarnas kronoparker, som klassificerats efter ovan angivna grunder, i runt tal 27 % betecknats såsom utvecklingsbara, 47 såsom utgörande mogna, friska träd och 26 % såsom övermogna och skadade.

Nu lämnade översiktliga siffror ge en bild av urskogen sådan den ter sig under nordliga breddgrader. Den motsvarar på intet sätt den skog, som man ur ekonomisk synpunkt önskar sig. En av de främsta brister den ur denna synpunkt har, är en alltför olikformig fördelning av åldersklasserna. Med de omloppstider, som kunna antagas lämpliga inom övre Norrland, borde varje åldersklass om 50 år hålla mellan 30 och 50 % av skogsmarken. I dess ställe är bortåt 43 % av marken bevuxen med skog över 150 år, av vilken efter längre tids rationell skötsel knappast borde finnas någon alls. I den yngsta åldersgruppen (1—50 år) finnas blott 18 %, i den nästa (51—100 år) 21 samt i den tredje (101—150 år) 16 %.

Den uppgift, som mötte skogsförvaltningen häruppe, då från 1890-talet allt väldigare arealer skogsmark vid avvitringsförrättningarnas slutförande överlätits till kronoparker, har varit lika fordrande som svår. Detta i tvenne skilda hänseenden. Man besatt vid denna tid en ytterst ringa erfarenhet, huru dessa gamla, nordliga skogar bäst skulle avverkas och i övrigt behandlas. Alltjämt äro många viktiga spörsmål i detta avseende öppna. Än svårare blev det att utföra vad som kunde anses riktigt, därför att inom stora trakter rationell gallring m. fl. skogsvårdande åtgärder voro omöjliga på grund av att gallringsvirket och annat klenare virke icke var säljbart till de priser dess avverkning och utforsling kostade. Under årtiondenas lopp ha avverkningsmöjligheterna småningom alltmera förbättrats, men alltjämt lägga de nämnda förhållandena stora hinder i vägen för en mera rationell skogshushållning inom de stora kronoparkerna i lappmarkerna.

De svårigheter som mött avspegla sig ock i de hittills utvunna arbetsresultaten. Visserligen hade det varit oklokt att

söka anordna en forcerad avverkning av de vidsträckta bestånd, som årtionde efter årtionde föllo staten till häruppe. Den livliga diskussion, som för ett antal år sedan inom intresserade kretsar fördes över detta spörsmål, torde som slutresultat ha satt ett önskemål om en avverkning av urskogsförrådet inom 40 à 50 år; än längre tid torde säkert komma att åtgå innan dessa parker äro genomhuggna och föryngrade. Kolonisationskommittén uppskattar de vidder inom kronoparkerna i Norrland och övre Dalarna, som alltjämt äro bevuxna med överårig skog, till över 1,20 milj. har av en totalareal produktiv skogsmark om 2,85 milj. har. Ett uttagande av de här stående virkesmassorna på ett såväl ur skogsvårdssynpunkt rationellt som ur ekonomisk synpunkt fördelaktigt sätt torde vara att betrakta som själva huvuduppgiften för statens nordsvenska skogsbruk under de närmaste årtiondena.

Kolonisationskommittén har icke nöjt sig med undersökningar angående de virkesförråd kronoparkerna i Nordsverige innehålla utan ock sökt utröna, vilka virkesmassor desamma vid rationell skötsel kunna väntas komma att innehålla. Visserligen äro beräkningar av detta slag, ej minst då det gäller skogar, vilkas biologi är så föga känd som övre Norrlands, högeligen ovisa, men några av kommitténs siffror må dock här anföras, då de kunna tjäna att sporra förhoppningar och arbetslust. Medan virkesförrådet i Nordsveriges kronoparker för närvarande uppskattas till i medeltal 45 kbm per har, anses deras produktionsmöjlighet vara 65 kbm, således nära nog 50 % mera. Sämst äro förhållandena i Övre Norrbotten, där det finnes 35 kbm per har, men där det anses kunna produceras 61, eller nära nog dubbelt så mycket. Huruvida kommitténs optimism angående den möjliga produktionen under norra Lapplands karga klimat är berättigad, kan man likväl våga betvivla. Många solvarv komma helt säkert att ha förrunnit innan det slutliga svaret i praktisk erfarenhet härom är givet. Inom övriga distrikt — utom mellersta Norrland, där den nutida produktionen beräknas som nästan normal — är virkesförrådet 20—40 % lägre än vad kommittén anser normalt.

c. *Årlig tillväxt.* Vid de tillväxtundersökningar, som utförts i samband med upprättandet under senare tid av hushållningsplaner, har det visat sig att den årliga tillväxten i kubikmassa å tall- och granskog, räknat från 10 cm vid brösthöjd och därutöver, i medeltal för Norrland och Dalarna kan skattas till 1,2 %. Växlingarna inom de nordsvenska kronoparkerna äro förvånansvärt små. Då en del vid skogstaxering ej upptaget virke årligen inväxer från dimensionsklasserna under 10 cm, anses en förhöjning till 1,3 % utan fara för överskattning kunna ske. För Gävle—Dala distrikt med dess vidsträckta, i god växtkraft varande bruksskogar anses siffran kunna höjas till 1,4 %. Tillämpas dessa procentsiffror på de ovan angivna virkesförråden per har, erhållas följande siffror för den sannolika årliga tillväxten; de ha sammanställts med siffran för den årliga avverkningen.

Tab. 8. *Årlig tillväxt samt medelavverkning 1909—1916 å kronoparkerna (under odlingsgränsen) i Norrland och Dalarna.*

D i s t r i k t	Årlig avverkning i kbm		Årlig tillväxt i kbm.		Överavverkning i kbm.	
	Summa	Per har	Summa	Per har	Summa	Per har
Ö. Norrbotten	340,000	0,49	310,000	0,45	30,000	0,04
N. Norrbotten	497,000	0,75	354,000	0,53	143,000	0,22
Skellefteå	328,000	0,98	180,000	0,54	148,000	0,44
Umeå	432,000	1,13	244,000	0,64	188,000	0,47
Härnösand	374,000	1,27	203,000	0,69	171,000	0,58
M. Norrland	355,000	2,29	146,000	0,94	209,000	1,35
Gävle-Dala	529,000	1,61	263,000	0,80	266,000	0,81
Summa och medeltal	2,855,000	1,01	1,700,000	0,60	1,155,000	0,41

Kolonisationskommittén, som låtit utarbета ovanstående tabell, fäster uppmärksamheten på att 40 % av den uttagna virkesmassan är kapitaluttag, ävensom att i de mest välbelägna sydligare parkerna redan före kriget uttogs vida mera (Härnösand 46 % och M. Norrland 59 % utöver den sannolika tillväxten).

Under de allra senaste åren har avverkningen ytterligare tilltagit. Mot 2,3 milj. under den i tabellen nämnda perioden uttogos 1923 och 1924 i medeltal i de 6 nordligaste distrikten c. 2,6 milj. kbm eller noggrannare angivet 229,000 kbm mera än åren före kriget. Detta är ungefär 1,1 milj. kbm mera än tillväxten.

I domänstyrelsen är f. n. en undersökning i gång av dessa frågor, vilken dock ännu ej är avslutad. Av den vill det emellertid synas, som om den totala överavverkningen under åren 1920—1924 inom de nordligaste distrikten varit jämförelsevis obetydlig, detta närmast på grund därav att 1922 avverkningen vida understeg tillväxten. Däremot torde överavverkningen under 1925 närma sig kolonisationskommitténs medelsiffra. Tillväxten synes dock av denna undersökning att döma vara större än kolonisationskommittén vågat antaga.

2. *Sydsveriges statsskogar.*

Dessa utgöras till fyra femtedelar (319,000 har) av kronoparker och till en femtedel (74,500 har) av skogar, som alltså sammanföras med de utarrenderade jordbruksdomänerna. Huvuddelen av kronoparkerna har, som i kap. II omtalades, tillkommit under de sista årtiondena genom inköp från enskilda.

Ur skoglig synpunkt kan man urskilja olika typer bland dessa kronoparker, vilkas ursprung det vana ögat alltså merendels kan skönja. De viktigaste av dessa typer torde vara följande.

Vissa parker äro skogar tillhörande urgamla kronoegendomar, å vars skogar gårdarnas brukare under långliga tider hämtat sitt behov av bränsle och annat husbehovsvirke.

Andra äro gamla kronoparker, som ej minst ur jaktens synpunkt sedan länge stått under statens tillsyn, så Kinneskogarna, parkerna Halle- och Hunneberg, Edsmären, Böda på Ölands nordspets m. fl.

Ännu andra äro ursprungligen allmogeskog, vilken skövlats mer eller mindre grundligt, understundom så grundligt, att skogen överförts till ljunghed eller annan kalmars, varefter staten ur allmännyttans synpunkt funnit sin uppgift vara att förvärva

marken och ånyo göra den skogbärande. Ett exempel av sist nämnt slag är den i kap. II omtalade kronoparken Stora Svältan i Västergötland.

Den största och värdefullaste delen av de mellan- och sydsvenska kronoparkerna utgöres emellertid av forna bruksegendorar, som förvärvats inom de gamla bergslagerna. Å dessa har i regeln långt före statsinköpet ett ordnat skogsbruk bedrivits. Även om det grövre virket redan före statsförvärvet mången gång varit ganska fullständigt uttaget, ha bestånden dock oftast varit i full växtlighet och av god slutenhet.

a. *Skogens allmänna karaktär.* Skogen å de sydsvenska kronoparkerna är av en helt annan natur än å de nordsvenska. För länge sedan är den tid förbi, då de ännu hade drag bevarade av den sydsvenska urskogen. Århundradens virkesfångst och kanske än mera århundradens bete å dessa skogsmarker ha alldeles utplånat urskogens särdrag. Det mer eller mindre målmedvetna skogsbruk, som under längre eller kortare tid å dessa marker bedrivits, har mestadels givit den uppväxande skogen kulturskogens drag. Mycket stora delar av dessa skogar äro ungsogar, som ännu icke hunnit in i de ålderstadier, att de ge full avkastning. Den stora ölikhet, som i detta avseende råder mellan de nord- och sydsvenska kronoparkerna, framgår synnerligen klart, om man sammanställer åldersklassernas fördelning inom Norrland och Dalarna med den inom Sydsverige.

Tab. 9. *Åldersklassfördelningen å kronoparkerna omkring 1916.*

Å l d e r	Mellersta och södra Sverige	Norrland och Dalarna
1—50 år.....	61 %	18 %
51—100 »	26 »	21 »
101—150 »	6 »	16 »
151 år och därutöver	—	43 »
Kalmark	7 »	2 »
Summa	100 %	100 %

För att dessa siffror ej må bli missledande, må redan här erinras om, att oaktat den ringa förekomsten av de äldre åldersklasserna inom Sydsveriges kronoparker dessa likväl innehålla en mera än dubbelt så stor kubikmassa per har som de nordsvenska. Detta tack vare gynnsammare klimat, vilket möjliggör kraftigare tillväxt och tätare bestånd och därmed ock vida större virkesmassa per har.

Även inom det sydsvenska skogsområdet äro *gran* och *tall* de egentligen beståndsbildande skogsträden, om man undantar den södra huvuddelen av Skåne samt kusttrakterna i Blekinge, Halland och Bohuslän. Det må dock erinras om, att här leva biologiskt sett helt andra raser av dessa trädslag och alldeles särskilt av tallen än i Norrland. De äro mera snabbväxande och tillpassade för ett mildare klimat, något som nog samt synes, om man genom frösådd söker överflytta dem till nordligare nejder, då de efter några få år duka under för de kargare förhållandena.

Förutom de ursprungliga barrskogsbestånd, som naturen själv skapat, samt de kulturbestånd, som framgått efter sådanas avverkning, ha mångenstädes å kronoparkerna särskilt under 1860—1880-talen försöksvis uppdragits mestadels dock mindre bestånd även av främmande barrträd. De i största omfattning införda bland dessa torde vara *tann* (europeisk silvergran), av vilken å Omberg och Visingsö betydande bestånd finnas, samt *lärk*.

Inom bokregionen, söder om barrskogsregionen, d. v. s. inom Skånes huvuddel samt inom Blekinges och Hallands kustland, ha i samband med bokskogens avverkande bestånden i viss omfattning överförts i granskog. Tallen har ock varit det träd, som huvudsakligen använts vid planterande av flygsandsfälten utmed kusterna av Skåne, Halland samt norra Gotland med Sandön, där även bergtall använts.

Björkarterna, glasbjörken och masurbjörken, spela sedan århundraden tillbaka en mycket stor roll i det jämförelsevis tätbefolkade södra landet, där människan under mycket lång tid kraftigt ingripit i skogens liv. Detta gäller även den skogsmark, som nu är kronopark.

Hagmarksbruket har utgjort ett utomordentligt gott stöd för björken i dess kamp med de i och för sig på något kargare mark biologiskt sett starkare barrträden. Några siffror från den nu pågående riksskogstaxeringen belysa ganska klart detta. Även om de gälla skogsmarken i dess helhet inom respektive landskap, tar man sannolikt ej mycket fel, om man antager dem vara ganska representativa även för kronoparkerna med dess många i skogen insprängda gårdar, torp och lägenheter. Medan hagmarken i Småland utgör 18,7 % av hela arealen, är den i nedre Dalarna till Siljan blott omkring 7 % och i övre Dalarna 0,4 % eller därunder.

Björken har emellertid i Sydsverige, med de lättare kommunikationer som råda och den mångsidigare användning en tätare befolkning skapar, ett helt annat och vida större värde än i norra Sveriges avlägsna nejder, där den mestadels allttjämt är värdelös.

Förutom björkarterna leva inom det sydsvenska barrskogsområdet, om ock ganska spridda, ett antal av de s. k. ädlare lövträden, vilket gjort, att detta barrskogsområde inom växtgeografien länge nog benämnts ekregionen efter *eken*, det mest framträdande av dessa trädslag. Förutom ekarterna — av vilka den vanliga eken eller sommareken (*Quercus pedunculata*) är den givet vanligaste och den enda av våra ekarter, som har någon betydelse, medan vintereken (*Quercus sessiliflora*) i kusttrakterna träffas spridd och sällan i större bestånd — äro även *ask*, *alm* och *lön* av någon ehuru ringa betydelse i sydsvensk skogshushållning.

Av större ekonomisk vikt är däremot i trakterna söder om barrskogsregionen *boken*, vilken är skogbildande inom Skånes slättland, varest efter danskt mönster å boksskogarna bedrives en från övrigt svenskt skogsbruk ganska avvikande skogsskötsel. Omfattningen av i statens ägo inom södra distriktet varande boksskogar är dock enligt meddelande av överjägmästare C. Björkbom ej mera än omkring 3,400 har eller 5,6 % av totalarealen produktiv skogsmark inom distriktets statsskogar.

Ända långt fram i förra århundradet var framför allt eken av mycket stor vikt ur det allmännas synpunkt. Detta närmast på grund av dess oundgänglighet för det dåtida skeppsbyggeriet. Gustaf I:s påbud, att eken var regale, upphävdes år 1789. Oaktat eller snarare tack vare denna bestämmelse utöddes emellertid ekskogarna av allmogen, vadan staten ansåg sig böra genom ekplanteringar vidtaga särskilda åtgärder för att inom landet bereda tillgång till nödigt ekvirke för flottan. Under början av förra århundradet beslöts ock anläggande av kulturskogar av ek. En bekant sådan är den 395 har stora Visingsö ekplantering, vars äldsta delar nu äro mera än ett århundrade gamla.

I jämförelse med tall och gran äro lövträden emellertid av ganska underordnad betydelse även inom de sydsvenska kronoparkerna. Detta framgår av siffrorna för upphugget virke och dess värde inom domänverkets fem sydligaste distrikt.

Tab. 10. *Upphugget barrträds- och lövträdsvirke från södra Sveriges kronoparker åren 1916 och 1923.*

	Barrträd i kbm		Lövträd i kbm	
	1916	1923	1916	1923
Bergslagsdistriktet	73,700	50,600	100	9,100
Östra distriktet	71,500	56,600	600	12,100
Västra »	74,100	89,300	1,200	9,900
Smålands »	37,800	54,100	500	7,300
Södra »	52,400	39,800	2,800	18,200
Summa	309,500	290,400	5,200	56,600

Som av dessa siffror framgår utgjorde kvantiteten lövträdsvirke 1916 blott 1,7 % men 1923 16,3 % av den genom domänverket upphuggna virkesmassan. Erinras må att revirförvaltningarna i regeln torde ha lättare att försälja upphugget lövträdsvirke än sådant å rot.

Under de sista fyra åren har i domänstyrelsens statistik redovisats ej blott massa utan även värde av det upphuggna lövträdsvirket. Av siffrorna för dessa år låta sig dock ej några säkra slutsatser dragas rörande frågan, i vilken mån lövträdsvirket

vinner i ekonomisk betydelse. De senare åren (1921—24) synes försäljningsvärdet av lövträdsvirket ha uppgått till omkring 890,000 kr. per år.

Utav lövträdsvirket utgöres den alldeles övervägande delen av björk, väsentligen upphuggen till ved. Endast inom södra distriktet är björken underordnad och ersättes av bok. Det härifrån redovisade lövträdsvirket utgör omkring 20,000 kbm med ett värde av omkring 250,000 kr.

b. *Virkesförråd.* Redan i det föregående har visats, att oaktat den omkring dubbelt så stora virkesmassan, per har räknat, å de sydsvenska kronoparkerna, dessa dock bära endast en knapp femtedel av det å samtliga kronoparker befintliga förrådet. Detta beror ej blott på deras ringa areal jämförd med de nordsvenska utan även på den ringare anpart de äldre åldersklasserna äga i skogen. Detta å sin sida får sin förklaring däri att en så betydande del av dessa kronoparker inköpts under de sista årtiondena. Staten har vid dessa köp såsom redan omtalats ofta förvärvat rena kalmarker eller utglesade och söndertrasade skogar, vilka omedelbart måste avverkas för att livskraftigare och mera givande bestånd skulle kunna erhållas. Det är givet, att härigenom den genomsnittliga virkesmängden per har måste nedgå och en förskjutning i åldersklassernas procentiga fördelning ske från de högre till de lägre klasserna. Den s. k. södra skogskommittén lät för åren kring 1911 verkställa en komplettering av en utredning, som gjorts till utställningen i Örebro 1911, angående de skogliga förhållandena å 8 vid denna tid nyinköpta kronoparker inom Bergslagsdistriktet med i allt 37,400 har produktiv skogsmark, och ställde denna i jämförelse med förhållandena å de äldre kronoparkerna inom samma distrikt. Det visade sig därvid att inom de senare virkesförrådet utgjorde 78 kbm per har, medan detsamma å de nyinköpta blott var 50 kbm och att, medan å de äldre parkerna åldersklasserna IV—VI, som vid 120-årig omloppstid böra omfatta ungefär halva arealen, i någon mån närmade sig detta belopp, i det att de intogo 38 % av arealen, de å de nyinköpta blott upptogo 7 %. Med åren förändras ju dessa tal genom den konserverande

skogsvård staten utövar, men det må ej förglömmas, att kapitalvärdet å de inköpta skogarna den dag, då de börja giva avkastning, i själva verket är ett helt annat och större än inköpsvärdet. Vill man vinna verklig klarhet om huru dessa skogsmarksinköp te sig ur ekonomisk synpunkt, bör ränteförlusten under den tid marken ingen avkastning givit samt de nedlagda direkta kostnaderna läggas till köpesumman. Med utgångspunkt å därvid erhållna totalsummor är det räntabiliteten bör bedömas.

Oaktat betydande kostnader under årens lopp nedlagts på taxeringar av virkeskapitalet å de sydsvenska statsskogarna, är kunskapen om dess storlek mycket bristfällig, närmast på grund av hushållningsplanernas olikåldrighet och därav följande olikformighet, varför sammanställningar ur densamma ej ansetts ge resultat av större värde för den viktiga frågans bedömande. I den framställning av domänverkets förvaltning av statens domäner, som domänstyrelsen låtit utarbета för socialiseringsnämndens räkning, finnes endast samma totalsiffra, som 1922 anges i kolonisationskommitténs utlåtande eller 25,808,000 kbm, d. v. s. 97 kbm per har.

Den s. k. södra skogskommittén försökte i sitt 1915 avgivna utlåtande tränga frågan mera direkt in på livet, i det att den med stöd av gällande hushållningsplaner lät verkställa en utredning av virkesförrådets storlek åren före 1911. Huvudresultatet framgår av omstående tabell. Genom nyförvärv av skogsegendomar sedan 1911 har virkesmassan ytterligare vuxit avsevärt, liksom ock skogarna under de gångna åren vuxit in i grövre dimensioner, något som torde motivera den i kolonisationskommitténs tabell (s. 41) gjorda höjningen av virkesförrådet från 14,4 milj. kbm kring 1911 till 25,8 milj. kring 1922. Till den förenämnda 14,4 milj. kbm bör dock läggas en väsentlig del av de 4,35 milj. kbm, vartill södra kommittén uppskattade virkesmassan å undantagna domänskogar, av vilka en mycket stor del sedermera överförts till kronoparker. Även om man tar hela virkesmassan å bägge slagen skogar (18,75 milj. kbm), blir dock 1922 års uppskattning 7 milj. kbm större.

Tab. 11. *Virkesmassa å kronoparkernas produktiva skogsmark inom Sydsverige enligt uppskattning 1911.*

Distrikt	Kbm	Antal parker	Areal prod. skogsmark har
Bergslagsdistriktet ¹	3,705,800	43	58,400
Östra distriktet	2,900,600	39	40,200
Västra »	2,954,000	52	46,400
Smålands »	2,860,500	66	44,200
Södra »	1,979,600	53	35,700
Summa	14,400,500	253	224,900

Med de utgångspunkter, som den förenämnda s. k. södra skogs-kommittén uppställde, har den, till det värde det hava kan, gjort ett ungefärligt jämförande överslag över huru mycket större virkesmassan kunde vara inom Sydsveriges kronoparker, om åldersklassfördelningen vore normal och skötseln god. Vid 95-årig avverkningsålder och 5-årig föryngringstid samt en årlig avkastningsförmåga av 3,7 kbm per har vid normal åldersklassfördelning, motsvarande en tillväxtprocent av 2,9, ansågos kronoparkerna skola kunna hålla 127 kbm per har i stället för södra kommitténs empiriska siffra 67 kbm och den av domänstyrelsen i dess redogörelse av 1924 anförda 97 kbm.

Å 225,000 har produktiv skogsmark, som 1911 ingick i Syd-sveriges kronoparker, borde sålunda enligt

södra kommittén 1911..... stå 67 kbm per har eller 15,1 milj. kbm.
domänstyrelsen 1924 » 97 » » » » 21,8 » »
vid god, uthållig skötsel och normal
åldersklassfördelning (enligt koloni-
sationskommittén)..... » 127 » » » » 28,6 » »

Söker man kritiskt pröva sålunda vunna tal, finner man själva grunden för beräkningen så pass osäker i skilda riktningar, att det torde vara klokast att på dem använda domänstyrelsens

¹ Detta är numera delat i tvenne, Stockholm—Gävle och Bergslags-distriktet.

term för hushållningsplanerna, att de äro till ledning mera än till efter rättelse. De ha här anförts mera som ett bevis för huru ofullständig vår kunskap i själva verket är på dessa viktiga områden.

Angående åldersklassfördelningen hänvisas till det förut sagda.

c. *Årlig tillväxt.* De gynnsammare klimatiska förhållandena inom Sydsverige, varest våra barrträd torde kunna sägas leva under för dem mycket passande yttre förhållanden, medföra, att tillväxten därstädes är högst betydligt större än i Nordsverige och framför allt inom dettas nordliga delar. Efter en ingående utredning kom den förenämnda södra kommittén till det resultat, att den årliga tillväxten genomsnittligt kunde beräknas vara 3,25 kbm per år och har, en siffra, som från andra håll betecknas som väl låg. Vill man hålla sig på den säkra sidan och med tillämpande av denna siffra för domänverkets skogar inom de 6 sydliga distrikten uträkna tillväxten, finner man vid användande av tillgängliga arealsiffror för produktiv skogsmark följande årliga tillväxt.

Tab. 12. *Nuvarande ungefärlig tillväxt inom domänfondens skogar i Sydsverige sammanställd med årlig medelavverkning 1923 och 1924.*

D i s t r i k t	Prod. skogs- mark 1923 har	Årlig tillväxt kbm	Årlig medel- avverkning 1923—1924 kbm
Stockholm-Gävle	59,100	192,100	180,400
Bergslags	66,000	214,500	162,200
Östra	64,100	208,300	160,300
Västra	65,400	212,600	153,600
Smålands	71,700	233,000	161,100
Södra	53,400	173,600	120,200
Summa	379,700	1,234,100	937,800

Även med antagande av en så låg årlig tillväxt som 3,25 kbm per har skulle således virkesförrådet inom de sydsvenska stats-

skogarna kraftigt tillväxa, i det att avverkningen nämnda år blott utgjorde 2,47 kbm. Enligt domänstyrelsens uppgifter till socialiseringsnämnden var den åren 1916—1920 2,04 till 2,89 kbm, således även då avsevärt lägre än tillväxten. Sistnämnda siffra representerar avverkningen 1919, alltså det sista högkonjunkturåret och är den högsta under decenniet 1911—1920. Den förstnämnda siffran anger virkesuttaget 1920 eller det första verkliga krisåret efter fredsslutet. Denna är dock högre än något av åren 1911—1914, under vilka sistnämnda år uttogos över 2 kbm per har under det att den lägsta avverkningen verkställdes 1911 med endast 1,68 kbm. Uppenbart är att med den åldersklassfördelning, som råder (jfr sid. 47), ej den totala årstillväxten kan uttagas, men förglömmas må ej att under årtiondenas lopp ett stort och i framtiden högst värdefullt kapital småningom samlas i södra Sveriges stats-skogar.

C. Skogsbrukets planläggning och genomförande.

Under de årtionden statens skogsförvaltning fungerat ha småningom vissa grundlinjer utkristalliserat, efter vilka skogarna förvaltas och handhavas. Som enhet vid förvaltningen har enligt 1905 års bestämmelser stått den s. k. hushållsenheten eller redogörelseområdet, bestående av en eller flera större eller mindre skogar. Till grund för denna enhets behandling ligger i regeln särskilt utarbetad hushållningsplan, å sin sida uppbyggd på skogens eller skogarnas kartläggning, bonitering m. m. Denna skall tjäna som ledning vid alla skogsvårdsåtgärder och vid avverkningarnas beslutande såväl vad plats som storlek angår. I praktiken synes den dock numera ha mindre betydelse än i föreskrifterna. Överhuvud taget tenderar utvecklingen alltmera mot att reviret blir den verkliga förvaltningsenheten.

1. *Hushållsenheter.*

Hushållsenheternas antal utgjorde 1923 inom statsskogarna:

Kronoparker	1,333
Jordbruksdomäner	1,135
Civila boställens skogar	75
Flygsandsplanteringar samt "kronolägenheter, holmar och skär"	319
Sågar	36
Jägmästare- och kronojägarebostäder	351
Upplagsplatser	4
Summa hushållsenheter	3,253

För nu föreliggande framställning äro, som ofta ovan framhållits, kronoparkerna av central betydelse, vadan en översikt här må lämnas av dessa hushållsenheters geografiska fördelning inom landet samt av deras storlek. De ha ordnats i 4 storleksgrupper; se tab. 13.

Synnerligen påfallande i omstående siffror är det stora antalet små kronoparker. Av 241 kronoparker inom södra och mellersta Sverige hade icke färre än 72 eller nära 30 % av totala antalet därstädes (1910) en skogsmarksareal understigande 200 har,

	9 emellan	1 och	50 har
20	„	50	„ 100 „
43	„	100	„ 200 „

Det är uppenbart att administrationen av sådana små skogsbitar måste bliva såväl mycket dyr som ofta mindre tillfredställande. Såväl jägmästare som kronojägare erhålla för besöken å dem traktaments- och resekostnadsersättning, vilket belastar dessa hushållsenheters utgiftskonto hårt. Dessa småskogar kunna icke, såväl av kostnadshänsyn som på grund av bristande tid till resorna för förvaltningspersonalen, så ofta besökas som ur skogsvårdssynpunkt kanske önskvärt kunde vara. De kunna ej

Tab. 13. *Kronoparkernas antal, storlek och belägenhet inom landets huvuddelar 1924.*

L a n d s d e l	Kronoparkernas totala areal (första siffran) o. antal (sista siffran)				Totalareal i har; antal parker
	Under 500 har	500—1,000 har	1,000—5,000 har	över 5,000 har	
1. Sydsveriges kustlandskap	12,895 61	16,800 21	56,952 25	8,795 1	95,442 108
2. Östersjööarna	679 4	568 1	9,356 4	6,242 1	16,845 10
3. Småländska höglandet...	10,361 38	10,908 14	23,941 10	11,904 2	57,114 64
4. Mellansvenska låglandet	18,057 92	17,069 23	81,990 33	110,815 10	227,931 158
5. Nordsvenska höglandets södra, inre skogsland	19,218 72	29,395 39	135,325 57	481,813 21	665,751 189
6. Norrlands södra kustlandskap	6,892 23	15,252 20	72,510 32	145,426 14	240,080 89
7. Övre Norrland	60,152 238	72,751 100	497,181 198	3,292,382 170	3,922,466 706
Summa	128,254 528	162,743 218	877,255 359	4,057,377 219	5,225,629 1,324

heller påkostas nämnvärda utgifter för vägar eller andra förbättringar, syftande till en mera givande avsättning av det producerade virket. Vidare föranleda de ett dyrbart mångskriveri, alldenstund särskilda hushållningsplaner anses böra upprättas, granskas och mer eller mindre följas samt särskilda räkenskaper för var och en sådan liten kronopark föras m. m.

I sitt den 30 april 1921 avgivna betänkande ha skogsbokföringssakkunniga fäst uppmärksamheten på nödvändigheten att med större kraft än hittills skett minska hushållsenheternas antal. Detta bör kunna ske såväl genom hopförande av smärre kronoparker i sådant läge, att de lämpligen kunna förvaltas

som en enhet som ock genom att med dem förena största möjliga antal av till jordbruksdomänerna hörande skogar.

Vid ett fullt rationellt ordnande av statens skogshushållning torde det emellertid även vara av nöden att taga under omprövning, om ej vissa av de minsta parkerna böra försäljas, såsom skett med vissa mindre jordbruksdomäner. Det torde vid en närmare undersökning visa sig, att avkastningen av åtskilliga bland dessa små skogsdomäner i alla tider måste bli så ringa, att administrationen kommer att sluka mer än avkomsten.

2. *Hushållningsplanernas upprättande och användning.*

Enligt 1894 års skogsordning skall skogshushållningen å de allmänna skogarna, således även och kanske främst å kronoparkerna, avse skogens framtida bestånd och högsta avkastning.

Innebörden i dessa ord har särskilt under de sista årtiondena varit föremål för mycken diskussion mellan såväl skogsmän och nationalekonomer var för sig som ock mellan bäggedera. Här är ej platsen ingå på en mera teoretisk utredning av de spörsmål, som dölja sig under de nämnda orden. Däremot torde det vara belysande att anföra, vad domänstyrelsen själv yttrar i frågan i den utredning angående verket och dess verksamhet, som gjorts för socialiseringsnämndens räkning.

”Å ena sidan har framställts, att skogen med dess virkesförråd bör betraktas som ett realisationsobjekt, vilket på realisationsvärdet bör giva valuta av samma storlek som gängse räntefot. Kan skogen ej lämna så hög avkastning, att dylik ränta erhålles, bör den avverkas. I enlighet härmed fästes alltså ej vikt vid att större skogskapital bibehålles i skogsbruket, utan anses hushållningen böra hava till mål att frambringa största möjliga ränta å det i skogsbruket kvarblivna virkeskapitalet. Tillämpningen av denna princip leder till kort omloppstid och litet virkesförråd.

"Å andra sidan ha mark och virkesförråd betraktats som en naturprodukt, som bör vårdas på så sätt, att den absoluta avkastningen därav blir den högsta möjliga. Å skogsskapitalets beräknade värde kan ej påfordras ränteavkastning efter viss förutbestämd räntefot, utan skogsägaren får åtnöja sig med det förhållande mellan kapital och avkastning, som vid ett väl-skött skogsbruk med högsta möjliga årsavkastning i praktiken kan ernås. Strängt fasthållande vid dessa principer leder till lång omloppstid och stort virkesförråd.

"Domänstyrelsen har icke ansett lämpligt, att å statens skogshushållning ensidigt tillämpa någondera av förenämnda två skogsekonomiska principer, utan hållit före att med undvikande av de överdrifter, som vidlåda dem båda, de goda sidorna hos dem bägge böra tillgodogöras, varvid särskilt beaktas att skälig ränta å skogens värde bör eftersträvas.

"I enlighet härmed har styrelsen i utfärdade föreskrifter angående de allmänna skogarnas indelning till ordnad hushållning av den 27 maj 1916 föreskrivit, att såsom allmänt mål bör eftersträvas högsta uthålliga nettoavkastning, som kan uppnås i samband med skälig förräntning av i hushållningen engagerade kapital."

Denna kanske något salomoniska formulering av styrelsens principställning i den invecklade frågan får lättast sin belysning i det följande, då resultaten av arbetet framläggas. Ett uttryck för densamma ge emellertid de regler, efter vilka från 1870-talet de hushållningsplaner utarbetas, som enligt gällande bestämmelser skola upprättas för varje hushållsenhet. Vid framställningen av sättet för planernas upprättande och av dess innehåll följes i allt väsentligt styrelsens nyss citerade framställning.

Arbetet med upprättandet av en hushållningsplan börjar med uppmätande av karta, i norra Sverige i skalan 1:20,000, i södra i 1:8,000. Å den inmätas linjenät, nödiga fixpunkter, rågångar och inägor, varefter vid "avfattningen" vägar samt gränserna för produktiv skogsmark med dess skilda bestånd samt impediment (vatten, berg, mossar och kärr m. m.) inläggas.

Inläggande av skogsbestånden och dessas markering å kartan, i den mån sådant kan ske, vidtager därefter. Kalkmark, mark duglig till skogsväxt och skogbevuxen sådan markeras. Den senare uppdelas efter sin bonitet i 9 skilda godhetsgrader (I—IX, jfr sid. 30). Uppenbart är att denna bonitering blott är en ungefärlig skattning, då verkligt objektiva utgångspunkter saknas. Den har dock för det praktiska skogsbruket sin avsevärda betydelse, låt vara att denna understundom överskattas.

I samband med dessa arbeten göras efter fastställda regler noggranna anteckningar angående beståndens ålder, slutenhetsgrad, övriga tillstånd m. m. I den mån utrymmet å kartan det tillåter, införas beteckningar härför även å denna.

En mycket betydande del av hushållningsplanens uppgörande är uppskattningen (taxeringen) av parkens virkesförråd. Förutom uppräknig av träden å viss procent av arealen, uppmätning av skogens medelhöjd m. m., allt avseende att bilda underlag för den uträkning av kubikmassan, som sker enligt vissa fastställda formler, göras även undersökningar inom de olika bestånden om deras ålder, tillväxthastighet m. m.

Med stöd av dessa undersökningar är det möjligt att rätt nära bestämma tillväxtens, den nuvarande och blivande, storlek inom bestånden och därmed inom hela parken, ävensom den ålder, vid vilken bestånden under vid tiden för hushållningsplanens upprättande rådande allmänna förhållanden på trävarumarknaden lämpligen böra slutavverkas, d. v. s. med andra ord skogens omloppstid.

Då denna är fastställd, är det jämförelsevis lätt att beräkna avverkningsbeloppets årliga eller periodvisa storlek samt i samband därmed uppgöra bestämmelser rörande andra åtgärder vid skogens skötsel.

Vid modern rationell skogsskötsel skiljes på tvenne typer av avverkning, dels föravverkning, dels huvud- eller slutavverkning. Vid den förra uttagas med vissa perioders mellanrum (vanligen 10 till 20 år) medelst gallring sådana träd, som böra bort för att bereda de kvarstående nödigt utrymme för rötter och krona, så att de kunna nå kraftigaste och snabbast möjliga

tillväxt. Möjligheten av dylika i rätt tid och tillräckligt kraftigt utförda gallringar står i allra närmaste sammanhang med möjligheterna att utdriva och försälja gallringsvirket. I trakter med goda och billiga kommunikationer för virkestransport äro naturligen möjligheterna för rationellt drivna föravverkningar vida större än i avlägset liggande, svårtillgängliga trakter.

Såsom huvudavverkning betecknas den virkesfångst, som uttages under den sista fjärdedelen av omloppstiden, då träden fullständigt utvuxit och nått in i högre ålder. Om sättet för denna avverknings bedrivande blir i det följande något talat.

Med "extra avverkning" förstås huvudsakligen sådan, som sker inom impediment och inägor. Härtill kommer i viss omfattning även virke (vindfällen eller annan skadad skog), som vid indelningstillfället fanns, men som först senare genom förbättrade avsättningsförhållanden blivit avsättningsbart.

Hushållningsplanerna upprättas vanligen för en tid av 20 år, efter vilken tid det är avsett, att de skola revideras och skogen således bli föremål för ny undersökning och uppskattning.

Uppenbart är att en så ingående undersökning av en skog, om den utföres med sakkunskap och noggrannhet, bör ge synnerligen god ledning för dess framtida skötsel och vidmakthållande. Tidigare fastställdes ock dessa hushållningsplaner till efterrättelse och utgjorde rättesnöret för avverkningen. Småningom kom man dock även inom domänverket underfund med, att skogshushållningen härigenom blev alltför litet smidig, detta så mycket mera som tendensen i allmänhet var att beräkna långa omloppstider och räkna tillväxten i underkant. Därigenom ökades visserligen virkesförrådet å kronoparkerna kraftigt, men inkomsterna blevo ock på grund av de små årsavverkningarna låga. I det nu gällande indelningscirkuläret av den 27 maj 1916, villkets principer i huvudsak tillämpats redan tidigare, har man sökt råda bot på ovannämnda missförhållanden, främst därigenom att hushållningsplanerna ej fastställas till efterrättelse såsom tidigare var fallet utan blott till ledning. Revirförvaltaren har därför numera att i det utsyningsförslag han årligen avger upptaga ej blott det virke, som enligt planen bör för året ut-

synas och försäljas, utan även den avverkning, som efter undersökning å skogen funnits böra genom gallring, rensningshuggning eller andra beståndsvårdande huggningar utöver planen uttagas.

Upprättande av skogshushållningsplaner kräva ett mycket stort arbete och stora kostnader. Enligt från domänstyrelsen inhämtade uppgifter ha för "konceptindelningshandlingar och kartor för kronoparker" under åren 1922—1924 utgivits 1,508,700 kr., varför indelats 1,433,000 har till ett pris för de olika parkerna från 3 kronor till 60 öre per har. Enligt en särskild utredning offrades 1925 av domänverket på skogsindelningsarbete i allt 773,700 kr., så fördelade att till arvoden, expenser m. m. för domänstyrelsens personal åttingo 70,300 kr., i avlöningar, dyrtidstillägg och reseersättningar till skogstaxatorer 107,000 kr., till indelningsassistenter 290,400 kr. och till kronojägare 60,300 kr., vartill kommo hantlangning och andra expenser, för expeditionslokaler, för inventarier m.m., 245,700 kr.

Oindelade återstå vid 1905 års slut av kronoparkerna 841,700 har, varav 422,300 produktiv skogsmark, vilka, om arbetet bedrives i samma takt som under senare år, skulle vara indelade ungefär vid slutet av år 1928. Samtliga oindelade parker äro belägna i nordliga Sverige.

Tidigare utfördes arbetet med upprättande, respektive revivering av hushållningsplanerna av revirförvaltarna och deras assistenter. Numera har detta arbete nästan helt och hållet lagts på en särskild kår av skogstaxatorer samt dessas assistenter, mestadels unga extra jägmästare.

Det har från många håll starkt ifrågasatts, om hela den stora och dyrbara apparaten med skogshushållningsplaner för statens många skogsförvaltningsenheter — ej blott kronoparker utan även kronodomänskogar och ecklesiastika skogar m. m. — är med nutida skogsbrukssätt praktiskt och lönande. Inom den enskilda skogsvården, även den som anses vara i god ledning och vinstgivande hushållning statens fullt jämbördig, ja överlägsen, har man alltmera övergivit denna metod. Man söker sig fram till samma huvudmål på enklare och billigare men

samtidigt effektivare vägar. För att vinna kännedom om virkesförrådets beskaffenhet, storlek, åldersklassfördelning och framför allt dess tillväxt, en kunskap utomordentligt viktig för ett rationellt skogsbruk, låter man med tämligen korta mellan-tider verkställa noggranna uppskattningar av virkesförrådet och dess karaktär. Med stöd av den dymedelst vunna kunskapen beräknas ungefärligt den totala avverkningen intill nästa uppskattning. Härigenom vinner man detsamma som med de stora, omfattande, väsentligt dyrbarare hushållningsplanerna, nämligen säkerhet för ett uthålligt skogsbruk men därutöver större rörelsefrihet och därmed möjlighet för ett smidigare anpassande efter konjunkturerna.¹

3. *Egentliga skogsvårdsåtgärder.*

Den rationella skogsvården går ut på dels uppdragande av möjligast virkesrikt skogsbestånd, dels på uppehållande och utökande av markens produktionsförmåga, dels ock på att i möjligaste mån överföra icke eller i endast obetydlig grad skogsproducerande mark till verkligt produktiv sådan.

De tvenne förstnämnda målen vinnas genom omsorgsfull beståndsvård, som skapar en snabb, fullständig och likformig föryngring, genom gallringar i rätt tid och på riktigt sätt genomförda samt genom en slutavverkning, som, anpassad efter lokala förhållanden, möjliggör en effektiv självföryngring, eller billigaste och för marken bäst avpassade kulturåtgärder genom sådd eller plantering.

Genom åtgärder i samband med en riktig beståndsvård kan markens produktionskraft upprätthållas och mången gång avsevärt ökas. Däremot har det ännu icke visat sig ekonomiskt fördelaktigt hos oss att företaga direkt gödsling av skogsmark.

Av de vidsträckta impediment, som nästan överallt ingå i skogarna, har som redan omtalats det särskilt visat sig vara

¹ Närmare om denna fråga finner man i *Nils Schager*, Sveriges enskilda skogar. Stockholm 1925, sid. 98—103 och 175—178.

vissa typer av torvmossar, som genom utdikning kunna överföras till god skogsmark, liksom ock vattenavledning från s. k. försumpade marker kan ge god ersättning för det arbete, som å sådana nedlägges. Dock fordras, om detta skall ske, att åtgärderna synnerligen väl planläggas och på ett sparsamt sätt genomföras.

Den statliga skogsvården har inriktats på åtgärder i alla nu nämnda riktningar, i många trakter kan densamma sägas ha gått i spetsen för en modern skogsvård, låt vara att statens egen skogsvård ännu ej hunnit eller bör genomföras överallt på sådant sätt, som från vissa håll med större eller mindre fog påyrkats.

I denna framställning torde det vara lämpligt att var för sig behandla förenämnda huvudsakliga åtgärder för skogsvården. De stora olikheter, under vilka skogen lever sitt liv inom de norra och södra delarna av vårt land, nödvändiggör emellertid, enligt vad ovan visats, ett så väsentligen annat arbetssätt vid skogsvården, i all synnerhet under de årtionden då urskogsavverkningen pågår i Nordsverige, att det torde vara lämpligt att behandla Nord- och Sydsveriges statsskogar var för sig.

a. *Nordsveriges statsskogar.* Uppenbart är att inom dessa, i allt väsentligt bestående av urskogar, avverkningen och dess riktiga förande måste bli en huvudsak vid skogsvården. Endast inom sådana delar av skogarna, varest av någon anledning, vanligen skogseld, under jämförelsevis sen tid tätä ungskogar uppstått, kan det bli tal om beståndsvårdande gallringar i egentlig mening. Då kronoparkerna i Norrland och Dalarna i sin helhet av kolonisationskommittén med stöd av nyare hushållningsplaner och direkta undersökningar uppgivas innehålla närmare 40 % skog under 100 år, varav 21 % mellan 50 och 100 år, borde dock inom stora trakter gallringsbehövande skog finnas i ganska stor utsträckning. Inom hela området skulle nämligen denna areal utgöra i runt tal 1,4 milj. har; en siffra så stor, att den som sett något mera av övre Norrlands skogar otvivelaktigt känner sig förvånad över densamma.

Även för övriga skogsvården befrämjande eller mer eller mindre indirekt med densamma i samband stående åtgärder, såsom dikning, vägbyggnad m. m., finnes naturligen vidsträckt tillfälle i den mån medel därtill stå till förfogande.

Avverkning. I den för socialiseringsnämnden utarbetade redogörelsen för domänverkets organisation och förvaltning meddelar domänstyrelsen i huvudsak följande om avverkningarnas planläggning och genomförande.

Å de norrländska kronoparkerna användes tidigare i huvudsak endast dimensionsblädning, beroende därpå att endast grövre virke kunde med ekonomisk fördel tillgodogöras. Särskilt i det inre landets skogar blev denna dimension ganska hög. Ännu ett skäl för den omfattande användningen av dylik blädningshuggning var den stora mängd skadade träd, som förekom i skogarna och som i första hand måste uttagas.

I samma mån som flottleder och järnvägar utbyggs och därmed transportmöjligheter till rimliga priser skapats, har möjligheten att avsätta även virkessortiment av lägre dimension såsom pappersmassevirke, kolved m. m. utsträckts till allt större och större områden av övre Sverige. Detta har haft till följd, att under årens lopp i allt större omfattning tillämpats såväl rationell blädningshuggning som ock trakthuggning. Den senare avverkningsmetoden har använts särskilt för tillgodogörande av dels bestånd, som söndertrasats genom föregående dimensionshuggningar, dels degenererade och överåriga torkande granbestånd.

Den förändrade uppfattningen om beståndsvården, som under de senare årtiondena alltmera trängt igenom, har medfört en mindre konservativ hushållning än som tidigare gjorde sig gällande inom statsskogsförvaltningen, yttrande sig i stigande avverkning per har i kbm räknat. Densamma har ock på de sista åren alltmera tillpassats efter de rådande konjunkturerna, så att vid låga virkespriser avverkningen inskränkts (jfr 1921 nedan, tab. 22), vid högre ökats. För domänverket är det emellertid vida svårare än t. ex. för större enskilda skogsägare att reglera avverkningens storlek efter det allmänna världsekonomiska

läget. Detta på den grund att skogsarbetarna ute i bygderna ställa ett pockande krav på det allmänna att bereda dem möjligast jämna arbetstillfällen.

Avverkningsbeloppen per har i kbm åren 1910—1923 framgår av tab. 22 sid. 110.

Då i Nordsverige företrädesvis fullmogna urskogar avverkas, är det av visst intresse att undersöka avverkningens sammanställning. Detta har ingående skett av kolonisationskommittén, ur vars utredning några siffror må anföras.

Inom de 4 nordligaste distrikten avverkades under tioårsperioden före världskriget (1905—1914) i medeltal årligen 1,5 milj. träd. Huvuddelen låg inom dimensionerna 9—12 tums diameter i brösthöjd:

9 eng. tum (22,9 cm.)		192,200	eller	12,76	%
10 „ „ (25,3 „)		236,200	„	15,68	„
11 „ „ (27,9 „)		213,200	„	14,15	„
12 „ „ (30,5 „)		189,100	„	12,55	„
		Summa	830,700	„	55,14 „

Under dessa dimensioner (4—8 tum) lågo 17 %, över (13—18 tum) lågo nära 28 %. Undersökningen här, såsom kunde väntas, visat, att i samma mån som avverkningssumman ökas och åren gå, de grova dimensionernas andel i den totala avverkningssumman minskas. Medan åren 1905—1914 å de två nordliga distrikten den å virkesauktionerna försålda virkesmängden i kbm räknat ökades med 76 %, ökades den del, som låg under 11 tum, med 190 % och den, som låg över 11 tum, med blott 43 %. Dessa tal visa emellertid även på det glädjande förhållandet, att det i allt högre grad blivit möjligt uttaga även mindre dimensioner.

Kolonisationskommittén anser sig kunna sammanfatta sina undersökningar angående avverkning och tillväxt å de nordsvenska kronoparkerna i följande satser. Den hittillsvarande avverkningen har utgjort i genomsnitt 1 kbm per har och år. Av denna får omkring 40 % betraktas såsom uttaget ur urskogens virkeskapital. Den härigenom skedda minskningen av detta har företrädesvis träffat de välbelägnaste och värdefullaste krono-

parkerna. Det omfattande uttagandet av de grövsta och värdefullaste dimensionerna har medfört en sänkning av det kvarstående förrådets kvalitet och värde för särskilt sågverksindustrin. Detta å sin sida medför, att av det årliga uttagets ekonomiska värde ungefär 50 % kunna anses vara kapitaluttag.

Dessa resultat ha lett kommittén liksom ock andra till en kritik av det sätt, på vilket avverkningsen bedrivits. Denna kritik går ut på att man alltför envist fasthållit i handling, om än icke i ord, vid blädning, även då olika slag av trakhyggesbruk borde ha kommit till användning, något som lett till att skogens föryngring fördröjts mera än vad oundgängligen nödigt varit. Detta har å sin sida medfört, att ungsogsprocenten numera är så låg att brist å grövre virke småningom måste göra sig alltmåra kännbar. Kommittén framhåller flerstädes skäl, som förklara varför det tillämpade förfaringssättet använts. Här är ej platsen att närmare ingå på dessa frågor, utan må det vara nog att omnämna själva sakförhållandet.

Föryngring. Ungskog uppkommer antingen genom naturens egen förmedling, "naturlig föryngring", vilken av skogsvården kan stödjas och påskyndas genom åtgärder att bereda det groende fröet bästa möjliga grobädd samt utrymme och ljus vid dess vidare utveckling, eller ock genom direkt kultur — sådd eller plantering — å hyggen. Särskilt för Norrlands vidkommande har erfarenheten lärt, att ur såväl biologiska som ekonomiska grunder allt bör göras för åstadkommande av naturlig föryngring. Endast i yttersta nödfall bör kultur få tillgripas.

I det praktiska skogsbruket äro därför åtgärder för åstadkommande av en snabb och god återväxt av fundamental betydelse, i de fall då naturen ej själv vill ordna härför. Dess värre underlåter dock naturen allt för ofta detta inom de nordliga och högre belägna delarna av Nordsverige, vareest barrträden leva så nära sin nordgräns, att frösättningen blir svag och endast äger rum med långa mellanrum. Då det därtill icke är möjligt att med framgång använda frö från sydligare trakter, är föryngringsfrågan synnerligen svår inom stora delar av de områden, där huvuddelen av kronoparkerna finnes.

Häri ligger ock förklaringen, varför avverkningen måste ske med största hänsyn till föryngringen. Tidigare ägde man ringa eller ingen erfarenhet om huru den förra bäst borde föras för att gynna den senare. Under sista årtiondena ha dock vissa riktlinjer härutinnan börjat klarna och uppfattningen om vissa tillvägagångssätt vinner alltmera anslutning.

Vilken krävande uppgift föryngringsarbetet å de nordsvenska kronoparkerna är, torde framgå även av följande överväganden.

Kronoparkernas produktiva skogsmark omfattar vid 1925 års början i runt tal inom Norrland och Dalarna 3,2 milj. har. Sätter man omloppstiden till vad som allmänt för dessa saktväxande skogar anses vara normalt eller 150 år, kommer man till en årlig föryngringsyta av låt oss i runt tal säga 21,000 har. Då emellertid hushållningsplanerna ge skäl för antagandet, att omkring 1,4 milj. har äro bevuxna med skog äldre än 150 år, bör ur skogsbiologisk synpunkt den areal avsevärt ökas, å vilken inom jämförelsevis närliggande tid ungskog bör uppdragas.

Föryngringsarealens behandling blir efter det ovan sagda väsentligen olika. I många fall behöver intet eller föga åtgöras, återväxten kommer utan vidare, i andra fall användes kultur. Om bästa metoderna för denna inom de kallare trakterna med dess ofta förekommande uppfrysning och torra vårar råder alltså livlig diskussion. Alla äro på grund av dyrköpt erfarenhet ense om att frö från ungefär den trakt det gäller måste användas, om gott resultat skall uppnås. Detta har medfört, att anordningar för kotteinsamling och fröklängning i betydande omfattning företagits å statsskogarna. Hittills har i övervägande grad sådd använts, endast mera sällan plantering. Tab. 14 redovisar i avjämnade siffror den skogsodlade arealen.

Som synes har under detta århundrade årligen i Nordsveriges statsskogar skogsodlats omkring 1,900 har; under senare år har ytan utökats till mellan 3,500 och 4,000 har. Huruvida denna areal är tillräcklig, d. v. s. om på den övriga arealen naturlig föryngring i önskvärd omfattning kan åvägabringas, är svårt att afgöra.

Tab. 14. *Areal skogsodlad å statsskogar 1901—1923.*

Period	Norrland och Dalarna Har	Mellersta och södra Sverige Har	Summa Har
1901—1905.....	5,500	21,300	26,800
1906—1910.....	5,100	16,200	21,300
1911—1915.....	10,500	10,900	21,400
1916—1920.....	11,600	9,500	21,100
1921—1923.....	11,000	6,500	17,500
Summa 1901—1923 ..	43,700	64,400	108,100

Gallring och övrig beståndsvård. Som av domänstyrelsens ovan refererade framställning framgår, har styrelsen sedan en följd av år alltmer sökt följa de anvisningar den skogsvetenskapliga forskningen givit angående den mycket stora betydelse av upprepade och kraftiga gallringar för utvinande av en snabb och likformig tillväxt åt den del av beståndet, som skall ingå i slutavverkningen. I skogsmannakretsar har dock ofta den uppfattningen gjort sig hörd, att statens skogar ej med tillräcklig kraft tillsetts i nu berörda avseende.

För de nordvenska skogarnas vidkommande har kolonisationskommittén gjort sig till tolk för denna uppfattning. Den framhåller, att de beståndsvårdande åtgärder som förekommit ha varit gallring i unga och medelålders bestånd samt ljushuggning i äldre. De förra ha emellertid tidigare endast avsett borttagande av skadade och undertryckta stammar, en metod som dels lämnar ett mindre gynnsamt ekonomiskt resultat, dels har ringa betydelse för beståndets utveckling. Under senare år ha emellertid invid trafiklederna, där avsättning för småvirket kan vinnas, mera omfattande och kraftigare gallringar företagits.

Under framhållande av de svårigheter, främst stora kostnader och brist på arbetskraft, som stått hindrande mot en mera allmänt bedriven gallring, anser sig kommittén likvisst kunna påstå, att denna viktiga skogsåtgärd "blivit mycket eftersatt på

kronoparkerna". Kommittén föreslår ock, att arbetet med beståndsvårdande gallringar i yngre och medelålders bestånd ägnas ökad uppmärksamhet, ej blott i syfte att höja den omedelbara avkastningen från skogarna utan även för att förkorta tiden för trädens utväxande till ekonomiskt värdefulla dimensioner. I sistnämnda syfte förordas även ökad användning av rena röjningshuggningar, vilkas utförande bör bekostas av för skogsvårdsändamål fonderade medel.

I vad mån gallringar av nu nämnt slag med fog böra ske, torde vara ett räkneproblem, som kommittén icke löst, ja icke ens försökt lösa. Att ur skoglig synpunkt större kraft borde insättas på gallringar inom de norrländska kronoparkerna, torde vara obestridligt. Huruvida det varit möjligt utföra dem med ekonomisk lyckligt resultat i större omfattning än som skett, får förvisso betraktas såsom en alltjämt öppen fråga.

I 1920 års berättelse har domänstyrelsen lämnat ett belysande statistiskt material angående gallringarnas omfattning inom "statsskogar och bergverksskogar". Av detta framgår, att under åren 1916—1920 utfördes i medeltal "beståndsvårdande huggningar" å sammanlagt 198,700 har eller å 5,3 % av den produktiva skogsmarken. I statistiken äro dessa huggningar fördelade å 3 ålderstyper. För de olika distrikten äro siffrorna redovisade i omstående tab. 15.

Tabellens uppgifter visa förvisso att även, när hänsyn toges till de nordsvenska kronoparkernas allmänna åldersklassfördelning, den gallring, som kommit dem till del, sedd ur ren skogsvårdssynpunkt, knappast kan vara tillfredsställande. De övriga synpunkter, till vilka dock hänsyn måste tagas, om gallringarna skola bliva ekonomiskt givande, ha ovan antytts.

Dikning. Till skogsvård torde ock böra räknas alla åtgärder, som äro avsedda att reglera markvattnet eller dess flöde. Inom stora arealer av de nordsvenska parkernas skogsbestånd är vattenavledningen föga tillfredsställande, vadan skogen försumpas. Genom upprepning av bäckar, upptagande av smärre diken är vattenavledning oftast utan stor svårighet genomförbar. De arbeten, som å den bärande skogsmarken utförts, ha emeller-

Tab. 15. *Beståndsvårdande huggningar å statsskogar och berg-verksskogar 1916—20.*

Distrikt	Under 61 år Har	61—100 år Har	Över 100 år Har	Summa Har	I % av distriktets prod. skogs- mark Har
<i>A. Nordsverige</i>	13,100	16,800	99,100	129,100	3,8
Övre Norrbottens	1,000	3,500	27,400	31,900	3,4
Nedre »	200	1,200	24,400	25,900	3,3
Skellefteå	1,000	2,400	15,300	18,700	4,3
Umeå	5,200	5,500	20,700	31,400	7,9
Härnösands	1,500	800	7,600	9,900	2,8
Mell. Norrlands	1,800	1,200	1,900	4,900	3,1
Dalarnas	2,400	2,200	1,800	6,400	2,0
<i>B. Sydsverige</i>	35,800	26,100	7,800	69,600	13,4
Stockholm-Gävles	5,000	4,400	1,300	10,700	18,0
Bergslags	7,400	3,400	1,200	12,000	18,0
Östra	7,000	5,900	1,200	14,100	22,0
Västra	6,600	4,700	1,000	12,300	19,0
Smålands	5,900	5,900	2,200	13,900	20,0
Södra	3,900	1,800	900	6,600	12,0
Summa	48,900	42,900	106,900	198,700	5,3

tid i domänverkets statistik icke skilts från de dikningar av myrar, som avse vinnande av ny skogsmark, vadan alla arbeten, som avse vattenavledning, här sammanföras under en rubrik.

Arbetet med att medelst dikningar torrlägga myrar inom de norrländska kronoparkerna tog sin början under förra delen av 1890-talet, således för mera än tre årtionden sedan. Med den ringa erfarenhet man då ägde, började man sakta, men full av förväntningar om lysande resultat. Pådriven av den dristiga energi, med vilken i synnerhet en av de enskilda, stora norrländska skogsägarna satte i gång sådana, tog staten snart nog kraftigare tag. Riksdagen beviljade för 1898 65,000 kr. för dikningar inom de bägge nordligaste länens parker. För 1899 be-

viljades samma belopp och för vartdera av åren 1900—1911 beviljades för sådana inom de sex nordligaste länen 150,000 kr. Efter sistnämnda år ha medel för dikningsarbetena ingått i domänverkets stat.

I allt ha åren 1886—1923 använts följande summor:

1886—1895	14,000 kronor
1896—1907	1,322,000 „
1908—1918	1,668,000 „
1919—1923	3,233,000 „

Summa 6,237,000 kronor

Det torde taga mycket lång tid innan ens bruttoavkastningen från den utdikade arealen kommer att uppgå till 6 milj. kr., alla räntor frånräknade. Huru stor den för dessa medel torrlagda arealen är, kan ej anges på grund av det sätt, varpå dikningarna å kronoparkerna blivit utförda. Den första tiden trodde man nämligen det vara nog att genom de stora myrmarkerna draga fram ett mer eller mindre glest system av diken. Därigenom torrlades emellertid icke myren och skogen uppväxte på sin höjd som ett smalt band utmed diken, vilka småningom rasade igen. Senare fulländades dikningskonsten, och man lärde, fastän med betydligt högre kostnader, torrlägga hela torvmarken. Småningom har erfarenheten i allt större omfattning lärt, att penningarna ofta användas bättre, om de läggas på torrläggning av mindre myrar samt av försumpad skogsmark under upprepning av bäckar och andra vattendrag, i vilka hinder för vattenavledningen kunna ha uppstått.

Kolonisationskommittén, som ägnat dikningen stor uppmärksamhet, då ju myrarna äro den odlingsmark, som i väsentlig mån avses för nybyggarna, synes, huru optimistisk dess grundsyn på myrarna än är, funnit, att i flera riktningar nya ansatser måste göras, för att de medel, som nedläggas i dikningar, må komma till verklig nytta. Den framhåller såsom grundläggande arbete, vilket i första hand bör förtjäna beaktande, att de redan utförda dikningarna måste underhållas och kompletteras, ävensom att bäckrensningar och utdikning av försumpad mark böra

utföras. En omorganisation av dikesledningen anses ock vara behövlig.

I domänverkets statistik redovisas utdikningsarbetena endast genom angivande av antalet löpmeter nygrävda diken. Då dikena äro av så väsentligen olika storlek, betydelse ur avvattningssynpunkt m. m., säga dessa siffror ju föga. De senaste årens siffror må dock här anföras, då de för de olika åren ge dels någon ledning angående arbetenas omfattning, dels visa den kraftiga utveckling, vari denna verksamhet är stadd. Siffrorna gälla de 7 nordligaste distrikten.

1919	403 km.
1920	554 „
1921	876 „
1922	1,008 „
1923	1,157 „

b. *Sydsveriges statsskogar.* Redan vad som i det föregående framlagts bör ha varit tillräckligt för att klarlägga, vilken grundväsentlig skillnad, som måste råda mellan skogsbruket å norra och södra Sveriges statsskogar. I de senare finnas ingenstades några gamla urskogar, som sakta och försiktigt måste överföras i växtliga yngre skogar. I dess ställe har man att röra sig med tvenne andra ur skogsbrukssynpunkt inbördes olikartade typer. Den ena av dessa utgöres av parker, som länge stått under domänverkets vård, och å vilka bestånden redan hunnit in i det uthålliga skogsbrukets så att säga normala gångor; den andra utgöres av i senare tid förvärvade skogar. Dessa kunna uppvisa mycket olikartade tillstånd, men en väsentlig del av dem utgöres av överavverkade och söndertrasade skogar, i vilka det gäller att småningom få fram normala bestånd med riktig åldersklassfördelning m. m.

Årverknig och gallring. Om sättet för dennas bedrivande meddelar domänstyrelsen följande i sin framställning till socialiseringsnämnden.

Å statsskogarna i södra och mellersta Sverige har, alltsedan de kommo under ordnad hushållning, huvudsakligen använts

trakthyggesbruk med upptagande av kalytor med eller utan fröträd. I de likåldriga bestånd, som efter sådan behandling uppväxa, nöjde man sig tidigare i regeln med ett försiktigt uttagande av allenast döda och döende samt mindre utvecklingsbara träd av underbeståndet. Under senare årtionden har beståndsbehandlingen, före föryngringshuggning eller trakthygge, blivit en väsentligen annan. Upprepade gallringar ha utförts både i det unga och i det medelålders beståndet. Härvid har detta utglesats icke blott i underbeståndet utan jämväl och i huvudsak såväl i mellan- som överbestånd. Genom denna behandling har man sökt att kraftigast möjligt höja trädens massatillväxt samtidigt som kvistrenhet och god stamform eftersträfvats. Då till sist efter upprepade förhuggningar skogen är mogen för slutavverkning, har den kalhuggits, varefter föryngringsåtgärder vidtagits.

Trakthyggesbruk medför, att föryngring först sker efter slutavverkning och markens kallläggning. Av skilda orsaker ha från många håll försök gjorts att utarbeta metoder, genom vilka föryngringen redan tidigare kunde komma i gång och tvenne skogsgrödor så att säga delvis kunde gå om lott med varandra. Medlet härvid är att genom huggning öppna större eller mindre luckor, i vilka de unga trädplantorna, som genom självsådd uppstå, få nog plats och ljus för sin utveckling (blädning). Blädningsförfaranden ha utarbetats olika i detaljerna; alla medföra olikåldriga bestånd.

Dylika blädningsförfaranden ha sedan länge, jämsides med trakthuggning av därför intresserade skogstjänstemän använts inom Sydsveriges statsskogar, särskilt de mindre. Under senare årtionden har en särskild form av sådan blädning, känd under namnet rationell blädning (även Wallmoblädning), fått en rätt avsevärd användning synnerligast i bergslagstrakterna.

Här är ej platsen att ingå på de nu nämnda avverkningsmetodernas fördelar och nackdelar ur skoglig och ekonomisk synpunkt. Anmärkas må blott att trakthyggesmetoderna närmast på grund av sin enkelhet och, när allt medräknas, relativa billighet åter börja komma till heders efter att en halv mansålder eller mera hos oss ha varit rätt omoderna, ehuru aldrig helt satta

ur bruk. Ingendera av metoderna komma väl dock att å stats-skogarna helt uttränga den andra, detta ej minst därför, att under skilda naturförhållanden den ena metoden har sina givna stora fördelar, under andra den andra metoden.

Från skilda håll har sedan lång tid framförts kritik mot domänverkets handhavande av de sydsvenska statsskogarna, därför att de beståndsvårdande huggningarna icke bedrivits med tillräcklig kraft. Särskilt gjordes detta gällande av den flera gånger i det föregående omtalade s. k. södra kommittén, vilken företog en ingående undersökning angående de åren 1909—1911 utförda gallringarna, och därvid kom till det resultat, att, medan årligen å kronoparkerna 5,4 % av den totala skogsmarksarealen bort genomgås med gallring, endast 2,1 % i själva verket underkastats sådan. Kommittén formulerar t. o. m. sin kritik i följande skarpa uttalande. "De sakkunniga anse att de allmänna skogarnas nuvarande låga avkastning till väsentlig del är beroende därpå, att de beståndsvårdande huggningarna ej kommit till utförande i den omfattning, som skogarnas beskaffenhet kräva."

Från domänstyrelsens sida har gjorts gällande, att den uppfattning kommittén hävdade ej motsvarar det praktiskt-ekonomiskt lämpliga eller ens möjliga. Kommitténs utgångspunkt, att gallringar överallt skola kunna utföras vart tionde år, från och med att bestånden nått tjugo år, är oriktig, där ej kolning kan ske eller marken är enastående god. Först inemot 30 år är gallringsvirket oftast så grovt att det är avsättningsbart och man kan, fortfarande bortsett från de bästa markerna, icke återkomma så ofta som vart tionde år med gallring.

Sedan förenämnda uttalande av kommittén för tio år sedan gjordes, ha emellertid kraftiga ansatser företagits för att öka den gallrade arealen; detta såväl inom norra som södra delarna av landet. Resultatet för åren 1916—20 framgår av siffrorna i tab. 15 sid. 71. I denna har domänstyrelsen emellertid sammanfört gallringarna under en hel femårsperiod, ävensom medtagit huggningar i skog över 100 år, medan man lämpligen, i överensstämmelse med södra kommittén, torde i detta sammanhang

böra medtaga blott bestånd mellan 20—80 år. Omräknar man styrelsens siffror till föryngringshuggningar i skog i ålder under 100 år (materialets uppställning tillåter ej urskilja bestånd av högst 80 år), finner man, att under förenämnda femårsperiod i allt gallrades 12,400 har om året inom de 381,200 har produktiv mark, som för 1919 redovisades inom statskogarna i de sex sydligaste distrikten. Detta utgör 3,2 % av totalarealen, således visserligen en hel procent mera än vad förenämnda kommitté fann för en något tidigare period, men hela två procent mindre än den ansåg vara av nöden.

Siffror angående avverkningens storlek per har meddelas i tab. 22 och 23. De visa, att under senare årtionde avverkningen avsevärt vuxit, ehuru den naturligt nog under de svåra krisåren efter det stora krigets slut gick ned, för att de senaste åren dock åter stiga, särskilt i Sydsverige. Normalt torde kunna räknas med en medelavverkning per år av mellan 2,5 och 3 kbm å de sydsvenska statsskogarna; således två à tre gånger så mycket som å de nordsvenska uttagits. Detta ehuru, som synes av tab. 12 sid. 54, virkesförrådet kraftigt tillväxer.

Föryngring. Även beträffande denna äro förhållandena vitt skilda inom de nordliga och sydliga parkerna. I övre och inre Norrland möter stora svårigheter att anskaffa dugligt frö från trakten och tillräckligt folk för kulturer under den korta tid sådana kunna utföras samt klimat- och andra mer eller mindre bekanta förhållanden medföra, att kulturerna ofta misslyckas. I Sydsverige är det numera möjligt att så gott som alltid ha tillgång till fullgott frö; även arbetshjälp finnes i regeln tillräckligt. Östersjökustens torra vårar göra visserligen understundom ett visst avbräck å dessa traktens kulturer, men i stort sett gå dock sådana oftast väl till inom landets södra delar, om de utföras med sakkunskap och omsorg. Många skogsägare föredraga ock kultur framför självföryngring, främst på grund av att därigenom föryngringstiden förkortas. Domänstyrelsen meddelar ock, att "även där fröträd å statsskogarna kvarlämnas, företages numera i allmänhet skogsodling" av nyss nämnd anledning. Den största svårigheten ligger oftast i den rika och

höga markvegetation, som spirar upp å kalhyggena, och med vilken de unga trädplantorna ha svårt att reda sig.

Av tab. 14, sid. 69 framgår att den årligen kultiverade arealen vid detta århundrades början uppgick till mellan 4 och 5,000 har, för att småningom sjunka och nu utgöra något över 2,000 har. Detta oaktat statsskogarnas areal genom stora egendomsköp avsevärt tillvuxit. Nu nämnda förhållande torde ha sin orsak dels i att stora kalmarker å tidigare förvärvade egendomar (ljunghedar m. m.) nu äro slutligt kultiverade, men sannolikt ock till någon omfattning i det segertåg den förenämnda rationella blädningen haft just under nu ifrågavarande period och vid vilken naturlig förnygring fått ersätta kultur.

Dikning. I de gamla kulturbygder, varest inom landets mellersta och södra delar statsskogarna äro belägna, finnas visserligen vidsträckta vattensjuka marker, men under århundradenas lopp har småningom av människan genomförts en vattenreglering, vilkens väldiga omfattning man numera ofta förbiser. Detta gäller särskilt de tätare befolkade bygderna, medan vissa delar av småländska höglandet ha större likhet i detta avseende med norra Sverige. På södra Sveriges statsskogar, och kanske ej minst på de kronoparker, som en gång utgjort bruksskogar, är därför vattenavledningen knappast den stora fråga som fallet är inom de nordligare landsdelarna.

Dock må ingalunda förbises, att särskilt inom vissa trakter betydande arealer av utdikningsbar mark torde finnas även å de sydligare statsskogarna; jfr sid. 36. Överhuvud torde man med stöd av de allmänna undersökningarna inom södra Sverige kunna anse, att inom statsskogarna minst 8—9 % av arealen utgöres av torvmossar och kärr. Däremot ha försumpade marker en ganska ringa utsträckning i jämförelse med vad fallet är inom stora delar av Norrland.

I planen för uppgörande av skogsindelning har redan länge teoretiskt ingått även upprättande av dikningsförslag, men i praktiken har initiativet till dikning i flertalet fall tagits av revirförvaltaren, vare sig det gällt större företag eller mindre dikningar, som verkställts genom dennes egen försorg. I vilken

omfattning och med vilka resultat dessa arbeten utförts, är föga känt, alldenstund, som redan på tal om Nordsveriges skogar anfördes, den statistik som finnes, blott angivande dikeslängden i km, saknar egentligt värde här likaväl som där. Redan förenämnda södra kommittén påyrkade för tio år sedan att "rättelse bör ovillkorligen ske" beträffande statistiken, så att kunskap kunde erhållas om huru stora arealer, som för de använda penningarna överförts till produktiv skogsmark.

Under åren efter världskrigets avslutande ha årligen på dikningar inom de 7 södra distrikten offrats 70—90,000 kr. eller omkring tjugofem öre (noga räknat 18—32 öre) per har produktiv skogsmark. Någon allmän, genomarbetad plan för dessa arbeten och deras utförande torde icke finnas.

KAPITEL IV.

Statsskogarna som inkomstkälla.

Den, som vill vinna en verklig inblick i statsskogsskötseln ur ekonomisk synpunkt, måste för sig klargöra den ur historiska orsaker framsprungna dubbelställning domänverket intager å ena sidan som ett affärsdrivande verk, å andra sidan som en administrativ myndighet med mångskiftande uppgifter. Denna dubbelställning skapar vissa allmänna svårigheter för ett riktigt och fullt objektivt fastställande av verkets driftresultat.

A. Vissa allmänna svårigheter vid domänverkets bokföring.

Då den s. k. budgetreformen 1912 genomfördes, inordnades domänverket som naturligt var bland de affärsdrivande verken, men bibehölls det oaktat vid sina omfattande allmänt administrativa uppgifter.

I äldre tider, då dessa samt den fiskala uppgiften att övervaka statens skogsegendomar var huvudarbetet, medan vikten av den ekonomiska skötseln av statsskogarna framträdde först i andra planet, var det av ringa betydelse att känna verkets ekonomiska resultat. Årtionde efter årtionde har emellertid verkets centrala uppgift obönhörligt förskjutits; huvuduppgiften har blivit att förvalta och väl förvalta det stora kapital, som statens skogs- och jordbruksfastigheter utgöra.

Då man på sin tid i riksdag, press och annorstädes allt kraftigare fordrade besked om, vilka inkomster staten egentligen

hade av sina stora skogsegendomar, visade det sig att ingen, ej ens verket självt, därom kunde giva ett pålitligt besked. Detta ej blott därför, att verkets bokföring var gammalmodig och för lämnande av de uppgifter man fordrade oduglig, utan även i hög grad därför, att det var och alltid kommer att bli autom-ordentligt svårt att i penningvärde uppskatta och särskilja de arbetsprestationer, som av verkets tjänstepersonal utföras å ena sidan för statens eget skogsbruk och å andra sidan för övervakande eller utförande av gällande lagars bestämmelser angående vissa enskilda skogars handhavande.

Efter mångåriga diskussioner på skilda håll beslöt statsmakterna till sist att som en första åtgärd omorganisera domänverkets räkenskapsväsende enligt mera moderna, affärsmässiga linjer. Den 7 november 1913 tillkallade dåvarande chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Alfred Pettersson, tre sakkunniga med uppdrag "att verkställa utredning och uppgöra förslag angående förändrad bokföring rörande statens domäner."

Detta arbete erfordrade lång tid. Under åren 1916 till 1919 leddes domänverkets bokföring av de sakkunniga själva, varvid utprövades under fyra försöksår de metoder, som sedan 1920 års början, då verket åter övertog sin bokföring, ha tillämpats med de förändringar och förbättringar, som införts och alltjämt införas.

Först fr. o. m. 1923 har man nått så långt att sådana bokslut för reviren och andra förvaltningsenheter kunnat upprättas, vilka äro avsedda att visa *alla* kostnader och inkomster, och därmed det verkliga resultatet av de förvaltande enheternas verksamhet, så nära som detta för närvarande låter sig fastställa. Sådana bokslut föreligga för åren 1923 och 1924.¹ De visa i viktiga punkter andra siffror än de siffersammanställningar, som publicerats angående "det ekonomiska utbytet från domänfondens skogar" i den av verket årligen avgivna berättel-

¹ Sedan detta skrevs, hösten 1925, ha under våren 1926 revirboksluten för 1925 blivit färdiga. Desamma ha dock ej kunnat mera ingående behandlas, men dess slutsiffror återfinnas å sid. 181.

sen, tryckt under rubriken "Domänverket" i Sveriges officiella statistik.

I nästföljande kapitel diskuteras utförligt de i förenämnda bokslut för 1923 och 1924 vunna siffrorna. För äldre tid förefintliga siffror äro enligt min uppfattning så svårsmmanställbara och även så ofullständiga, att de för bedömande av den verkliga avkastningen bliva så litet givande, att det föga lönar mödan här upptaga dem till ingående behandling.

Av ett ej ringa budgetintresse är storleken av de belopp, som domänverket årligen överlämnat till statskontoret och som sålunda kommit staten direkt till godo. Dessa giva visserligen icke någon uppfattning om vad statens domäner verkligen givit, ty de säga ingenting om den eventuella kapitalplacering, som skett i skogarna, lika litet som om storleken av de värden, vilka den förut omtalade överavverkningen i de staten tillhöriga nordsvenska urskogarna tillfört domänverkets kassa utöver vad som skulle influtit vid uttagande endast av tillväxten.

Betonas bör att en fullt riktig och tillförlitlig skogsbokföring är en av de svåraste uppgifter bokföringstekniken har sig förelagd. Detta på grund av de många svårtydda och osäkra faktorer, vilka påverka skogens avkastning under den långa tid, som åtgår för dess utväxande.

De från domänverket till statsverket inlevererade beloppen äro för nedanstående år i avjämnade tusental kr.:

1912	9,961,000	1919	22,344,000
1913	10,325,000	1920	26,435,000
1914	11,694,000	1921	ingen inleverering
1915	16,537,000	1922	998,000 ¹
1916	19,616,000	1923	9,992,000
1917	43,109,000	1924	5,698,000
1918	41,626,000	1925	7,103,000

År 1921 visade bokslutet en brist om 5,098,000 kr. Utgår man från, att de i kap. V närmare omtalade revirboksluten i allt vä-

¹ I själva verket utgjorde 1922 års överskott 6,096,000 kr., varifrån dock 1921 års driftförlust 5,098,000 kr. avdrogs före inlevereringen till statskontoret.

sentligt riktigt återge resultatet av verkets ekonomiska verksamhet, så skulle för 1923, då den bokförda vinsten av statsskogarna utgjorde 8,470,600 kr. och för 1924, då densamma utgjorde 4,478,800 kr., hava till statskontoret sammanlagt inbetalts 2,74 milj. kr. utöver vinsterna. Denna skillnad motsvaras någorlunda nära av den bokförda behållningen av jordbruksdomänerna (vari dock icke ingår andel i "gemensam kostnad"), för respektive år 1,54 och 1,56 milj. kr. eller tillsammans 3,10 milj. kr. Även andra förhållanden uppgivas ha påverkat skillnaden mellan bokförd vinst och till statskontoret inbetalt sådan.

B. Domänverkets administrativa arbete.

Innan här närmare ingås på de ekonomiska förhållandena vid domänverkets skötsel av statsskogarna, må först en redogörelse lämnas för de utredningar, som inom domänstyrelsen i senare tid företagits för klarläggande av, i vilken omfattning verket utför arbete, som ej berör dess prestation som affärskrivande verk, och som ej ersättes av statsverket eller av enskilda.

1. *Skogliga arbeten.*

I den redogörelse för domänverket, som på socialiseringsnämndens framställning inom detsamma utarbetats, meddelas härom följande.

a. *Skötsel och tillsyn över vissa fonders och enskildas skogar.*

Enligt den av domänstyrelsen givna formuleringen gäller det de kostnader, som drabba domänfonden, d. v. s. statens som affärskrivande verk organiserade skogs- och jordbruksegenomar, på grund därav, att den av densamma avlönade persona-

len har att taga befattning med vissa andra fonders förvaltning ävensom administrativa göromål avseende vård och tillsyn av vissa, enskilda tillhöriga skogar.

Kyrkofonden och övriga allmänna fonder, häradsallmänningar och städer lämna icke annan ersättning för domänverkets förvaltning av dem tillhöriga skogar än att domänfonden enligt reglemente ersättes för vissa av skogspersonalen företagna resor. Ersättning för "tjänsteexpedition", d. v. s. kontor samt med sådants hållande förenade kostnader, lämnas av nu ifrågavarande fonder till domänfonden ej alls eller i varje fall i ytterst ringa omfattning. De deltaga vidare alls icke i avlöning av domänstyrelse, överjägmästare och jägmästare. Nämnas bör emellertid att häradsallmänningarna ha på egen bekostnad anställda s. k. kronoskogsvaktare och i vissa fall skogsförvaltare, liksom ett mindre antal ecklesiastika skogar ha av dem själva avlönade extra kronojägare eller skogsvaktare.

För utstämpling och tillsyn å vissa enskilda skogar, främst i fjälltrakterna och Lappland, har domänverket särskild ersättning av statsmedel. Denna uppgives, som nedan visas sannolikt med orätt, icke utgöra full sådan för de för arbetet havda kostnaderna.

Huru invecklat genom tidernas lopp ersättandet av kostnaderna för de administrativa arbetena kommit att bli, framgår därav (jfr berättelsen över domänverkets förvaltning år 1923, sid. x32) att för de tio olika slag av skogar, som icke tillhöra domänfonden, men med vilka domänverket har att taga befattning, de för skogarnas skötsel erforderliga arbetena gäldas på sex (6) olika sätt, såsom framgår av följande uppställning.

A. *Kostnader, som direkt åvila ägaren eller nyttjanderättsinnehavaren (hantlangning m. m.).*

B. *Kostnader, som gå genom domänstyrelsen.*

a. Från enskilda, korporationer samt fonder eller ur deras egendoms avkastning.

1. Av skogens avkastning eller därav bildad fond,

2. Såsom utsyningsavgift,
3. Såsom resekostnadsersättning.
- b. Från för ändamålet beviljat statsanslag,
- c. Direkt ur domänfondens tillgångar.

Nedanstående tabell ger en översikt för år 1923 av de fem sistnämnda kostnadsgruppernas storlek och fördelning. Den är hämtad ur domänverkets årsberättelse för nämnda år. I tabellrubriken användes ovanstående nummerbeteckning.

Tab. 16. *Genom domänstyrelsen utanordnade kostnader för vissa allmänna och enskilda skogar 1923.*

Skogens art	Avgifter från skogs- innehavaren av olika slag Kronor			Stats- anslag Kronor	Domän- fonds- medel Kronor	Summa Kronor
	B. a. 1.	B. a. 2.	B. a. 3.	B. b.	B. c.	
I. <i>Statsskogar, vilkas be- hållning utgår till särskilda ändamål.</i>						
1. Ecklesiastika skogar..	164,842	—	38,206	—	681,222	884,270
2. Renbetesskogar	31,584	—	—	—	69,816	101,400
3. Bergverksskogar	—	—	—	—	19,810	19,810
II. <i>Korporationers och enskildas skogar.</i>						
4. Häradssallmänningar..	—	—	6,333	—	60,847	67,180
5. Sockenallmänningar och oavvittrad mark	—	3,467	—	—	14,693	18,160
6. Städers skogar	—	—	92	—	10,508	10,600
7. Allmänna inrättnin- gars skogar	—	—	19	—	16,131	16,150
8. Hemmansskogar un- der lappmarkslagen...	—	71,890	—	707,928	52,032	831,850
9. Enskildas skogar un- der kustlandslagen...	—	40,977	—	438,426	12,791	492,194
10. Skyddsskogar i Jämt- land och Dalarna ...	—	—	—	163,678	21,039	184,717
Summa	196,426	116,334	44,650	1,310,032	958,889	2,626,331

I denna tabell är främst att observera, vilket betydande understöd staten dels direkt (1,310,000 kr.), dels genom domänverkets medel (188,000 kr.) ger *korporationer* och *enskilda, som innehava virkesrika skogar* (n:r 4—10 i tab. 16), och vilka därför fullväl själva kunde och borde betala sina skogars skötsel. Det torde här böra påpekas, att en viss dock svårbestämbar del av de under kol. B. c. å n:r 4—10 uppförda medlen kan anses vara kostnader, som stå i samband med den rent fiskaliska kontrollen av gällande lag och som därför, i analogi med vad som är regeln i andra fall, böra ersättas av det allmänna.

Uppenbart är att domänverket med nu gällande bestämmelser icke ersättes de självkostnader detsamma har för ovan angivna allmänna skogar. Rent principiellt synes verket såsom affärsdrivande böra återbetalas ej blott sina direkt påvisbara utgifter utan även därutöver ha någon ersättning för vissa allmänna olägenheter, som äro förenade med ett åtagande att omhänderha annans egendom, samt en skälig vinst därutöver. Varför man icke rent principiellt sett skulle erhålla sådan för ett administrativt uppdrag lika väl som för att uppdraga och försälja skog, är svårt att förstå. Ur det affärsdrivande verkets synpunkt borde skötseln av andra än verkets egna domäner vara ett affärsavtal; skulle verkets fordringar anses vara för höga eller det presterade arbetet ej fullgott, borde det vara t. ex. kyrkofondens lednings sak att uppvisa för de statliga myndigheterna, att den förmår ordna sin skogsadministration billigare och bättre än vad ett erbjudande från domänverket medför.

Från dessa rent teoretiska överväganden, vilka dock böra ligga som bakgrund vid fastställandet av den ersättning domänverket för sin administrativa verksamhet bör uppbära, är emellertid ett långt steg till bestämmande av en skälig ersättning uttryckt i visst belopp.

Domänstyrelsen har sedan mycket länge haft sin uppmärksamhet riktad på nu ifrågavarande spörsmål. I utlåtanden och förslag avgivna till Kungl. Maj:t den 27 juni 1901, den 5 dec.

1907, den 27 sept. 1911, den 31 dec. 1917 och den 4 juni 1921 har frågan om bestämmande av storleken av den ersättning domänverket bör erhålla för skötseln av vad som i kap. II sammanfattades under namnet understödsskogar samt av de skogar verket på grund av särskilda lagar övervakar, varit föremål för domänstyrelsens prövning och yttrande.

I de äldre förslagen t. o. m. 1911 var den grundläggande principen för de framställda förslagen, att ersättningarna borde utgå med viss avgift för varje har. Dock medgavs i 1907 och 1911 års förslag att denna hektar-avgift "borde bestämmas allt lägre ju större varje särskild skogs ytvidd vore". Enligt förslaget den 27 september 1911 hade därjämte ersättningens maxibelopp för viss skog begränsats till viss procent av skogens beräknade årliga avkastning.

Med 1917 års förslag gick styrelsen in för en helt ny princip innebärande, som den själv uttryckte det, att ersättningen skulle "utgå med belopp, som efter vissa närmare angivna grunder beräknades motsvara statens verkliga administrationskostnader för de olika slagen av allmänna skogar under samma år", dock skulle skogsindelningskostnaderna ersättas enligt taxa eller månadsarvode.

Onekligen är ovanstående teoretiskt riktigt, bortsett från att styrelsen avstår från skälig vinst, men när den kommer till fastställande av ett allmänt schema för statens verkliga administrationskostnader, gör den vissa generella antaganden om att den ena typen av dessa skogar fordrar så stor bråkdel av det arbete, som nedlagts på kronoparkerna, den andra så och så stor; detta utan några som helst bindande skäl för de gjorda antagandena. Slutresultatet verkar föga övertygande om att det avsedda ändamålet verkligen komme att vinnas. Statsmakterna ha ej heller velat fastställa styrelsens förslag.

Här må endast redogöras för det slutliga förslaget. Detta innebär, "att de skogar, vilka skola delta i kostnadsfördelningen, åsättas följande relationstal, med vilka arealsiffran för varje

grupp av skogar multipliceras innan kostnadsfördelningen äger rum, nämligen:

1,0 å kronoparker, kronoflygsandsfält, skogar till kronans utarrenderade jordbruksdomäner och till civila boställen, kronolägenheter, holmar och skär, stockfångstskogar, kronoöverloppsmarker, oavvittrade kronomarker samt alla ecklesiastika skogar;

0,15 å renbetesfjällens skogar samt skyddsskogar och enskilda tillhöriga flygsandsfält under skogsstatens uppsikt;

0,75 å statens till bergshanteringens understöd anslagna skogar, häradsallmänningar under skogsstatens förvaltning, under skogsstatens förvaltning ställda skogar till allmänna inrättningars hemman, som icke innehavas med stadgad åborätt samt städers skogar under skogsstatens förvaltning;

0,2 å under skogsstatens uppsikt och kontroll ställda häradsallmänningar, städers skogar, skogar till allmänna inrättningars hemman, som icke innehavas med stadgad åborätt, skogar å kronohemman utom de sex norra länen samt skogar till allmänna inrättningars hemman, som innehavas med stadgad åborätt, i de fall då ytvidden av varje skog icke överstiger 1,000 har;

0,1 å skogar av sistberörda kategorier, i de fall då ytvidden av varje skog överstiger 1,000 har."

Detta onekligen ganska invecklade, men likväl i detaljerna synnerligen diskutabla system för bestämmande av domänverkets ersättning för befattningen med ovan uppräknade kamerala skogstyper, har som redan nämnts ej funnit statsmakternas gillande. Däremot har domänstyrelsen själv, på sätt som framgår av dess berättelse över sin förvaltning 1920 sid. 216 och 217, använt detta system för uträknande av värdet av det arbete verkets tjänstemän utfört å nu ifrågavarande skogar.

Ur såväl saklig som formell synpunkt är det av intresse att erfara, till vilka belopp domänfondens offer för förenämnda skogar av domänstyrelsen har beräknats för de 15 åren 1910—1924.

1910	572,700
1911	543,400
1912	608,000
1913	592,200
1914	580,100
1915	625,300
1916	498,800
1917	640,400
1918	1,432,200
1919	2,064,300
1920	2,078,900
1921	1,892,500
1922	1,252,900
1923	958,900
1924	938,800
Summa	15,279,400

Domänfonden skulle alltså ha belastats med en årlig medelkostnad av över 1 milj. kr. för det allmännyttiga skogsvårdsarbete domänverket utfört utanför de egentliga statsskogarna.

Då man erfar, att domänverket för vårdens (en viss del av bevakningsarbetet undantaget) av i runt tal 360,000 har ecklesiastika skogar 1915 erhöll 18,500 kr. och 1924 40,100 kr., så är det uppenbart, att verket här måste ha gjort stora uppoftningar. Då detsamma kalkylerar dessa till respektive 206,500 och 657,400 kr., ställer man sig däremot mera tveksam. Jag gör det så mycket mera sedan jag haft anledning att närmare undersöka de verkliga och de enligt ovanstående principer av domänstyrelsen kalkylerade kostnaderna för tillsyn av "krono- och skattehemmansskogar samt husbehovsskogar under lappmarkslagen" (de s. k. lappmarksskogarna). I samband med behandlingen av remiss av den s. k. lappmarkslagen i domänstyrelsen, framförde domänfullmäktige sina betänkligheter mot de mycket stora kostnader dessa skogar ådraga statsverket, något som föranlett en utredning, vilken givit nedan angivna slutliga resultat.

Utredningen har verkställt i stort sett efter de linjer, som skogsbokföringssakkunniga föreslogo¹, nämligen att uppgifter direkt borde lämnas om huru arbetstiden fördelade sig på olika slag av arbeten, först då kunde ett i stort sett riktigt bedömande av arbetsresultatets verkliga kostnad erhållas. De skäl, som från ämbetsmannahåll anförts emot möjligheten av en utredning efter dylika linjer, äro uppenbarligen ej hållbara, något som framgår såväl av inom den enskilda affärsverksamheten numera

¹ Utredningen omfattar samtliga revir, inom vilka hemman under lappmarkslagen äro att finna och treårsperioden 1922—1924. Då tillvägagångssättet för densamma är av största principiella betydelse, anfördes härom ordagrant följande ur den i ämnet från domänstyrelsen överlämnade promemorian.

Grundmaterial vid arbetet för utrönande av den tid, som av domänverkets personal ägnats åt handhavandet av sagda lag, har varit den förvaltande personalens *tidsjournaler* och den bevakande personalens *månadsrapporter*. Ur dessa handlingar har för varje befattningshavare, som verkställt förrättning, hänförlig till skog under lappmarkslagen, för vart och ett av förenämnda år utretts dels totala antalet förrättningsdagar, dels antalet förrättningsdagar å skog under lappmarkslagen, ävensom beträffande överjägmästare-, jägmästare- och taxatorsexpeditioner antalet arbetsdagar för skilda befattningshavare å respektive expeditioner.

Vidare har ur i styrelsen tillgängliga handlingar insamlats uppgift för varje befattningshavare å dels de löneförmåner (lön eller arvode jämte därå löpande dyrtortstillägg), som han jämlikt utfärdade förordnanden under treårsperioden ägt åtnjuta, dels den traktamentsersättning han för tjänstgöring å skogar under lappmarkslagen uppburit.

Kostnadsberäkningen har sedermera för *varje befattningshavare* gjorts sålunda:

Som kostnad för befattningshavarens handhavande av lappmarkslagen har räknats *dels förrättningsdagarna* (b) och arbetsdagarna å exp. (c) belöpande del av lön (L) och dyrtortstillägg (d) för året (360 dagar), *dels* å traktamentsdagarnas (a) belöpande del av totala resekostnadsersättningen för året (R), fördelad å totala antalet traktamentsdagar (A), *dels* även å lappmarkslagen belöpande del av under året utgången traktamentsersättning (t) eller uttryckt med formel

$$\text{kostnaden} = (b+c) \frac{(L+d)}{360} + a \frac{R}{A} + t.$$

Jag anser mig böra påpeka, att någon avgift för expeditionslokal ävensom domänstyrelsens andel i arbetet ej är medräknad; ej heller äro de dagar, som icke äro journalförda, fördelade med sin vederbörliga anpart på lappmarksskogarna utan helt förda på kronoparkerna. Dock är skillnaden mellan resultaten av de bägge beräkningsmetoderna så väldig, att en korrektion av förenämnda fel i beräkningarna knappast är nödig för att klarlägga ohållbarheten av domänstyrelsens förslag till fördelningsgrunder.

allmänt brukade kalkylationsmetoder, som ock därav att även inom domänstyrelsen med stöd av redan befintligt journalmaterial en utredning som den nu ifrågavarande kunnat göras.

Av utredningen har framgått att kostnaderna i medeltal för domänverkets handhavande av den s. k. lappmarkslagen under treårsperioden 1922—1924 uppgått till *per år 446,941 kr.* Sammanställas med denna siffra de i allo motsvarande, som framgått ur det "system" för utgifternas beräkande, som ovan refererats, finner man av årsberättelserna (tab. 34), att detta givit till resultat:

	Beräknade utgifter.	Från statsverket uppburen ersättn.	Driftunder- skott.
	Kr.	Kr.	Kr.
1922	920,570	723,068	197,502
1923	831,850	779,818	52,032
1924	833,350	743,767	89,583
Summa 1922—24	2,585,770	2,246,653	339,117

Detta ger per år under treårsperioden *861,923 kr. beräknad kostnad* mot 446,941 kr. verklig sådan. Domänverket har sålunda i förtjänst på detta arbete under treårsperioden 1922—1924 i själva verket i avjämnade hundratal haft 905,900 kr. i stället för enligt den officiella berättelsen en förlust av 339,100 kronor; jfr dock slutet av noten sid. 89.

Att en beräkningsmetod, som ger sådana resultat, ej kan anses vara tillfredsställande är uppenbart. Dock går det ej an överföra resonemanget på övriga hithörande kamerala typer av omhänderhavda skogar, vars behållning ej direkt ingår till statsverket, ty det är endast lappmarksskogar (och tidigare Norr- och Västerbottens läns kustlandsskogar), för vilkas vård domänverket erhållit någon nämnvärd ersättning. Särskilt för de ecklesiastiska skogarna är verket, som redan i siffror är visat, fortfarande i högsta grad underbetalt. Huru en reglering bör ske beträffande renbetesfjällens och städernas samt härads- och sockenallmänningarnas skogar bör närmare undersökas.

Utan att därför erhålla särskild ersättning har verket, förutom förvaltning eller kontroll av ovan berörda skogar, även

utfört arbeten av annat slag, som ligga utanför dess verksamhet som ett statens affärsdrivande verk.

b. *Den lägre skogsundervisningen.* Kostnaderna för denna har tidigare bestritts av särskilda riksstatsanslag men fr. o. m. 1921 av domänfonden, vilken dock för de direkta undervisningskostnaderna erhöll ett ersättningsanslag av 210,000 kr. samt för vissa byggnadsarbeten förslagsanslag eller reservationsanslag. I styrelsens berättelse angivas de sammanlagda beloppen av lyftade anslag till 259,200 kr. samt kostnaderna till 314,100 kr. Skillnaden har utgått ur domänfondens medel. Genom riksdagsbeslut av 1923 skall dock domänfonden fr. o. m. nämnda år åtnjuta full ersättning för kostnaderna. Detta gäller även fortsättningskolan å Kloten. Domänstyrelsen åtnjuter ej ersättning för sin tillsyn och ledning av skogsskolorna.

c. *Jaktvård.* Domänverket åligger att utan ersättning låta revirförvaltarna upprätta rapporter angående viltförekomst m. m. samt ombesörja dessas bearbetning och publicering. Såsom detta arbete sedan en följd av år bedrives, kan starkt ifrågasättas, om det äger något verkligt värde och sålunda bör bibehållas och eventuellt ersättas. I verkets årliga — i andra verkligt viktiga avseenden så ytterligt kortfattade — berättelse ingå 1924 ej mindre än ungefär 7 sidor ganska kostsamma tabeller med i stor omfattning tomma kolumner innehållande helt säkert synnerligen ofullständiga och därför missvisande uppgifter om av rovdjur dödade husdjur, om av skogspersonalen fällda skadliga och matnyttiga djur m. m. Härtill kommer 3 sidor text, sålunda i allt omkring 10 sidor ägnade åt jakten. Hela denna antikverade statistikmetod tillfredsställer på intet sätt en modern jaktvårds krav.

2. *Älägganden av social eller allmänt administrativ natur.*

Önskvärdheten att för domänverkets vidkommande skilja mellan en affärsdrivande och en allmänt samhällssocial eller förvaltande verksamhet, har tidigare knappast varit klart insedd. Detta har medfört, att verket av Kungl. Maj:t understundom

utan särskild ersättning ålagts prestationer, vilka visserligen kanske varit önskvärda ur allmänt social eller annan synpunkt, men å andra sidan ägnade att i hög grad försvåra bedömandet av verkets rent ekonomiska driftsresultat. Det mest betydande exemplet på Kungl. Maj:ts beordrande av domänstyrelsen att *till lägre priser än den öppna marknadens försälja produkter från skogarna*, ger ett Kungl. brev av den 17 augusti 1915. I detta bestämdes, att domänstyrelsen vid försäljningar till lokala livsmedelskommissioner under nämnda år skulle åsätta försåld ved det pris, som gällde före kriget å respektive orter. Domänverkets förlust på denna vedförsäljning till priser, understigande de då i marknaden gällande, har uppskattats till omkring 6,5 milj. kr. Vidare är, enligt Kungl. brev av den 3 maj 1918, domänverket ålagt att kostnadsfritt ställa virke till förfogande för byggnader m. m. vid de å kronoparkerna i Norrland anlagda kolonaten. Dettas värde uppgår visserligen ej till mycket stora men dock till avsevärda belopp; totalsumman för åren 1918—1924 var 644,400 kr., jfr i övrigt sid. 221. Möjligen kan det här invändas att upprättande av dessa kolonat just syftar till att underlätta skötseln av de vidsträckta nordsvenska kronoparkerna, men även om så är, må dock ej förglömmas, att dessa kolonats hela planläggning skett mera ur social än ur ekonomisk synpunkt och det torde vara ganska tivelaktigt, om desamma skulle ha anordnats på sätt som skett, i fall endast det affärsdrivande verkets intresse hade varit att tillgodose.

Andra exempel på ålägganden av Kungl. Maj:t på grund av socialpolitiska eller skogsvetenskapliga hänsyn, mer liggande på sidan om rent ekonomiska synpunkter för verkets skötsel, kunna anföras från tiden även efter det domänverket inordnats bland de affärsdrivande verken. Det har emellertid oftast gällt rätt obetydliga belopp, och det torde kunna anses berättigat, att en så stor affär som domänverket i likhet med enskilda firmor då och då lämnar vissa understöd ägnade att gagna den allmänna, sociala eller vetenskapliga utvecklingen inom dess arbetsområden. Ifrågasättas kan dock om domänverket i den omfattning som skedde (c. 10,000 kr. per år under ett par år) borde ha belastats med utgifter för riksskogstaxeringen.

Uppenbart är att hos statsmakterna med vart år allt klarare framträtt viljan att i budgeten skarpt avgränsa verkets verksamhet såsom affär samt lämna det ersättning för arbeten, som ej kunna dit hänföras. Ännu är detta system dock ej till fullo genomfört, men torde småningom bliva det, om allt kommer att fortgå efter samma linjer som under senare år.

En post, som endast med svårighet torde kunna riktigt evalveras i penningar — från sakkunnigaste håll har gissningsvis nämnts siffran 150,000 kronor per år — är den del av domänstyrelsens arbete, som åtgår för fullgörande av ett stort antal *av Kungl. Maj:t anbefallda eller av riksdagsutskott, kommittéer och sakkunniga begärda utredningar och utlåtanden*, vilka icke äro av direkt betydelse för styrelsens verksamhet som förvaltare av statens domäner. En begränsning av remitterandet skulle medföra en koncentration i vederbörande ämbetsmäns viktigaste verksamhet. Nu inträffar det t. ex. ofta, att en byråchef månad efter månad sysselsättes med utarbetande av utlåtande i stället för som sig borde med skötsel av sin byrå, vilken måste i större eller mindre grad anförtros åt extra, mindre förfarna krafter.

3. *Förmåner domänverket åtnjutit eller åtnjuter.*

Utför domänverket åtskilligt arbete vid sidan av sin huvuduppgift, skötseln av statens domäner, så har det ock av ålder åtnjutit förmåner av betydande ekonomiskt värde, vilka måste medräknas, om man vill erhålla en klar bild av dess ekonomiska verksamhets utbyte.

Tidigare har domänverket ej erlagt någon hyra för av domänstyrelsen disponerade lokaler i Stockholm. Denna förmån uppskattas i verkets utredning till socialiseringsnämnden för år 1917 till 15,000 kr. samt därefter till stigande belopp upp till 40,000 kr. 1920. Sedan nämnda år har styrelsen haft att erlägga hyra; fr. o. m. 1 jan. 1924 årligen 67,400 kr., värme (kostade 1 juli 1924—1 juli 1925 5,100 kr.) oberäknat.

En annan förmån — dock icke utan olägenheter för verkets skötsel — har varit att *medelredovisning m. m. utan ersätt-*

ning handhafts av länsstyrelserna. Värdet härav är svårt att beräkna; det uppskattades av domänbokföringssakkunniga år 1917 till omkring 43,000 kr. per år och upptogs för senare år av verket självt till 70,000 kr. I samma mån som verkets eget räkenskapskontor utvecklats, har uppenbarligen den rent ekonomiska förmånen av denna anordning avsevärt förminskats. Fr. o. m. den 1 juli 1925 har verket också självt övertagit denna verksamhet i vad den rör skogsdomänerna.

Domänfondens befrielse från vissa skatter har varit och är alltså av större ekonomisk betydelse än de båda nu nämnda förmånerna. I sin ofta citerade redogörelse till socialiseringsnämnden anför domänstyrelsen följande om verkets skatteplikt och skattelättnad.

Domänverket har erlagt vägs katt efter samma grunder som "annan fastighet", skogsaccis och skogsvårdsavgift i fullt samma utsträckning som enskilda, kommunal- och landstingsskatt däremot t. o. m. 1920 endast för de kronoparker, som inköpts efter 1874 eller bildats av staten tillhöriga jordbruksdomäner. 1920 års kommunalskatter blevo härigenom omkring 1 milj. kr. lägre än fallet skulle blivit, om domänverket varit ett enskilt bolag med egendomar av motsvarande taxeringsvärden. Fr. o. m. 1921 erlägger domänverket emellertid kommunalskatt i samma omfattning som enskilda. De utarrenderade jordbruksdomänernas kommunalskatt erlägges av arrendatorn, vilken erhåller motsvarande minskning i arrende. Denna skatt kommer därför ej direkt till synes i domänverkets bokföring.

Domänverket är fortfarande befriat från inkomst- och förmögenhetsskatt till staten. För 1920 har denna förmån beräknats motsvara för kronoskatten 0,7 milj. kr. Huru stort detta belopp kan anses vara för de följande åren lär icke kunna exakt utrönas utan besvärliga och kostsamma utredningar. Sannolikt är beloppet numera avsevärt mindre än 1920 med dess höga försäljningssumma. Till frågan om domänverkets skattepliktighet återkommer jag i det följande (sid. 138 och 166).

I detta sammanhang är det kanske på sin plats att påpeka, att bolag och enskilda ha en förmån i skatteavseende, som do-

mänverket ej åtnjuter, nämligen att få i viss omfattning beräkna avdrag för ränta å skulder. Såsom verkets "skuld" bör man i detta sammanhang givet anse t. ex. de 9,7 milj. kr., som av statsmedel nedlagts i inköp av skogsmark — utöver vad som influtit genom försäljning av annan statens mark — och vilka ännu icke i nämnvärd grad kunna genom inkomster utöver statens låneränta anses vara amorterade.

Domänstyrelsens uppskattning av de förmåner verket år 1920 åtnjöt slutar på:

skattelindring i allt	1,700,000 kr.
länsstyrelsernas arbete för verket	70,000 „
hyresfrihet för styrelsen	40,000 „
	Summa 1,810,000 kr.

Detta belopp är ungefär lika stort som det beräknade värdet av det genom verket utförda obetalda administrativa och övriga arbete, som ej berör verksamheten som affärsdrivande verk (enligt styrelsens kalkyler 1,9 milj. kr.), varför styrelsen anser, att det överskott, som för år 1920 redovisades, ganska nära motsvarade verkligheten. Det lider väl dock knappast något tvivel, att de till grund för denna uppfattning liggande uppskattningarna äro väl summariska för en sådan slutsats, och att en betydande felmarginal kan förefinnas vid förenämnda siffror. Hänsyn har ej heller tagits till räntor.

Räntefrihet. Ehuru bokföringen vid de affärsdrivande verken alltmera kommit att närma sig affärsbokföringen i vanliga affärsföretag, har med synnerlig seghet vissa viktiga olikheter kommit att fortleva. En av de viktigaste bland dessa är att i statens affärsdrivande verk ej räknas med räntor vare sig å det i rörelsen befintliga driftkapitalet eller å belopp, som nedlagts i form av kapitalökning, icke ens om de härtill använda medlen erhållits genom av staten själv upptagna räntepliktiga lån. I ett enskilt företag av domänverkets storlek skulle räntorna utgöra en mycket betydande inkomst men sannolikt mestadels en ändå större utgift. Då man vid granskningen av skötseln av

statens affärsdrivande verk vanligen har att lita till en jämförelse med vad enskilda företag lämna i avkastning, är det följaktligen av stor vikt att fullt klargöra, i vilken omfattning domänverkets utgiftsstat rätteligen borde belastas med räntor.

Skogsbokföringssakkunniga upptaga i sitt slutbetänkande av den 30 april 1921 denna fråga till behandling. En sammanfattning av deras överväganden torde här vara på sin plats. De ansågo, att alla medel, som domänverket erhåller för bestridande av kapitalökningskostnader, böra räknas som lån samt förräntas och amorteras i vanlig ordning. Detta under förutsättning att medlen användas för verkets egentliga ekonomiska ändamål. Räntefoten bör vara den staten själv får betala för sina lån vid den tidpunkt, då verket erhåller sitt kapitaltillskott. Amorteringskvoten föreslogs till 1,5 %, alltså motsvarande en amorteringstid av 67 år.

Likaväl som domänverket borde erlägga ränta å investerade medel och å rörelsekapital, som ställes till dess förfogande utöver verkets egna medel, likaså borde verket åtnjuta motsvarande ränta för de fonder och den del av dess rörelsekapital, som detsamma under året har innestående i riksbanken eller riksgäldskontoret. Verket hade 1918 enligt de sakkunniga i genomsnitt 6,3 milj. kr. insatta i riksbanken, vilka efter 4 % borde ha givit en inkomst av icke mindre än 250,000 kr. Dessa innestående belopps storlek synes växla avsevärt år från år. Så voro de i medeltal för 1922 23,8 milj. kr., för 1924 7,1 milj. kr. Den stora skillnaden mellan de bägge sistnämnda åren står i samband med omläggningen av sättet för domänverkets förseende med rörelsekapital. Räntorna å dessa stora belopp tilläggas nu alldeles obefogat riksbankens vinst.

I anslutning till nu refererade uppfattning bemyndigade ock 1923 års riksdag riksgäldskontoret att till förvaltning mottaga domänverkets för omedelbart förestående utgifter eller för inleverering av driftöverskott icke erforderliga medel samt att å dessa liksom å de kreditbelopp domänstyrelsen kunde behöva skulle utgå ränta, bestämd med hänsyn till å allmänna penningmarknaden rådande förhållanden.

Under de tvenne år denna anordning varit gällande har domänverket från riksgäldskontoret i ränta mottagit 1924: 10,500 kr., 1925: 41,600 kr. samt utgivit 1924: 93,100 kr., 1925: 34,600 kronor.

Vad som ovan anförts angående den ekonomiska sidan av domänverkets administrativa verksamhet m. m., visar oförtydligt att, ehuru ett omfattande arbete alltsedan början av 1914 nedlagts på skapandet av en modern, affärsmässig bokföring för verket, densamma dock alltså i viktiga avseenden brister, då det gäller ett skarpt och riktigt fastställande av de ekonomiska resultaten av domänverkets verksamhet. Om de försök, som under de allra sista åren gjorts att bringa bokföringen närmare sitt mål, blir i nästa kapitel något utförligare talat.

C. Domänfondens tillgångar.

För vinnande av en riktig översikt av domänstyrelsens och underlydande organs ekonomiska verksamhet synes det vara nödigt att giva en framställning dels av de statens tillgångar, som domänverket förvaltar, dels av vilka nyttigheter, som ur dem utvinnas, och av vilka verket har sina inkomster, dels till sist av de arbeten och därmed förenade utgifter, medelst vilka nämnda nyttigheter utvinnas och föras i marknaden. Vid den följande framställningen följes i viktiga delar domänstyrelsens till socialiseringsnämnden lämnade redogörelse.

Domänfondens tillgångar kunna lämpligen fördelas på fyra huvudgrupper, nämligen skogs- och jordbruksfastigheter, inventarier, fonder och reserverade medel samt rörelsekapital.

1. *Skogs- och jordbruksfastigheter.* Huvuddelen av dessa både till areal och värde utgöres av kronoparkerna, men som i kap. II sid. 6 o. f. utförligare omtalades ingå under desamma, ehuru i ringa omfattning, även andra kamerala typer av fastigheter, vilkas huvudsakliga värde ligger i deras skogstillgångar. Som en egen stor huvudavdelning är att räkna jordbruksfastigheterna.

Värden å nu nämnda fastigheter åsättas, liksom å landets övriga fastigheter, vid den allmänna kommunala taxeringen. Domänstyrelsen framhåller, att dessa värden icke alltid sammanfalla med de verkliga värdena. "Synnerligast vid tidigare bestämmande av taxeringsvärdena torde dessa ofta satts rätt avsevärt lägre än motsvarande saluvärden. Vid under senare åren företagna taxeringsförrättningar synas dock de därvid fastställda värdena i allmänhet mera närmat sig saluvärdena. I enstaka fall kunna taxeringsvärdena till och med överstiga saluvärdena och i stort sett torde statens fastigheter åsättas jämförelsevis högre taxeringsvärden än de enskildas. Statsskogarnas taxeringsvärde kan sålunda icke anses såsom en bestämd mätare av det kapital, som verket disponerar. Huru mycket skogarna kunna sägas vara under- eller övervärderade i taxeringsvärdet torde emellertid icke kunna avgöras."

Belysande för huru hastigt taxeringsvärdet å statens domäner hissats i höjden äro följande tal:

Tab. 17. *Taxeringssummor, areal och hektarvärde å statens domäner.*¹

Å r	S k o g s d o m ä n e r			Jordbruksdomäner
	Taxeringsvärde kr.	Areal produktiv mark har	Tax.-värde per har i avrundade kr.	Taxeringsvärde kr.
1905.....	96,663,800	3,462,700	28	—
1910.....	101,709,300	3,650,400	28	—
1915.....	167,133,000	3,734,200	45	61,054,100
1920.....	305,468,500	3,841,700	80	80,710,300
1924.....	295,110,000	3,905,300	76	92,748,200

Genom den omtaxering av såväl mark som växande skog, för vilken 1921 års riksdag fastställde grunderna, och som företogs 1922 (jfr domänstyrelsens cirkulär den 13 juni 1921 angående

¹ I siffrorna ingå ej civila boställens skogar.

uppgifter till de allmänna skogarnas taxering) vill det emellertid synas, som om en ganska god ledning för bedömande hade vunnits av de allmänna skogarnas nuvarande värde under förutsättning, liksom för de enskilda skogarna, av åtminstone i viss mån uthålligt skogsbruk; således ej rena realisationsvärden. Denna omtaxering ledde till att taxeringsvärdet å skogarna nedsattes med icke mindre än 10,4 milj. kr. eller från 305,5 till 295,1 milj. kr., d. v. s. med 3,4 %.

Under alla omständigheter synes mig taxeringsvärdet vara det enda värde, vilket — alla människoverks ofullkomlighet inberäknat — kan läggas till grund för en diskussion om det disponerade kapitalets förhållande till avkastningen.

2. *Inventarier.* Skogshanteringen, i synnerhet så länge den, i likhet med vad fallet är å statsskogarna, i stor omfattning försäljer det utfallande virket å rot, har ganska ringa behov av inventarier. Värdet av i sådana bundet kapital redovisades 1920 också endast med 1,197,800 kr. År 1923 hade summan stigit till 1,521,600, 1924 till 1,601,400 kr. Ökningen står i nära samband med det växande behovet av dyrbara transportmedel samt av sågverksinventarier.

3. *Fonder och reserverade medel.* Fonderna äro följande.

a. För inköp av till skogsbörd duglig mark har, som i kap. II redan omtalats, medel dels direkt anvisats av riksdagen, dels denna medgivit att härtill må användas medel erhållna vid försäljning av smärre kronoegendomar.

Markförsäljningsfonden utgjorde:

	1923	1924
Kontant	11,623,100	7,969,200
Hos köpare av kronofastigheter inne-		
stående	5,237,400	4,967,400
Summa kronor	16,860,500	12,936,600

Periodvis kommer denna fond att avsevärt växa, periodvis nedgår dess behållning beroende främst på huruvida konjunkturerna uppmuntra till inköp av skog eller föranleda större återhållsamhet därvid.

I Kungl. brev av den 8 juni 1923 har domänstyrelsen bemyndigats använda den för markinköp icke erforderliga behållningen såsom rörelsekapital.

b. **Förnyelsefond för återväxtkostnader** har börjat avsättas fr. o. m. år 1917. För belysande av den tankegång, som ligger till grund för skapandet av denna fond, må följande anföras ur den skrivelse, vari riksdagen anmälde sitt godkännande av Kungl. Maj:ts förslag härom.

"I likhet med departementschefen håller riksdagen före, att åtgärder för markens förbättring för skogsändamål och för skogens föryngring böra vidtagas i samma mån som skogarna avverkas. Då i allmänhet ifrågavarande åtgärder icke kunna fullbordas förrän flera år efter det avverkningen ägt rum, komma, såsom departementschefen också framhållit, dessa senare års räkenskaper att drabbas av återväxtkostnader, som i verkligheten hänföra sig till ett föregående år. Den olägenhet, som i betraktande av avverkningarnas växlande omfattning härigenom kan uppstå, är uppenbar. Sålunda kan budgeten för ett år med en relativt begränsad avverkning och på grund härav relativt liten bruttointkomst av statsskogarna få bära återväxtkostnaderna för ett år med stora avverkningar och på samma gång stora bruttointkomster, under det att de jämförelsevis små återväxtkostnaderna för ett år med mindre avverkning komma på den väsentligt bärkraftigare budgeten för ett år med stor avverkning. En utjämning såsom departementschefen antytt därhän, att varje avverkningsår får gälda de återväxtkostnader, som hänföra sig till detsamma, synes riksdagen följaktligen önskvärd. Att för ernåendet av detta syfte såsom föreslagits avsätta ett efter en viss procent av domänfondens bruttointkomst av skogsmedel för året beräknat belopp till täckande av återväxtkostnader finner riksdagen välbetänkt."

I enlighet med ovan angivna uppfattning och beslut har sedan 1917 avsättning skett till en "förnyelsefond för återväxtkostnader". Åren 1917—1919 avsattes 5 % av bruttointkomsten, åren 1920—1923 6 %.

Då bruttoinkomsten av skogsmedel i hög grad är beroende av sättet för skogsprodukternas försäljning, i det att bruttopriset givetvis stiger i samma mån virket försäljes upphugget i stället för å rot, har man i domänstyrelsen funnit det riktigast, att avsättning sker med viss procent på rotvärdet av det avverkade virket. Hemställan om sådan förändrad grund för avsättningen gjordes ock av styrelsen 1922 och föreslogs därvid 6 % å rotvärdet, dock att avsättningen icke skall överstiga årets netto. Genom Kungl. brev av den 14 dec. 1923 godkändes detta förslag och fr. o. m. 1924 avsattes således 6 % å rotvärdet (i hudsak bestämt på samma sätt som skogsaccisen) av det från statens skogar avverkade virket. Förnyelsefondens medel få liksom markinköpsfondens av verket användas såsom rörelsekapital.

Förnyelsefondens storlek samt den omfattning, i vilken den tagits i anspråk under de år den funnits, framgår av tab. 18.

Tab. 18. *Förnyelsefonden för återväxtkostnader. Storlek och användning 1917—1925.*

Å r	Avsättning Kr.	Till skogsod- ling och dik- ning använda medel Kr.	Överskott eller underskott för fonden Kr.	Storlek vid årets slut Kr.
1917.....	1,578,300	337,000	+ 1,241,300	1,241,300
1918.....	3,074,200	760,800	+ 2,313,400	3,554,700
1919.....	2,442,800	1,138,800	+ 1,304,000	4,858,700
1920.....	3,233,500	1,635,000	+ 1,598,500	6,457,200
1921.....	1,324,200	1,749,900	— 425,700	6,031,500
1922.....	1,634,700	1,246,000	+ 388,700	6,420,200
1923.....	1,721,300 ¹	1,414,100	+ 307,200	6,727,400
1924.....	1,061,000	1,688,200	— 627,200	6,100,200
1925.....	1,130,100	1,812,300	— 682,200	5,418,000

¹ 1923 tillfördes denna fond utöver vad som av inkomsterna avsattes även c. 21,000 kr., som tillförts domänfonden genom Kungl. Maj:t vid dess bildande 1912.

c. *Flottledsfond*. I de trakter, särskilt i övre Norrland, där virkestillförseln till vattendragen enbart eller till väsentlig del härstammar från statens skogar, visade det sig tidigt av nöden att tillse, att respektive vattendrag blevo ändamålsenligt ordnade såsom flottleder. På domänstyrelsens framställning beviljade riksdagen från 1891 under en lång följd av år större eller mindre belopp för reglering genom domänstyrelsen av sådana flottleder, som äro av betydelse för höjandet av statsskogarnas värde. De belopp, som utgivits för regleringarna, återbetalas av de flottande genom i regleringsutslagen bestämda amorteringsavgifter. I den mån dessa utgå till genom domänverket reglerade flottleder få inflytande medel enligt riksdagens medgivande nedläggas i nya flottledsbyggnader.

Under de 28 åren 1891—1919 beviljades av riksdagen för flottleders utbyggande i allt 2,735,000 kr., vilket belopp genom nu nämnda medgivande så vuxit att genom domänverkets försorg under förenämnda tidsperiod och 1920 för ändamålet kunnat användas i allt c. 6,000,000 kr.

Fr. o. m. 1921 har en särskild flottledsfond bildats, till vilken dels överförts statens fordringar för anläggningskostnader i flottlederna, vilka återbetalas genom amorteringsavgifterna för desamma, dels ock räntor därå. Skulle angivna medel icke täcka utgifterna för flottlederna, har domänfonden att förskottera medel samt påföra dem flottledsfonden såsom domänfondens fordran. Detta har också måst ske med alltjämt stigande belopp, 1921: 1,778,000, 1924: 2,870,900 kr.

Tab. 19. *Flottledsfonden under åren 1921—1924.*

Å r	Kapital	Kapitalökning genom upplupna inkomster
1921	4,647,300	—
1922	5,134,400	487,100
1923	5,312,100	177,800
1924	5,657,600	345,500

d. Fond för anordnande av jägmästarebostäder. Sedan år 1914 har av riksdagen betydande belopp anvisats till denna fond, belopp som dock endast delvis av domänstyrelsen använts, vadan vid 1924 års slut som fondens behållning voro bokförda 707,100 kr.

Någon redogörelse för denna fonds tillkomst och förvaltning har jag ingenstädes funnit. De korta notiser, som domänstyrelsens berättelse innehålla under den föga upplysande rubriken "kapitalökningsanslag till domänfonden" ge lika litet som berättelsens tab. 39 "förändringar under år — — rörande jägmästares och kronojägares bostadslägenheter" några egentliga upplysningar av värde för följande av fondens tillväxt eller användning. Huvuddokumentet för kännedomen härom, som jag kunnat uppspåra, är domänstyrelsens skrivelse till Kungl. Maj:t av den 26 nov. 1923 angående jägmästarebostäder. I denna förtäljes att "såsom kapitalökning för statens domäners fond för anordnande av jägmästarebostäder har riksdagen anvisat för åren 1914—1919 sammanlagt 787,000 kr." Av dessa ha till 22 bostäder — samtliga i Norrland utom Kosta — använts 752,000 kr. Av skrivelsen framgår vidare att riksdagen för åren 1920—1922 anvisade ytterligare 1,411,400 kr., av vilka som ovan nämndes dock omkring halva beloppet 1924 var oanvänt.

Såvitt jag kunnat finna, synes åren 1914—1924 ha anskaffats 34 jägmästarebostäder samt ett par tomter till sådana för ett sammanlagt belopp av omkring 1,486,000 kr., d. v. s. i avrundat medeltal, virke oberäknat, omkring 43,700 kr. för varje bostad. Samtliga bostäder utom tvenne — i Kosta och Gullbergs revir — äro belägna i Norrland eller övre Dalarna.

Anmärkas bör att domänfonden förutom förenämnda jägmästarebostäder äger 26 sådana, vilka besutts av ålder eller förvärvats vid inköp av domäner och apterats till jägmästarebostäder.

Det vill synas, som om en utredning av totala kostnader m. m. för skogsstatens bostäder samt en allmän plan för desammas anordnande vore önskvärd. (Jfr kap. V, sid. 154).

4. *Rörelsekapital.* Enligt Kungl. brev av den 8 juni 1923 har verket sig ålagt att senast ett halvt år efter räkenskapsårets slut till statskontoret inleverera årets nettovinst, oberoende av huru stor del av försäljningsmedel m. m., som kan vara utestående.

Då uppenbart är att en affärsrörelse av den omfattning som domänverkets måste disponera över ett betydande rörelsekapital, har härför sörjts på följande sätt. Dels har Kungl. Maj:t medgivit, att verket må såsom rörelsekapital använda tillgängliga medel ur tvenne av de ovan omtalade fonderna, nämligen markinköpsfonden och förnyelsefonden för återväxtkostnader, dels har genom Kungl. brev av den 8 juni 1923 åt statskontoret uppdragits att ställa 10 milj. kr. till verkets förfogande, ävensom åt riksgäldskontoret att vid behov tillhandahålla en kredit av intill 10 milj. kr.

Det rörelsekapital domänverket vid 1924 års slut förfogade över var:

Av markinköpsfonden	7,970,000
” förnyelsefonden för återväxtkostnader	6,100,000
Statskontorets kredit	10,000,000
Riksgäldskontorets kredit	10,000,000
Ännu ej inlevererade överskottsmedel	11,200,000
Summa kronor 45,270,000	

Utav detta kapital voro vid ifrågavarande tid c. 10 milj. kr. ej utnyttjade i rörelsen utan stodo inne i statens förenämnda anstalter.

Behovet av ett så betydande rörelsekapital står i samband därmed att av orsaker, som sid. 123 omtalas, under senare år omkring 20 milj. kr. varit utestående för virkesförsäljning. Härför har dock delvis av köparna erhållits ränta. Däremot har verket utan någon ränteersättning att i regeln förskottera för kyrkofonden ett par miljoner kronor, ungefär lika mycket för flottledsfonden samt flera hundra tusen kronor för övriga fonder. En omläggning av i nu berörda avseenden rådande förhållanden torde vara synnerligen påkallad.

D. Domänfondens inkomster.

1. Huvudsakliga inkomstkällor.

Domänfondens inkomster härröra dels från statsskogarna, dels från jordbruksdomänerna. De förra, vilka i detta arbete ensamt äro föremål för behandling, äro väsentligen erhållna vid försäljning av skogsprodukter, "skogsförsäljningsmedel", ävensom i arrendemedel, samt såsom domänfondens ersättning för domänverkets tjänstemäns förrättningar för kyrko- och andra fonder och å enskildas skogar. Under rubrikerna "diverse" samt "tillfälliga inkomster" äro i räkenskaperna betydande inkomstposter av vitt skilda slag sammanförda, för vilka nedan i korthet redogöres.

Inkomsthuvudtitlarnas storlek och inbördes betydelse framgå av nedanstående siffror, utgörande dels medeltal för åren 1916—1919, således högkonjunkturår, dels för ett ungefär normalt år, som 1924 torde kunna anses vara.

Tab. 20. *Inkomster från domänfondens skogsdomäner.*

T i t e l	Årligt medeltal 1916—19		1924	
	Kronor	%	Kronor	%
Skogsförsäljningsmedel	43,625,900	96,9	26,610,500	90,0
Arrendemedel	674,700	1,5	932,500	3,1
Vissa administrativa arbeten.....	337,600	0,7	1,237,500	4,2
Diverse samt tillf. inkomster	394,200	0,9	791,600	2,7
Summa	45,032,400	100,0	29,572,100	100,0

Under tider sådana som de senaste åren, då skogsförsäljningsmedlen avsevärt nedgå, medan övriga inkomster i stort sett hålla sig vid samma belopp eller, såsom arrendemedel under den sista tiden, t. o. m. ökas, förskjutes procentuellt sett förhål-

landet något mellan de olika inkomstgrupperna. Skogsförsäljningsmedlen utgöra dock som ovan synes under alla förhållanden utan varje jämförelse huvudparten av verkets inkomster från skogsdomänerna.

2. *Skogsförsäljningsmedel.*

Skogsbrukets skördande benämnes avverkning. Vid skörden, då årtiondens arbete av natur och människoerfarenhet utfaller, erhålles det ekonomiska utbytet av skogsbruket. Ur ekonomisk, liksom ur skoglig synpunkt kan såsom redan i föregående kapitel framhölls all avverkning hänföras till tvenne huvudtyper, dels olika slag av beståndsvårdande huggningar (föravverkningar), vid vilka mer eller mindre värdefullt virke uttages i syfte att gynna de kvarvarande trädens tillväxt och utveckling, dels slutavverkning, då den mogna skogen hugges och vanligen huvuddelen av det kapital en skogsgeneration lämnar frigöres. Vid rationellt skogsbruk blir massan av det vid föravverkningarna uttagna virket relativt större än vid ett mera primitivt handhavande av skogen.

a. *Avverkningens omfattning.*

Med den stora olikheten mellan statsskogarna inom å ena sidan landets nordliga delar och å andra dess mellersta och södra är det uppenbart, att avverkningsbetingelserna måste vara mycket olika ej blott per har räknat, utan ock beträffande för- och slutavverkning. Därmed följer ock stora skiljaktigheter i rent ekonomiskt-tekniskt avseende. Huru olika avverkningen i nu berörda avseende också faktiskt ställt sig och huru tendensen under senare årtionden alltmer gått i riktning mot att verket självt tagit allt större delar av avverkningen i sin hand i stället för att sälja virket å rot, framgår av såväl omstående tabell som av domänstyrelsens här anförda yttrande.

Tab. 21. *Avverkningens fördelning å statsskogarna 1911—1924 i procent.*

	Norr- och Västerbottens län			Övriga Norrland och Dalarna			Mellersta och södra Sverige		
	1911—15	1916—20	1921—24	1911—15	1916—20	1921—24	1911—15	1916—20	1921—24
	Procent av totala avverkningsbeloppet								
<i>Försålt:</i>									
Å rot.....	91	82	80	80	70	74	34	31	33
Upphugget.....	6	14	7	13	21	15	39	48	45
Försågat.....	—	—	2	—	—	1	3	3	5
Kolat.....	—	2	1	5	6	4	9	7	6
<i>Utlämnat:</i>									
Husbehov m. m.....	3	2	10	2	3	6	15	11	11

"Det förhållandet", — säger domänstyrelsen — "att så betydande del av statsskogarnas virkesavkastning synnerligast i de nordligare delarna av landet säljes rotstående, har emellanåt framhållits såsom tydande på bristande intensitet i förvaltningen. I fråga härom torde böra erinras följande.

"Där virkesavkastningens från kronoskogarna förnämsta avnämare utgöras av de stora trävaruindustrierna, såsom i huvudsak är fallet i Norrland och Dalarna, och de till försäljning avsedda virkesposterna lämna i stor omfattning till sågning lämpligt virke, har i regeln bästa vinsten erhållits, där träden försålts rotstående. Orsaken härtill kan sökas i det förhållandet, att det köpande industriverket i så fall kan dirigera virkets aptering i de dimensioner och sortiment det, med hänsyn till förväntade försäljningar av sågvirke och därå inriktad postning i sågen, finner lämpligast. Inom vissa norrländska ådalar äro därjämte trävarubolagen sammanslutna i föreningar, vilkas medlemmar sinsemellan överenskommit att vid inköp av till flottled framfört *upphugget* virke icke överskrida visst, bestämt pris. Då beträffande rotstående virke liknande överenskommelse, vilken icke kan kontrolleras, ej kommit till stånd, har konkurrensen om kronans förhållandevis grova virke i hög grad uppdrivit prisen å till salu utbjuden rotstående skog. Där åter sågverken icke

själva lämpligen kunna omhändertaga virkets upphuggning och utdrivning, i anledning av att det för verket behöfveliga virket hopföres av ett flertal smärre poster från vitt skilda skogar — såsom särskilt är fallet inom södra delarna av landet — lämnar försäljningen av virke från statsskogarna, även där det i huvudsak utgöres av sågtimmer, största behållningen, om virket upphugget levereras vid lämplig lastplats vid järnväg eller större sjö. I annat fall blir det mellanhänder, som uppköpa det rotstående virket för att sedan till sågverken sälja det av dem upphuggna och till lastageplats utforslade virket. I Smålands distrikt, där ett stort antal mindre sågverk finnes, är förhållandet i huvudsak lika med i Norrland, i följd varav största delen av skogsavkastningen från distriktets allmänna skogar säljes å rot.

"När avverkningsuttaget i huvudsak avser gallrings- och rensningsvirke av smärre dimensioner, lämpligast till massaved och props, vedvirke m. m., har i regeln visat sig fördelaktigast att försälja virket först sedan det genom skogsförvaltningen upphuggits och i allmänhet framförts till flottled eller annan lämplig avsättningsort. Med den efter hand ökade möjligheten för avsättning av sådant virke även i Norrland sammanhänger för den skull den å kronans skogar avsevärt stegrade upphuggningen av virket genom skogsförvaltningen.

"Beträffande genom revirförvaltningarna företagen upphuggning av gallrings- och rensningsvirke till kolved och dettas kolning, där förhållandena äro sådana, att virket icke finner avsättning såsom brännved, äro åtgärder härför i mycket hög grad beroende av rådande konjunkturer på järnmarknaden. Sålunda kunde kolningsarbetena med mycket god vinst bedrivas ända upp i Västerbottens och Norrbottens län under högkonjunkturtiderna 1918 och 1920, ehuru arbetspriserna då voro synnerligen högt uppdrivna. Under senaste åren däremot har kolning kunnat företagas med ekonomisk fördel allenast å vissa särdeles välbelägna skogar."

Vad domänstyrelsen anför angående sågningsverksamheten citeras nedan (sid. 117), där domänverkets sågar m. m. i ett sammanhang närmare omtalas.

Intet tvivel torde förefinnas om att ur synpunkten av skogens vård det är gynnsamt, att förvaltningen i möjligaste mån själv omhänderhar virkets avverkning och utdrivning. I vad mån det är ekonomiskt lönande har visat sig bero på flera olika förhållanden, ej minst på vederbörande revirförvaltares duglighet, praktiska sinne och påpasslighet.

Med föreliggande material är det emellertid synnerligen svårt vinna en säker uppfattning av i vad mån skogsstatens egna avverkningar medfört vinst eller förlust jämfört med de pris å rot, som stått att erhålla; jfr även nedan sid. 120. En stor svårighet, då det gäller att göra de egna avverkningarna lönande, blir dock mången gång, att en ensamstående revirförvaltare har och kommer att få svårare än starkt organiserade enskilda arbetsgivare att vid prissättningar m. m. hålla de mäktiga fackföreningarna stången. En omständighet, som redan synes ha verkat i ekonomiskt gynnsam riktning och än mera torde kunna väntas i framtiden komma att göra detta, är upprättande av domänstyrelsens försäljningsavdelning.

Ej blott beträffande sättet för virkets uttagande utan även beträffande mängden såväl över huvud taget som per har ha under senare tider avsevärda förändringar skett. Avverkningsbeloppets storlek bestämmes i stort sett av skogens ålder och virkesförråd, dettas beskaffenhet, tillväxt m. m., vilka faktorer beaktas vid uppgörande av hushållningsplanerna (sid. 58). Dessa följas dock numera ingalunda slaviskt. Domänförvaltningen har på senare år sökt i viss mån följa konjunkturerna genom att under goda år öka avverkningarna samt minska desamma under mindre gynnsamma. Särdeles påfallande äro konjunkturernas inflytande på avverkningen under den kristid, till vilken tecken först visade sig hösten 1919 och som fortsatte mycket svår under de bägge närmast följande åren; jfr tabellerna 22 och 23.

Frånsett dylika övergående rubbningar ha under de sista bägge årtiondena avverkningsbeloppen från statsskogarna sakta men säkert vuxit. Orsakerna härtill äro flera. Totalavverkningen påverkas naturligen väsentligt av den kraftigt utökade

arealen av statens skogar. Det växande virkesuttaget per har räknat beror på skogsmännens småningom förändrade syn på dessa frågor, på den genom den snabbt växande trämassetillverkningen högeligen ökade avsättningsmöjligheten för klenare virke samt inom södra Sverige även på de stora arealer, å vilka träden genom åren vuxit in i gallringsbar dimension. Ökningen hänför sig uppenbarligen indirekt till den större användning och bättre tillvaratagande av klenare virke, som senare tider fått bevitna. Det grövre har även på statsskogarna avtagit i kvantitet. Detta ej blott söderut utan t. o. m. i övre Norrlands urskogar, något som i siffror visades i föregående kapitel, sid. 66.

Tab. 22. *Avverkning per har i kbm å statsskogarna 1910—1924.*

Å r	Norrland och Dalarna	Södra Sverige	Medeltal för hela landet
1910.....	0,84	1,46	0,89
1911.....	0,81	1,68	0,90
1912.....	0,80	1,80	0,89
1913.....	0,93	1,94	1,02
1914.....	0,95	2,01	1,05
1915.....	1,20	2,33	1,30
1916.....	1,19	2,21	1,28
1917.....	1,01	2,35	1,13
1918.....	1,08	2,37	1,24
1919.....	0,90	2,37	1,08
1920.....	0,76	2,04	0,89
1921.....	0,89	1,52	0,50
1922.....	0,86	2,65	1,03
1923.....	0,86	2,54	1,02
1924.....	0,86	2,39	1,00

Den årliga avverkningen, som vid århundradets början var knappt 2 milj. kbm, hade vid tiden för världskrigets högkonjunktur avsevärt mera än fördubblats och utgjorde åren 1916—1920 4,3 milj. kbm. Under senare åren har den hållit sig kring 3,2 milj. kbm. Per har betyder detta omkring 1 kbm vid århundradets början, 1,3 då det varit som högst. Väl värd att

observera är den tidigare berörda stora skillnaden i virkesuttag inom norra och södra Sverige, som tab. 22 åskådliggör.

Tab. 23. *Totala årliga avverkningen från statsskogarna.*

Å r	Försålt virke. Per år. Kbm.	Utlämnat och använt virke. Per år. Kbm.	Summa av- verkat. Per år. Kbm.
1901—05.....	1,853,100	78,700	1,931,900
1906—10.....	2,370,500	124,500	2,495,000
1911—15.....	3,632,300	186,800	3,819,100
1916—20.....	4,160,400	175,200	4,335,600
1921—23.....	2,972,900	203,800	3,271,600
1924.....	3,695,100	174,100	3,869,200
Medeltal 1901—1924	2,997,900	172,800	3,170,600

b. *Virkespriser och försäljningsbelopp.*

Om virkets rotvärde må efter domänstyrelsens berättelse till specialiseringsnämnden följande anföras.

Rotvärdena per kbm hava under detta århundrade varit i huvudsak konstanta intill tiden för världskrigets ("krisens") början 1914. Detta torde ha stått i samband därmed, att år efter år virkets dimensioner minskats, något som tidigare belysts.

Uppenbart är ock att avverkningstraktens geografiska läge i förhållande till flottled eller annan avsättningsort måste avsevärt påverka rotpriset. De mera omfattande avverkningarna begynte begripligt nog utmed flottledernas nedre delar, men sedan de där belägna skogarna under årens löpp genomhuggits, måste avverkningarna förläggas allt längre upp efter flottlederna och på allt längre avstånd från dessa. Avverknings- och framforslingskostnaderna ökades, varigenom rotvärdena sjönko. Kristidens höga arbetspriser och brist på körare omöjliggjorde dock avverkning å mera avlägsna skogar. Under år 1917 stego rotvärdena våldsamt och höllo sig under åren 1917—1920 på ungefär samma höga nivå. De kunna då sägas ha varit ungefär 2,5 gånger så höga som under föregående tioårsperiod.

Domänstyrelsen anser sig ha blivit med orätt klandrad, för att den icke under krisårens högkonjunktur i än högre grad än som skedde utnyttjade möjligheterna att uttaga stora virkesmängder. Den anför till sitt försvar, att den i själva verket fullt mättade marknadens behov och ger bevis härför genom att anförä, huru stora mängder som utsynades och utbjödos *utöver* vad som försålles. Särskilt inom de nordliga distrikten anser styrelsen det icke ha varit möjligt försälja till rimliga priser mera än som såldes, alldenstund där avsevärda mängder av det utbudna förblevo osålda. Nedan äro sammanställda uppgifter härom. För åren 1912—1919 äro såväl kubikmassa som den procent därav, som blev osåld kända, för åren 1920—1924 blott procenttalet av utbudna men ej sålda träd, vilket troligen ger en något lägre siffra än kubikmassan:

1912	osålt	88,686	kbm eller	7 %	av utbudna	kubikmassa
1913		95,423	„ „	7	„ „	„
1914		129,029	„ „	9	„ „	„
1915		174,300	„ „	9	„ „	„
1916		155,196	„ „	9	„ „	„
1917		306,633	„ „	24	„ „	„
1918		556,469	„ „	33	„ „	„
1919		702,329	„ „	36	„ „	„
1920				58	„ „	utbudna träd
1921				70	„ „	„
1922				31	„ „	„
1923				25	„ „	„
1924				24	„ „	„

Mot domänstyrelsens framställning kan möjligen med fog den invändningen göras, att, det ej är nog att blott utsyna, vare sig virkesslagen äro begärliga eller ej, och sedan vänta på att köpare skola infinna sig till auktioner eller efter annonser; sådana måste, liksom i det enskilda affärslivet, rent av uppsökas. Genom upprättande av försäljningskontoret 1923, har dock även härutinnan ett steg framåt tagits.

Å kartan sid. 198, utarbetad i domänstyrelsen, är angivet rotvärdenas storlek inom landets skilda trakter åren 1912—1919, en period som innehåller en serie år med mycket höga liksom ock med låga virkespriser. Av kartan framgår att rotvärdet i de nordligaste distrikten varit jämförelsevis lågt 2—5 kr., för landet i övrigt har det hållit sig kring 7 kr. per kbm med undantag för stora delar av sydsvenska höglandet, varest det nått upp till 8—11 kr.

I allt har av domänverket under titeln skogsförsäljningsmedel redovisats följande belopp.

Tab. 24. *Domänverkets virkesförsäljningar (brutto) 1910—1924.*

Å r	För träd å rot		För upphugget och förädlat virke av alla slag summa Kr.	Totalsumma Kr.
	Summa	För kbm		
	Kr.	Kr.		
1910.....	10,456,300	3,9	1,904,800	12,361,100
1911.....	9,789,800	3,7	2,250,600	12,040,400
1912.....	10,427,400	4,0	2,766,900	13,194,300
1913.....	13,469,000	4,5	4,096,300	17,565,300
1914.....	12,095,500	4,1	5,445,300	17,540,800
1915.....	18,283,500	5,0	7,460,600	25,744,100
1916.....	24,406,600	6,5	9,075,300	33,481,900
1917.....	17,597,600	6,4	19,905,300	37,502,900
1918.....	29,775,800	9,3	23,221,400	52,997,200
1919.....	29,164,900	10,3	21,356,700	50,521,600
1920.....	28,006,300	12,4	21,536,200	49,542,500
1921.....	4,850,100	6,3	14,522,600	19,372,700
1922.....	16,045,100	5,5	9,823,500	25,868,600
1923.....	16,792,300	5,8	10,125,300	26,917,600
1924.....	12,231,800	4,4	12,297,700	24,529,500
Summa för 15 år	253,392,000	—	165,788,500	419,180,500
Medeltal per år	16,892,800	—	11,052,600	27,945,400

c. *Virkesförsäljningsmetoder.*

Det i statsskogarna producerade virke, som domänverket anser sig böra av skogliga eller ekonomiska skäl ur skogarna uttaga, användes huvudsakligen på trenne sätt. Dels och huvudsakligen försäljes detsamma till enskilda eller till andra statens verk, dels utlämnas detsamma som husbehovsvirke till arrendatorer och till servitutsinnehavare ävensom för skilda ändamål till andra, till vilka staten förbundit sig att utlämna virke utan kontant ersättning, dels åtgår det till anläggningar av olika slag i direkt samband med skogens skötsel.

Av lätt insedda skäl utgör det försålda virket oftast den alldeles övervägande delen av allt virke som utvinnes. Av gammalt har som nyss nämndes vid försäljningen så förfarits, att köparen själv fått draga försorg om avverkning och utdrivning av träden. Sedan ett mera ordnat skogsbruk å statsskogarna kom till stånd, har dock alltid genom fullt kompetent person de träd särskilt utmärkts ("utstämplats"), som salubjödos och sålunda genom försäljningen tillföll köparen, vilken tillförbands att vidtaga vissa åtgärder till skogens vård och snygghet i samband med avverkningsen. Denna försäljningsmetod benämndes *rotförsäljning*.

Där skogshushållningen drivits mera intensivt å statsskogarna, har alltifrån 1890-talet även en annan metod så småningom i större omfattning kommit till användning. Denna består däri, att revirförvaltningen genom av densamma anställt folk själv företar trädens avverkning, stammarnas kapning i vederbörliga längder ("aptering") samt deras utforsling ur skogen till lämplig väg, flottled, järnvägsstation eller dylikt. Därvid kan, i synnerhet vid föravverkningar i yngre skogar, virkets uttagande ske på ett sådant sätt, att de kvarvarande träden — de värdefullaste — i möjligaste mån aktas och skyddas. På förenämnt sätt handhaft virke benämnes i domänstyrelsens statistik *upphugget*. Ett dylikt upparbetande av virket har särskilt inom södra Sveriges statsskogar med åren blivit allt vanligare.

Vid virkets upphuggande apteras detsamma för olika ändamål. Huvuddelen av den grövre skogen går till sågtimmer, medan därför lämpliga klampar gå till slipers och det klenare virket till trämasseved, gruvstolpar (pitprops), brännved eller kolved m. m.

Staten har under de sista årtiondena vid köp, särskilt av flera stora mellansvenska bruksegendomar, erhållit flera mindre sågverk, vilka domänstyrelsen ansett fördelaktigt att fortsätta driva. På några ställen ha svåra avsättningsförhållanden för virke eller andra omständigheter gjort, att styrelsen funnit sig föranlåten att bygga mindre sågverk. Detta har medfört, att domänverket så småningom blivit en allt större producent även av *sågat virke*; således av mer högförädlat virke än det blott upphuggna.

Ännu en annan form för längre driven förädling, som av domänverket, icke minst inom bergslagen, drives å där inköpta bruksegendomar, är kolning av därför lämpligt sämre eller klenare virke. Avnämare för de utvunna *träkolen* är vår mellansvenska järnindustri, vilken särskilt under tider för högkonjunktur köpt kol ej blott från närmaste trakter utan från stora delar av landet. Virkesuttag för kolning har i regeln kunnat ske inom en något tiotal kilometer bred zon längs de stora trafiklederna, främst järnvägarna, men även flottlederna i de fall, då virket för billigt pris kunnat flottas till skärningspunkt mellan flottled och järnväg och där kolas.

Rotförsäljning. Då försäljning på rot skall ske, utsynas och stämplas träden genom revirförvaltningens försorg. I samband härmed uppmätes å ett visst antal provträd utbytet av skilda virkesslag till ledning för uppskattning av de utsynade trädens kubikmassa och beräkning av deras värde. Ett protokoll (försäljningslängden), innehållande för eventuella köpare viktiga upplysningar, såsom om antalet träd i olika tumklasser, om antalet stammar av de skilda trädslagen, om körlängd till flottled m. m., göres i god tid före försäljningen tillgänglig för hugade spekulanter.

Försäljningsposternas storlek är mycket varierande. I Norrland och Dalarna, där avverkningarna måste bedrivas mycket mera koncentrerat än i södra Sverige och där avnämarna i allmänhet utgöras av köpstarka trävarubolag, äro posterna ofta ganska stora, omfattande ända till 10,000 träd, understundom t. o. m. flera. I södra Sverige äro de i regeln avsevärt mindre; i sådana trakter, där den väsentliga avsättningen går till befolkningens husbehov, ofta blott ett fåtal träd.

I regeln utbjudas på nu nämnt sätt utsynade rotstående virkespartier på *auktion*, som vanligen hålles under höstens lopp; i norra Sverige i oktober, i södra i november. Vid auktionerna kan hugad köpare bjuda ett medelpris per träd eller kubikmeter eller visst pris för hela posten.

Statens virkesauktioner ha intill den 1 juli 1925 icke letts av verkets tjänstemän utan av länsstyrelsen, vanligen genom landskamreraren eller vid förfall för honom genom någon annan landstatstjänsteman; vederbörande överjägmästare eller jägmästare har dock haft att närvara. Vid större auktioner har, sedan verket erhöill särskild försäljningschef, denne om möjligt också närvarit för att kunna träda i direkt och närmare förbindelse med eventuella köpare.

Prövning av de ingivna anbudena sker av auktionsförrättaren i samråd med vederbörande skogstjänsteman eller i viktigare fall med domänstyrelsen. Denna senare utfärdar före auktionen direktiv, som tjäna till ledning vid avgörandet.

Under normala förhållanden blir i regeln större delen av de utbudna posterna försålda. Under dåliga tider däremot ha ända upp till 70 procent blivit osålda; jfr sid. 112. Detta utbjudes antingen å ny auktion eller söker man försälja det genom infordrande av skriftliga anbud eller under senare år — sedan verkets försäljningsverksamhet blivit bättre ordnad och centraliserad genom upprättande av ett särskilt försäljningskontor — i allt större omfattning under hand.

I vissa av de sydliga landsdelarna, där försäljning i största omfattning sker i småposter till lokala avnämare, spelar försäljning under hand och genom infordrade skriftliga anbud en

mycket stor roll. Revirförvaltaren får emellertid icke försälja virkespost till värde av över 1,000 kr. (tidigare icke över 200 kr.) under hand. Anses posten ha högre värde, skall den annonseras och skriftligt anbud infordras. Intill ett värde av 2,000 kr. (i vissa undantagsfall 1,000 kr.) kan beslut om antagande av ingivet anbud fattas av revirförvaltaren, intill 10,000 kr. av överjägmästaren. Gäller det belopp härutöver, fattar domänstyrelsen beslut i saken.

Upphugget virke föres under senare årtionden i allt högre grad i marknaden av domänverket; jfr sid. 107 o. 126. Dess försäljning sker mera sällan på auktion utan antingen på grund av skriftligt anbud eller genom underhandsförsäljning.

Försågat virke. I det föregående har omtalats hurusom domänverket av skilda anledningar så småningom kommit att bedriva försågning av mindre mängder av det avverkade virket. Från vissa håll har kraftigt påyrkats att verket skulle, i vida större omfattning än hittills skett, taga förädlingsverksamheten om hand, främst genom anordnande av en eller flera större anläggningar utmed övre Norrlands kust och eventuellt annorstädes. Särskilda sakkunniga arbetade åren 1919—1922 med en utredning av hithörande frågor. Här är visserligen ej platsen att ingå på dessa spörsmål, men deras aktualitet gör det berättigat att något utförligare redogöra för statens hittills bedrivna försågningsverksamhet än det bidrag denna lämnat till domänverkets budget — 1924 en bruttointäkt av något över 3,3 milj. kr. — annars kanske skulle givit skäl till.

Utom ren husbehovssågning bedrev domänverket 1924 ram-sågning vid tillsammans 12 sågar. Dessa äro belägna vid Grankullaviken på Ölands norra udde samt Arbåga vid Kalmar, vid Sjöbacka, Karlsby, Granvik, Kungsskogen, Villingsberg, Grönbo, Kloten inom skilda trakter av mellersta Sverige; vid Bjurfors, Garpenberg och Grönsinka belägna i sydligaste Dalarna, det senare å gränsen till Gästrikland. En såg är belägen vid Porjus i övre Norrbotten.

Under senaste högkonjunkturtid visade det sig vara förenat med ej ringa ekonomisk fördel att å lämpliga platser, synnerligast

vid norrländska järnvägsstationer, uppsätta mindre, lätt flyttbara cirkelsågverk för försågning av virke, vilket annars måst framflottas i vattendrag med särskilt höga flottningskostnader. Av sådana cirkelsågar drevos 1924 fortfarande 8.

Sammanlagt försågades 1924 genom domänverkets försorg 420,100 stockar, givande 9,100 standard plank, battens och bräder, varav 8,400 exporterades.

I syfte att vinna enhetlighet vid sågning och skeppning ha domänverkets sågar numera efter geografiskt läge och virkets beskaffenhet uppdelats i följande grupper:

Göteborgsgruppen med skeppningsmärke D. G., av vilken producerades omkring 2,900 standard,

Gävlegruppen med märket G. E och c. 2,300 standards produktion,

Porjusgruppen med märket Porjus och c. 1,400 standards produktion,

Cirkelsågarna med märket Murjek och c. 1,600 standards produktion,

Grankullaviken utan märke och c. 525 standards produktion,

Arbåga (vid Kalmar) utan märke och c. 260 standards produktion.

För varje grupp sågas efter en för samtliga dithörande sågar gemensam såginstruktion, vilken uppgöres med hänsyn till den eller de marknader, för vilka den bäst lämpar sig. Så är Porjussågen och cirkelsågarna inriktade på Humberdistriktet, Gävlesågarna på London och Holland—Tyskland, Göteborgssågarna på England och Irland, Grankullassågen helt på danska marknaden. Sistnämnda såg har egen hamn, vadan direkt lastning kan ske. Genom nu nämnda gruppering kan även vid dessa små sågar åstadkommas kuranta specifikationer och bättre priser erhållas än tidigare, då var såg arbetade oberoende av de övriga. Försöket synes slå väl ut också så till vida, att domänverkets märken tyckas arbeta sig in och få anseende på marknaden. Försäljningen är, liksom rundvirkesförsäljningen

(props m. m.), sedan något år organiserad genom agenter i respektive distrikt i utlandet och sker försäljning, befraktning, fakturering och inskeppning efter alldeles samma normer som i enskilda företag. Skeppshandlingar och trattor överlämnas till riksbanken, vilken genom sina korrespondenter i utlandet ordnar acceptering och inkassering på samma sätt som vid liknande transaktioner genom enskilda bankföretag. Enligt försäljningschefens uppgift har vid exportförsäljningar av sågat virke verket ofta erhållit något högre priser än enskilda exportörer vid samtidiga försäljningar. Detta anses ha sin grund ej blott däri, att man sökt iakttaga all möjlig omsorg vid leveranserna, utan ej minst i den större garanti för leveransernas fullgörande som ett avtal med ett statens verk ansetts innebära.

Ovan angivna nya ordning vid domänverkets sågar har varit för handen blott sedan verket 1923 erhöll egen försäljningschef, vadan alltför vittgående slutsatser försiktigtvis ej böra dragas av de hittills vunna resultaten. Med 1923 började ock årliga bokslut upprättas för varje såg, efter grunder nära överensstämmande med dem, som tillämpas i enskilda företag. Sägtimret debiteras sågen till det pris, som skulle ha erhållits vid försäljning till närliggande enskilt företag eller, där sådant ej finnes, enligt ovan i korthet berörda grunder för värdesättning vid domänverkets rotförsäljningar. Kostnaderna för centralförvaltning ha beräknats efter samma grunder som i de kap. V omtalade revirboksluten. Avskrivning har skett med 7 % å inventarier och maskiner samt 3 % å byggnader, allt beräknat å anskaffningskostnaderna. Med kronoskatt har dock ej kalkylerats.

Med stöd av sådana bokslut för 1923 och 1924 är det möjligt beräkna, i vilken grad rotvärdet under nämnda år höjts eller sänkts genom verkets egen sågverksrörelse, således om en väl skött sådan kan förmodas i längden bli lönande eller icke. Ehuru erfarenheten till tiden är kort, torde slutresultatet ha ett visst värde, alldenstund de nämnda bägge åren ur trävarumarknadens synpunkt knappast kunna betecknas som särdeles gynnsamma, utan närmast som medeltalsår för en längre period.

År 1923 gav försågningen med omtalade virkespris en vinst av sammanlagt 138,500 kr. Alla sågarna utom Porjus gävo vinst. Vid den sistnämnda uppstod en brist av 1,700 kr., som bör frändragas ovannämnda tal, vadan en nettovinst uppstod av 136,800 kr. För år 1924 gävo alla sågar vinst om tillsammans 228,400 kr.

Den på grund av egen försågning beräknade ökningen i rotvärdet har under de bägge åren varit minst vid Porjus eller 69 öre, högst vid Grankullaviken eller 6,83 kr.; vid Bjurfors 5,34 kr., vid Kloten 2,05 kr., allt per kbm. I flertalet fall ligger den dock mellan 1,50 och 2,50 kr. pr kbm. Anmärkas bör kanske att vid intet av domänverkets sågar en kontinuerlig drift året runt kan upprätthållas, vadan verken ej kunna utnyttjas till full effekt. De äro ock helt små, en- eller tvåarmiga klingsågar.

Om sågen i Porjus, på vilken betydande förluster före nu nämnda år gjorts, har domänstyrelsen i sin utredning till socialiseringsnämnden anfört följande.

"Sedan Porjusfallen i Stora Luleälv utbyggts, varigenom virke från därovan belägna kronoskogar icke lämpligen kunnat flottas till kusten, anlades vid Porjus år 1918 ett enramigt sågverk för tillvaratagande av berörda skogars virkesavkastning. Det därå försågade virket beräknades i huvudsak kunna försälas till husbehov i Porjus, Gällivare, Malmbergets och Kiruna samhällen. Då sedermera för utbyggande av Harsprångets vattenfall vattenfallsstyrelsen blev i behov av betydligt mera virke än som kunde försågas vid nämnda såg, måste för tillgodoseende av detta behov 1920 sågen utbyggas med ytterligare en ram samt vintern 1920—21 utdrivas dubbelt så mycket virke som under föregående år. På grund av inställandet av arbetena vid Harsprånget 1921 kunde emellertid vattenfallsstyrelsen icke emottaga något av det för sådant ändamål sågade virket vid Porjussågen, varför domänstyrelsen måste försälja huvudparten därav till Norge. Då dock utdrivningskostnaderna för virket, varom ackord träffats under högsta dyrtider, och jämväl sågningskostnaderna, som gällde för denna tid, voro synnerligen höga, under det att priserna på sågat virke nedgått högst betyd-

ligt, förlorade domänverket på denna affär ett ganska avsevärt belopp, som vattenfallsstyrelsen rätteligen borde hava ersatt verket."

Genom de ovan omtalade förbättrade försäljningsanordningarna synes det ha lyckats åter få företaget på fötter, så att Porjussågen 1924 gav ett låt vara blygsamt överskott på 11,900 kronor.

Under åren närmast efter fredsslutet gjorde domänstyrelsen, i hopp att kunna rädda betydande värden, försök med vissa ganska omfattande legosågningar. Dessa medförde stora förluster, om man räknar med då gällande rotvärden. I viss omfattning kunna dock förlusterna anses vara blott skenbara.

Träkol framställs i betydande mängder särskilt å de inom bergslagen inköpta gamla bruksegendomarna. Det försäljes på grund av skriftliga anbud eller under hand.

d. *Försäljning till andra statens verk.*

Statens övriga affärsdrivande verk, ävensom åtskilliga andra statens institutioner äro för sin verksamhet i behov av skogens produkter. Förutom sågat virke för byggnadsändamål m. m. samt av ved ha vissa verk speciella behov, såsom järnvägarna av slipers i stor mängd samt telegraf- och vattenfallsverken av ledningsstolpar, för att blott anföra ett par exempel. Det ligger därför nära till hands att anse, att staten bör vara sin egen leverantör. Statens skogar äro emellertid långt ifrån så väl fördelade över landet, att dylika självleveranser alltid ställa sig ekonomiskt fördelaktiga.

Försök äro gjorda med för längre tid gällande leveransavtal mellan domänstyrelsen och andra statens verk. De långvariga och svårlösta slitningar, som med anledning av att sådant avtal ägt rum mellan domänverket och statens järnvägar, synas dock knappast inbjuda till upprepande av dylika avtal, vilka lätt förtrycka översikten av respektive verks verkliga nettovinster. I dess ställe torde avtal från fall till fall vara att föredraga, då

marknadens gällande priser mera komma till sin rätt. Domänstyrelsen har låtit utarbета nedanstående översikt av de försäljningar, som under senare år gjorts till olika statens verk och inrättningar. Endast upphugget och mer eller mindre bearbetat virke har av dessa inköpts.

Som av tabell 25 synes, har statens järnvägar varit domänverkets största statliga kund — ett undantagsår utgör dock 1922 —, därefter komma hären och flottan.

Tab. 25. *Domänverkets försäljningar till andra statens verk 1916—1924.*

Å r	Sammanlagd försäljningssumma Kr.	Procent av total försäld kubikmassa %	Summa Kbm	Statens järnvägar Kbm	Vattenfallsstyrelsen Kbm	Telegrafverket Kbm	Armé- och marinförvaltningen Kbm	Sjuk- och fångvårdsinrättningar samt övriga verk Kbm
1916...	1,557,200	2,3	114,400	62,400	6,700	4,500	31,000	9,800
1917...	4,436,000	6,1	255,800	143,200	6,100	6,600	65,600	34,300
1918...	4,844,000	4,4	203,300	126,400	15,300	7,900	32,400	21,300
1919...	5,906,200	4,0	182,900	130,700	25,100	4,300	9,800	13,000
1920...	5,242,900	4,8	162,500	82,900	11,500	2,300	41,500	24,300
1921...	5,117,100	10,8	166,500	114,800	10,800	1,500	26,300	13,100
1922 ..	675,400	1,6	60,300	2,800	3,900	2,200	38,000	13,400
1923...	827,300	2,0	73,900	35,500	2,400	6,500	22,000	7,500
1924...	874,200	—	84,400	48,100	100	6,600	16,100	13,500

e. *Virkeslikvid.*

Den långa tid, som förflyter från den dag, då virkesköparen avslutar köpet av den växande skogen och den, då han själv kan påräkna betalning efter virkets utdrivning, bearbetning och skeppning, gör, att inom virkesmarknaden ofta lång kredit måste lämnas. Vill domänverket söka stimulera konkurrensen mellan avnämarna och dymedelst höja rotpriserna, måste det mot vederbörlig säkerhet lämna längre kredit, ofta 6—10

månader. Häri ligger ock förklaringen till de förut omtalade stora utestående fordringarna för virkeslikvider.

Säkerheten utgöres mestadels av borgen, vilken anses böra godtagas, om vederhäftigheten av länsstyrelsen styrkts. Domänverkets förluster på försålt virke uppgivas tidigare ha varit i det stora hela synnerligen blygsamma. Den svåra kris, som efter fredsslutet 1919 bröt in över landet, medförde emellertid även för domänverket betydande förluster å utestående fordringar. Dessa redovisas fr. o. m. 1921 i verkets årligen utgivna berättelse. Såvitt dömas kan av den ingalunda lättbegripliga framställningen i huvudtext, tabeller och till dessa hörande noter, vill det synas som om domänstyrelsen genom avskrivning fastställt verkets förluster på skogsförsäljningar verkställda åren 1917—1924 till följande belopp:¹

1917—1921 (avskrivna först 1921)	2,602,700 kr.
1922	509,300 „
1923	854,100 „
1924	224,200 „
Summa under 8 år 4,190,300 „	

Det kan ju synas som om 4,2 milj. kr. (1,5 %) på en försäljningssumma av 289,6 milj. kronor under 8 år och delvis under en så sällsynt svår kris som 1920 o. f. års vore mycket litet. Så är kanske också fallet, men 4,2 milj. kr. är dock en stor summa även för svenska statsverket och allt bör naturligen göras att undvika förluster. I vad mån en ännu omsorgsfullare prövning av kredittagarnas och deras borgesmäns ekonomiska förhållanden bör kunna ske, är ej lätt att avgöra. Länsstyrelsernas vederhäftighetsintyg torde understundom med fördel böra synas i sönarna. Sedan domänverket självt från den 1 juli 1925 övertagit hela omsorgen av virkesförsäljningen, kan möjligen en förbättring i nu berörda avseende förväntas. Jfr i övrigt sid. 171, varest närmare ingås på orsakerna till förlusterna under åren 1923 och 1924.

¹ Jfr 1921 års berättelse, sid. 91, not 3 samt 1922 års tab. 31, kol. 14.
— 1925 avskrevs 307,400 kr.

f. *Kostnadsfritt utlämnat och för egen räkning använt virke.*

De virkeskvantiteter domänverket utlämnar till sina arrendatorer av fastigheter inom statsskogarna samt av jordbruksdomäner, till skogsarbetare o. a., som på grund av särskilt avtal kunna vara berättigade till sådant, ävensom i Norrland till kolonisationen (jfr sid. 92), uppgå till mycket betydande kvantiteter. I domänstyrelsens berättelser för senare år är det beträffande värdeuppgiften sammanfört med det virke, som användes för eget behov samt "till annan förvaltningsenhet överlämnat virke och bete" (!), ett sammanförande¹, som ingalunda är ägnat att bringa klarhet över en så viktig sak som denna. Då emellertid kubikmassan å "utlämnat eller använt virke" meddelas, finnes viss möjlighet att ungefär värdesätta detsamma.

Särdeles anmärkningsvärd är den ofantliga ökning kvantiteten av dylikt kostnadsfritt utlämnat virke undergått (jfr tab. 23, sid. 111). Under åren 1901—1905 utgjorde den knappt 80,000 kbm men hade under treårsperioden 1921—1923 ökat till över 200,000 kbm, således bortåt tredubblats. Denna ökning kan omöjligen i högre grad bero på att arrendatorer m. fl. å nytillköpta domäner ha rätt till fritt husbehovsvirke.

Söker man värdesätta de nämnda 200,000 kbm, vinnes rätt god ledning i det pris av omkring 5,50 kr. domänverket själv åren 1921—1923 beräknat för en väsentlig del av detta virke; jfr tab. 24, sid. 113. Med samma beräkningsgrund skulle nyssnämnda virkesmassa ha ett ungefärligt värde av 1,100,000 kr. Anmärkas bör att en stor del av virket (12,000—32,000 kbm) varit upphuggen, dock har i så fall mottagaren debiterats den direkta förädlingskostnaden. Värdet å utlämnat virke ingår ej i bokslutet.

Av hela avverkningsbeloppet utgör för samtliga statsskogar under åren 1921—1923 det gratis utlämnade virket icke mindre än 6,2 %. I norra Sverige och Dalarna utgjorde det tidigare omkring 2—3 % men har senare ökat; jfr tab. 21, sid. 107.

¹ Jfr t. ex. 1923 års berättelse tab. 3 kol. 3.

I mellersta och södra Sverige med dess många arrendatorer och lägenhetsinnehavare m. fl. stiger procenten till nästan häpnadsväckande siffror. Så utgör den i länsgruppen Upplands, Stockholms, Södermanlands och Östergötlands län under förenämnda år icke mindre än 14 %. Här synes denna post dessbättre vara i sakta sjunkande; 1921: 24,200 kbm, 1922: 23,800 och 1923: 22,400 kbm.

Från domänstyrelsen har framhållits, att detta kostnadsfritt utlämnade virke i själva verket betalas indirekt av arrendatorer och andra, som ha rätt till husbehovsvirke, därigenom att värdet därav ingår i arrendet. Den som studerar, vad staten får i arrende för sina jordegendomar, kommer dock rätt snart till visshet om, att det pris domänverket på denna väg får för sitt virke måste vara synnerligen lågt.

Domänstyrelsen torde på senare år ha gjort åtskilligt för att reglera och begränsa de tidigare skäligen ohejdade kraven på husbehovsvirke. Detta såväl därigenom att i arrendekontrakten en bestämd mer eller mindre rundlig tilldelning fastställts, som ock därigenom att vederbörande i allt större omfattning får nöja sig med mer lågvärdigt men för avsett ändamål fullt dugligt virke. Ett kraftigt fortskridande på den inslagna vägen synes emellertid vara av ej ringa betydelse för ett behövt ökning av verkets nettobehållning. Överhuvud taget torde en grundlig undersökning av här föreliggande fråga vara önskvärd.

Anmärkas bör att i ovanstående siffror innefattas även jordbruksdomänernas husbehovsvirke.

g. Översikt av 1924 års försäljning.

Då en översikt av domänverkets försäljningspolitik under senare år och dess resultat torde vara för nu diskuterade spörsmål synnerligen upplysande, lämnas här ett referat av försäljningschefens redogörelse över domänverkets försäljningar under år 1924.

Försäljning å rot. I allt hade utsynats eller kvarstodo från föregående år utsynade 4,036,400 kbm (1923: 4,078,600 kbm),

av vilken totalkvantitet under hösten 1924 utbjödos inom de sju nordligaste distrikten — d. v. s. Norrland och Dalarna — 2,536,800 kbm eller 8,118,900 träd, varav 55 % voro tall med en medeldimension av 10,1 tum och 41 % gran med 8,1 tum. Totalsumman av de faställda förslagsprisen på rot utgjorde 8,908,800 kr. Av denna virkesmängd försålles:

på auktion	1,428,300 kbm för	5,698,400 kr.
under hand efter auktion ..	475,100 „ „	1,836,500 „
Summa 1,903,400 kbm för		7,534,900 „

T. o. m. 1924 års slut uppgingo auktionsförsäljningarna inom de sex sydliga överjägmästaredistrikten (hela Sydsverige) sammanlagt till	2,715,500 kr.
I övrigt ha under 1924 under hand försålts på rot tillsammans 173,700 kbm för ett belopp av	904,700 „
vadan den totala försäljningssumman på rot är	11,155,100 „

De priser, som legat till grund för värdeberäkningarna av rotförsäljningarna under hösten 1924, ha utgjort för sågtimmer (räknat i ören per engelsk kbf. toppmått):

	5 tum	7 tum	9 tum	11 tum och därutöver
Norr om Pite älv	25,5	34,3	43,1	47,5
Skellefte till Pite älv....	30,8	39,6	48,4	52,8
Ume älv	35,1	44,1	53,1	57,6
Ångermanlands- och Indalsälvarna	38,7	47,7	56,7	61,2
Ljusnan och Dalälven ..	40,5	49,5	58,5	63,0
Gran räknas 10 % lägre.				

Upphugget virke. Av sågtimmer ha försålts 143,400 kbm fast mått för 2,388,400 kr. samt av *massaved* av gran 120,000 kbm löst mått för 930,000 kr.

Av *pitprops* ha sålts 151,100 kbm löst mått för ett belopp av 1,579,900 kr. Huvuddelen har exporterats direkt från under senare år inrättade skeppningsplatser utmed norrländska kusten samt från Göteborg och Vänerhamnar. Av *stolpar* och *pålar* ha sålts 9,900 kbm för 327,600 kr., av *sliprar* 40,200 st. för 100,500 kr., av *träkol* 62,000 vagnskuberade läster för 1,027,900 kr., av *kolved* 46,100 kbm för 67,600 kr. och av *ved* 156,700 kbm för 1,258,700 kr.

Sågat virke. I allt har sålts 13,900 standard, varför erhöles 3,326,900 kr.

3. *Arrendemedel.*

Av totalinkomsten från arrenden inflyta ungefär 88 % för upplåten jord, c. 7 % för bete och slåtter samt c. 5 % för fiske- och jakträtt å kronans egendomar. Redan av tab. 20, sid. 105, framgår att arrendemedlen avsevärt vuxit under senare år. Orsaken härtill ligger i någon mån i det stora antal gårdar och torp, lägenheter m. m., vilka domänverket erhölet genom de inköp av stora skogsegendomar som ägt rum, men till huvudsaklig del beror arrendemedlens tillväxt på höjda arrenden. Då den stora haussetiden under världskriget inbröt samtidigt med att penningvärdet föll, var domänverket genom kontrakt bundet vid för nuvarande penningvärde synnerligen låga arrenden. I samma mån som kontrakten utlöpte, har en höjning motsvarande nutida penningvärde kunnat ske.

Enligt domänstyrelsens berättelser skulle för samtliga ovan angivna arrendeföremål erlagts:

1910	350,900 kr.
1915	450,200 „
1920	698,800 „
1921	789,100 „
1922	794,600 „
1923	853,800 „
1924	932,500 „
1925	916,900 „

Anmärkas bör att i ovanstående siffror ej ingå de av skogsstatspersonalen för upplåtna bostäder inbetalda hyrorna.

4. *Ersättningar för vissa administrativa arbeten.*

De inkomster, som domänverket erhåller såsom viss ersättning för främst skötsel eller kontroll av vissa fonders eller enskildas skogar, ha i andra avdelningen av detta kapitel (sid. 82 o. f.) blivit så ingående behandlade, att här icke är något att om dem tillägga. Här är blott att göra en erinran om att verket för dessa arbeten har en mycket betydande inkomst, låt vara att denna i vissa fall icke utgör full ersättning för arbetet. Beträffande denna ersättnings storlek jfr även sid. 151.

5. *Diverse samt tillfälliga inkomster.*

Under dessa bägge rubriker sammanföras i verkets räkenskaper ett antal rätt olikartade inkomster, vilka dock till-
samman uppgå till ett mycket avsevärt belopp; de sista åren mellan 600,000 och 800,000 kr. De största posterna å detta konto synas vara dels försålda produkter (frö, julgranar, ris, bark, sten, grus, jord m. m.), vilka delvis ej låta sig kubera eller av annan orsak ej ansetts lämpliga att redovisa under skogsförsäljningsmedel, dels räntor å utestående försäljningsmedel, å vilka anstånd beviljats. Vidare inkomst av ekvirke från de ecklesiastiska skogarna (tillfaller staten), skadestånd av skilda slag, inkomster från Klotens järnväg och Garpenbergs jordbruk, ersättning för revirförvaltarnas förrättningar å kyrko- och andra fonders skogar m. m. Under rubriken tillfälliga inkomster bokföras ersättning för husröta, återbetalda anmärkningsmedel m. m.

Det vill synas som om en ytterligare systematisering av bokföringen — dock förenad med förenklingar å andra håll, så att totalarbetet ej ökas — vore önskvärd beträffande nu ifrågasättande inkomster. En sådan bör gå i den riktning, att de större beloppen fränskiljas och föras under särskilda konton. För att

blott taga ett par exempel, så böra väl de stora ränteinkomsterna från de utestående miljonerna föras under ett redan befintligt räntors konto (sid. 96), medan till ersättningar för administrativa arbeten rätteligen hör ersättning för revirförvaltar-
nas ovannämnda förrättningar, vilken ävenledes redan har sitt konto.

D. Domänfondens utgifter.

Söker man överblicka domänverkets utgifter torde dessa lämpligast böra inordnas under fyra huvudrubriker:

1. Personalkostnader.
2. Kostnader för rörelsen.
3. Skogskapitalets underhåll och tillväxt.
4. Förluster å virkesköpare m. fl.

1. *Personalkostnader.*

Med detta ord förstås inom domänverket avlöningar, rese-
ersättningar, dagtraktamenten o. a. förmåner, som tillkomma den högre (förvaltande) eller lägre (bevakande) befälspersonalen. Däremot föras avlöningar till de egentliga arbetarna under olika titlar såsom för utsyning, avverkning, skogsindelning, väg-
byggnader m. fl. I de av domänstyrelsen hittills av trycket utgivna berättelserna ha med de för utfört personligt arbete utgående ersättningarna av skilda slag även sammanförts ovidkommande utgifter såsom "expenser och tjänsteexpedition", under vilken rubrik dölja sig hyresersättningar, skrivmaterie-
ll och mycket annat, som enligt min uppfattning bör föras till kostnader för rörelsen; jfr sid. 160. Däremot saknas åtskilligt, som hör till de verkliga kostnaderna för personalen såsom läkarevård, pension, flyttningersättning och begravningshjälp. Detta gör, att det icke är möjligt att för längre tid angiva den verkliga kostnaden för domänverkets personal. Först genom de i nästföljande kapitel närmare behandlade revirboksluten för

1923 och 1924 har detta i huvudsak blivit möjligt och uppskjutes därför en närmare redogörelse för domänverkets personalkostnader till detta kapitel.

Personalkostnadernas stegring under sista årtiondet. Ehuru de i domänstyrelsens berättelser redovisade beloppen ej lämna upplysningar om de verkliga personalkostnaderna, synas de dock ha ett visst värde såsom likformiga jämförelsetal för olika perioder. Under rubriken "administrationskostnader" (tjänstelokal och expenser ej medräknade) redovisas för:

1910	1,843,100 kr.	1920	8,084,500 kr.
1915	2,220,300 „	1923	6,286,800 „

Administrationn har under dessa 8 år enligt domänstyrelsens egna orörda siffror blivit *mellan 2½ och 3 gånger dyrare*, samtidigt med att priset per kbm försålt virke stigit med blott 80 öre eller med 16 %. Under åren 1920—23 ha formellt totalkostnaden avsevärt nedgått. Omräknar man siffrorna enligt levnadskostnadsindex för 1920 (268) och 1923 (176) visar det sig emellertid att personalkostnaderna 1920, uttryckta i 1923 års penningvärde, voro blott c. 5,310,000 kr. och att således under de tre nämnda åren administrationen i verkligheten blivit *nära en miljon dyrare*.

Tager man hänsyn till penningvärdet, vilket, då det gäller levnadskostnaderna för 1923, enligt bästa källa kan sättas till 150, om 1915 sättes till 100, eller exakt en halv gång lägre än sistnämnda år, så finner man, att personalkostnaderna borde ha stigit från i runt tal 2,2 milj. kr. till 3,3 milj. kr. I dess ställe ha de stigit till 6,3 milj. kr. eller 3,0 milj. kr. *utöver* vad man skulle ha förväntat. Inför dessa fakta uppställer sig själmant frågan: sköttes de svenska statsskogarna 1923 bortåt dubbelt så väl som 1915? Härpå kan med full visshet svaras nej. Har personalen det bortåt dubbelt så bra som 1915? Även härpå måste svaras nej. Orsaken till det beklagliga förhållandet, att varken det allmänna eller den enskilde får samma behållning som för 8 år sedan av det arbete som utföres, är ej här platsen att närmare utreda.

2. *Kostnader för rörelsen.*

Verkets utgifter för rörelsen torde lämpligast grupperas i kostnader för:

lokal administration, lokaler m. m. (revirexpedition),
befintliga anläggningars och anordningars hållande i stand
(byggnader, rågångar m. fl.),
virkesuttag (utsyning, avverkning, virkesförädling),
skatter och onera,
diverse eller vad som ej låtit sig rubricera under föregående
fyra titlar.

I huvudsak återfinnas förenämnda titlar i domänstyrelsens berättelser. Under hänvisning till nästa kapitel, där de för tvenne år behandlas mera ingående, må här blott göras vissa allmänna anmärkningar och översiktliga sammanställningar.

a. *Revirexpedition.* Under denna rubrik ha, som strax ovan vid redogörelsen för personalkostnader anfördes, till den 1 juli 1925 sammanförts å ena sidan arvoden till å expeditionen tjänstgörande skrivbiträden och därmed jämställd personal, å andra sidan kostnader för hyra, förbrukningsmateriell m. m. Gjord utredning gör det sannolikt, att för senare år vardera gruppen krävt ungefär samma kostnad. Angående den senare kan anmärkas att i den ingå dels verkliga förbrukningsartiklar, dels viss nyanskaffning av möbler, skrivmaskiner m. m., vilken egentligen borde föras som kapitalökning å inventarietkontot. Då emellertid det mången gång kan vara svårt uppdraga en klar gräns mellan de bägge utgiftstyperna och då därtill de belopp det rör sig om äro jämförelsevis små, torde det ur praktisk synpunkt vara riktigtast att föra samtliga dessa utgifter på kostnader för rörelsen.

I domänstyrelsens berättelser äro ej som i revirboksluten, kostnaderna för revirexpeditionen sammanförda under en rubrik. Däremot har förenämnda berättelse en rubrik "inventarier", som visar följande summor:

1910	11,200 kr.	1922	225,200 kr.
1915	24,300 „	1923	164,300 „
1920	333,300 „	1924	161,100 „
1921	228,800 „	1925	129,400 „

Talen för 1915 och 1920 anses ej jämförbara. Den i domänstyrelsen 1921 åvägabragta centraliseringen av inköpen av vissa viktigare inventarier (skrivmateriell, blanketter, byggnadsmateriell m. m.) torde även i ekonomiskt gynnsam riktning påverkat denna post. Reduktionen i utgifter å densamma mellan 1922 och 1923 står i viss mån i samband härmed, knappast i nämnvärd grad med prisfall, vilket däremot torde vara orsaken till den i jämförelse med 1920 lägre summan 1921.

b. *Byggnaders underhåll.* Så borde en rubrik i domänstyrelsens berättelse heta. Den finnes emellertid icke utan i dess ställe finnes en rubrik "skogsstatens bostadslägenheter" och en "övriga byggnadskostnader". Om den förra talas nedan i samband med redogörelsen för tjänstebostäder och personalkostnader.

I den senare, som redovisar verkets alla övriga kostnader för detsamma tillhöriga byggnader av skilda slag, ingå såväl kostnader för dessas underhåll som ock för de nybyggnader, vilka i viss utsträckning tillkomma. De senare böra förvisso föras på ett särskilt konto under kapitalökning, alldenstund en noggrann kunskap om en så stor utgift för verket som dess byggnader är av verklig betydelse för riktigt bedömande av verkets driftresultat o. a. viktiga förhållanden i dess skötsel. Innan ytterligare något ingås härpå, anföras lämpligen de belopp, som i domänstyrelsens berättelser från år 1917 äro uppförda under nyss förut nämnda rubrik "övriga byggnadskostnader", d. v. s. totalsumman för reparationer och nybyggnader, skogsstatens bostäder undantagna. Före nämnda år löd rubriken "större byggnadsarbeten" och dess siffror äro uppenbarligen ej fullt jämförliga med senare års. Så voro 1914 kostnader för "större byggnadsarbeten" 241,900 och 1915 180,400 kr. De följande åren växte posten kraftigt.

1916	597,800 kr.	1921	1,722,400 kr.
1917	897,800 „	1922	843,200 „
1918	979,100 „	1923	1,149,300 „
1919	1,214,000 „	1924	970,400 „
1920	1,847,300 „	1925	1,020,000 „

Verket har uppenbarligen fått stark känning av den allmänna stegringen av byggnads- och reparationskostnader, men även andra orsaker torde ha medverkat till den snabba höjningen och den jämförelsevis mera saktfärdiga nedgången av dessa kostnader. Sådana äro fordran på "ett staten värdigt" sätt att reparera eller nybygga de många, mindre väl underhållna hus, som förefinnas på de talrika nyinköpta skogsegendomarna, vidare den inom alla samhällsklasser snabbt växande fordran på "människovärdiga" bostäder, vilken fordran ej blir minst i de fall, då innehavaren slipper bekosta bostaden. För tjänstemän, som ha att se på det enskilda fallet, ej på verkets drift i dess helhet, kan det ofta vara svårt att med vederbörlig kraft hålla igen mot mindre berättigade krav. Slutresultatet är emellertid att under senare år omkring en miljon kronor offrats på verkets byggnader, d. v. s. omkring 3 à 4 % av bruttoinkomsten. Detta är en mycket stor summa, om man ser den i förhållande till nettoinkomsterna.

Företrädesvis inom mellersta och södra delarna av landet äro utgifterna för byggnader nästan abnormt stora. Medan i de fem nordliga distrikten dessa kostnader (mestadels för skogs-kojor) under senare år torde uppgå till omkring 20,000 kr. per distrikt, springa de upp till mellan 90,000 och 200,000 kr. i de södra distrikten. Uppenbart är att det söderut äro de många i skogarna belägna små gårdarna, torpen och lägenheterna, som kräva mången gång oskäligt höga underhållskostnader.

Det har framhållits, att dessa abnormt höga kostnader, som nyss nämndes, ofta stå i samband med det usla skick, vari byggnaderna å de inköpta egendomarna mången gång befunnit sig vid övertagandet av staten. Domänstyrelsen har ock, sägs det, tagit hänsyn härtill vid bestämmande av inköpspriset. Istånd-

sättandet borde därför åtminstone till en del föras såsom utgift på markinköpsfonden och ej på driftkostnaderna. Detta är kanske i och för sig riktigt, men då visa sig de stora egendomsköpen som en ändå sämre affär än vad som framgår av en utredning som av domänstyrelsen verkställts.

Jag har med förenämnda underhållskostnader sammanställt de arrendeavgifter domänverket uppbär för statsskogarnas fastigheter. Dessa belöpa sig under sista åren till 750,000 à 900,000 kr. Detta betyder med andra ord, att verket till den befolkning, som bor å statens skogar, *betalar en årlig hyresersättning av omkring 250,000 till 300,000 kr.* Tänkbart är att detta kunde vara lönande om det för skogens skötsel är nödvändigt att ha å densamma boende arbetskraft, vilken får ersättas dels direkt med arbetslön, dels indirekt genom fri bostad. Tidigare har, då lägre arbetspriser betalades eller arrendet delvis utgick i utfört arbete, ett sådant resonemang med rätta kunnat föras. Numera, då arbetspriserna åtminstone inom stora trakter av landet sättas enligt likformiga fackföreningstariffer, innebära de låga arrenden och hyror som utgå, sannolikt ett med vart år allt onödigare och orättvisare premierande på bekostnad av verkets ekonomiska bärighet av den del av arbetsstyrkan, som bor å skogarna.

c. *Rågångar* och deras underhåll är en jämförelsevis obetydlig post, som dock icke lämpligen kan sammanföras med någon av här upptagna huvudrubriker. De kunna anses innebära en utgift för skogskapitalets underhåll och vård och föras därför lämpligen samman med andra utgifter därför. De senare åren ha för ändamålet utgått något över 50,000 kr. per år.

d. *Utsyning och stämpling.* Under denna rubrik redovisas i själva verket i räkenskaperna endast den minsta delen av kostnaderna för ifrågavarande arbete, nämligen avlöning till hantlangare, materiell m. m. Arbetets viktigaste del, nämligen bedömandet av vilka träd, som böra uttagas, är en av de huvudsakliga uppgifter de ordinarie revirförvaltarna och deras medhjälpare, assistenterna, ha sig anförtrodda. Tidigare var revirförvaltaren skyldig att personligen utföra all utsyning. Nu gäl-

lande instruktion för skogsstaten säger härom i kapitel 2, paragraferna 19 och 20 följande.

”§ 19. Där på grund av allmän författning, arrendekontrakt eller särskild föreskrift avverkning å allmän skog ej må ske annorlunda än efter föregången utsyning, skall, med det undantag, som i nästföljande paragraf omförmäles, jägmästare själv verkställa utsyningen och personligen å stället övervaka utstämpling av de träd, som skola åsättas kronomärke, samt är ansvarig för stämplingens rätta utförande.

”Vad ovan är stadgat gäller ock i fråga om sådan enskild skog under jägmästares förvaltning eller tillsyn, varest på grund av allmän författning avverkning endast får äga rum efter utsyning och stämpling.

”Vad sålunda stadgas må dock ej utgöra hinder för att förordnande i vederbörlig ordning lämnas extra jägmästare att på eget ansvar verkställa förrättning, som i denna paragraf avses.

”§ 20. Jägmästare må uppdraga åt kronojägare eller kronoskogsvaktare, såväl ordinarie som extra ordinarie och extra, vilken därtill prövas skicklig, att verkställa utsyning och stämpling av virke, som skall avverkas genom gallring eller genom rensningshuggning, omfattande torra, vindfällda, avtorkade och skadade träd, spridda, vid föregående utsyning uppenbarligen förbigångna träd, samt sådana smärre träd, som för föryngrings erhållande böra avverkas inom bestånd, där i första hand uttagits timmerträd. Jägmästare må ock låta därtill skicklig sådan bevakare avstämpla träd å trakthygge, vars gränser blivit behörigen bestämda, ävensom i övrigt sådana träd, som antingen skola fällas uteslutande för husbehov eller ock äro avsedda till försäljning under hand för förbrukning inom orten och utgöra allenast ett mindre antal.

”När bevakare avstämpla skogseffekter, skall begagnas särskild märkyxa.

”Då bevakare erhåller uppdrag att verkställa utsyning och stämpling av virke såsom härövan sagts, har jägmästaren att lämna härför nödiga instruktioner, samt, där han så finner

nödigt, på stället lämna vederbörande anvisning om utsynings- eller stämplingens utförande.”

Som härav synes skall jägmästaren personligen sköta utstämpling i alla viktiga fall, han har endast rätt att överlämna gallring och rensningshuggning samt stämpling å utsatt trakthygge i viss omfattning till kronojägare.

Det har offrats många ord i diskussionen om huruvida och i vad mån överkvalificerad arbetskraft å statsskogarna användes för utsyning. Detta är ett synnerligen viktigt problem för hela deras ekonomi, i det att antalet högre tjänstemän, revirens storlek m. m. i hög grad är beroende av den uppfattning, från vilken man härutinnan utgår. Att från statsskogsledningens sida tidigare, då all stämpling måste personligen utföras av revirförvaltaren, alltför stramt byråkratiska fordringar ställdes på utsyningsförrättarens rent teoretiska utbildning, torde väl ingen numera, sedan det lossats på de hårdaste banden, bestrida; i vad mån ytterligare anordningar till förbilligande av utsyningen kunna ske, är uppenbarligen en fråga, som bör upptagas till en mycket grundlig och fördomsfri prövning.

Knappast någon torde bestrida, att den högsta ledningen även å reviren i detta avseende bör vara synnerligen väl kvalificerad, alldenstund beståndens framtid och avkastning stå i nära beroende av den kunskap och den blick, med vilken utsyningen i ordets vidaste mening, således även gallring och andra föravverkningar, utföres.

Icke förgäves bör emellertid den paragraf i skogsstatens tjänstgöringsreglemente vara insatt som säger att ”jägmästare bör vinnlägga sig om att bibringa bevakare sådana insikter om skilda arbetens utförande att uppdrag i enlighet med nyssnämnda föreskrift (d. v. s. att åt bevakande personal uppdraga utförandet av vissa avstämplings- och utsyningsarbeten) må kunna i skälig omfattning överlämnas till honcm”. Spörsmålet blir i praktiken vad som är ”skälig omfattning”. Det är ingalunda nödvändigt för en klarsynt och begåvad man att ha gått igenom skogshögskolan för att efter omsorgsfull instruktion och under god ledning väl, ja synnerligen väl föra en stämpel-

yx. Många kronojägare torde kunna utföra detta på ett i allo oklanderligt sätt, ja understundom bättre än sådana teoretiskt välutbildade skogsmän, som sakna den naturliga fallenheten och det goda ögat. Såväl skogsvårdsstyrelserna, som ock många enskilda, vilka sköta sina skogar minst lika väl som staten, torde vid sina stämplingar använda mindre dyrbar personal än domänverket, utan att befogade klagomål över resultatet annat än undantagsvis torde vara att göra.

Å andra sidan finnes ingen anledning att inskränka på revirförvaltarens plikter i nu berörda avseende så länge personalen är så stor, att den mycket väl medhinner även detta arbete. Frågan ställes på sin spets först i samband med en omorganisation, som kan öka det allmännas inkomster av statens skogsegendomar.

I domänstyrelsens berättelser redovisas såsom stämplings-, d. v. s. hantlangningskostnader:

1910	76,400 kr.	1922	90,700 kr.
1915	161,700 „	1923	177,000 „
1920	338,700 „	1924	201,200 „
1921	109,400 „	1925	221,100 „

Huru stor del av personalkostnaderna, som rätteligen därutöver kunna anses som ersättning för stämpling, har det ej varit möjligt vinna någon uppfattning om.

e. *Avverkning och virkesförädling* eller som rubriken lyder i domänstyrelsens berättelse "avverkning, transport och bearbetning av virke".

Under rubriken "virkesförädlingsmetoder" har i en föregående avdelning av detta kapitel ingående redogjorts för det sätt, på vilket domänverkets avverkning bedrives, den allmänna riktning, efter vilken utvecklingen av verksamheten förlupit m. m., vadan här blott några anmärkningar äro att göra angående de belopp, som under senare tider för ändamålet utgått. I kap. V, sid. 165 redogöres för de sista åren.

1910	804,400 kr.	1922	4,636,500 kr.
1915	3,216,200 „	1923	4,563,500 „
1920	10,485,700 „	1924	6,544,000 „
1921	10,791,000 „	1925	6,662,300 „

De mycket olikstora belopp, som utgått för ifrågavarande verksamhet, stå i beroende dels av gällande arbetslöner, dels av den utsträckning, i vilken verket under växlande konjunkturer ansett sig böra bedriva egen förädlingsverksamhet; se sid. 107 o. f. Siffrorna ge ingen ledning angående det ekonomiskt sett mer eller mindre framgångsrika resultatet av denna verksamhet. I vissa fall vet man, att den medfört gott resultat, såsom sågningsverksamheten under de sista åren (sid. 120), i andra har den givit mycket stora förluster såsom fallet var med vissa legosågningar. Detsamma torde gälla den egna utdrivningen av virke. Överhuvud synes det återstå att genom särskilda undersökningar i detalj utreda de verkliga resultaten i ekonomiskt avseende av domänverkets egen virkesavverkning och virkesförädling. Ett stöd för detta uttalande är att icke ens de särskilda sakkunniga för "utredning rörande statens övertagande i viss utsträckning av förädlingsverksamheten beträffande avkastningen å statens skogar" i sitt utlåtande av den 31 jan. 1922 ha framlagt några detaljutredningar av obestridbart och fullt ojävaktigt slag, som här lämpligen kunna anföras. I deras redogörelse för "statens hittillsvarande träförädlingsverksamhet" finnes ingen sammanfattande redogörelse för det verkliga ekonomiska resultatet, blott kbm och saluvärden. De specialredogörelser för vissa sågars driftresultat m. m. som meddelas ha utsatts för en hård men av allt att döma berättigad kritik.

f. *Skatter*. Redan i början av detta kapitel omtalades, att domänverket åtnjuter förmånen att ej betala kronoskatt. Där emot är detsamma jämställt med enskilda och bolag vad alla andra skatter och onera angår. Är domänstyrelsens uppfattning riktig, att statsskogarna numera i regeln äro upptaxerade till högre värde än motsvarande enskilda skogar, motväger detta i viss mån förmånen av frihet från kronoskatt. Dessvärre låta dessa förhållanden sig icke belysas i siffror.

En sak är säker. Denna är att verkets skatter stigit med stor snabbhet och vida snabbare än taxeringsvärden och brutto-

inkomster. Sammanställer man ur verkets berättelser uppgifterna härom, vinnes följande översikt:

Tab. 26. *Domänverkets skatter jämförda med statsskogarnas taxeringsvärden och bruttoinkomster.*

Å r	Skattebelopp i kronor	% av brutto- inkomst	% av taxe- ringsvärde
1910.....	444,900	4,1	0,4
1915.....	700,600	2,7	0,4
1920.....	1,695,000	3,3	0,6
1921.....	2,565,700	12,3	0,8
1922.....	3,828,800	14,1	1,3
1923.....	2,904,800	10,3	1,0
1924.....	3,076,600	11,8	1,0

Av dessa siffror framgår att det är efter världskrigets slut, som den mycket tunga beskattningen pålagts verket. Att betala i skatt mellan 10 och 14 % av *bruttoinkomsten* är mycket högt för en affärsrörelse av nu ifrågavarande art.

Jämför man skatten och nettovinsten enligt revirboksluten finner man att:

nettovinsten utgjorde 1923 8,556,700 kr. och 1924 4,163,100 kr.
i skatter utbetalades » 2,928,500 » » » 3,095,300 »
eller i % av nettovinsten » 34,2 » » 74,4

Från domänstyrelsens sida ha de sista åren vidtagits åtgärder för att om möjligt förhindra uppenbar överbeskattning. En av särskild sakkunnig författad P. M. har utsänts till revirförvaltarna att tjäna till ledning för avfattande av deklARATIONERNA. Domänfiskalen har under en följd av år haft sin uppmärksamhet riktad på saken; så har han beträffande 1922 års fastighetstaxering meddelat, att hos kammarrätten anförts besvär i 102 fall, av vilka dock 40 ännu våren 1926 vore oavgjorda. I 19 fall ha besvären bifallits, i ytterligare 19 fall delvis bifallits och i 27 fall avslagits. I några fall ha besvären fullföljts.

g. *Diverse*. Redan förut har framhållits att under denna rubrik sammanförts utgifter, som i flera fall uppenbar-

ligen höra samman med tidigare behandlade utgiftsrubriker. Så flyttningersättning, begravningshjälp m. fl. I övrigt hänvisas till kap. V, sid. 167.

3. Skogskapitalets underhåll och tillväxt.

a. Direkt skogsvårdande åtgärder.

I kap. III har en översikt givits av de åtgärder, som skogsmannen förmår vidtaga för att uppehålla och öka skogsbeståndens värde. De äro

dels och förnämligast beståndets vård och förnyelse genom en *rationell huggning* — kostnader härför ingå under personalkostnader, utstämpling och avverkning — och *skogsodling*,

dels *ökande eller förbättrande av den skogbärande arealen*, hos oss förnämligast genom *utdikning* av vattensjuk mark.

Skogens värde kan emellertid även höjas genom att underlätta de arbeten, som i skogsbrukets intresse måste företagas. Detta sker förnämligast genom *transportanläggningar* av olika slag inom skogarna. Av viss betydelse är även byggande av *skogskojor* m. fl. anordningar, underlättande vistelsen inom mera avlägsna skogstrakter. Denna senare byggnadsverksamhet är emellertid i räkenskaperna ej skild från underhållskostnader för byggnader och har därför måst upptagas under kostnader för rörelsen.

Då omkostnaderna för yxans rätta förande inom statsskogarna ej exakt kunna angivas, och då ej heller kostnaderna för byggnader, som direkt tjäna skogskapitalets vård och tillväxt, kunna avskiljas från byggnadskostnader överhuvud, återstår att lämna en översikt av vad under senare år skogsodling, dikning och väganläggning erfordrat. I domänstyrelsens berättelser är skogsodlingen fördelad å rubrikerna "skogsodling och plantskolor" samt "hägnad, skogsskydd och plantskogsvård". Då bäggedera kunna anses innefatta utgifter för ett nytt kulturbestånds uppdragande och säkerställande, ha de här samman-

lagts. Dikningsrubriken lyder "dikning och annan vattenavledning".

Tab. 27. *Domänverkets utgifter för skogsodling, dikning och vägar.*

Å r	Skogsodling Kronor	Dikning Kronor	Vägar Kronor	Summa Kronor	Procent av brutto- inkomst	Procent av avlö- ningar o. arvoden ¹ .
1910	210,300	156,200	72,600	439,100	4,0	23,8
1915	311,600	309,400		621,000	2,4	28,0
1920	874 200	788,200	1,140,300	2,802,700	5,5	32,7
1921	1,078,600	822,400	940,000	2,841,000	13,6	31,5
1922	647,300	724,700	641,400	2,013,400	7,4	27,4
1923	607,100	881,200	444,700	1,933,000	6,8	28,7
1924 ¹	677,700	1,070,100	712,600	2,460,400	9,5	36,7

För skogsvårdande åtgärder ha enligt ovanstående tabell utgivits under femårsperioden 1920—1924 12,050,500 kr. eller i runt tal 12 milj. kr.; det är 2,400,000 kr. per år. För dem som påstå, att ingenting nedlägges på statsskogarnas vård under framtidsperspektivets insegel kunna dessa summor ge något att tänka på. Sammanställer man denna utgift med nettovinsterna för de bägge åren 1923 och 1924, för vilka dessa genom revirboksluten äro bekanta, utgöra de 4,393,400 kr., som använts för skogsodling, dikning och väganläggning, icke mindre än 34,5 % eller mera än en tredjedel av denna. I mycket stor omfattning är det på de nordliga distrikten, som dessa summor kommit till användning.

I kap. III, sid. 70 o. f. har redan berörts frågan om av nu ifrågavarande belopp de, som utgå till dikning, verkligen användas med den framsynthet och kunskap som möjligt är, varför dit må hänvisas.

Nu ifrågavarande utgifter för skogsodling och dikning utgå ur fonden för återväxtkostnader.

¹ Siffrorna i revirboksluten (kap. V) ge något lägre siffror än domänstyrelsens berättelse. Denna skillnad beror därpå, att i statistiken de för nödhjälpsmedel utförda arbetena redovisats å statsskogarna.

b. *Skogsindelning.*

Då kännedomen om skogens och markens natur och beskaffenhet är en ovillkorlig förutsättning för en rationell skogsvård, är det vid en allmän översikt av de kostnader, som nedläggas på en sådan lämpligast att behandla utgifterna härför i samband med övriga mera direkta utgifter för skogens och markens vård. I revirboksluten föranleder bokföringen dock en annan placering.

"Skogsindelning och rågångar" redovisas i domänstyrelsens berättelser under särskild rubrik. Medan 1915 härför utgick 121,800 och 1920 145,300 kr., har summan sprungit i höjden 1921 till 446,300, 1922 till 625,400, 1923 till 602,200 och 1924 till 600,000 kr. Av allt att döma ingå emellertid i förenämnda belopp ej alla kostnader indelningarna draga. En särskild utredning för 1925 visade nämligen, att summan för detta år rätteligen går upp till 773,700 kr., jfr sid. 62.

Den påfallande kostnadsökningen står i samband med domänstyrelsens önskan att snarast möjligt få de norrländska kronoparkerna indelade. I någon mån torde ock inverkat vederbörandes önskan att kunna hjälpa största möjliga antal annars arbetslösa e. jägmästare under de svåra krisåren. Man har visserligen tillfullo insett faran av större arbetslöshet sedan en gång arbetet avslutats, i den händelse konjunkturerna ej bättrat sig dessförinnan. Det norrländska indelningsarbetet anses avslutat om 3 à högst 4 år under förutsättning att det bedrives med lika stort antal arbetskrafter som under de senare åren.

Ifrågasätts kan inför nu givna siffror om icke kostnaderna för indelningen av vissa mindre givande skogar, framförallt ett stort antal av de lappländska, ställa sig alltför höga i jämförelse med deras värde. Detta oaktat för de översta och närmast fjällen belägna norrländska skogarna sedan några år införts en betydligt förenklad och därför billigare uppmätning och indelning. Denna fråga är berörd i kap. III, sid. 62.

4. *Förluster å virkesköpare, arrendatorer m. fl.*

Att ett verk, som bedriver en så omfattande affärsverksamhet som domänverket, ej skall kunna undgå att då och då göra förluster på personer, som visa sig oförmögna att infria sina förbindelser, är uppenbart. Dessa förluster göras som regel på virkesköpare, endast i ringa omfattning genom ej betalda arrenden. Dels under rubriken virkeslikvid, kap. IV, sid. 122, dels under rubriken förluster å virkesköpare, kap. V, sid. 171, äro hithörande frågor närmare omtalade och hänvisas därför dit.

KAPITEL V.

Domänverkets revirbokslut och ekonomiska förvaltning under åren 1923 och 1924.

För den som söker vinna en allsidig och klar uppfattning om den svenska statsskogsförvaltningens ekonomiska resultat, blir det snart nog uppenbart, att de hittills avgivna och tryckta berättelserna över verkets ekonomiska förhållanden svårigen möjliggöra en sådan. Visserligen har de senaste åren efter reformen av verkets bokföring mycket i detta avseende i hög grad förbättrats. Med stor seghet har dock i de tryckta berättelserna statistiken bearbetats efter sedan länge inom verket brukade metoder; omräkningar och retuscheringar ha fortfarande utförts, vilka medföra att de siffror redovisningsbokföringen och statistiken visa ofta ej överensstämman m. m. Ännu större svårighet bjuder det förhållandet, att vad som verkligen hör ihop ej alltid hopförts utan redovisats under olika konton, ävensom att vad som bort åtskiljas icke alltid blivit åtskilt. Man får det intrycket, att dessa redogörelser innehålla siffror m. m., som blott äro ett stycke historia, ej vad som en gång varit levande och använts under det dagliga arbetet vid verkets skötsel. Som skäl för bibehållandet av en föråldrad statistikuppställning m. m. har anförts, att redovisningsbokföringen ännu ej erhållit sin slutliga form.

Nu antydda förhållanden ha inom verket själv känts som en brist och sedan ett par år har man inom dess räkenskapskontor nedlagt ett betydande arbete på att få till stånd en i möjligaste mån klar och upplysande modern affärsbokföring. Om de

många detaljsvårigheter, som därvid mött, skall ej här talas, en och annan sådan har redan framgått av vad som i kap. IV meddelats. Dessa svårigheter belysas ock av mycket bland det som nedan sagts.

A. Bokslutens natur och uppgift.

Från och med år 1923 ha försök gjorts att revirvis upprätta verkligt affärsmässiga bokslut. Dessa äro så uppställda, att såväl inkomster som utgifter redovisas så fullständigt som möjligt, varigenom den vinst eller den förlust, som under året uppstått av reviret, i möjligaste mån klarlägges. Med de siffror bokföringen lämnar ha ock sammanställts vissa allmänna uppgifter angående skogarnas omfattning, taxeringsvärde, avverkningens storlek och försäljningarnas art m. m. ägnade att belysa de egentliga bokslutssiffrorna.

Dessa bokslut för åren 1923 och 1924¹ över de nuvarande 141 reviren ha av domänstyrelsen ställts till mitt förfogande. De ha i skilda riktningar, då så varit möjligt, kompletterats och utgöra i sitt nuvarande skick det fullständigaste och bästa material för bedömande av domänverkets ekonomiska verksamhet, som någonsin stått till förfogande. Att beklaga är att det blott omfattar tvenne år, och därtill tvenne år, som säkert av många anses som särskilt ogynnsamma för svensk skogshantering. Resultatet av domänverkets arbete under dessa år är visserligen sådant, att man livligt skulle önska, att åren kunde få anses som sådana. Men det torde sannolikt komma att visa sig, att dessa år varit nog så normala för den period, vilken började med den stora krisen efter världskrigets slut. De äro ju för den enskilda trävaruhanteringen avsevärt gynnsammare än 1921 och 1922 och klokt skulle ha varit, om domänverkets orga-

¹ Då denna framställning hösten 1925 skrevs, kunde blott boksluten för 1923 och 1924 komma till användning. I tabellen å sid. 181 ha huvudsiffrorna för 1925 vid slutredigeringen upptagits, varjämte här och var i texten, där så kunnat ske, siffror även för 1925 insatts.

nisation tidigare inställts mera efter sistnämnda bägge år än efter de närmast föregående stora ekonomiska klangåren, under vilka en del av den organisation tillkom, som nu så hårt trycker verket.

Redogörelsen för boksluten har så lagts, att först en samlad översikt lämnats för hela landet med en eller annan belysande siffra för olika områden. Därefter har i en särskild avdelning det stora nordnorrländska statsskogsområdet något utförligare behandlats.

För den med hithörande förhållanden mindre förtrogne bör särskilt påpekas att jordbruksdomänerna *icke* ingå i här behandlade bokslut.

B. Vissa allmänna uppgifter om revirens skogar.

Som ovan omtalades har i samband med själva boksluten sammanställts vissa allmänna uppgifter, vilka äro av betydelse för bedömande av dessas siffror.

1. *Arealerna* i säkrast erhållbara siffror anföras för varje år för såväl domänfondens som ecklesiastika och övriga skogar (de senare i en siffra), försåvitt de stå under skogsstatens vård och förvaltning. Den bokförda produktiva markens areal å statsskogarna utgör 1923 3,859,300 har och 1924 3,889,600 har. En ökning av ungefär 30,000 har redovisas sålunda. Denna synes ha uppstått dels genom nyinköp, dels genom medelst nymätning vunna säkrare siffror, dels genom från annan kameral enhet (främst överloppsmark) till kronopark överförd skog; detta senare särskilt i övre Norrland.

2. *Taxeringsvärdena* för statsskogarna ha även sammanförts. Redan i föregående kapitel framhöll jag, att dessa, särskilt efter 1922 års ingående prövning vid omtaxeringen, med all sin ofullkomlighet och osäkerhet få betraktas som den tillförlitligaste uppskattning av skogarnas värde vi äga, vadan ett noggrant följande av desamma även härför, liksom ock ur skattesynpunkt är av vikt.

Statens skogar taxerades 1923 till 290,783,800 kr.; för 1924 höjdes taxeringsvärdet till 295,110,000 kr., således med 4,326,200 kr.; för 1925 är siffran 293,717,800 kr. Huvuddelen i taxeringsökningen de bägge sista åren synes bero på nytillkomna skogar (Villingsberg i Värmland, taxerat till 3,444,100 kr.). Huru mycket taxeringsvärdet blivit höjt å tidigare skogsinnehav är svårt att säkert angiva.

Redan här kan antecknas att bokslutet för 1923 visar en vinst av 8,556,700 kr., men det för 1924 av endast 4,163,100 kr.¹, utgörande sålunda, om man räknar med ett avrundat taxeringsvärde av 290 milj. kr. för bägge åren, 2,9 % å taxeringsvärdet för 1923, men blott 1,4 % för 1924. Till jämförelse må erinras om att å förenämnda 290 milj. kr. 3 % ränta utgör 8,7 milj., 4 % 11,6 milj. och 5 % 14,5 milj. kr.

Taxeringsvärdet räknat per har produktiv mark utgör för samtliga statsskogar i runt tal 75 kr. för 1923 och en krona högre för det följande året. Värdesättningen är naturligen mycket olika inom landets skilda delar.

Oaktat övre Norrlands urskogar med sitt fullmogna virkesförråd över vida områden alltjämt ha en väsentlig del av detta orört, är deras uppskattade värde med rätta genomsnittligt vida lägre än södra Sveriges med dess stora arealer ung och medelålders skog. Lägst värde är åsatt de allra nordligaste skogarna; så står Jukkasjärvi revir lägst med 7 kr. per har. Inom fjällreviren är i allmänhet värdet satt till 20—30 kr., för några revir som Sorsele och Idre dock högre, omkring 50—60 kr. Inom de norrländska inlandsreviren varierar värdesättningen avsevärt från 25 upp till 85 kr. per har i urbergstrakterna. Skogarna på Jämtlands bördiga, kalkrika mark taxeras till ungefär samma höjd som mellersta och södra Sveriges; så till 135 kr. inom Rätans revir och 206 inom Östersunds.

Inom östra Svealand ligga de genomsnittliga värdena särskilt högt, så för Örbyhus revir 261 kr. och för Stockholms 304 kr. per har. I många fall hålla sig värdena lägre; med få undantag ligga de i mellersta och södra Sverige mellan 150 och 300

¹ För 1925 visa revirboksluten en vinst av 5,838,900 kr.

kr. per har. Det förstnämnda talet understiges blott för Gotlands revir (88 kr.), medan det sistnämnda blott överstiges av följande revir:

Karlsby	305 kr. per har	Södra Skåne	338 kr. per har
Aspeland . . .	308 „ „ „	Kinne	424 „ „ „
Arvika	316 „ „ „	Omberg	505 „ „ „
Värnamo . . .	325 „ „ „		

Det skulle kunna tyckas som om taxeringsvärdena en följd av år borde förbliva i allt väsentligt desamma; detta i synnerhet efter 1922 års omsorgsfulla nytaxering. Så har emellertid under nu ifrågavarande bägge år icke varit fallet. För icke mindre än 54 av de 141 reviren höjdes eller sänktes detta värde. För 25 revir sänktes taxeringsvärdet, medan det för icke mindre än 28 har höjts.

En undersökning visar, att förändringarna i allmänhet voro mindre betydande och ofta kunna förklaras t. ex. genom tillkomst av skogsmark eller byggnader av större värde såsom jägmästarebostäder, tillförlitligare arealsiffror eller dylikt. I ett fall har det visat sig, att primärsiffrorna voro felaktiga. Orsaken till den stora sänkningen av genomsnittsvärdet för Ölands revir med icke mindre än 26 kr. per har (från 263 till 237 kr.) uppges bero på en omläggning av taxeringen från realisationsvärde, vilket med det stora virkesförrådet på Böda kronopark är mycket högt, till ett värde, som i någon mån motsvarar kommunalskattelagarnas fordran på ett avkastningsvärde.

C. Revirens inkomster.

Dessa redovisas under flera rubriker. Det har tyckts mig önskvärt att vid bearbetningen av boksluten uppdelade dem i dels verkliga inkomster bestående av skogsförsäljningsmedel, arrendemedel, ersättning för vissa administrativa arbeten samt diverse och tillfälliga inkomster, dels ock i vad här benämnes "bokföringsinkomster". Under detta namn sammanfattas, i

brist på en bättre men ändock lättförståelig benämning, sådana belopp, som ur bokföringens synpunkt, för dess redas, klarhets och översikts skull, måste i boksluten upptagas, ehuru de icke för det år de redovisas betyda någon verklig inkomst för verket.

1. *Under räkenskapsåret influtna eller upplupna inkomster.*

De verkliga inkomsterna eller årets *bruttoinkomster* utgöra

för år 1923	31,244,000 kr.
„ „ 1924	29,572,100 „
„ „ 1925	30,623,900 „

således ganska likstora summor, något som är att erinra om ej minst därför att nettointkomsten från verket detta oaktat de trenne åren varit så väsentligt olika.

a. *Skogsförsäljningsmedel.*

Dessa redovisas i boksluten till sin försäljningssumma för löpande år, således ingår i denna såväl de belopp, som under räkenskapsåret inbetalts som ock de vid dess slut utestående fordringarna. Detta oberoende av till vem medlen äro inbetalda eller skola inbetalas, vilket kan vara antingen direkt till revirexpeditionen eller till länsstyrelsen (vilket upphörde med den sista juni 1925), eller direkt till domänstyrelsen, som gottgör revirets konto influtna belopp. Till skogsförsäljningsmedel föras i de nedanföljande sammanställningarna även de medel, som boksluten redovisa under rubriken "överlämnat virke". Ingen saklig skillnad finnes om från ett revir "överlämnas" (läs: säljes) virke till ett annat eller om det säljes till ett annat statens verk eller till privatpersoner.

Försäljningssumman för alla i försäljningschefens rapport redovisade slag av upphugget och förarbetat virke utgör under 1924 8,619,000 kr. Läggas härtill rotförsäljningarna, som givit

11,155,100 kr., erhålles en slutsumma för försålt virke av 19,774,100 kr. eller 6,836,400 kr. mindre än den summa om 26,610,500 kr. revirboksluten givit. I någon mån beror skiljaktigheten på att här ovan angivna siffror avse cirka-leveranser, vilka sedermera efter leveransen kunnat till kubikmassa och belopp exakt i bokföringen upptagas. Den övervägande delen av förenämnda sju miljoner anger emellertid omfattningen av den rent lokala virkeshandel, som bedrivs av revirförvaltarna, och som tillfredsställer talrika, rent lokala små behov. Betydelsen för orterna av statens skogsägande låter sig i viss mån utläsa ur förenämnda betydande summa.

Tab. 28. *Enligt revirboksluten åren 1923 och 1924 å stats-skogarna avverkat och försålt virke.*¹

Försäljning:	1923		1924	
	kbm	kr.	kbm	kr.
På rot	2,911,900	17,199,700	2,785,200	12,191,900
Upphugget	742,000	7,994,200	880,800	10,041,000
Sågat	ca 118,900	2,844,800	ca 155,200	3,653,200
Kolat	85,700	484,300	117,500	724,400
Totalt	3,858,500	28,523,000	3,938,700	26,610,500

Ovanstående siffror visa, att de här ifrågavarande åren med hänsyn till summan av det försålda virkets värde ingalunda varit att räkna bland de sämsta under senare tider, även om de på intet sätt äro jämförbara med de stora hausseåren. Det mest givande året (1918) belöpte sig skogsförsäljningsmedlen till 53 milj. kr., det minst givande (1921) till 19,37 milj. kr. Medeltalet för perioden 1910—1924 är 27,95 milj. kr.

Med hänsyn till värdet utgjorde båda åren det på rot försålda huvuddelen; 1923 55,0 %, 1924 41,2 %. Betydelsen för verkets nettovinst av den energiska förarbetningen av virke, som utmärkte 1924, är svår att säkert bedöma, troligen har den slagit mindre väl ut i ekonomiskt avseende.

¹ För 1925 är totalsiffran i kronor 27.93 milj.

b. *Arrendemedel.*

I statsskogarnas räkenskaper skiljes på arrende för jord samt för bete, jakt, fiske m. m.

I arrende för jord inflöt 1923	759,300 kr.,	för bete m. m.	94,500 kr.
» » » » » 1924	835,100 »	» » » »	97,400 »
» » » » » 1925	825,100 »	» » » »	91,800 »

Erinras må att häri icke ingå de hyror och i vissa fall arrenden domänverkets personal har att för sina innehavda tjänstebostäder betala; dessa upptagas under personalkostnader.

c. *Ersättning för vissa administrativa arbeten.*

I föregående kapitel har redogjorts för det administrativa arbete domänverket har sig ålagt och för vilket detsamma i viss, ehuru långt ifrån full grad, åtnjuter ersättning; sid. 82 o. f. Den uppburna ersättningen är, låt vara otillräcklig, dock en mycket avsevärd post i verkets inkomster. Den upptages i 1923 års revirbokslut till 1,176,000, i 1924 års till 1,237,500 och i 1925 års till 1,167,300 kr. Den utgjorde enligt domänstyrelsens berättelser:

	1923	1924
för handhavande av lappmarkslagen med	707,900 kr.	671,700 kr.
» utsyning med	75,400 »	73,300 »
» handhavande av skyddsskogslagen med.....	163,700 »	190,000 »
» resekostnader med	44,700 »	55,100 »
» skogsskolorna med	126,900 »	114,100 »
	Summa 1,118,600 kr.	1,104,200 kr.

Som synes skilja sig revirbokslutens och berättelsens summor något; varpå detta beror har för min framställning ringa intresse, vadan det kan förbigås. Att skogsskolepersonalens löner ingå i de ersatta summorna, beror därpå att skogsskolorna äro förenade med s. k. skolrevir, å vilka verket driver skogsbruk.

"Förskottrade kostnader", vilka ingå i revirboksluten men icke särskiljas i årsberättelsen, gälla förskott, som ur domänfonden utbetalts för skogsindelningar å de ecklesiastika skogarna. Å utgiftssidan motsvaras posten, om ej exakt så ungefärligen, av den andel, som efter viss fördelning påföres varje revir för "överjägmästare, skogstaxatorer och skogsindelningsassistenter".

d. *Diverse samt tillfälliga inkomster.*

Redan sid. 128 visades att under dessa rubriker hopförts vissa inkomster, som ha ringa eller intet med varandra att göra, och som, då under dem 1923 uppfördes 691,200 och 1924 ej mindre än 791,600 kr.,¹ i hög grad bidraga till bristande klarhet i verkets bokföring. Jag har låtit undersöka de viktigaste rubriker, som i dem ingå, och för nu nämnda tvenne år funnit följande större poster:

	1923	1924
Räntor (å utestående skogsförsäljningsmedel m. m.)...	212,100 kr.	163,400 kr.
Försålda produkter (bark, ris, julgranar; sten, grus, jord m. m.).....	153,700 "	225,400 "
Fröklängningsanstalternas försäljning	1,700 "	21,900 "
Från ecklesiastika skogar sålt ekvirke	37,000 "	42,700 "
Klotens järnväg och Garpenbergs jordbruk.....	52,800 "	57,000 "
Återfallet virke	75,600 "	—
Skadestånd av olika slag	17,600 "	4,500 "

2. *Bokföringsinkomster.*

I det föregående är nämnt, att i revirboksluten upptagas såsom inkomster (och utgifter) vissa poster, vilka ur synpunkten av bokföringens reda och klarhet nödvändigtvis måste redovisas, ehuru de för det år de redovisas icke utgöra någon verklig inkomst för verket, utan uppföras för att balansera en redan havd motsvarande utgift.

¹ På grund av omläggningar vid bokföringen hade posten för 1925 sjunkit till 612,100 kr.

Tab. 29. *Bearbetningskostnad för oförsålt virke under åren 1922—1924.*

Distrikt	1922	1923	1924
Övre Norrbotten.....	1,642,100	843,700	936,900
Nedre Norrbotten	1,763,100	1,774,400	794,500
Skellefteå.....	111,500	87,100	88,800
Umeå	136,000	84,800	28,000
Härnösand	85,800	43,900	56,800
Mellersta Norrland.....	110,900	94,500	200,400
Dalarna	287,900	373,200	262,100
Stockholm—Gävle	384,900	424,300	499,300
Bergslags.....	321,600	294,800	561,600
Östra	162,700	315,800	264,500
Västra	224,400	199,600	207,700
Smålands.....	72,800	49,900	60,000
Södra	75,100	121,000	109,000
Summa	5,378,800	4,707,000	4,069,600

a. *Bearbetningskostnader för upphugget, ännu ej försålt virke.*

Dessa föras i räkenskaperna under den något oegentliga titeln "värde å utgående virkeslager". Riktigt är naturligen att debitera inkomstkontot för den havda självkostnaden, vilken man känner, och ej för högre belopp. Gott hopp finnes visserligen att vid en kommande försäljning få gjorda utlägg ersatta och därutöver virket åvilande administrationskostnader m. m. ävensom ett större eller mindre rotvärde, i vilket en eventuell vinst inneslutes. Det kvarliggande bearbetade virket är naturligen i själva verket i regeln värt mera än den summa, vartill det bokförts, låt vara att ingen kan säga huru mycket. Erinras må dock att det ingalunda torde vara exempellöst under depressionsåren efter världskriget, att ett virkesparti vid försäljning inbragt mindre än bearbetningskostnaderna.

Dessa ha för osålt virke uppgått till:

1922	5,378,800 kr.
1923	4,707,000 „
1924	4,069,600 „
1925	4,296,700 „

Således under senare år allt mindre belopp. Denna minskning ställer sig dock väsentligen olika inom landets skilda delar, något som klart framgår av tabellen å föregående sida.

b. Hyresersättning för tjänstebostäder.

I föregående kapitel omtalades något utförligare domänverkets till tjänstemän (särskilt till revirförvaltare) upplåtna bostäder. För desamma har bostadsinnehavaren att erlægga en hyra, som skall utgå med "det pris, som i orten i allmänhet gäller för upplåtelser av liknande lägenheter". Domänstyrelsen har fastställt visst hyresbelopp för varje särskild bostad.

Den hittillsvarande bokföringen har varit mycket litet upplysande beträffande frågan om de hyror som erläggas äro stora nog att täcka omkostnaderna för fastigheterna, ävensom om och i vad mån det i dem nedlagda kapitalet förräntas och amorteras. Belysande härutinnan äro följande uppgifter:

	1923	1924
i hyror och arrenden har verket uppburit	kr. 182,400	188,400
i underhåll » » utgivit	249,800	198,300

Hyrorna ha således ej ens täckt underhållskostnaderna utan har verket fått tillsätta avsevärda belopp utöver de uppburna hyresmedlen. De från bostadsinnehavare ej sällan hörda klagomålen om för höga hyror synas sålunda knappast berättigade, om underhållsarbetena å dessa oftast nybyggda bostäder handhafs med omsorg och hushållsamhet.

I allt åtnjuta (1924) 45 revirförvaltare och en revirassistent i Norrland och Dalarna samt 14, varav dock ett par äro revir-

assistenter, i det övriga Sverige förmånen av tjänstebostäder. Detsamma är förhållandet med 283 av verkets 631 ordinarie kronojägare. Hyran utgör för jägmästarebostäderna i norra Sverige från 600 till 1,248 kr. och i södra från 384 till 1,140 kr. Kronojägarna betala i regeln mellan 300 och 350 kr. Då hyresersättningen är större, något som icke sällan är fallet i södra Sverige, ingår i densamma även arrende för värdefullare jord tillhörande bostället. Högsta totala beloppet är 684 kr.

c. *Ersättning ur förnyelsefonden för återväxtkostnader.*

Denna utgör full gottgörelse ur nämnda fond för under året utförda skogsodlings- och dikningsarbeten (däremot ej för vägbyggnad). Samtidigt utgår dock från reviret en årlig avsättning till samma fond. Ifrågavarande bokföringssätt kan emellertid givetvis medföra, om det gäller längre tid, ett missvisande resultat beträffande visst revirs skötsel, då detsamma via fonden (sid. 100), under en lång följd av år få sina återväxtkostnader täckta från andra revir allt under det rörelsen går med förlust. Denna förlust är i så fall i själva verket större än ur årsbokslutet framgår. Även det motsatta kan emellertid lätt nog inträffa.

Under nu ifrågavarande år ¹

	1923	1924
ha till förnyelsefonden för återväxtkostnader avsatts ... kr.	1,700,200	1,061,100
» av » » » utgått..... »	1,414,100	1,688,300

I själva verket borde den bokförda nettovinsten för verket år 1923 således ökas med ungefär 300,000 kr., vilka detta år fonderades, medan den 1924 borde minskas med ungefär 600,000 kr., som detta år togs av förnyelsefonden utöver vad som till densamma avsattes.

¹ Under 1925 avsattes till förnyelsefonden 1,130,100 kr. och erhöles ur densamma 1,813,500 kr., vadan således av den i revirboksluten redovisade nettovinsten 5,838,900 kr. i själva verket bör minskas med 683,400 kr.

D. Revirens utgifter.

Revirens utgifter grupperas, då man vill vinna en överblick av deras och distriktens ekonomiska förvaltning under nu ifrågavarande år, lämpligen på samma sätt som i föregående kapitel. Vissa allmänna frågor äro där något närmare berörda, vadan hänvisas till kap. IV, sid. 129 o. f.

1. *Personalkostnader.*

Dessa fördelas lämpligen i sådana som utgå för den lokala förvaltningen, främst revirkostnader, och sådana som utgå för de centrala förvaltningsorganen, främst för distriktsförvaltning och för domänstyrelsen. På grund av bokföringens anordning måste dessvärre under dessa sistnämnda även föras vissa kostnader, vilka hade bort direkt påföras reviren. Störst av dessa är personalkostnaden för skogsindelningarna.

a. *Lokalförvaltningen.*

De ersättningar av skilda slag, som utgå till dennas personal, äro att fördela på tvenne huvudkategorier, nämligen till förvaltande och till bevakande personal. Ur alla synpunkter vore det synnerligen önskvärt, om man noga kunde skilja på vad som utgår till dessa bägge grupper. Detta är möjligt beträffande löner och dyrtidstillägg, men ej för vissa andra utgifter. I domänstyrelsens berättelse är "respengar och dagtraktamenten" för 1923 fördelade på vardera gruppen (568,500 och 709,800 kr.), men summan (1,278,300 kr.) stämmer ej med revirbokslutens (1,219,500 kr.) beroende därpå, att i de förstnämnda siffrorna ingå ersättning till överjägmästarna. Ej heller läkarevård och medicin m. m. är uppdelad i revirboksluten. Från den 1 juli 1925 är dock nödig ändring i bokföringen i detta avseende genomförd. I såväl styrelsens statistiska tabeller som i revirbok-

sluten äro därtill sådana poster som flyttningshjälp, begravningshjälp o. a. uppförda under "diverse", ej som riktigt vore under personalkostnader.

För bedömande av domänverkets lokalförvaltning är det av vikt att i siffror kunna belysa dels den totala utgift verket har för samtlig personal av alla slag såväl för hela verket som ock för mindre enheter av detsamma, dels för de större och viktigaste personalgrupperna. Det senare är av betydelse ur synpunkten att lära känna, huru stor verkets medelkostnad är för denna personal. I den mån det är möjligt skall jag söka lämna uppgifter i bägge riktningarna.

Förvaltande personal. Denna personal utgöres av ordinarie revirförvaltare samt extra ordinarie och extra revirassistenter. Enligt revirboksluten utgick till förvaltande personalen 1923 1,941,100 kronor och 1924 1,943,200 kronor i löner och dyrtids-tillägg.

Söker man göra en beräkning per tjänsteman, varvid omräkning till helt år anställda befattningshavare verkställes beträffande tjänstemän med kortare förordnanden, kommer man till ett medelantal av omkring 217, varav 138 ordinarie samt 79 extra ordinarie och extra tjänstemän.

Av särskild utredning framgår, att till ordinarie förvaltande personal approximativt utgått i

avlöning	1,458,000 kronor
respenningar	150,000 „
traktamenten	200,000 „
eller sammanlagt	1,808,000 kronor

motsvarande omkring 13,000 kronor per ordinarie tjänsteman.

Motsvarande tal för extra ordinarie och extra förvaltande tjänstemän av revirassistents tjänsteställning äro följande:

avlöning	483,000 kronor
respenningar	58,000 „
traktamenten	100,000 „
eller sammanlagt	641,000 kronor

motsvarande ungefär 8,100 kronor per assistent.

Då den förvaltande revirpersonalen, ordinarie och extra, 1923 utgjorde 217 personer, utgör verkets kostnad för dem i genomsnitt 11,300 kronor.

I detta sammanhang synes det vara av visst intresse jämföra motsvarande tal för en annan tjänstemannagrupp, vilken icke i revirboksluten inrangerats i den "förvaltande" gruppen, nämligen beträffande skogsindelningsassistenterna. Dessa voro samma år 38 "reducerade" helårsassistenter, till vilka utgått omkring 200,000 kronor i avlöning och 60,000 kronor i rese- och traktamentsersättning. Till varje indelningsassistent har alltså utgått omkring 6,800 kronor.

Till ovannämnda belopp komma för ett avsevärt antal ej närmare bestämbara kostnader för bostäder, för alla fri läkarevård och medicin, flyttningshjälp m. fl. förmåner.

Det torde med dessa siffror för ögonen kunna sägas att verket väl sörjt för sin personal. Den invändningen, som av många torde göras att den totala ersättningen för gjorda resor (dagtraktamenten och direkt reseersättning) borde frånräknas, är endast delvis berättigad, ty endast i sällsynta undantagsfall torde den behövliga och verkliga fördyringen gå upp till ersättningen. För flertalet av domänverkets nu ifrågavarande tjänstemän innebär det personligen en given förmån, att ej, liksom så många andra tjänstemän, vara helt bundna till en kontorslokal, utan även få färdas och arbeta ute i naturen.

I varje fall är det av stort intresse att veta, vilka utgifter verket haft för resp. tjänstemän, vare sig samtliga dessa utgifter inneburit en direkt förmån för vederbörande tjänsteman eller icke.

Bevakande personal. Den ordinarie personalen utgjordes 1923 av 635 kronojägare och skogsrättare. Verkställes en liknande beräkning, som ovan gjorts för den förvaltande personalen, finner man, att till den ordinarie bevakande personalen under 1923 utgått:

avlöning	2,500,000 kronor
respenningar	150,000 „
traktamenten	450,000 „
eller sammanlagt	3,100,000 kronor

motsvarande ungefärligen 4,900 kronor i medeltal per man.

Härtill kommer även i detta fall vissa andra förmåner; för många en utmärkt vacker och trevlig bostad till billigt pris, för alla fri läkarehjälp och medicin m. m. Även i detta fall torde det kunna sägas att verket synnerligen väl sörjt för sina tjänstemän. Endast en ringa del av i landsorten boende personer med motsvarande utbildning och social ställning torde ha så stora och därtill, vad ej mindre värde har, så säkra inkomster som kronojägarna.

Beträffande de extra kronojägarna ha motsvarande beräkningar icke utförts.

b. *Centralförvaltningen.*

Till denna är att räkna främst domänstyrelsen, därefter överjägmästareexpeditionerna. Samman med de senare ha förts löner för den personal (skogstaxatorer och skogsindelningsassistenter, jfr sid. 199), som uppgör hushållningsplanerna. Övriga utgifter för dessa (expensmedel, hantlangning), ingå i posten "övriga gemensamma kostnader".

c. *Totala personalkostnader.*

Söker man ur revirboksluten sammanställa dessa erhålles följande för

	1923	1924
förvaltande personal	1,941,100 kr.	1,943,200 kr.
bevakande »	2,910,800 »	2,780,900 »
reseersättning och dagtraktamente (all personal) ...	1,219,500 »	1,306,500 »
bostäders underhåll (utöver erlagda hyror)	67,400 »	9,900 »
läkarevård och medicin	58,900 »	66,200 »
biträden å revirexpeditionerna	183,600 »	196,700 »
Summa för lokalförvaltningen	6,381,300 kr.	6,303,400 kr.

Härtill komma emellertid avsevärda belopp, som måste påföras reviren såsom andelar i gemensamma kostnader för de centrala förvaltningsorganen, nämligen:

	1923	1924
pensionskostnader.....	317,700 kr.	349,500 kr.
överjägmästare, skogstaxatorer, skogsindelningsassistenten.....	835,400 „	867,400 „
domänstyrelsen	519,400 „	515,100 „
Summa för centralförvaltningen	1,672,500 kr.	1,732,000 kr.

Sammanlagda personalkostnaderna utgöra sålunda för år 1923 8,053,800 kr. och för år 1924 8,035,400 kr.¹ Härifrån böra dock avräknas de belopp verket erhållit för av personalen utförda administrativa arbeten (1923 1,176,000 och 1924 1,237,500 kr.) vadan:

personalkostnader för skogsförvaltning 1923 utgöra 6,955,200 kr.
 „ „ „ 1924 „ 6,797,900 „

Detta är vad personalen ungefär kostat verket under de nämnda åren. Fullt riktigt avläser man däremot ej i dessa siffror kostnaden för den arbetsprestation, som utförts på stats-skogarna, d. v. s. av domänverket som affärsdrivande verk. För att få den summan borde även frändragas värdet av det administrativa arbete, som utförts men ej ersatts. Detta uppskattas av domänstyrelsen för 1923 till 958,900 kr., en som förut visats dock föga pålitlig siffra. Än en gång må ock erinras om att ej heller å utgiftssidan kunnat uppföras allt som rätteligen bort höra dit.

Till de ovan angivna beloppen för "biträden å revirexpeditionerna" torde en upplysning böra lämnas. I räkenskaperna uppföras under rubriken "tjänsteexpedition" dels arvode till biträden å revirexpeditionerna, dels kostnader för förbrukningsmateriell m. m. För att vinna någon uppfattning om huru dessa bägge huvudslag av utgifter sinsemellan fördela sig, ha ett tjugotal revir inom olika delar av landet i detta avseende

¹) För 1925 var siffran 8,353,800, för administrativa arbeten mottogs 1,167,300 kr., vadan personalkostnaden ungefär var 7,186,500 kr.

undersökts. Det visade sig därvid, att till biträden utgått 52 % av totalsumman; detta skulle för samtliga revir för 1924 betyda 204,600 kr. Växlingarna äro dock mycket betydande och röra sig mellan 30 och 77 %. Om man räknar med så stora enheter som distrikt, torde det vara berättigat uppföra halva kostnaden för revirexpeditionen under personalkostnader.

Kostnaderna för domänstyrelse, för pensionering m. m. ha likformigt fördelats i proportion till taxeringsvärdet av revirets skogar, medan på liknande sätt motsvarande värde av distriktets skogar legat till grund för fördelningen av kostnaderna för överjägmästare, taxatorer m. fl.

För domänstyrelsen och för överjägmästarna synes det vara svårt få någon mera tillfredsställande beräkningsgrund utan alltför kostsamt arbete. Däremot torde det vara lämpligt att beträffande skogsindelningsarbetet en annan bokföring infördes. Detta vidkommer ju uppenbarligen helt reviret i den mån det är revirets skog, för vilken hushållningsplan upprättas. Att en annan person än revirförvaltaren upprättar sådan beror ju blott på bristande tid för revirförvaltaren. Det torde ej heller erbjuda några nämnvärda svårigheter att debitera varje enskild kronopark dess indelningskostnader och därvid skilja mellan taxatorernas och assistenternas arbete samt den biträdande och hantlangande personalens, ävensom expenser. Det jämförelsevis ringa arbete överjägmästarna nedlägga på de färdiga planernas s. k. granskning bör betraktas såsom deras direkta tjänsteåliggande som överjägmästare och bör icke inräknas bland indelningskostnaderna.

Fördelar man ovan angivna kostnader på den produktiva statsskogsarealen visar det sig att i avrundade, ungefärliga tal per har räknat utgått i: *personalkostnader för samtliga förvaltningsorgan 1923 1.80 kr., 1924 1.75 kr.*

Det skulle ha sitt intresse att även angiva motsvarande tal för lokal- och centralförvaltningen; man står dock därvid inför svårigheten att avgöra huru stor del av den ersättning för administrativa arbeten, vilken verket erhållit, som bör beräknas för vardera.

Till jämförelse med förutnämnda tal må anföras bruttoinkomsten av skogsmedel, arrenden och diverse inkomster per har under de bägge åren. Denna utgör respektive 7,79 och 7,28 kr., vadan personalkostnaderna utgöra omkring 23 och 24 % av bruttoinkomsten. Av de verkliga utgifterna utgöra nämnda kostnader respektive 33 och 29 %. Anmärkas bör att utgifterna för upparbetat men ej försålt virke samt avsättningen till förnyelsefonden rätteligen borde avdragas, alldenstund det arbete som är förenat med nämnda utgifter, redan är av personalen utfört.

Vänder man sig till de olika distrikten äro siffrorna förvånansvärt olikformiga, särskilt om man ställer dem i förhållande till utgifterna. De äro lägst i Nedre Norrbottens distrikt (mellan 15 och 20 %) samt högst i mellersta och södra Norrlands distrikt, där toppunkten 1923 nåddes av Umeå distrikt, där icke mindre än omkring 50 % av samtliga utgifter åtgick för administration. Stort mindre var ej siffran i Mellersta Norrlands 1924. I södra Sverige rör procenten sig i regeln mellan 20 och 30 %; i Smålands distrikt springer dock siffran upp till i medeltal nära 40 %. Mera likformigt fördelar sig personalkostnaderna mellan distrikten, om man ställer dem i förhållande till den totala bruttoinkomsten. Den rör sig i regeln mellan 25 och 35 %, någon gång såsom 1924 i Mellersta Norrlands distrikt springer den upp till nära 50 % för hela personalen. Lokalförvaltningen har krävt från 15 till 30 % av bruttoinkomsten.

d. *Jämförelse mellan 1923 års revirbokslut och domänstyrelsens berättelse för samma år.*

För att pröva överensstämmelsen mellan revirbokslut och domänverkets offentliggjorda berättelse, har jag för år 1923, från vilket år bäggedera, då detta skrives, föreligga, sökt ur den senare utplocka alla de belopp, vilka äro att hänföra till personalkostnader. Detta är ingalunda någon lätt uppgift, alldenstund dessa äro i hög grad sonderplockade och spridda på ett flertal ställen i berättelsen, så att någon verklig översikt över desamma

omöjligan kan vinnas utan ett synnerligen tidsödande och besvärligt arbete. Det är också möjligt att fel av mig kunna ha begåtts; i så fall torde de knappast med rätta böra skrivas på mitt konto.

Ber. s. × 33.	Domänstyrelsen, ordin. tjänstemän	268,300 kr.
» » »	kvinnliga »	59,000 »
» » »	amanuensarvoden	152,900 »
» » »	extra byråer	171,600 »
» » »	dyrtidstillägg å avlön. i andra verk	5,500 »
» » »	sjukvårdersättning	6,000 »
» » »	pensionering	7,900 »
» » »	rese- o. traktamentskostn.	17,500 »
» s. 55 tab. 11	Skogsstaten, löner, arvoden, respengar för för- valt. personal	2,712,800 »
» » » »	för bevakande personal	3,573,900 »
» sid. × 34. »	pensioner m. dyrtidstillägg	281,800 »
» » »	stipend. o. distriktsmöt.	16,200 »
» »	Flottledningsingenjör o. assistent	20,500 »
» tab. 2 s. 9, 11, 13, 15 (kol. 14 o. 17)	Skogstaxatorer, skogs- indelningsassistenter, dem biträdande e. kronojägare samt dikningsförmän	410,100 »
» s. × 35	skogsskolepersonal	126,900 »
Summa		7,830,900 kr.

Avgår:

Ber. s. × 33.	Resekostnad, eckles. boställen	38,200 kr.
» » »	häradsallmänningar	6,300 »
» » »	Utsyningsavgift, sockenallmänningar	3,500 »
» » »	städernas o. allm. inrättn. skogar... ..	100 »
Statsanslag o. utsyningsavg.	hemmansskogar (707,900 + 71,900 kr.)	779,800 »
Statsanslag, skyddsskogar		163,700 »
Summa		991,600 kr.

Återstående personalkostnader	6,839,300 »
Till förestående slutsumma bör dock, i överensstämmelse med vad som skett vid revirboksluten (sid. 160), läggas 50 % av i tab. 11 kol. 6 förd kostnad för »tjänstelokaler och expenser»: (437,700 kr.) med	218,800 »

<i>Totala personalkostnader enligt domänstyrelsens berättelse ..</i>	<i>7,058,100 kr</i>
» » » <i>revirbokslutet</i>	<i>6,955,200 »</i>

Skillnaden utgör 102,900 kronor.

2. Kostnader för rörelsen.

Dessa, även benämnda driftkostnader, ha förut (sid. 131 o. f.) utförligare med hänsyn till sin allmänna beskaffenhet och stor-

lek omtalats, vadan endast det, som särskilt berör i detta kapitel avhandlade år, är att anföras.

a. *Revirexpedition.*

För kostnaderna för sådan är förut redogjort i den mån de böra föras under personalkostnader (sid. 131). Likaså är uppmärksamhet fäst på att i de i revirboksluten upptagna beloppen rätteligen även ingår viss kapitalökning. Med hänsyn tagen härtill bör under rörelsen sannolikt upptagas hälften av bokslutens belopp, d. v. s. för 1923 omkring 261,000 kr. och för 1924 omkring 275,100 kr.

b. *Byggnaders underhåll.*

I kap. IV, sid. 132 har utförligt utretts vad som ingår under denna rubrik, nämligen såväl underhåll som nybyggnader. I de nu föreliggande boksluten kunna ej utan ett mycket krävande ytterligare arbete dessa bägge kostnadsgrupper åtskiljas. Den alldeles övervägande delen av totalbeloppet kan anses utgå för reparation och ersättningsbyggnader. Revirboksluten visa för 1923 1,148,900 kr. och för 1924 1,007,900 kr. utgift å detta konto.

c. *Rågångar och deras underhåll.*

Detta har 1923 kostat 55,900 kr. och 1924 56,200 kr. Jfr i övrigt kap. IV, sid. 134.

d. *Utsyning och stämpling.*

I hantlangningskostnader, för materiell m. m. vid utsyningarna ha utgått 1923 177,100 kr. och 1924 201,500 kr. Den ojämn fördelningen mellan distrikten framgår av tab. 30.

Tab. 30. *Utsynings- samt avverknings- och förädlingskostnader
1923 och 1924.*

D i s t r i k t	Utsyning kr.		Avverkning kr.	
	1923	1924	1923	1924
Övre Norrbotten.....	15,900	18,100	795,800	2,089,100
Nedre Norrbotten	46,100	42,300	1,067,600	2,098,100
Skellefteå.....	20,500	27,900	136,900	438,300
Umeå	29,400	36,300	139,700	110,500
Härnösand	24,100	24,400	88,500	68,900
Mellersta Norrland.....	8,500	13,700	64,400	203,200
Dalarna	14,500	24,800	476,000	455,800
Stockholm—Gävle	3,100	2,700	622,500	804,600
Bergslags	2,800	2,000	468,200	741,600
Östra	4,400	1,900	530,800	626,500
Västra	3,600	2,600	563,600	573,800
Småland	3,300	3,300	204,400	226,100
Södra	900	1,500	383,000	453,700
Summa	177,100	201,500	5,496,200	8,890,200

e. *Avverkning och virkesförädling.*

Under hänvisning till vad som redan anförts i kapitel IV i dels avdelningen "virkesförsäljningsmetoder" (sid. 114 o. f.), dels i samma kapitels avdelning med ovanstående rubrik (sid. 137), är nu blott att nämna, att vad som i primärräkenskaperna föres under kontot "inköpt virke" här sammanslagits med avverkningskostnader. Detta på den grund att inkomsten av från annat revir inköpt virke vid försäljning såsom "skogsförsäljningsmedel" föres samman med det inom reviret självt avverkade.

Såsom av tab. 30 framgår var bruttokostnaden för avverkning och förädling 1923 5,496,200 och 1924 8,890,200 kr. Vidare synes att de mest omfattande avverkningarna bedrevs av skogsstaten inom Lapplands urskogar. Inom mellersta och södra Sveriges distrikt ställer sig denna kostnad proportionsvis ganska likformig. Verkets under år 1924 starkt ökade egna avverk-

ning är svår att ur ekonomisk synpunkt överblicka, den synes dock knappast ha medfört något för verksamheten i dess helhet gynnsamt resultat.

f. Skatter.

De tunga skatter, som under senare år kommit att åvila domänverket, äro i kap. IV, sid. 138 närmare omtalade. Till ytterligare belysning av vad som meddelats där om beskattningen 1923 och 1924 må följande tabell, visande dennas omfattning i de olika distrikten, tjäna.

Tab. 31. *Domänverkets totala skattebörda under åren 1923 och 1924 fördelad efter distrikt.*

D i s t r i k t	Skattebelopp kr.		Procent av taxerings- värdet	
	1923	1924	1923	1924
Övre Norrbotten ¹	400,100	359,600	1,3	1,2
Nedre Norrbotten ¹	473,600	468,200	1,2	1,2
Skellefteå	248,800	253,100	1,1	1,2
Umeå	236,700	277,100	0,9	1,0
Härnösand	328,800	307,500	1,0	1,0
Mellersta Norrland	166,000	198,400	0,9	1,1
Dalarna	234,700	289,200	0,9	1,1
Stockholm—Gävle	113,700	122,400	0,9	0,9
Bergslags	137,400	171,900	0,9	0,9
Östra	104,400	121,700	0,7	0,8
Västra	170,000	187,300	1,0	1,1
Småland	175,400	176,400	0,8	0,8
Södra	138,900	163,500	1,0	1,2
Summa o. medeltal	2,928,500	3,095,300	1,0	1,0

¹ År 1923 gick Ö. Norrbottens distrikt med stor direkt förlust, år 1924 Nedre Norrbottens sammanledes. Icke förty fingo ovan angivna stora skatter utbetalas.

g. *Diverse.*

Större poster synas vara kostnader för Garpenbergs jordbruk, Klotens järnväg, vissa kostnader för köpet av Villingsberg, fröklämningsanstalterna, flyttningersättning samt begravningshjälp. Diversekontot är dock alldeles för stort; rättelse bör i detta avseende ske i kommande räkenskaper.

Under "diverse" redovisas år

1923	142,100 kr.
1924	448,100 „
1925	671,900 „

3. *Skogskapitalets underhåll och tillväxt.*

Under förenämnda titel utgå medel till nedan följande ändamål:

	1923	1924 ¹
skogsodling	567,400 kr.	652,100 kr.
dikning	846,900 „	1,036,500 „
vägbyggnad	439,400 „	713,600 „
	Summa 1,853,700 „	2,402,200 „

Det kunde ju synas egendomligt, att det för verket synnerligen dåliga året 1924 utgives omkring 550,000 kr. mera för dessa ändamål än det vida bättre året 1923. Härvid bör emellertid erinras om att kostnaderna för skogsodling och dikning utgå ur fonden till återväxtkostnader. Redan förut har uppmärksamhet fästs därpå att tack vare detta det verkliga resultatet för 1923 är 300,000 kr. bättre och för 1924 600,000 kr. sämre än de nu behandlade boksluten visa.

a. *Skogsodling.* För sådan ha utgifterna inom de olika distrikten varit förvånande likformiga. De röra sig inom mycket

¹ År 1925 utgick för skogsodling (687,300 kr.), dikning (1,126,200 kr.) och vägar (877,100 kr.) tillsammans 2,690,600 kr.; detta vid en bokförd nettovinst av 5,838,900 kr.

måttliga summor, liggande mellan 25,000 och 60,000 kr. Endast i Södra distriktet springa kostnaderna upp kring 90,000 kr.

b. *Dikningskostnaderna* ha däremot i alldeles övervägande grad gått till nordliga Sverige och blott i ringa grad till södra delarna av landet. Med de stora arealer vattensjuk mark, som finnes å de nordliga kronoparkerna tillåta dock summor av mellan 150,000 till 175,000 kr., som högst använts per distrikt, ej några mera omfattande dikningar; jfr kap. IV, sid. 141.

c. *Vägbyggnaden* är i det stora hela ganska likformigt fördelad över landets kronoparker. 30,000—40,000 kronor per distrikt synes vara en normalsumma, som dock ibland, då större vägföretag skola utföras, kan högst betydligt ökas. Det högsta beloppet kommer under nu ifrågavarande bägge år, 1924, på Nedre Norrbottens distrikt med 137,600 kr., det minsta på Härnösands distrikt, 1923, med 14,400 kr.

Ej minst då det gäller de utgifter, som nu äro ifråga, är det på sin plats att erinra om att distrikten på intet vis äro jämförbara. Deras skogsarealer, deras skogliga förutsättningar äro i mycket så olika, att jämförelsen lätt skulle bliva missvisande. Det kan därför vara lämpligt att gå en annan väg och dels jämföra vad distrikten under de bägge åren avsatt till förnyelsefonden och vad de från densamma fått mottaga, dels ock att i procent ange huru stor del av skogsförsäljningsmedlen, som inom respektive distrikt använts till skogskapitalets underhåll och tillväxt.

Vid en sådan undersökning visar sig, att övre Norrlands urskogsområde åren 1923 och 1924 ej underhållit sig självt. Oaktat de stora där befintliga virkesförråden ha under ifrågavarande tvenne år i de fem norra distriktens skogar nedlagts närmare 400,000 kr. utöver vad som från dem avsatts till förnyelsefonden. Ett sannolikt för de flesta ganska oväntat resultat. Mellersta Norrlands distrikt har för skogsvårdsåtgärder ur fonden erhållit icke mindre än 223,900 kr. utöver vad från detsamma själv utgått. Med undantag av södra distriktet ha alla de övriga distrikten bidragit till fondens ökande. Det har framhållits, att en jämförelse som den ovanstående skulle vara oberättigad, allden-

Tab. 32. *Kostnader för skogskapitalets underhåll och tillväxt å statsskogarna åren 1923 och 1924.*

D i s t r i k t	Skogsodling		Dikning		Vägar		Summa Kronor		Procent av årets skogs-försäljningsmedel	
	1923	1924	1923	1924	1923	1924	1923	1924	1923	1924
Ö. Norrbotten	25,700	30,800	46,800	85,100	16,000	28,600	88,500	144,400	3,1	4,3
N. Norrbotten	39,800	50,100	138,200	153,100	76,800	137,600	254,800	340,700	7,8	8,3
Skellefteå.....	35,900	56,700	95,900	127,500	14,500	21,100	146,300	205,300	7,6	11,6
Umeå	43,100	62,900	134,900	172,900	61,800	81,800	239,800	317,600	7,6	16,4
Härnösand	60,200	56,600	116,200	164,000	14,400	41,600	190,800	262,200	7,0	14,8
Mellersta Norrland....	46,000	54,800	160,500	141,100	29,300	38,900	235,800	234,800	12,9	18,3
Dalarna	26,500	25,600	55,300	56,000	32,600	87,700	114,400	169,300	4,2	7,0
Stockholm—Gävle	33,800	29,500	22,000	20,800	20,900	31,800	76,700	82,100	4,1	4,6
Bergslags.....	31,500	38,200	12,000	13,100	29,900	70,900	73,400	122,200	5,4	7,9
Östra	39,100	40,100	18,400	35,400	30,500	32,800	88,000	108,300	5,5	6,0
Västra... ..	56,000	57,300	15,600	16,200	40,700	49,400	112,300	122,900	5,6	6,8
Smålands.....	44,600	57,800	24,000	41,600	21,900	37,400	90,500	136,800	4,8	8,6
Södra	85,200	91,700	7,100	9,700	50,100	54,000	142,400	155,400	11,2	10,8
Summa	567,400	652,100	846,900	1,036,500	439,400	713,600	1,853,700	2,402,200	6,5	9,0

stund det gäller tvenne år med jämförelsevis låga virkespris. Mot detta är att anmärka att även övriga delar av landet, som fick betala till de norrländska skogarnas underhåll, hade låga virkespris. Hade prisen och därmed avsättningen till förnyelsefonden varit högre, hade visserligen rent formellt sett under de bägge åren de norrländska distrikten kanske kunnat betala för sig själva, dock hade man — om administration och avsättning bedrivits på samma sätt som under senaste årtionde — snart nog vid inträffande sämre tider fått lita till överskotten från förnämligast de södra delarna av riket.

Tab. 33. *Avsättning till och ersättning från statsskogarnas förnyelsefond sammanlagt under åren 1923 och 1924.*

Distrikt	Avsatt till fonden	Ersättning ur fonden	Överskott (+) eller underskott (-) ur fonden
Ö. Norrbotten.....	246,300	188,400	+ 57,900
N. Norrbotten	319,100	381,200	— 62,100
Skellefteå.....	174,600	316,000	— 141,400
Umeå	297,100	413,800	— 116,700
Härnösand	261,300	397,000	— 135,700
Summa	1,298,400	1,696,400	— 398,000
M. Norrland	178,500	402,400	— 223,900
Dalarna ..	261,600	163,400	+ 98,200
Stockholm—Gävle.....	174,700	106,100	+ 68,600
Bergslags.....	135,000	94,800	+ 40,200
Summa	749,800	766,700	— 16,900
Östra	165,800	133,000	+ 32,800
Västra	200,200	145,100	+ 55,100
Smålands.....	205,300	168,000	+ 37,300
Södra	141,800	193,700	— 51,900
Summa	713,100	639,800	+ 73,300

E. Bokföringsutgifter.

Dessa utgöras av dels värdet å ingående virkeslagret, d. v. s. det under året upparbetade men ännu icke försålda virket, dels av avsättning till förnyelsefonden för återväxtkostnader. Bägge dessa är i det föregående ingående omtalade, den förra (sid. 153) i samband med redogörelsen för de bokförda bearbetningskostnaderna för virke, den senare dels vid omtalande om den inkomst reviren bokföras för sina återväxtkostnader (sid. 155), dels vid den diskussion av dessa, som strax ovan förts. Här må därför blott hänvisas till angivna ställen.

F. Förluster å virkesköpare m. fl.

I föregående kapitel har något omtalats de betydande förluster, som domänverket gjorde å virke försålt under krigets sista år eller närmaste tiden därefter. Dessa förluster återverka i betydande omfattning på särskilt 1923 års bokslut, då icke mindre än 854,100 kr. upptagas under denna rubrik. År 1924 hade förlustsumman sjunkit till 277,200 kr., ett i och för sig nog så betydande belopp; nära 1 % av verkets totala försäljningssumma för skogsprodukter.

Av de 141 reviren ha icke mindre än 62 lidit förluster under nu ifrågakarande bägge år. Inom södra och mellersta Sverige ha dock förlusterna varit jämförelsevis obetydliga utom å 4 revir. De stora förlusterna ha gjorts på urskogsreviren i Norrland och Dalarna, vilket framgår av nedanstående siffror för distrikten:

	1923	1924
Övre Norrbotten	102,900 kr.	6,100 kr.
Nedre Norrbotten	151,100 „	1,900 „
Skellefteå	167,200 „	34,700 „
Umeå	31,200 „	49,900 „
Härnösand	118,400 „	42,500 „
Mellersta Norrland	17,200 „	3,400 „
Dalarna	210,400 „	76,500 „
Summa	798,400 kr.	215,000 kr.
Övriga Sverige	55,700 „	62,200 „

Undersöker man närmare orsaken till dessa stora förluster, finner man, att de dessbättre i rätt betydande omfattning, om man räknar med staten i dess helhet, äro fiktiva, i det att domänverket gjort en stor förlust på ett annat statens verk, nämligen järnvägsstyrelsen. Härmed förhåller sig i korthet på följande sätt. I januari 1916 slöts mellan de bägge verken ett kontrakt om leverans av sliprar från domänverkets skogar. När räkningar för åren 1921—1922 presenterades om tillsamman 3,669,800 kr., vägrade järnvägsstyrelsen betala mera än 80 % härav "under förmenande att domänstyrelsen vid utställande av nämnda räkning icke följt kontraktets bestämmelser angående grunderna för värdesättandet av virket" för att citera domänstyrelsens egna ord till Kungl. Maj:t. Saken drogs inför regeringen, vilkens salomoniska dom den 13 juli 1923 blev, att kravet skulle halveras. Domänverket hade därför att i 1923 års bokslut avskrika 337,000 kr.; en mycket väsentlig del av förenämnda års förlustsumma. Även på bränslekommissionen gjordes avsevärda förluster, ehuru de direkt bokförda ej voro så stora. Några tiotusental kronor böra i själva verket också frändragas å den redovisade förlustsumman, alldenstund virkesköpen återgått före avverkningen på grund av köparens obestånd, allt under det försäljningen såsom inkomst kvarstår i böckerna.

För det alldeles övervägande antalet revir äro förlusterna så obetydliga att de måste räknas som beroende på tillfälliga omständigheter och svårligen kunna helt undvikas med den stora omfattning rörelsen har. Av de fem nordligaste distriktens 71 revir ha 36 under år 1923 och 12 under år 1924 icke haft någon förlust å försålt virke. Jfr för övrigt sid. 123.

G. Vinst- och förlust.

Revirboksluten sådana de ovan framlagts ge till slutresultat, som redan ovan på tal om taxeringsvärdena nämndes, att nettovinsten utgjorde:

1923	8,556,700 kr.
1924	4,163,100 „
1925	5,838,900 „

Det torde knappast innebära någon överdrift, om man betecknar 1923 års driftresultat som dåligt samt 1924 och 1925 års som mycket dåligt. Orsakerna härtill framgå i mycket av framställningen i detta arbete. Ett närmare ingående på dem ligger dock utanför planen för detsamma.

Tab 34. *Sammandrag av 1923 och 1924 års revirbokslut.*

I. Allm. uppgifter om reviren.	1923	%	1924	%
1. <i>Arealer</i> (i har).				
a. domänfondens skogar	3,859,300	—	3,889,600	—
b. ecklesiastika »	274,000	—	274,400	—
c. allmännings » m. fl....	370,200	—	379,900	—
2. <i>Taxeringsvärden</i> (i kronor).				
a. samtliga domänfondens skogar	290,783,800	—	295,110,000	—
b. per har (i avrundade kr.).....	75	—	76	—
3. <i>Försåld kubikmassas art o. värde</i> . ¹				
a. på rot.....	17,199,700	55,0	12,191,900	41,2
b. upphugget ..	7,994,200	25,6	10,041,000	34,0
c. sågat	2,844,800	9,1	3,653,200	12,4
d. kolat	484,300	1,6	724,400	2,4
Summa	28,523,000	91,3	26,610,500	90,0
II. <i>Revirens inkomster.</i>				
1. <i>Verkliga inkomster.</i>				
a. skogsförsäljningsmedel (samtl. även »överlämnade»).....	28,523,000	91,3	26,610,500	90,0
b. arrendemedel av jord	759,300	2,4	835,100	2,8
» » bete m. m.	94,500	0,3	97,400	0,3
c. för vissa administrativa arbeten	1,176,000	3,8	1,237,500	4,2
d. div. o. tillf. inkomster m. m.	691,200	2,2	791,600	2,7
Summa	31,244,000	100,0	29,572,100	100,0
2. <i>Bokföringsinkomster.</i>				
a. bearbetningskostn. för virke...	4,707,000	—	4,069,600	—
b. hyresavdrag för tjänstemän ...	182,400	—	188,400	—
c. av förnyelsef. f. återväxtkostnad	1,414,100	—	1,688,300	—
Summa	6,303,500	—	5,946,300	—
Summa summarum	37,547,500	—	35,518,400	—

¹ *Försåld kubikmassas art* för år 1923: a) på rot 2,911,900 kbm; b) upphugget 742,000 kbm; c) sågat 118,900 kbm och d) kolat 85,700 kbm = 3,858,500 kbm. För år 1924: a) på rot 2,785,200 kbm; b) upphugget 880,800 kbm; c) sågat 155,200 kbm och d) kolat 117,500 kbm = 3,938,700 kbm.

	1923 Kr.	%	1924 Kr.	%
III. Revirens utgifter.				
1. <i>Personalkostnader m. m.</i>				
a. förvaltande personal	1,941,100	—	1,943,200	—
b. bevakande »	2,910,800	—	2,780,900	—
c. reseersättn. t. all personal	1,219,500	—	1,306,500	—
d. för skogsstatens boställen	249,800	—	198,300	—
e. läkarevård och medicin... } lokalförv.	58,900	—	66,200	—
f. för domänstyrelsen	519,400	—	515,100	—
g. » överjägm. och skogsindel- ningspersonal	835,400	—	867,400	—
h. » pensionering	317,700	—	349,500	—
i. övriga gemensamma kostnader	680,600	—	631,200	—
Summa	8,733,200	—	8,658,300	—
2. <i>Kostnader för rörelsen.</i>				
a. revirexpedition	522,100	—	550,300	—
b. byggnader (underhåll och ny- byggnad)	1,148,900	—	1,007,900	—
c. rågångar och deras underhåll	55,900	—	56,200	—
d. utsynning och stämpling	177,100	—	201,500	—
e. avverkning och virkesförädling	5,496,200	—	8,890,200	—
f. skatter och onera	2,928,500	—	3,095,300	—
g. diverse	142,100	—	448,100	—
Summa	10,470,800	—	14,249,500	—
3. <i>Skogskapitalets underhåll och till- växt.</i>				
a. skogsodling	567,400	—	652,100	—
b. vägar	439,400	—	713,600	—
c. dikning	846,900	—	1,036,500	—
Summa	1,853,700	—	2,402,200	—
4. <i>Bokföringsutgifter.</i>				
a. värde å ingående virkeslager...	5,378,800	—	4,707,000	—
b. till förnyelsefond för återväxt- kostnader	1,700,200	—	1,061,100	—
Summa	7,079,000	—	5,768,100	—
5. <i>Förluster å virkesköpare m. fl....</i>	854,100	—	277,200	—
Summa summarum	28,990,800	—	31,355,300	—
IV. Vinst	8,556,700	—	4,163,100	—

H. Jämförelser mellan statsskogarnas avkastning i de fem nordligaste distrikten samt i landets övriga distrikt.

I det föregående ha å ett flertal ställen framhållits de stora olikheterna i skogens såväl rent biologiska förhållanden som i många andra avseenden inom det nordligaste Sverige — där huvuddelen av domänfondens skogar, om man ser till arealen, är belägen — och övriga delar av riket. I övergångsområdet, d. v. s. mellersta och södra Norrland, fjälltrakterna oberäknade, har staten blott mycket begränsade skogsegendomar, vadan ur synpunkten av statens skogsskötsel de stora nordliga och de sydliga skogsområdena stå jämförelsevis oförmedlade mot varandra. Det synes ej minst därför vara av intresse att för 1923 och 1924 jämföra de bägge huvudpartierna av statsskogar i ekonomiskt avseende.

Jag har låtit sammanställa revirbokslutens siffror för å ena sidan Övre Norrbottens, Nedre Norrbottens, Skellefteå, Umeå samt Härnösands distrikt, nedan kallade "nordligaste Sverige", å andra de återstående åtta distrikten, nedan benämnda "övriga Sverige". Möjligen kan det anses att man borde uppdelat landet i tre delar och tagit Mellersta Norrlands och Dalarnas distrikt som en särskild sådan. För den, som ej vill drunkna i siffror, utan använda dem blott för erhållande av större klarhet och fasthet i uppfattningen, bör det dock vara uppenbart, att en inskränkning av siffermaterial i möjligaste grad är önskvärd. Detta har gjort, att jag stannat vid en tvådelning, låt vara att därigenom förhållandena i södra Sverige framstå i ogynnsammare dager än om särskilt Mellersta Norrlands distrikt frånskilts. Då ej annat säges, upptagas i den följande korta, resonerande översikten blott 1924 års siffror; i tab. 35 finnas även

1923 års siffror; dessa äro i texten starkt avrundade, men återfinnas avjämnade till hundratal i nämnda tabell.

I areal äro statsskogarna i nordligaste Sverige, som redan ofta påpekats, ojämförligt störst. Här intaga domänfondens skogar 2,986,000 har produktiv mark mot 903,600 har i övriga Sverige, d. v. s. de äro mera än tre gånger större. Det mindre värdet å skogsmark inom det förstnämnda området belyses därav att taxeringsvärdena äro praktiskt sett desamma, respektive 149,5 och 145,6 milj. kr. Även det totala försäljningsvärdet å skogsprodukter är mycket lika: 13,0 för nordligaste och 13,7 milj. kr. för övriga Sverige. Skillnaden framträder däremot starkt, när man undersöker vad som försålts. Oaktat den under 1924 våldsamst forcerade upphuggningen av virke genom skogsstaten inom nordligaste Sverige, vilken även påverkat försäljningen av dylikt virke — 478,200 kbm mot blott 275,500 kbm 1923 — ligger dock det övriga Sverige givet över med nära 197,100 kbm upphugget och försålt virke. Detta oaktat denna södra huvuddel av riket blott försålde i allt 1,5 milj. kbm mot nordligaste Sverige 2,4 milj. kbm. De väldiga kostnaderna för förenämnda forcerade avverkning (nära 5 milj. kr. eller nästan tre kvarts milj. kr. mera än i hela övriga Sverige för blott utsyning och avverkning, oavsett således ökad bevakning m. m.) äro att beakta; svårt är att avgöra i vilken mån de orsakat 1924 års synnerligen dåliga resultat för verket. Observeras måste att virkeslagrets värde från 1923 i nordligaste Sverige genom försäljning minskades med 904,600 kr., vadan det ej kan vara tal om någon kapitalisering av en vinst, som i själva verket gjorts men ej framgår av bokföringen.

Utgifterna för skötseln av nordligaste Sveriges skogar ställa sig höga på grund av att administrationen utan vidare kopierats på det i de sydligare, folkrika trakterna gällande systemet. Huvudposterna följa nedan.

Tab 35. Sammandrag av 1923 och 1924 års revirboksut för dels de fem nordligaste distrikten (Ö. Norrbotten, N. Norrbotten, Skellefteå, Umeå och Härnösand), dels de åtta övriga distrikten.

	1923		1924	
	De fem nordligaste distrikten	Övriga distrikt	De fem nordligaste distrikten	Övriga distrikt
I. Allm. uppgifter om reviren.				
1. <i>Arealer</i> (i har).				
a. domänfondens skogar	2,976,400	882,900	2,986,000	903,600
b. ecklesiastika »	45,800	228,200	46,100	228,300
2. <i>Taxeringsvärden</i> (i kronor) av domänfondens skogar	149,229,500	141,554,300	149,515,300	145,594,600
3. <i>Försåld kubikmassa</i> (värde i kr.) ¹ .				
a. på rot	10,069,800	7,129,900	6,749,200	5,442,700
b. upphugget	1,911,600	6,082,600	3,842,500	6,198,500
c. sågat	1,990,100	854,700	2,331,600	1,321,600
d. kolat	1,500	482,800	27,800	696,600
Summa	13,973,000	14,550,000	12,951,100	13,659,400
II. Revirens inkomster.				
1. <i>Verkliga inkomster.</i>				
a. skogsförsäljningsmedel (samtliga; även »överlämnade»	13,973,000	14,550,000	12,951,100	13,659,400
b. arrendemedel av jord » » bete	55,100	704,200	90,700	744,400
c. för vissa administrativa arbeten	17,400	77,100	17,700	79,700
d. div. samt tillf. inkomster m. m.	642,500	533,500	759,800	477,700
	295,800	395,400	278,400	513,200
Summa	14,983,800	16,260,200	14,097,700	15,474,400
2. <i>Bokföringsinkomster.</i>				
a. bearbetningskostn. för virke	2,833,900	1,873,100	1,905,000	2,164,600
b. hyresavdrag för tjänstemän	67,800	114,600	68,600	119,800
c. av förnyelsefonden f. återväxtkostnader	736,600	677,500	959,500	728,800
Summa	3,638,300	2,665,200	2,933,100	3,013,200
Summa summarum	18,622,100	18,925,400	17,030,800	18,487,600

	1 9 2 3		1 9 2 4	
	De fem nordligaste distrikten	Övriga distrikt	De fem nordligaste distrikten	Övriga distrikt
III. Revirens utgifter.				
1. <i>Personalkostnader.</i>				
a. förvaltande personal...	902,200	1,038,900	916,900	1,026,300
b. bevakande » ...	1,348,100	1,562,700	1,297,700	1,483,200
c. reseersättn. t. all personal	688,500	531,000	746,700	559,800
d. för skogsstatens bostäl- len	145,900	103,900	123,500	74,800
e. läkarevård o. medicin	20,300	38,600	25,500	40,700
f. för domänstyrelsen ...	266,600	252,800	261,000	254,100
g. » överjägm. o. skogs- indelningspersonal ...	428,700	406,700	439,500	427,900
h. för pensioner.	163,000	154,700	177,100	172,400
i. övriga gemens. kostn.	349,300	331,300	319,800	311,400
Summa	4,312,600	4,420,600	4,307,700	4,350,600
2. <i>Kostnader för rörelsen.</i>				
a. utsyning och stämpling	136,000	41,100	149,000	52,500
b. avverkning	2,183,300	3,312,900	4,804,900	4,085,300
c. revirexpedition	221,200	300,900	222,400	327,900
d. byggnader (underhåll o. nybyggnad)	134,500	1,014,400	126,400	881,500
e. rågångar och deras un- derhåll	16,600	39,300	14,600	41,600
f. skatter och onera ...	1,688,000	1,240,500	1,665,500	1,429,800
g. diverse	27,700	114,400	25,900	422,200
Summa	4,407,300	6,063,500	7,008,700	7,240,800
3. <i>Skogskapitalets underhåll och tillväxt.</i>				
a. skogsodling	204,700	362,700	257,100	395,000
b. vägar	183,500	255,900	310,700	402,900
c. dikning	532,000	314,900	702,600	333,900
Summa	920,200	933,500	1,270,400	1,131,800
4. <i>Bokföringsutgifter.</i>				
a. värde å ingående vir- keslager	3,738,500	1,640,300	2,833,900	1,873,100
b. till förnyelsefond för återväxtkostn.	803,500	896,700	494,900	566,200
Transport	4,542,000	2,537,000	3,328,800	2,439,300

måttlig, är det dock uppenbart, att statens skogsbruk i landets södra delar är inställt på en ekonomiskt lyckligare basis än i de stora urskogsområdena i norr.

Jag vill betona att det ekonomiska resultatet 1923 i de fem nordligaste distrikten var gynnsammare, ehuru ingalunda gott. För åren före år 1923 synes det knappast vara möjligt att — åtminstone utan mycket stora kostnader — erhålla med här för åren 1923—25 framlagda jämförbara siffror; jfr i övrigt tab. 36.

Tab. 36. *Huvudutgiftsposterna för dels de fem nordligaste distrikten, dels de åtta övriga.*

	Nordligaste Sverige 1924	% av alla utgifter	Övriga Sverige 1924	% av alla utgifter
Personalkostnader	4,3 milj. kr.	26,9	4,4 milj. kr.	28,9
Kostnaden för rörelsen	7,0 » »	43,8	7,2 » »	47,8
Skogskapitalets underhåll och till- växt	1,3 » »	8,1	1,1 » »	7,2
Förluster å virkesköpare	0,1 » »	0,6	0,1 » »	0,7
Utgifter för osålt virkeslager och till förnyelsefond (bokföringsutgifter)	3,3 » »	20,6	2,4 » »	15,9
Summa	16,0 milj. kr.	100,0	15,2 milj. kr.	100,0
Bokförda vinsten utgjorde.....	1,0 » »	—	3,2 » »	—

I. Huvudsummorna i 1925 års revirbokslut.

Som förut meddelats förelåg ej 1925 års revirbokslut då den föregående framställningen utarbetades. Då detsamma blev färdigt, var det mig omöjligt företaga den omfattande omarbetning, som skulle bli en följd av ett inarbetande av detsamma i föregående framställning. Då det emellertid för läsaren kan vara önskvärt, att för jämförelses skull ha dess huvudsiffror till hands, må de här anföras, tab. 37.

Tab. 37. Sammandrag av 1925 års revirbokslut.

		I 9 2 5
I. Allmänna uppgifter om reviren.		
1. <i>Arealer</i> (i har).		
a. domänfondens skogar.....		3,905,300
b. kyrkofondens »		274,600
2. <i>Taxeringsvärden</i> (i kronor).		
a. domänfondens skogar		292,442,600
b. kyrkofondens skogar		60,352,100
II. Revirens inkomster.		
1. <i>Verkliga inkomster.</i>		
a. skogsförsäljningsmedel (samtliga; även »överlämnade»)		27,927,600
b. arrendemedel av jord		825,100
» » bete		91,800
c. för vissa administrativa arbeten		1,167,300
d. div. o. tillf. inkomster m. m.		612,100
	Summa	30,623,900
2. <i>Bokföringsinkomster.</i>		
a. bearbetningskostnader för virke.....		4,296,700
b. hyresavdrag för tjänstemän		184,800
c. av förnyelsefonden för återväxtkostn.		1,812,300
	Summa	6,293,800
	Summa summarum	36,917,700
III. Revirens utgifter.		
1. <i>Personalkostnader.</i>		
a. förvaltande personal		2,149,900
b. bevakande »		2,905,600
c. reseersättn. t. förvalt. personal		523,000
d. reseersättn. t. bevak. personal		705,400
e. för skogsstatens bostäder o. boställen		185,300
f. läkarevård och medicin		79,000
g. för domänstyrelsen		535,800
h. » överjäg. och skogsind. pers.....		849,200
i. » pensionering m. m.		400,400
k. » övriga gemensamma kostnader		555,900
	Transport	8,889,500

		1 9 2 5
	Transport	8,889,500
2.	<i>Kostnader för rörelsen.</i>	
a.	utsyning och stämpling	221,100
b.	avverkning	8,548,700
c.	revirexpedition	410,000
d.	byggnader (underhåll o. nybyggnad)	1,020,000
e.	rågångar och deras underhåll	43,800
f.	skatter och onera	3,076,100
g.	diverse	671,900
	Summa	14,128,700
3.	<i>Skogskapitalets underhåll och tillväxt.</i>	
a.	skogsodling	687,300
b.	vägar	877,100
c.	dikning	1,126,200
	Summa	2,690,600
4.	<i>Bokföringsutgifter.</i>	
a.	värde å ingående virkeslager	4,069,600
b.	till förnyelsefond f. återväxtkostnader	1,130,100
	Summa	5,199,700
5.	<i>Förluster å virkesköpare m. fl.</i>	307,400
	Summa summarum	31,078,800
IV.	Vinst....	5,838,900

KAPITEL VI.

Domänverkets organisation och arbetssätt.

Sedan långa tider tillbaka har staten haft användning för ämbetsmän, som hade till uppgift att öva tillsyn såväl över de fastigheter m. m. staten själv ägde, som för övervakande av de bestämmelser staten utfärdade för enskilda berörande skogsvård och jakt. Ingen anledning finnes emellertid att här ens flyktigt ingå på äldre tiders förhållanden. Detta så mycket mera som först med upprättande av skogsstyrelsen den 21 januari 1859 ett nutida ämbetsverk skapades för behandlande av de frågor, som i denna framställning närmast äro av intresse.

Vid nedanstående framställning torde det vara lämpligast att med utgångspunkt i detta för 66 år sedan tillkomna centrala förvaltningsorgan behandla först dettas vidare utbyggande och fortsatta organiserande, därefter uppbyggandet av den domänstyrelsen underlydande lokala förvaltningen ute i landets skilda delar.

A. Domänstyrelsens organisation och arbetssätt.

Skogsstyrelsen fick till uppgift att ordna och leda förvaltningen av de allmänna skogarna. Tjänstemännen utgjordes av en generaldirektör och chef, en sekreterare, en kamrerare jämte några få extra kanslitjänstemän. Den första staten för styrelsen fastställdes till 21,800 kronor. Småningom gjorde sig behovet av ytterligare arbetskrafter gällande. År 1872 tillkommo

en registrator och aktuarie samt en revisor. Det dröjde dock icke längre än till början av 1880-talet innan man kommit till klarhet om att de skogsstyrelsen åvilande uppgifterna vore för landet så betydelsefulla, att en grundlig omorganisation måste ske och med 1883 års ingång började den allttjämt bestående domänstyrelsen sin verksamhet.

1. *Organisationens tillkomst och utveckling.*

I domänstyrelsen uppgick dels skogsstyrelsen, dels den 1877 i kammarkollegium upprättade domänavdelningen. Under den nya styrelsen lades förvaltningen av såväl statens som vissa korporationers skogar samt "det allmänna skogsväsendet", som ock med vissa undantag statens jordbruksfastigheter m. m.

I samband med denna omorganisation utvidgades styrelsens personal avsevärt och kom att bestå av en generaldirektör och chef, fem byråchefer och föredragande ledamöter samt ett antal ordinarie befattningshavare varibland fyra notarier, en bokhållare, en revisor, en ombudsman och fiskal samt en registrator och aktuarie jämte sju extra ordinarie tjänstemän. Utgiftsstaten för denna omorganiserade styrelse under dess första verksamhetsår uppgick till 100,100 kronor.

Styrelsen uppdelades i tvenne avdelningar, en *skogsavdelning* med tre byråer ledda av var sin byråchef och en *jordbruksavdelning* med tvenne byråer och byråchefer.

Den år 1883 genomförda organisationen stod i allt väsentligt orubbad under 26 år till 1909, då förenämnda uppdelning på två avdelningar borttogs och en nyuppdelning av arbetena skedde å sex byråer, av vilka den ena i överensstämmelse med vad redan tidigare i själva verket skett även formellt helt övertog de kamerala ärendena. Denna uppdelning av arbetena å ett växande antal byråer har ytterligare under senare år genomförts på så sätt att tre byråer på extra stat tillkommit, varav en dock under 1925 indragits. För att något avlyfta generaldirektörens stora arbetsbörda upprättades 1919 en överdirektörsbefattning,

vars innehavare är verkets souschef. Samma år tillsattes även tvenne domänfullmäktige, som ha att deltaga i styrelsens arbete särskilt vid behandling av vissa viktigare frågor. Under senare år hava ytterligare ett antal tjänster tillkommit på grund av utvidgandet av verkets arbetsuppgifter och en alltjämt växande arbetsbörda. Å extra stat har 1919 en notariebefattning å fiskalskontoret upprättats, 1920 en kamrerare- och en statistikerbefattning; 1923 tillsattes en försäljningschef. Under senare år ha ock ett flertal kvinnliga biträden i olika grader anställts.

Vid fördelning av arbetet mellan de olika byråerna ha under styrelsens hela tillvaro tvenne principer kämpat med varandra, bäggedera i den praktiska tillämpningen medförande sina fördelar och sina nackdelar. Å ena sidan har en gruppering efter ärendenas geografiska ursprung synts önskvärd, å andra sidan en sådan efter ärendenas art. I själva organisationen har den senare principen så tillvida segrat, som av de 1925 befintliga åtta byråerna

tre	väsentligen	anförtratts	statsskogarnas skötsel
två	„	„	jordbruksdomänernas skötsel
en	„	„	skogsindelningar
en	„	„	de kamerala ärendena
en	„	„	virkesförsäljningar och därmed i samband stående ärenden.

Inom de tre skogsbyråerna har en geografisk uppdelning blivit rådande i det att övre Norrlands skogar handhavas å en byrå, mellersta och nedre Norrlands samt norra Svealands å en byrå samt övriga delar av Svealands och Götalands å en.

Domänstyrelsen förmåler emellertid i sin redogörelse för verkets arbetssätt, att under senare åren ärendena i allt större utsträckning fördelas efter deras art. Sålunda ha i ett flertal fall alla ärenden av i huvudsak likartad beskaffenhet handlagts å samma byrå även om de berört två eller flera byråers lokala förvaltningsområden. Sådana ärenden äro t. ex. anskaffande av sliprar till statens järnvägar, försäljning av träkol, inköp av inventarier och materiell till byggnader m. m. samt under krigsåren anskaffande av bränsle till och förhandlingar med bränslekom-

missionen. Gränsen för den lämpliga fördelningen efter art nås emellertid, då ärendena bli av den natur, att ingående lokalkännedom om de orter och de skogar det gäller är av nöden för ett riktigt avgörande. Detta gör, att en för långt gående uppdelning efter art ej får ske, utan praktiskt omdöme måste tillämpas i varje fall vid ärendenas fördelning på de olika byråerna. Det slutliga avgörandet ligger i detta fall i generaldirektörens hand.

2. *Nuvarande organisation.*

Den under åren i nu berörda avseende vunna erfarenheten har lett till följande våren 1926 gällande organisation.

Fjärde skogsbyrån handlägger ärenden angående skogar och skogsförvaltning inom Övre och Nedre Norrbottens, Skellefteå, Umeå och Härnösands distrikt, sköter således närmast statens stora skogsegendomar i nordligaste Sverige, ävensom allt, som rör enskildas skogar i Norrland och Dalarna jämte flottleds-ärenden.

Första skogsbyrån handlägger ärenden angående skogar och skogsförvaltning, som tillhöra Mellersta Norrlands, Dalarnas, Stockholm—Gävle och Bergslags distrikten ävensom jaktärenden.

Andra skogsbyrån handlägger på samma sätt vad som vidkommer de fyra sydligaste distrikten (Östra, Västra, Smålands och Södra distrikten) ävensom allmänna ärenden rörande ecklesiastika skogar och alla skogsundervisningsärenden.

Å vardera av dessa trenne skogsbyråer tjänstgöra, förutom byråchefen, en byråjägmästare, en e. o. notarie samt ett eller två kvinnliga biträden.

Femte skogsbyrån skulle ock med gott fog kunna nämnas skogsindelningsbyrå, därför att dess huvuduppgift är att leda utarbetande av hushållningsplanerna; sid. 59 o. f. Då man fann, att upprättandet av sådana genom revirförvaltarna på grund av dessas många andra göromål gick alltför sakta, tillsattes särskilda taxatorer med en stab av assistenter. För den centrala

ledningen av dessa arbeten upprättades 1919 på extra stat denna byrå. Förutom skogsindelningar har den sig anförtrott upprättande av förslag till större avdikningar och vägbyggnader å skogsdomänerna, värderingar i samband med inköp, försäljning eller utbyte av domäner, frågor uppstående i samband med reglering av prästerskapets avlöning jämte frågor om skadeersättningar m. m. Å byrån tjänstgöra byråchef, en byråjägmästare och en e. o. notarie.

Lantbruksbyrån handlägger ärenden angående villkor för egendomars utarrendering, frågor om odling, vattenavledning, ny- eller ombyggnad å jordbruksdomäner jämte ärenden rörande domänintendenternas verksamhet.

Domänbyrån benämnes den byrå, som handhaver alla övriga ärenden, vilka beröra jordbruksdomänerna.

Detta är gällande instruktions fördelning av ärendena. Då ännu icke instruktionen av den 11 februari 1921 kunnat träda i kraft därutinnan att en av byråcheferna skall vara erkänt kunig och erfaren i lantbrukshållning, äro ärendena fortfarande fördelade så att 11 län omhänderhavas av domänbyrån, 13 län av lantbruksbyrån.

Å vardera av sistnämnda byråer tjänstgöra byråchef, en ordinarie och en e. o. notarie samt ett e. o. kvinnligt biträde.

Kameralbyrån har till sin främsta uppgift att handhava penningförvaltningen och därmed i sammanhang stående kassabokföring och revision m. m. Byrån handhaver således överinseendet av såväl all uppbörd för verket som alla utbetalningar av förvaltnings- och avlöningsmedel. Sedan verket den 1 juli 1925 själv övertog även länsstyrelsernas arbete härmed beträffande samtliga skogsdomäner, har arbetet avsevärt ökats. Även den på kassabokföringen grundade statistiken och den berättelse verket med stöd av denna har att avgiva utarbetas i allt väsentligt å denna byrå. Den har därjämte sig anförtrodd en mångfald ärenden av olika slag rörande organisation, personal, inköp av inventarier och förbrukningsartiklar, skattetaxering och deklaration, registrering, kartritning m. m.

Ärendenas talrikhet och vitt skilda natur har medfört att kameralbyråns arbete måst fördelas på ett flertal jämförelsevis självständigt arbetande avdelningar eller kontor.

Registratorskontoret med *arkivet* står under ledning av en registrator och har 10 kvinnliga biträden av fyra olika grader.

Kansliet har en notarie, en e. o. notarie, ett manligt extra biträde samt 6 kvinnliga biträden av fyra olika grader.

Räkenskapskontoret står under ledning av en kamrer, som till sin hjälp har en bokhållare samt 17 kvinnliga biträden av fyra olika grader.

Kassakontoret står under ledning av en kvinnlig kassör med 2 kvinnliga biträden.

Revisionen står f. o. m. oktober 1925 under ledning av en revisor (dessförinnan tvenne) med 2 kvinnliga biträden.

Statistikkontoret står under ledning av en statistiker, har en e. o. notarie, ett manligt extra biträde samt 12 kvinnliga biträden av fyra olika grader.

Maskinskrivningsavdelningen har 8 kvinnliga biträden och

Kartritningsavdelningen 4 sådana.

Under kameralbyrån lyder även ett

Inköpskontor med en intendent och ett kvinnligt biträde. Kontoret omhänderhar gemensamma inköp för hela verket av byggnadsmateriell, sprängämnen, bensin, papper, blanketter, skrivattiralj m. m.

Försäljningsbyrån eller *försäljningskontoret* står i en från övriga byråer alldeles fri ställning. Dess chef leder direkt under generaldirektören verkets virkesförsäljning. Vid detsamma tjänstgör, förutom chefen, en byråjägmästare, en e. o. notarie samt 3 kvinnliga biträden.

Fiskalskontoret har att med domänfiskalen som ledare omhändertaga viktigare ärenden av juridisk art rörande verket. Som biträden tjänstgöra en notarie och ett kvinnligt biträde.

En grafisk översikt av domänverkets organisation lämnas å sid. 186.

3. *Personalen, dennas viktigare åligganden, löner m. m.*

Tjänstemännen i domänstyrelsen äro dels ordinarie, dels extra ordinarie, dels extra. För innebörden härav redogöres i kort-het nedan på tal om skogsstaten, sid. 195. Deras väsentligaste åligganden äro de nedan angivna (jfr instruktion för domän-verket av den 11 februari 1921). I samband med redogörelsen för åliggandena lämnas uppgift om löner, arvoden och övriga förmåner.

Generaldirektören och chefen är som namnet anger verkets högste ledare. Han äger ensam beslutanderätt i alla inför ho-nom föredragna ärenden med undantag av sådana, som röra fel eller försummelse i tjänsten, vilka senare avgöras efter om-röstning mellan de i beslutet deltagande. Strider generaldirek-törens beslut mot föredragandens eller annan tillstådesvarande ledamots åsikt, åligger denne att låta till protokollet anteckna sin avvikande mening.

Generaldirektör förordnas av Kungl. Maj:t på högst 6 år åt gången, har i arvode 25,000 kr. jämte eventuellt dyrtidstillägg (för 1924 c:a 1,800 kr.). Han uppbär efter avgång pension med 9,000 kr. förutom eventuellt dyrtidstillägg, under villkor att han minst 12 år innehaft befattningen. Därest han, innan han uppnått tolv års tjänstetid i befattningen men tjänstgjort 6 år, avgår från tjänsten, utgår pension med 8,000 kr.

Överdirektören och souschefen är generaldirektörens när-maste man och ställföreträdare. Under de sex år befattningen funnits, har praxis utvecklat sig därhän, att överdirektören, för-utom vikariat för generaldirektören, huvudsakligen handlagt föl-jande ärenden. Honom har ålegat förvaltningsförslagens detalj-granskning tillsammans med vederbörande byråchef, vadan de-sammans slutliga fastställande krävt ett jämförelsevis ringa ar-bete av generaldirektören. Överdirektören har före försälj-ningschefs anställande den 1 maj 1923 haft att utföra en myckenhet kalkyler och beräkningar i samband med försälj-ningarna. Sedan försäljningskontorets tillkomst har han varit

den, som närmast med försäljningschefen avgjort mindre försäljningar och förberett föredragning av de större. Vidare har han omhänderhaft alla ärenden från skogsindelningsbyrån, avgjort flertalet samt närvarit i det slutliga avgörandet av de större. Överhuvud har han deltagit i behandling av alla viktigare ärenden i styrelsen. Huruvida denna uppdelning är den lyckligaste torde böra undersökas.

Överdirektör förordnas av Kungl. Maj:t på anmälan av generaldirektören för högst 6 år åt gången, åtnjuter i arvode 17,000 kronor jämte eventuellt dyrtidstillägg (1924 c:a 1,800 kr.). Han uppbär efter avgång i pension respektive 8,000 och 7,000 kronor förutom eventuella dyrtidstillägg, under enahanda villkor, som angivits för generaldirektören.

Försäljningschef. Befattningen upprättades 1923 och är tills vidare uppförd på extra stat. Han handlägger och föredrager alla ärenden, som beröra virkesauktioner, större försäljningar under hand, försäljningar till utlandet, tillser verkets förädlingsverksamhet vid dess sågar m. m. Försäljningschefen åtnjuter arvode med 17,000 kronor jämte eventuellt dyrtidstillägg (1924 c:a 1,800 kr.).

Byråchef utövar ledningen av byrå i styrelsen. I denna egenskap har han att bereda och föredraga eller i vissa fall avgöra till byrån hörande ärenden.

Ehuru ej särskild bestämmelse därom finnes, ha hittills till chef för styrelsens skogsbyråer med, så vitt jag vet, blott ett eller, om man så vill, två undantag utsetts i skogsstaten anställd överjägmästare eller jägmästare.

Enligt 1921 års instruktion för verket skall som ovan nämndes en av byråcheferna vara erkänt kunnig och erfaren i lant-hushållning¹ samt minst en hava fullgjort, vad författningarna föreskriva ifråga om dem, som må utnyttjas i domarämbeten.

¹ Denna bestämmelse har ännu icke kunnat träda i kraft, alldenstund bäge vid dess utfärdande befintliga byråcheferna ha juridisk ämbetsmannautbildning men ej förvärvat föreskriven kunnighet i lant-hushållning.

Byråchef tillsättes av Kungl. Maj:t på anmälan av generaldirektören. Han åtnjuter från 10,500 till 11,940 kronors lön beroende på tjänstetidens längd, ävensom eventuellt dyrtidstilllägg, som för 1924 högst uppgick till c:a 1,800 kr. Pension erhålles vid 67 år efter 35 års anställning i statens tjänst med högst 6,996 kr. förutom eventuellt dyrtidstilllägg.

Domänfiskalen har att med enahanda befogenhet och skyldighet som byråchef bereda och föredraga de ärenden, som överlämnas till honom, så ock deltaga i handläggning av ärenden, som avse fel eller försummelse i tjänsten jämte vissa andra i instruktionen närmare angivna ärenden. Han skall ha fullgjort, vad författningarna föreskriva ifråga om dem, som må nyttjas i domarämbeten.

Domänfiskalen tillsättes av Kungl. Maj:t på förslag av domänstyrelsen, åtnjuter från 9,540 till 10,980 kronors lön förutom eventuellt dyrtidstilllägg (1924 c:a 1,800 kr.).

Domänkamreraren, tills vidare å extra stat, åligger huvudsakligen att handhava ledningen av bokförings- och revisionsarbetena inom styrelsen samt att övervaka, att huvudbok varder behörigen avslutad och underskriven samt att med enahanda befogenhet och skyldighet som byråchef bereda och föredraga de ärenden rörande revisions- och anmärkningsmål, som enligt styrelsens bestämmande överlämnas till honom för utredning.

Domänstatistikern, tills vidare å extra stat, åligger huvudsakligen att handhava arbetena rörande statistik och räntabilitetsberäkningar samt att utarbета för domänstyrelsens förvaltningsberättelse erforderliga beräkningar och sammanställningar ävensom att verkställa de speciella utredningar, styrelsen kan anse nödvändiga för en rationell affärsdrift.

Domänkamrerare och domänstatistiker tillsättas av Kungl. Maj:t på förslag av domänstyrelsen. De åtnjuta lön från 8,124 till 9,540 kr. jämte eventuellt dyrtidstilllägg (1924 c:a 1,600 kr.).

Byråjägmästare liksom *notarie* åligger huvudsakligen att under inseende av vederbörande byråchef, eller beträffande den å domänfiskalskontoret tjänstgörande notarien av domänfiskalen,

biträda med beredning av förekommande ärenden och med anskaffande av erforderliga upplysningar m. m.

Bokhållaren åligger huvudsakligen att föra huvudbok och att hava densamma behörigen avslutad och underskriven inom tid, som av styrelsen bestämmes, samt att föra övriga hos styrelsen förekommande räkenskaper med undantag av inkomst- och utgiftsböckerna ävensom att i den mån sådant av honom påkallas biträda med notariegöromål.

Registratorn och aktuarien åligger huvudsakligen att föra och med register förse styrelsens diarium samt att mottaga inkommande handlingar, tillhandagå myndigheter och enskilda med upplysningar om ärendenas gång m. m.

Revisor åligger huvudsakligen att granska och med anteckning därom förse till styrelsen inkomna räkenskaper och räkningar samt att, när vid granskning av räkenskaper förekommer anledning till anmärkning, däröver till styrelsen avgiva memorial samt vidare hos styrelsen fullfölja anmärkningsmålet.

E. o. notarie och *e. notarie* hava samma åligganden som ordinarie notarie.

Byråjägmästare tillsättes av Kungl. Maj:t på förslag av domänstyrelsen; övriga ordinarie tjänstemän tillsättes av domänstyrelsen, som ock har att antaga extra tjänstemän.

Byråjägmästare åtnjuter lön från 7,688 till 9,060 kr. jämte eventuellt dyrtidstillägg (1924 c:a 1,500 kr.). — Notarier, registrator, aktuarie, revisorer och bokhållare åtnjuta lön från 6,420 till 7,668 kr. jämte eventuellt dyrtidstillägg (1924 c:a 1,300 kr.). — *E. o. notarie* åtnjuta lön från 4,932 till 5,676 kr. jämte eventuellt dyrtidstillägg (1924 c:a 900 kr.). — *E. notarie* åtnjuta lön från 4,350 till 4,932 kr. jämte eventuellt dyrtidstillägg (1924 c:a 850 kr.).

Expeditionsvakterna äro sex; en förste och tvenne ordinarie jämte tre extra. Dessa befattningshavare åtnjuta lön från lägst 1,920 till högst 3,486 kr. jämte eventuellt dyrtidstillägg (1924 c:a 400—700 kr.).

Kvinnliga biträden användas i betydande utsträckning inom domänstyrelsen. De grupperas i 4 klasser benämnda: skrivbiträden, kontorsbiträden, kanslibiträden samt kansliskrivare och kassör.

De olika kvinnliga befattningshavarnas löne- och övriga villkor äro följande:

Befattningsinnehavare:	Lön:	Dyrtidstillägg:
Kansliskrivare } Kassör }	3,486 kr. — 4,350 kr.	c:a 700 kr. — 870 kr.
Kanslibitråde	2,160 » — 3,486 »	» 430 » — 700 »
Kontorsbiträde	1,560 » — 2,988 »	» 310 » — 600 »
Skrivbiträde	1,440 » — 2,676 »	» 290 » — 535 »

Domänfullmäktige. Med ingången av år 1919 inträdde i domänstyrelsen tvenne domänfullmäktige, vilka dock icke äro att betrakta såsom tjänstemän i egentlig mening. Med dem "förstärkes styrelsen vid behandling av vissa frågor". Enligt verkets nu gällande instruktion (av den 11 febr. 1921) åligger domänfullmäktig att såsom ledamot i styrelsen meddela upplysningar och råd samt deltaga i överläggning uti ärenden, vid vilkas avgörande i styrelsen han är närvarande. Han bör särskilt deltaga i behandling av ärenden, som avse verkets organisation, grunderna för personalens avlöning samt viktigare beslut i större ärenden av företrädesvis praktisk ekonomisk innebörd. Domänfullmäktig äger dock deltaga i behandling av och anföra sin mening i varje ärende han så finner lämpligt.

I 1918 års statsverksproposition motiverar statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet upprättandet av domänfullmäktigebefattningen i följande ord: "Genom en sådan institution skulle säkerligen betydelsefulla fördelar beredas vid förvaltningen av statens skogar och övriga domäner. De ärenden, i vilkas handläggning de fullmäktige skulle deltaga, torde endast i allmänhet böra angivas i instruktionen".

Domänfullmäktig förordnas av Kungl. Maj:t, varje gång för högst tre år; han uppbär i arvode 3,000 kronor, men åtnjuter ej dyrtidstillägg eller pension.

4. Kostnader för domänstyrelsen.

Domänstyrelsens personal liksom ock kostnaderna för styrelsen har under de 42 år den funnits snabbt vuxit. Vid slutet av år 1924 voro i densamma sysselsatta 130 personer, medan kostnaderna för nämnda år uppgingo till 909,300 kronor. I statsförslaget för år 1926—27 upptages kostnaden till 795,900 kronor vartill kommer dyrtidstillägg å c. 90,000 kr. Personalen har ock något inskränkts och utgör våren 1926 120 personer; jfr även den grafiska framställningen sid. 186.

Tab. 38. *Kostnaderna för domänstyrelsen under trenne perioder.*

	1883		1910		1924	
	Antal	Kostn.	Antal	Kostn.	Antal	Kostn.
Högre tjänstemän t. o. m. byråchefer	6	41,000	7	61,400	11	172,000
Övriga tjänstemän	17	34,300	27	74,200	41	272,500
Kvinnlig personal	—	—	14	18,100	78	191,800
Övriga utgifter	—	30,500	—	78,500	—	273,000
Summa	23	105,800	48	232,200	130	909,300

B. Skogsstatens organisation och arbetssätt.

Av ålder har den ute i orterna arbetande personalen vid statens skogsförvaltning gått under namnet *skogsstaten*.

1. Anställningens art.

Enligt 1921 års instruktion utgöres densamma av dels *ordinarie tjänstemän*, nämligen överjägmästare, jägmästare, skogsingenjörer (sedan 1925 indragna), skogstaxatorer och överjägmästareassistenter samt flottledsingenjörer, samtliga till av Kungl. Maj:t och riksdagen fastställt antal, ävensom av

kronojägare samt skrivbiträden å överjägmästareexpeditionerna till av Kungl. Maj:t fastställt antal.

dels *extra ordinarie tjänstemän*, av vilka Kungl. Maj:t fastställer antalet biträdande jägmästare och flottledsassistenten, samt domänstyrelsen bestämmer antalet revirassistenter, kronojägare och tillsyningsmän samt skrivbiträden å revirexpeditionerna.

dels ock av *extra tjänstemän*, som i mån av behov anställas av domänstyrelsen.

De högre tjänstemännen t. o. m. revirförvaltare (jägmästare) erhöilo t. o. m. 1921 fullmakt å sin tjänst, d. v. s. de kunde ej utan laga rannsaking och dom avsättas. Från nämnda år tillsättas alla domänverkets ordinarie befattningsinnehavare, förutom generaldirektör och överdirektör, genom konstitutorial. Detta innebär, att vederbörande kan å administrativ väg avsättas på grund av fel eller försummelse i tjänsten. Ordinarie tjänsteman är vidare skyldig underkasta sig den utvidgade eller förändrade tjänstgöring eller den förflyttning till annan ort eller annan befattning vid verket, som kan bliva honom ålagd.

Till skogsstaten räknas även av domänstyrelsen antagna kronoskogvaktare och extra kronoskogvaktare. Dessa äro dock icke inräknade i nedanstående siffror:

I skogsstaten voro nedanstående år anställda:

	1911	1920	1924	1925
Ordinarie befattningshavare	496	856	862	847
Icke ordinarie	439	484	495	392
Summa	935	1,340	1,357	1,239

2. Den lokala centralförvaltningen, distriktet.

Sedan år 1869 har landet med hänsyn till förvaltningen av statens skogsdomäner varit uppdelat i ett antal större enheter, *distrikten*, vilka i sin ordning innefatta visst antal av de verkliga förvaltningsenheterna, *reviren*.

Distriktens antal har växlat:

1869	1873	1877	1890	1905	1920	1925
6	7	9	9	10	12	13

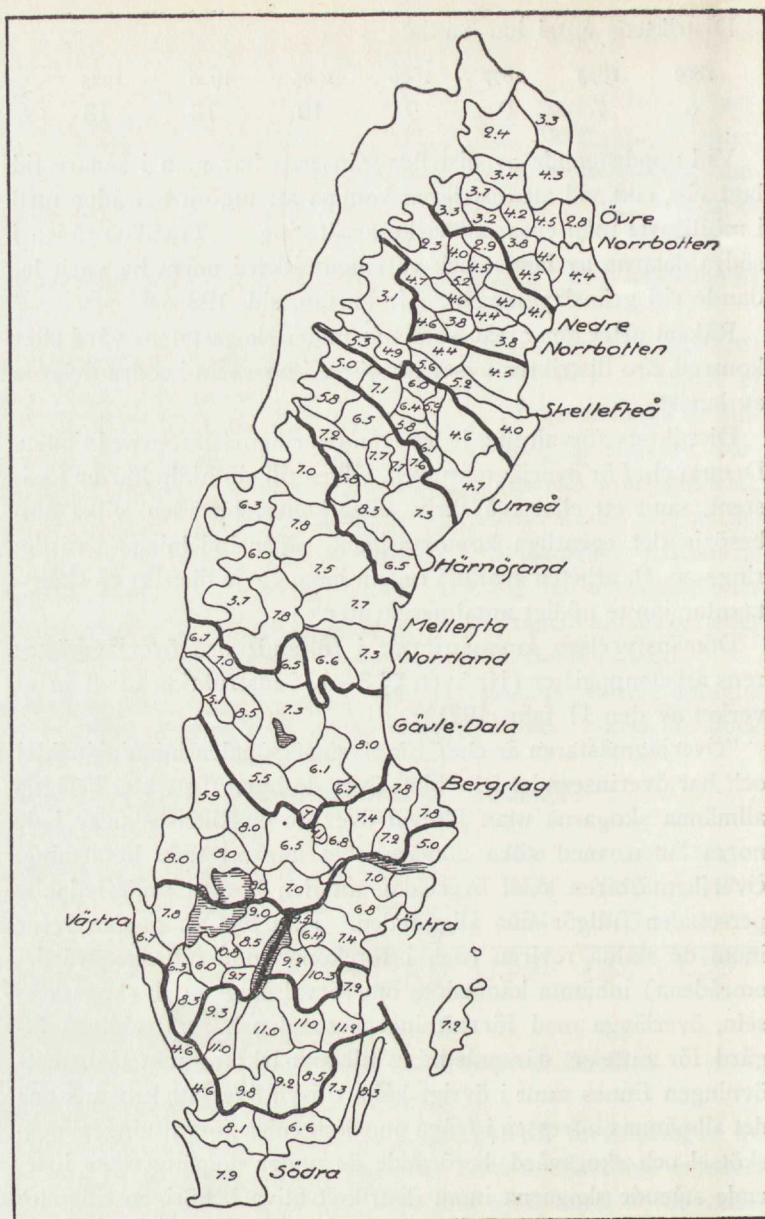
Vid uppdragande av distriktsgränserna har man i senare tid lagt viss vikt vid att distrikten komma att utgöra områden med i möjligaste mån ensartad virkesavsättning. Trafikområden i södra delarna av landet och vattenområden i norra ha varit ledande vid gränsläggningen. Jfr kartan, sid. 198.

Räknat efter den areal, som står under skogsstatens vård eller kontroll, äro distrikten avsevärt större i norra än i södra delarna av landet.

Distriktets förvaltning ledes från överjägästareexpeditionen. Dennas chef är överjägästaren, vilken till sin hjälp har en assistent, samt ett eller två skriv- eller kontorsbiträden, vilka ombesörja det egentliga kontorsarbetet. För indelnings-, värderings- m. fl. arbeten svarar i regeln inom varje distrikt en skogstaxator jämte nödigt antal assistenter.

Domänstyrelsen sammanfattar i följande ord överjägästarens arbetsuppgifter (jfr även §§ 3—13 i instruktion för domänverket av den 11 febr. 1921):

”Överjägästaren är chef för skogspersonalen inom distriktet och har överinseendet icke blott över de inom distriktet belägna allmänna skogarna utan jämväl över de enskildas skogar i de norra länen, med vilka domänverket har att taga befattning. Överjägästaren skall övervaka, att den honom underlydande personalen fullgör sina åligganden. Han har att genom resor inom de skilda reviren (och i förekommande fall skogsvårdsområdena) inhämta kännedom om förvaltningen och skogsskötseln, överlägga med förvaltningspersonalen härom, vidtaga åtgärd för rättelse, där anledning till anmärkning mot tjänsteutövningen finnes samt i övrigt hålla tillsyn över att kronans och det allmännas intressen i fråga om ekonomisk förvaltning, skogsskötsel och skogsvård, berörande de under domänverkets inseende stående skogarna inom distriktet bliva behörigen tillgodosedda.

Kartskiss visande landets uppdelning i revir och distrikt (namnet på Smålands distrikt har utfallit). Siffrorna i reviren ange rotvärdena (i kr. per kbm) å åren 1912—1919 avverkat virke.

”Överjägmästaren har att granska från förvaltningspersonalen inkommande redogörelser, handlägga och avgöra frågor, som av denna underställes hans prövning, eller ock med eget yttrande vidarebefordra dem till domänstyrelsen. Årligen skall överjägmästaren avgiva berättelse över skogs- och jaktväsendet inom distriktet. Kameralt arbete av större omfattning tillhör ej överjägmästaren. Sistnämnda förhållande är särskilt att lägga märke till, emedan överjägmästaren därigenom blivit befriad från den mångfald tyngande, löpande arbeten, som alltid stå i samband men handhavande av bokföringsgöromål.”

För anställning som överjägmästare fordras examen från skogsinstitutets högre kurs eller från skogshögskolans jägmästarekurs. Överjägmästare åtnjuter i lön från 9,060 till 11,460 kronor, beroende på tjänstetidens längd, samt eventuellt dyrtidstillägg (1924 högst c:a 1,800 kronor), han är efter 35 års anställning i statens tjänst vid 65 års ålder berättigad till pension av 6,684 kronor jämte eventuellt dyrtidstillägg.

Överjägmästareassistent, vilken ävenledes måste äga högre skoglig utbildning, åtnjuter i lön från 5,256 till 7,212 kronor jämte eventuellt dyrtidstillägg (1924 c:a 1,300 kronor) samt på samma villkor som överjägmästare pension med 3,924 kronor, eventuellt dyrtidstillägg oräknat.

Till distriktsförvaltningen och överjägmästareexpeditionen är anslutet:

Taxatorskontoret. Detta har dock icke överallt ännu fått lokal inom överjägmästareexpedition. Inom detsamma utarbetas skogshushållningsplanerna för distriktets skogar. Den egentliga ledningen utövas av *skogstaxatorn*, som under överjägmästarens kontroll och efter hans anvisning har att granska nyupprättade förslag till eller revision av skogshushållningsplaner. Han har även att inom distriktet leda mera omfattande vägbyggnader och avdikningar, att biträda vid värdering av till inköp hembjudna fastigheter m. m.

Skogstaxator, vilken måste ha avlagt högre skoglig examen, åtnjuter i lön från 5,580 till 7,668 kronor förutom eventuellt dyrtidstillägg (1924 c:a 1,300 kronor).

Det egentliga arbetet ute å marken med hushållningsplanerna m. m. utföres av *assistenter*, yngre till medelålders extra jägmästare, som för viss tid förordnas av domänstyrelsen mot bestämt arvode. Under vintermånaderna bearbetas under taxators ledning gjorda mätningar och iakttagelser.

Angående överjägmästareinstitutionen, dess nödvändighet och betydelse för den statliga skogsvården samt dess lyckligaste organisation, ha synnerligen olika meningar yppats. Från en sida betonas att överjägmästarens huvuduppgift bör vara att genom personlig ledning av revirpersonalen o. a. inom distriktet och genom besök å skogarna vara den verkliga överledaren av skogsvård och försäljning inom sitt verksamhetsområde. Detta anses han, på grund av det betungande skrivarbete, som åligger honom, ej i vederbörlig grad kunna medhinna. Förhållandet synes nog vara, att det i hög grad beror på överjägmästarens rent personliga läggning och smak, vilken sida i arbetet som blir eftersatt.

Det finnes emellertid ej blott de, vilka lägga huvudvikten vid att överjägmästaren kommer ut i skogen så mycket som möjligt och på grund av större erfarenhet och duglighet på detta sätt verkar befruktande på skogsvården, utan det finnes även en riktning, som med stöd av en stark överjägmästareinstitution vill decentralisera statens skogshushållning. De för ett antal år sedan arbetande s. k. norra och södra skogskommittéerna frambyro t. o. m. förslag att upprätta s. k. distriktsstyrelser, varigenom en vittgående decentralisering skulle ha skett och ett antal nya, stora ämbetsverk ute i landet de facto skulle ha skapats.

Med den nutida lätta tanke- och persontransporten mellan rikets alla delar och huvudstaden synes varje ytterligare decentralisering genom inskjutande av en ännu mera tungrodd och dyrbar instans mellan revirförvaltarna och domänstyrelsen ännu den som redan finnes, vara mindre lycklig. Den mest berättigade anmärkningen mot den nuvarande överjägmästareinstitutionen synes vara, att den växer och växer till en allt omfångsrikare papperskvarn, i vilken väldiga "arkiv" hopas av allehanda handlingar, vilka antingen i avskrift för beständigt där magasineras

eller i original där skola passera. Skola de vederbörligen studeras, bearbetas och nyttiggöras, hinner vederbörande mången gång med föga mera. Sker ej så, kosta dessa massor av handlingar bara penningar utan någon nytta.

Att gå vidare in på reformförslagen ligger emellertid utanför detta arbetes plan, det är socialiseringsnämndens egen uppgift.

3. Den lokala förvaltningen, reviret.

Av ålder har den enhet, kring vilken lokalt den svenska stats-skogsförvaltningen roterat, varit reviret. Inom detsamma kan visserligen finnas ett stort antal tämligen avlägset från varandra belägna skogar eller andra förvaltningsobjekt, men ledningen är enhetlig i administrativt som ekonomiskt avseende. Reviret är uppdelat i *bevakningstrakter*, vilka emellertid icke äro självständiga enheter, utan som namnet antyder, utgöras av skogsområden, väsentligen kronoparker, av en storlek, lämpad för tillsyn medelst en person. Bevakningstrakten kan utgöras av en del av en kronopark eller av en eller flera sådana ävensom av skogar av annan kameral natur.

Reviret skötes från *revirexpeditionen*, vars ledare är revirförvaltaren eller jägmästaren.¹ Han har till sin hjälp ofta en assistent, ävensom å expeditionen skrivbiträde, varförutom kro-

¹ Angående vilka som äro berättigade att benämnas jägmästare har länge förts och föres alltjämt en livlig strid. Revirförvaltare utnämnes vid tillsättningen av Kungl. Maj:t till "jägmästare" i visst revir. Revirförvaltarna och deras fackförening, "De ordinarie jägmästarnas förbund" göra med mycken iver gällande att endast ordinarie revirförvaltare böra ha rätt att bära jägmästaretiteln, härutinnan stödas de av domänstyrelsen. Flertalet av de yngre, obehörade, vilka genomgått "skogshögskolans jägmästarekurs" göra gällande att de, då de detta gjort, böra få officiellt bära titeln jägmästare, detta så mycket mera som av ålder alla de, som utexaminerats från skogsinstitutets högre kurs eller från nyssnämnda jägmästarekurs, konsekvent av allmänheten benämnas jägmästare. Till deras uppfattning har ock skogshögskolans lärareråd och styrelse slutit sig. Frågan ligger f. n. under Kungl. Maj:ts prövning. — Till "extra jägmästare" antagas av domänstyrelsen de, som genomgått förenämnda kurs vid skogshögskolan och därjämte fyllt vissa praktiska fordringar (sid. 210).

nojägare i större eller mindre omfattning biträda ej blott vid arbete ute i skogen utan i vissa fall även å jägmästarexpeditionen.

a. *Revirens antal under olika tider.*

Revirens antal voro:

1875	81	1905	90
1885	84	1915	111
1895	75	1925	141

Av 1925 års 141 "revir" äro 6 skolrevir och 3 s. k. revirdelar. Angående orsakerna till den avsevärda ökningen meddelar domänstyrelsen följande.

Då omfattningen av de arbeten ökas, som böra handläggas av den högre revirpersonalen, kan tvenne vägar väljas för avlastande av en för stor arbetsbörda; antingen kunna reviren delas eller kunna assistenter anställas som biträden åt revirförvaltaren. Inom landets södra distrikt har i allmänhet följts principen att söka bibehålla "enmansrevir", d. v. s. reviret har delats så snart det blivit så stort, att en person ej rimligen kunnat medhinna att ensam handlägga de viktigare förvaltningsärendena. Behövs någon, ehuru ej mera omfattande hjälp, lämnas den vanligen så, att en assistent får tjänstgöra tidvis inom två eller flera, varandra angränsande revir.

Jag vill påpeka att denna väg naturligen är den dyraste, alldenstund revirförvaltarnas avlöning är avsevärt högre än assistenternas. Även ur rent administrativ synpunkt kan det högeligen ifrågasättas om det icke är önskvärt att välja ut ett mindretal mera dugande personer för den egentliga ledningen och under dem ha medhjälpare, som utföra det tekniska arbetet.

Inom norra Sverige anser sig styrelsen däremot som regel ha följt den sistnämnda principen, låtit revirförvaltarna arbeta med hjälp av en eller, där så behöfts, tvenne assistenter. Först om arbetet blivit så omfattande att ytterligare assistenter skulle ha behövts för hela året och ej blott för sommarbehovet, har delning skett.

Domänstyrelsen anför som förnämsta skälet för de livliga revirdelningarna under åren från 1900, då reviren voro 76, den stora utvidgning statens markbesittning vunnit, dels genom inköp av skogsmark, dels genom avvitrningen i de nordligaste länen, dels genom återförvärvet av stockfångstskogsprivilegierna, dels ock genom domänverkets nya ålägganden att förvalta den jämtländska renbetesfondens skogar samt företaga utsyning m. m. enligt skyddsskogslagen och lappmarkslagen samt lagen angående enskildas skogar inom Norrbottens och Västerbottens läns kustland. Åren 1916 t. o. m. 1924 utfördes dock sistnämnda arbeten av särskilda jägmästare, de s. k. skogsingenjörerna, vilka icke tillhörde revirpersonalen. De indrogos från 1925 års ingång.

Alldeles obestridligt är att såväl genom den på förutnämnda sätt ofantligt ökade areal, som revirförvaltarekåren hade att sköta som ock genom den uppblomstring av skogsvården, som senare årtionden fått bevittna i vårt land, antalet tjänstemän måste ökas. Domänstyrelsen har gjort ett försök att för år 1920 ange i siffror medelarealen av den produktiva skogsmark, som föll på vart revir. Tabell 39 visar detta försök. Styrelsen har därvid gjort vissa arealkorrekationer, om vilka den dock intet meddelar annat än att de skogsmarker, som i tabellen ingå, "till arealen reducerats på så sätt, att de beräknats bliva likvärdiga med fullständigt förvaltd statsskog. På samma sätt ha de områden, vilka stå under skogsstatens allenast kontroll och tillsyn, värdesatts i viss areal statsskog. Dessa beräkningar ha emellertid kunnat göras allenast approximativa. Den areal, som redovisats i tabellen utgör alltså den ytvidd, som reviren kunde antagas omfatta under förutsättning, att de utgjordes av endast kronoskogar".

Härvid kunde anmärkas att styrelsen knappast visat sig lycklig i sina approximativa reduktioner beträffande det obetalda arbete, som av domänverkets personal utförts i den allmänna skogsvården i landets nordliga delar (jfr sid. 87), vadan de i kolumn 4 i tab. 39 anförda talen få betraktas såsom synnerligen osäkra. Vidare ger tabellen intet som helst uttryck för

Tab. 39. *Medelareal av produktiv skogsmark per revir 1920.*

Distrikt	Total-areal prod. skogsmark (reduc. areal) har	Därav belöper sig å			Motsvarande i %		
		Domän-fondens skogar	Kyrko-fondens, renbetes-fjällen m. m.	Skogar under lapp-marks- & skydds-skogs-lagen	Domän-fonden	Kyrko-fonden m. m.	Lapp-marks- och skydds-skogs-lagen
Övre Norrbottens ...	90,821	69,340	4,859	16,622	77	5	18
Nedre » ...	71,376	56,584	3,953	10,839	79	6	15
Skellefteå	66,621	46,262	2,987	17,372	70	4	26
Umeå	50,420	34,452	411	15,557	68	1	31
Härnösands	57,689	29,697	2,030	25,962	51	4	45
Mell. Norrlands.....	35,083	13,083	13,986	8,014	37	40	23
Dalarnas.....	33,844	28,464	1,747	3,633	84	5	11
Sthlm—Gävle	10,684	5,877	4,807	—	55	45	—
Bergslags.....	12,020	6,804	5,216	—	57	43	—
Östra	10,391	6,424	3,967	—	62	38	—
Västra	9,815	7,319	2,496	—	75	25	—
Smålands	10,703	7,093	3,610	—	66	34	—
Södra	8,843	6,671	2,172	—	75	25	—

det så högeligen olika arbete skogar, som producera t. ex. en kubikmeter per år och hektar, och de, som ge tre till fem kubikmeter, fordra vid sin skötsel. Tabellen, särskilt dess 2:dra och 3:dje kolumner belysa emellertid väl det nuvarande läget beträffande revirens och revirarbetets storlek.

Domänstyrelsen gör till det förhållandet, att inom de sydliga distrikten revirens produktiva skogsmark är så ofantligt mycket mindre än inom de nordliga, den anmärkningen, att arealen i regeln är fördelad i ett stort antal smärre, vitt spridda skogar. Å dem finnas oftast ock en betydande mängd torp och lägenheter, vilka i avseende på byggnader m. m. fordra avsevärt arbete, varjämte de inom ifrågavarande revir i stor omfattning befintliga utarrenderade jordbruksdomänerna samt smärre ecklesia-

stika boställena äro särdeles arbetskrävande i fråga om tilldelning av husbehovsvirke, syner m. m.

Härvid kunde möjligen anmärkas att jägmästarens arbetskraft är väl högt kvalificerad och dyrbar, utan att vara speciellt sakkunnig på vissa av förenämnda områden. Rädslan att bland handhavarna av statens skogsegendom insläppa under eget ansvar arbetande personer, som ej genomgått skogsinstitut eller skogshögskola, har förhindrat att överlåta till en vid praktiska värv van, duglig lantbruksbokhållare skötseln av ovannämnda arbeten inom sådana revir, där detta kunde ha varit lämpligt. En sådan man för ett eller två, kanske tre revir, skulle ha varit mycket billigare än jägmästare och för detta ändamål säkert mången gång vida mer skickad. Med den ringa tid skogsmannautbildningsanstalterna kunna och böra anslå till lantmannasysslor ha skogstjänstemännen småningom själva, om de äro därtill lämpade, att under sin tjänstgöring förvärva nödig erfarenhet och nödiga kunskaper på området.

b. *Revirarbetets organisation.*

Huvudbestyret vid revirets skötsel består dels i ledning av åtgärder för avverkning, föryngring m. m. ute i skogarna, dels i expeditiönsarbete, under vilket förenämnda verksamhet registreras och rapporteras, förvaltningsförslag uppgöras, de talrika remisserna besvaras o. s. v., dels ock i förhandlingar med virkesköpare, arbetspersonal m. m.

Liksom beträffande överjägmästare, så har mången gång klagomål framförts över att revirförvaltarens tid alltför mycket upptoges av kontorsarbete på bekostnad av arbetet ute i skogen. Skogstjänstemännens rent personliga böjelse i detta avseende spelar säkert härvid vida större roll än vad man mestadels vill anse. Ämbetsmän i den sällsynt fria ställning som revirförvaltarna intaga, kunna i mycket ordna utarbetet efter eget tycke. Saken har emellertid för verket en mycket stor betydelse, vadan jag här vill anföra det väsentliga av vad domänstyrelsen har att anföra angående expeditiönsarbetet.

Detta fullgöres i rätt stor utsträckning, enligt styrelsens uppfattning, av vederbörande jägmästare själv, eventuellt med hjälp av assistent. Någon särskild kår av kontorsbiträden med fast anställning finnes ej. I regeln har jägmästaren dock ett visst årligt anslag för avlöning av kontorsbiträde och får han söka utnyttja detta på lämpligaste sätt. I flertalet revir finnes dock kvinnligt biträde med hel eller halv tjänstgöring. Extra kronojägare hava ock i vissa fall förordnats till kontorsbiträden under större eller mindre del av året. Revirens kontorskostnader ha under senare år högst avsevärt stegrats, delvis som följd av de betydande avverkningar, som genom skogsförvaltningens försorg bedrivits. Vidare har i sådant avseende också inverkat, att jägmästarna tidigare i något för stor utsträckning själva måst handlägga kontorsarbeten, vilket man velat frångå. Kontorskostnader för revir har per år i medeltal utgjort:

1916	841 kr.	1921	3,168 kr.
1917	1,305 „	1922	2,731 „
1918	2,132 „	1923	2,623 „
1919	2,229 „	1924	2,790 „
1920	2,681 „	1925 c:a	2,889 „

Från och med den 1 oktober 1917 ingår i kostnaderna även ersättning för expeditiionslokal, vilken revirförvaltarna tidigare, intill den 1 oktober 1917, utan särskild ersättning upplät i sin bostad.

Söker man utröna å ena sidan hur stor del av revirförvaltarnas arbetstid, som upptages av expeditiionsarbete och å andra sidan huru mycket av densamma användes för resa till och besök å skogarna, visar det sig att det officiellt tillgängliga materialet är ganska sparsamt. Den i det föregående flera gånger omtalade "södra kommittén" lät för år 1912—13 undersöka revirförvaltarnas resejournaler och fann i genomsnitt per revir att rese- och förrättningsdagarna inom de fem undersökta distrikten växlade mellan 86 och 107 av årets 300 arbetsdagar. Arbetet i skogarna jämte resor dit och åter hade sålunda ej upptagit mera än mellan ungefär en fjärdedel och en tredjedel av arbetstiden. För

nordligaste Sverige eller de sju norra distrikten äro motsvarande siffror, uttryckta i dagar och i medeltal per distrikt år 1925, enligt uppgift från domänstyrelsen, följande:

Övre Norrbottens	distrikt		118	dagar
Nedre	„	„		127
Skellefteå	„	„		129
Umeå	„	„		126
Härnösands	„	„		122
Mellersta Norrlands	„	„		132
Dalarnas	„	„		111

Revirförvaltarens närmaste man vid revirets skötsel är assistenten, då sådan finnes. Inom de 7 norra distrikten fastställs arbetsfördelningen av överjägmästaren. Inom lappmarken sys-selsättes assistenten i stor omfattning med utsyningar å enskildas skogar under den s. k. lappmarkslagen ävensom med uppgörande av hushållningsplaner för dessa. Han är även jägmästaren behjälplig med expeditonsarbetet samt i den mån så erfordras med förrättning å kronoparkerna. Inom de södra distrikten, där, som redan omtalats, två eller flera revir oftast ha en gemensam assistent, får denne verkställa förrättningar å smärre skogar ävensom biträda å expeditionen. Han är vanligen bosatt å ort, varest någon av de revirförvaltare bor, under vilken han tjänstgör.

Extra jägmästare anställes ofta för kortare eller längre tid av året i de norrländska reviren för utförande av de tidskrävande stämplingarna å enskilda skogar inom lappmarkerna eller skyddsskogar i Jämtland, Härjedalen och Dalarna.

c. Revirförvaltarens viktigare åligganden, löneförmåner m. m.

Revirförvaltaren, vilken måste ha genomgått skogsinstitutets högre kurs eller skogshögskolans jägmästarekurs, handhar den omedelbara skötseln av och kontrollen å de skogar inom reviret, vilka stå under skogsstatens förvaltning eller kontroll. Han skall

besöka var och en av dem, så ofta det erfordras och de som stå under hans kontroll minst vart tredje år. Han har att å kronoparkerna årligen kontrollera av kronojägarna ledda arbeten. Jägmästaren har vidare att övervaka att de för övriga allmänna skogar meddelade föreskrifter behörigen iakttagas, att uppmärksamt följa de ekonomiska förhållandena inom affärslivet, som påverka förvaltningen samt att ägna särskild uppmärksamhet åt skogsskötselns utveckling å skogar, underkastade hans kontroll. Han har även att i enlighet med gällande reglementariska föreskrifter fullfölja och leda inom reviret pågående arbeten samt avlämna erforderliga förslag, rapporter, redovisningar och berättelser beträffande förvaltningen.

Revirförvaltares lön utgår med 7,140—10,020 kr. jämte eventuellt dyrtidstillägg (1924 c:a 1,600 kr.). Pension erhålles vid 65 år efter 35 års anställning i statens tjänst med högst 5,724 kr., förutom eventuellt dyrtidstillägg. Därjämte har en mycket stor del av de norrländska ordinarie jägmästarna en modern, bekväm bostad till mycket moderat pris (sid. 155). Som ersättning för resa inom reviret uppbär han ett fast arvode, växlande inom olika trakter mellan 240—2,400 kr. per år jämte 11 kr. i dygntraktamente; vid resa utom reviret åtnjutes reseersättning enligt resereglemente efter klass II C, innebärande ett dygnarvode av 18 kr.

Assistent åtnjuter såsom extra ordinarie tjänsteman lön från 3,660—6,048 kr. samt såsom extra tjänsteman lön från 3,450—4,932 kr. jämte eventuellt dyrtidstillägg, uppgående (1924) till i runt tal 20 % av avlöningen.

d. *Den bevakande personalen.*

Denna utgöres av ordinarie, extra ordinarie och extra kronojägare.

Ordinarie kronojägare förestår en bevakningstrakt, inom vilken han har att taga befattning såväl med kronoparker och andra statsskogar som ock med vissa undantag (häradsallmänningar, vissa sockenallmänningar o. a.) även med de skogar, som stå under skogsstatens tillsyn.

Förhållandena ha så utvecklats sig, att han numera är endast arbetsledare och ej tar någon befattning med kroppsarbete. Han biträder dock även den förvaltande personalen vid förrättningar av skilda slag samt verkställer utsyning och stämpling av skog efter uppdrag och anvisning av revirförvaltaren, jfr sid. 135.

Extra ordinarie och extra kronojägare förordnas i vissa fall att förestå bevakningstrakt, men deras huvudsakliga arbete är att tjänstgöra som biträde åt förvaltningspersonalen vid stämplingarna under sommar och höst samt i övrigt vara biträde åt ordinarie kronojägare.

De ordinarie kronojägarna voro till antalet 626 vid 1925 års slut, extra ordinarie och extra kronojägare sysselsattes till ett antal av omkring 250.

Kronojägarna åtnjuta lön med 2,460—3,888 kr., extra ordinarie kronojägare med 1,860—2,988 kr. samt extra kronojägare med 1,740—2,520 kr. jämte eventuellt dyrtidstillägg, uppgående (1924) till i runt tal 20 % av avlöningen.

4. *Befodringsgrunder och tjänstetillsättning.*

a. *Den förvaltande personalen.*

Skogsstatens förvaltande personal har hittills så gott som uteslutande rekryterats bland dem, som genomgått högre kursen i skogsinstitutet eller efter dettas ombildning till skogshögskola dennas jägmästarekurs.

Detta medför, att det varit lättare för domänverket än för mångt annat verk att i ett fast system inordna de under årens lopp förvärvade tjänstemeriterna och sedan låta den unge extra jägmästaren lugnt och stilla krypa upp utefter meriternas steg, till dess hans tur kommer att bli ordinarie jägmästare. Bland dessa ha sedan, med mycket få undantag, valts överjägmästare och byråchefer i domänstyrelsen. Av verkets hittillsvarande fyra ordinarie chefer har en tagits inom skogsstatens egna led.

Det är uppenbart att de, som efter avlagd examen ingå i skogsstaten, skola ha krav att, om de plikttroget och oförvitligt sköta de dem lämnade uppdragen, i sinom tid avancera till ordinarie jägmästare, d. v. s. få ett någorlunda gott levebröd och efter slutat livsarbete en rimlig pension. Denna i och för sig berättigade fordran medför emellertid, att inom ett verk, där jägmästarebefattningarna blott utgöra omkring 140, vartill komma ungefär 30 med dem likvärdiga tjänster, medan de formellt kompetenta obefordrade utgöra c:a 200, det skall bli mycket svårt att alltid till de viktiga revirförvaltaretjänsterna få i allo fullt lämpliga personer ävensom att icke vid deras besättande understundom låta även andra synpunkter än verkets rent affärs-mässiga vara avgörande vid valet.

Med stöd av den framställning domänstyrelsen lämnat socialiseringsnämnden angående befodringsgrunder m. m. skall jag söka giva en redogörelse för den praxis, som utbildat sig i nu ifrågavarande avseende.

Önskar den unge man, som utexaminerats från skogshögskolans jägmästarekurs — elev från forstmästarekursen antages principiellt icke — vinna inträde i skogsstaten, har han att efter ett halvt års praktik inom skogsyrket anmäla sig i domänstyrelsen, och blir, om han anses lämplig och behov av flera arbetskrafter förefinnes, antagen till extra jägmästare. Han har nu ett årtionde eller mera framför sig, under vilket han i början sättes att utföra mindre krävande skogsförrättningar, såsom virkesutsyningar, skogsindelningar m. m., varvid han i regeln står under äldre, erfarnare tjänstemans ledning. Då och då kan han även erhålla kortare vikariatförordnanden. Efter minst två års — vanligen dock avsevärt längre — väl vitsordad tjänstgöring kan han antagas till extra ordinarie.

Tillsättning av såväl extra ordinarie som ordinarie befattning sker i regeln efter ansökan. Om sättet för urvalet bland de sökande skriver domänstyrelsen följande:

"Vid valet mellan de sökande har i stort sett den med längre tjänstgöringstid i domänverket lämnats företräde framför sökande med kortare tjänstgöring. Härvid har dock tagits skäligh

hänsyn till arten av den föregående tjänstgöringen. Mera krävande sådan, varunder större erfarenhet kunnat förvärfvas, har värdesatts i högre grad än enklare, mindre utbildande sådan, i följd varav en sökande med kortare tjänstetid kunnat befordras framför sin i avseende på tjänstetiden äldre medsökande. Sökandenas ådagalagda skicklighet och i större eller mindre grad lämplighet att uppehålla just den befattning, varom varit fråga, prövas jämväl. Till de vid skogshögskolan erhållna betygen i de för det praktiska skogsbruket viktigaste ämnena tages även behörig hänsyn, synnerligast vid tävlan mellan yngre tjänstemän samt givetvis särskilt, då fråga gällt tillsättande av tjänst vid skogsskola, förbunden med undervisningsskyldighet".

Ovanstående uttalande att hänsyn tages till "arten av den föregående tjänstgöringen" syftar på den praxis, som småningom utbildat sig inom styrelsen, att skickligheten väsentligen bestämmas med tillhjälp av en meritskala med ett antal grader med ett "meritvärde" från 1—0,1, enligt vilken tjänstetiden enhetligt reduceras.

Det skall gärna medges, att befodringsfrågor äro bland de svåraste av alla att på ett i allo lyckligt sätt avgöra. För överordnade, som ej äro i tillfälle att ständigt komma i beröring med dem, som skola befordras, ligger det snubblande nära att glida in på fasta, formella befodringslinjer, svåra att formellt angripa. I statens tjänst, där gjorda misstag med hänsyn till personplacering så gott som icke kunna rättas, innebär dock dessa linjer stora faror. Detta är ej minst fallet i ett affärsdrivande verk av domänverkets art. En i och för sig oförvitlig och plikttrogen tjänsteman, som kanske varit alldeles utmärkt på en annan plats, kan bliva det allmänna synnerligen dyrbar, om han saknar den rätta ekonomiska blicken, men ändock under årtionden får leda en fordrande skogsskötsel. Exempel härpå saknas ingalunda. Numera kunna, som redan är omtalat, dock alla tjänstemän, som ingått på 1920 års lönestat förflyttas, ett åtminstone teoretiskt stort framsteg vid administrationen av ett affärsdrivande verk.

Sedan den unge jägmästaren passerat graderna, avancerat i lyckligt fall till ordinarie assistent, är han, när tiden kommer, mogen att söka och erhålla eget revir, bli ordinarie jägmästare; härmed är befordran avslutad för det övervägande antalet.

Det är att väl observera att de 131 egentliga reviren ha precis samma genom dyrortsgruppering reglerade avlöningsförmåner, huru olika de än kunna vara med hänsyn till arbetsböda, fordringar på ekonomisk duglighet m. m. Härigenom saknas en viktig stimulans för dugande män att sträva vidare, liksom det för domänstyrelsen blir svårare att låta sådana komma på platser, där de kunna komma mest till sin rätt och göra landet den största nyttan. Varje förslag till gradering av reviren i olika klasser med olika löneförmåner, har märkligt nog hittills mött det bestämdaste motstånd från skogsstatens ledande fackorganisationer. Olikheterna i avlöning bero på den ords dyrhet, avlägsenhet m. m., där revirförvaltaren bor, samt framför allt på dennes tjänsteålder.

Då revir är ledigt och ansökningarna till detsamma inkommit, upprättar domänstyrelsen "förslag till dess återbesättande, därvid med beaktande av förenämnda principer de med hänsyn till förtjänst och skicklighet främsta tre sökandena uppföras, och giver styrelsen sitt förord åt den av dessa, som styrelsen anser vara för tjänsten i fråga bäst skickad. Särskilt beträffande befattning som jägmästare i sådana revir, där på grund av rådande förhållanden tjänsten är i högre grad kvalitativt krävande, fästes vid avgivande av förslaget synnerlig vikt vid sökandenas skicklighet och lämplighet just för ifrågavarande befattning."

Den ålder, vid vilken tjänstemän i skogsstaten erhållit befordran till ordinarie tjänst, har visat sig rätt växlande under skilda tider. Då högkonjunktur råder å trävarumarknaden övergår mestadels ett antal av de dugligaste domäntjänstemännen i enskild tjänst och befordringstillfällena växa för de övriga. Samma har varit fallet, när de stora nyregleringarna och personalökningarna inom verket ägt rum. I stort sett har befordringsåldern i medeltal under senare årtionden dock varit för förvaltande personal c:a 37 år.

Verkets hela personalorganisation liksom ock befodrings-systemet är i stort sett så lagt att den plikttrogna medelmåttan har de bästa chanserna, medan den större begåvningen har ganska svårt att komma till sin rätt och framför allt att vinna tidig befodran. Jag har med ledning av 1925 års statskalenders siffror för födelseår och första befodran till ordinarie jägmästare gjort en sammanställning av befodringsåldern för 128 jägmästare. Det visar sig därvid, att denna varit:

Tab. 40. *Befodringsåldern till jägmästare.*

A l d e r	7 norra distrikten	6 södra distrikten	Summa
29.....	1	0	1
30.....	0	0	0
31.....	3	1	4
32.....	6	0	6
33.....	7	2	9
34.....	7	2	9
35.....	12	4	16
36.....	15	3	18
37.....	11	6	17
38.....	7	6	13
39.....	1	10	11
40 och däröver	10	14	24
Summa	80	48	128

Siffror av denna art bruka användas för att visa de dåliga befodringsförhållandena inom verket, men de visa även något annat av vikt för ett affärsdrivande verk, nämligen att det framför allt varit de, som haft möjlighet att vänta, som till sist tagit de mest tilltalande platserna. Inom hela södra och mellersta Sverige har det, som av siffrorna synes, funnits ringa utsikt för en särskilt dugande man att snabbt bana sig väg förbi kamrater, som kunnat vänta. Endast en enda post är i dessa delar av riket besatt med en jägmästare befodrad vid yngre ålder än 33 år, blott 11

ha varit mellan 33 och 36 år, medan icke mindre än 35 ha varit i sitt 39:de till 45:te år, då de utnämnts till revirförvaltare.

Domänstyrelsen framhåller själv på tal om befordringsåldern, att denna i de nordligaste distrikten i regeln är lägre än i de sydligare. Ehuru de flesta extra jägmästare börja sin skogsbana i Norrland, eftersträva de dock i regeln att vid mognare ålder erhålla förflyttning till sydligare bygder. Under det att antalet ansökningar till ledigförklarat välbeläget revir — även i Norrland med bostadsort i stad — oftast är betydande, inträffar ej sällan, att samtidigt ledigförklarat, i det inre Norrland beläget revir icke lockar mera än ett litet fåtal sökande. Domänstyrelsen yttrar vidare:

”En fråga av rätt stor betydelse vid tjänstetillsättning är den s. k. transportfrågan. Såsom här förut anförts, sökas och be-sättas de sämre belägna reviren vanligen av relativt unga tjänstemän. Dessa önska dock så småningom erhålla transport till mera välbelägna revir med bostadsort i städer, särskilt med hänsyn till barnens skolgång. Å andra sidan eftersträvas sådana revir av äldre obefordrade tjänstemän, som icke velat söka lediga tjänster annat än då dessa varit välbelägna, alltså i kusttrakterna i Norrland eller i södra Sverige.

”Det måste visserligen anses berättigat, att den tjänsteman, som fått sin tjänstgöring förlagd till ett ödemarksrevir i Norrland, så småningom erhåller transport till revir i mera bebyggda orter, särskilt som revirtjänst av detta slag är fysiskt mycket krävande, men det bör jämväl beaktas, att en tjänsteman med längre tids tjänstgöring i avlägset beläget och i avseende på skogshushållningen tillbakasatt revir ej sällan kunnat förfalla till ensidighet och förlora kontakten med en mångfald frågor, som förekomma å de mera intensivt skötta reviren i välbelägna orter. Av sådan orsak har det i allmänhet icke ansetts lämpligt att åt tjänsteman, som under *längre* tid ensidigt varit bunden vid tjänstgöring inom revir med särskilt extensiv hushållning, medgiva transport till revir med i större grad annan fordran på intensitet i hushållningen.

"Därjämte kan med statens intressen icke vara förenligt, att den fond av erfarenhet om skogsförhållandena m. m. i ett visst revir, som där stationerad tjänsteman förvärvat sig, icke blir behörigen utnyttjad därigenom, att tjänstemannen inom kortare tid medgives transport till annan tjänstgöringsort. Med beaktande av förenämnda synpunkter har domänstyrelsen visserligen icke ställt sig avvisande till framställningar om transport från tjänst till annan i en och samma grad, men styrelsen har dock alltså funnit sig böra noggrant överväga, huruvida den transportsökande kunnat anses vara väl skickad att på tillfredsställande sätt fullgöra sina åligganden i det nya tjänstgöringsområdet. Transport har i regeln icke medgivits eller tillstyrkts utan efter en tjänstgöring på förutvarande plats av, beträffande ordinarie tjänstemän minst 5 år och i fråga om extra ordinarie minst 2 år. Transport mer än en gång från en tjänst till annan inom samma tjänstegrad har för ordinarie tjänstemän medgivits allenast i särskilda undantagsfall".

b. *Den bevakande personalen.*

"Till kronojägare, kronoskogvaktare eller tillsyningsman må antagas den, som genomgått lärokurs vid statens skogsskola eller eljest visat sig för sådan befattning lämplig". Som synes, gäller icke samma ovillkorliga fordran på betyg från föreskriven skoglig utbildningskurs beträffande den bevakande personalen, som beträffande den förvaltande. Dock äro de kronojägare ganska få, som ej genomgått skogsskola.

Även vid tillsättning av bevakande personal ledigförklaras numera alltid platsen, varvid ansökningshandlingarna ingivas till vederbörande revirförvaltare, som upprättar förslag med förord, efter i stort sett likartade grunder som ovan angivits för den förvaltande personalen. Förslaget översändes genom överjägmästaren och åtföljt av hans yttrande till domänstyrelsen för prövning och beslut.

Befordringsåldern för bevakande personal till ordinarie befattning har under de senaste årtiondena hållit sig omkring 33 år. Det har överhuvud taget visat sig ej möta några svårigheter att med den goda ställning i ekonomiskt avseende kronojägarna nu ha, få dessa platser besatta även i inre Norrlands mera avlägsna revir. Bland dem, som genomgått skogsskolorna finnas, säger domänstyrelsen, så många som äro "födda och uppfostrade inom orter med de nu ifrågavarande i huvudsak likartade, i följd varav även till avlägset belägna bevakningstrakter tillräckligt erfarna sökande plägat anmäla sig i jämförelsevis stort antal."

C. Arbetareförhållandena å de allmänna skogarna.

Av ej ringa vikt för domänverkets arbete är möjligheten att under gynnsammast möjliga förhållanden erhålla den manuella arbetskraft, som erfordras för de i flera av de föregående kapitlen omtalade åtgärderna för skogsbruket. Det är lika viktigt att ha en god, vid skogsarbete van arbetarestam som att ha en god förvaltande och bevakande personal.

Domänverket är numera en av landets större arbetsgivare. Det är visserligen ej möjligt att exakt angiva, vilka belopp, som utgå i arbetslöner till arbetare å statsskogarna, men den alldeles övervägande delen av vad som i revirboksluten redovisas under rubrikerna "rågångar och deras underhåll", "utsyning och stämpling", "avverkning och virkesförädling", "skogsodling", "vägar" samt "dikning" jämte motsvarande belopp, som utgå för motsvarande ändamål för ecklesiastika m. fl. skogar, torde kunna sägas vara arbetslöner. Dessa poster utgjorde för statsskogarna i mycket avrundade tal tillsammans under år:

1923	7,500,000 kr.
1924	10,500,000 „
1925	11,000,000 „

Under sådana förhållanden och då för stora trakter av landet arbetet i statsskogarna är en inkomstkälla, på vilken befolkningens existens är i högsta grad beroende, är det av vikt att här något redogöra för hur arbetareförhållandena gestalta sig och vilka svårigheter och möjligheter som yppat sig. Jag har vid den följande redogörelsen förmånen att — i stor omfattning nästan ordagrant — kunna begagna mig av en framställning, som på min anhållan utarbetats av domänstyrelsens nyligen avgångne chef, generaldirektören Karl Fredenberg.

1. *Arbetareförhållandena å de sydsvenska statsskogarna.*

Tidigare funnos inga fasta skogsarbetare å vare sig kronoparkerna eller övriga allmänna skogar. Allt virke såldes på rot och det var egentligen endast för skogsodlingarna, som skogsförvaltningen behövde arbetskraft. För sådant tillfälligt arbete passade icke heller fasta skogsarbetare, och den arbetskraft, som under kultursäsongen behövdes och som till största delen utgjordes av kvinnor och äldre barn, kunde utan svårighet i södra och mellersta delarna av landet erhållas från orten. Efter hand begynte skogsförvaltningarna å kronoparkerna och även å häradsallmänningarna i södra och mellersta landet hugga upp vindfällan och torrskog, där avsättning för dylikt virke fanns, men även härför var det ingen svårighet att erhålla arbetskraft från orten. Med indragning av ett eller annat kronojägarboställe å kronoparkerna eller kronoskogvaktareboställe å häradsallmänningarna och därmed följande utarrendering av dessa, därvid vanligen i kontrakten intogs bestämmelse om någon mindre arbetsskyldighet för brukarna, erhöles de första skogsarbetaretorpen. Även någon indragen grindvaktstuga fick tjäna samma ändamål. Först med de år 1875 började inköpen av skogsegendomar, med vilka oftast följde ett antal större och mindre arrendegårdar och torp, för vilka arrendekontrakten vanligen innefattade bestämmelse om viss arbetsskyldighet, erhöles en efter hand ökad stam av fasta *skogsarbetare*, bland vilka brukarna av mindre torp och

gårdar hade att utgöra vissa mans- ibland även kvinnodagsverken eller vissa överenskomna huggningsarbeten. Arrendatorerna av de större gårdarna förbundo sig att utgöra vissa kördagsverken eller viss bestämd utkörning av skilda slag av skogsprodukter och i kolningsdistrikten även visst kolningsarbete.

Sedan med domänstyrelsens upprättande år 1883 å sagda styrelse från kammarkollegium överlåtits utarrenderingen av indragna militie- och civila boställen, började styrelsen att vid utarrenderingen av sådana egendomar med större skogstillgång undantaga viss del av skogen, som icke ansågs erforderlig för egendomens förseende med husbehovsvirke, för att ställas under skogsstatens förvaltning. Då inom dessa områden funnos torp, undantogos även dessa, och å dem bosatte sig fasta skogsarbetare. Sedermera bildades i en del fall av sådana undantagna skogar kronoparker, varjämte mindre dylika egendomar med stor skogstillgång i sin helhet avsattes till kronoparker, varmed ock fast arbetskraft erhöles.

Med den efter hand inträdande möjligheten att avsätta gallringsvirke, först grövre sådant och sedan även klenare, ökades behovet av fast arbetskraft, dels för att kunna få dessa arbeten utförda i tillräcklig omfattning, dels ock för att erhålla tillgång å yrkeskunniga arbetare. Detta behov ökades i hög grad å sådana trakter — först västra Sverige och sedan efter hand även andra delar av landet — där det befanns fördelaktigt att för undvikande av mellanhänder upphugga och till lastageplats framforsla även annat virke än gallringsvirke. För tillfredsställelse av detta behov uppdelades större gårdar, varigenom ökat antal skogsarbetaretorp erhöles, ävensom upptogos och bebyggdes äldre, utlagda torp, varjämte även någon gång odling och nyanläggning av torp verkställdes. Intill kronoparkerna belägna torp och mindre gårdar inköptes ävenledes för samma ändamål. Kravet från skogsförvaltningarna att på detta sätt erhålla en allt mer ökad stam fasta skogsarbetare stegrades undan för undan men hölls dock i någon mån tillbaka av domänstyrelsen, då man ansåg den sålunda erhållna arbetskraften — oaktat arbetsprestationerna utgjordes till lägre pris än de i orten gängse — ofta

alldeles för dyr till följd av de dryga byggnads- och underhållskostnaderna.

Efter hand har emellertid flerstädes från brukarnas sida allt starkare krav framställts om erhållande av i orten gängse arbetspris trots de låga arrendena, som i stort sett icke täcka byggnads- och underhållskostnaderna i den del dessa utföras av domänverket. Där de enskilda — bolag och andra skogsbrukare — i orten allt mera tillmötesgått dessa krav, måste ock domänverket efter hand falla undan för desamma, om ock detsamma i allmänhet kunnat hålla arbetsprisen något under vad de enskilda måst betala. Ehuru härigenom denna fasta arbetskraft blev oskäligt fördyrad och mycket dyrare än extra sådan, fanns dock skäl för att icke allenast behålla skogsarbetare- och köraretorpen utan att även utöka deras antal, så länge det gick att i kontrakten få intaget bestämmelse om viss och ganska betydlig arbetsprestation av brukarna. Sedan dock de enskilda i allt större utsträckning ansett sig få lov att släppa på detta kontraktsvillkor och medgiva uppgörelse om arbetsprisen genom särskilda, vanligen på kort tid gällande arbetsavtal — även kollektiva sådana med vederbörande arbetareorganisationer — och domänverket måst efter hand följa de enskilda även i detta avseende, åtminstone där såsom t. ex. i bergslagen skogsarbetarna å de stora bruksegendomarna i allmänhet äro organiserade, finnes icke längre ur ekonomisk synpunkt något skäl för att utöka den fasta arbetarestammen. Då arbetsprisen i dessa arbetsavtal i allmänhet drivas upp till i orten gängse pris för tillfällig arbetskraft utan möjlighet för skogsägaren att få ett i förhållande därtill höjt arrende för sina utlämnade torp och gårdar och brukarna kunna strejka och vägra att antaga även fullt skäliga arbetspris för att därmed bliva befriade från att utföra dem åliggande arbeten utan att därför kunna uppsägas från sina arrenden, kommer det säkerligen för domänverket såsom affärsdrivande verk att ställa sig fördelaktigast att efter hand sälja bort så många som möjligt av dessa lägenheter, åtminstone alla i utkanterna liggande. Den säkra tillgången till arbetskraft, för

vilken man offrat så mycket, har nämligen blivit fullständigt illusorisk, om arbetsprisen icke få intagas i arrendekontrakten.

2. *Arbetareförhållandena å de nordsvenska statsskogarna.*

I Norrland och Dalarna, där tidigare endast ett fåtal kronoegendomar funnos och inom stora områden finnas och där endast i undantagsfall någon skogsegendom med odlad eller bebyggd jord inköpts, hava ock endast ett ringa fåtal fasta skogsarbetare- eller köraretorp inrättats. Behovet av fast arbetskraft för erhållande av yrkeskunnig sådan har ock långt mindre gjort sig kännbar i Norrland än i det söder därom belägna landet av det skäl, att där nästan varje arbetare är mer eller mindre kunnig i alla slags skogsarbeten.

Efter hand har emellertid där tillkommit en fast skogsarbetarestam genom upplåtande av skogstorp, odlingslägenheter och kolonat å kronoparkerna, en upplåtelse som skett väsentligen ur social synpunkt. År 1891 beslöto statsmakterna, att å kronoparkerna i Norrbottens län befintliga till skogstorp tjänliga lägenheter måtte, där det för kronoparkernas vård och bevakning funnes vara gagneligt, eller jorden är belägen i närheten av odlad bygd eller kommunikationsled, av domänstyrelsen på viss bestämd tid, ej överstigande 20 år, under vissa villkor upplåtas till odling och bebyggande åt därför lämpliga personer. År 1904 beslöts på samma sätt om upplåtande av skogstorp jämväl å kronoparkerna i Västerbottens län, ehuru på något förändrade villkor, vilka därefter skulle gälla för även Norrbottens län, och år 1909 beslöto statsmakterna, att å kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen fingo under särskilda villkor upplåtas odlingslägenheter på femtio år, varmed upphävdes förutvarande bestämmelser om upplåtande av skogstorp, och skulle innehavare av skogstorp kunna efter frihetsårens utgång få sina torp omförda till odlingslägenheter. Villkoren för alla dessa upplåtelser hava sedan efter hand för innehavarna förbättrats, vilket särskilt gäller de till dem utgående odlings-

och byggnadsbidragen. Dessa sattes ursprungligen till 750 kr. men höjdes sedermera med 1,250 kr. Skogsområde åtföljer ej lägenheten, men innehavaren är berättigad att efter anvisning eller utsyning erhålla virke till husbehov å den omgivande skogsmarken. Sammanlagda antalet skogstorp och odlingslägenheter utgjorde vid 1921 års utgång 1,887, upptagande tillsammans 9,154 hektar. Motsvarande siffror vid 1924 års utgång voro respektive 2,179 och 11,189. Gemensamt för både skogstörpen och odlingslägenheterna är, att de upplåtits på arrende, avsett att kunna förlängas — ett slags besittningsrätt.

År 1918 anvisade riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts proposition därom medel till anordnande av kolonat å vissa kronoparker i Västerbottens och Norrbottens län i huvudsaklig överensstämmelse med norrländska kolonisationskommitténs förslag. Nya anslag till fortsättande av denna kolonisationsverksamhet, som efter hand utsträcktes till särskilda kronoparker inom de sex nordligaste länen, hava sedan år efter år anvisats. Den hittills gjorda upplåtelsen av sådana kolonat har emellertid, oaktat den pågått i rätt stor skala, skett försöksvis. 1925 års riksdag har emellertid fastslagit grunderna för fortsättandet av denna kolonisering, vilka dock i huvudsak ansluta sig till de hittills följda. Den väsentligaste skillnaden mellan upplåtelsen av skogstorp och odlingslägenheter och upplåtelsen av kolonat är, att de förra icke äro avsedda att kunna friköpas, såsom förhållandet är med de senare. Därtill kommer, att statsbidraget till de senare är betydligt frikostigare. Gemensamt för bägge kategorierna är, att innehavarna icke hava arbetsskyldighet å kronoparkerna, men har man ansett, att deras arbetskraft ändå skulle kunna påräknas, då de för sin utkomst äro beroende av arbete å skogarna.

I övrigt har man för kronoparkernas skötsel i Norrland och Dalarna haft att lita till den fasta eller lösa ortsbefolkningen, vilken till största delen även är för sitt uppehälle i behov av arbetsförtjänst under större eller mindre del av året, särskilt vintertiden.

Då anläggande av skogstorp, odlingslägenheter och kolonat i hög grad varit beroende av tillgången å lämplig odlingsmark, har detta haft till följd, att sådana i vissa fall hopats till större antal än som för erhållande av behövlig arbetskraft å dessa kronoparker är behöfligt, under det att å andra — och det i stor utsträckning — inga eller alldeles för få sådana komma till anläggande.

Sammanlagt funnos vid 1924 års slut å landets kronoparker omkring 4,600 torp och arrendegårdar med större eller mindre arbetsskyldighet — i något enstaka undantagsfall är sådan icke föreskriven — samt 316 skogstorp, 1,863 odlingslägenheter och (30 juni 1925) 545 kolonat, eller tillsammans omkring 7,300 lägenheter, där fasta skogsarbetare voro bosatta.

Beträffande övriga allmänna skogar finnas å dessa i regeln icke några fasta skogsarbetare, utan erhålles den behöfliga arbetskraften från i orten tillgänglig sådan. Med undantag av vissa häradsallmänningar och några ecklesiastika skogar, som hava större omfattning, innehålla dessa i allmänhet icke några större sammanhängande arealer, i följd varav det är lättare att för deras skötsel få den behöfliga arbetskraften från orten. Många allmänningsstyrelser hava emellertid förvärvat och tillagt sina häradsallmänningar större eller mindre enskilda marker, med vilka emellanåt följt gårdar och torp, därmed de ock erhållit en del fasta skogsarbetare. Ofta hava även mindre lägenheter inköpts för att begagnas såsom skogsarbetarebostäder. Beträffande de ecklesiastika skogarna har Kungl. Maj:t i fråga om vissa större sådana, med deras ställande under skogsstatens förvaltning, till samma förvaltning överlämnat vissa torp till skogsarbetaretorp. I en del fall har detta ock senare skett. Genom 1910 års ecklesiastika boställsordning har emellertid ett fortsättande på denna väg omöjliggjorts eller åtminstone försvårats, vadan nya skogsarbetaretorp icke mera tillkomma.

KAPITEL VII.

Ecklesiastika skogar, bergverksskogar, renbetesfjällens skogar jämte i det föregående ej behandlade allmänna skogar, ävensom skogar under utsyningstvång.

I början av detta arbete är sid. 5 omtalat, att domänverket förutom de egentliga statsskogarna även omhänderhar ett antal "understödsskogar", vilkas avkastning användes till vissa bestämda ändamål. Bland dem äro de ojämförligt värdefullaste de s. k. ecklesiastika skogarna. Dessa bestå med få undantag av skogs- och hagmark till de boställen eller hemman, som ingått i löneförmånerna för präster, klockare eller andra ecklesistika ämbetsmän eller i understöd åt dessas änkor. Avkastningen från dem ingår numera med några obetydliga undantag till fonder, förnämligast kyrkofonden.

Det direkta understöd staten redan i äldre tid gav bergsbruket hade även den formen att lämpligt belägna, kronan tillhörande skogar emot viss ersättning upplätos för virkesfångst och kolning. Denna form för understöd är i huvudsak avvecklad, men ännu ha vissa gruvor och järnbruk nyttjanderätt till ett antal statsskogar, vilkas förvaltning numera handhaves av domänverket.

Detta ombesörjer även vården av de skogar, som inom Jämtlands län avsatts till lapparnas understöd och gagn i samband med regleringen av förhållandet mellan dem och de bofasta.

Nu angivna trenne kamerala typer av skogar utgöra vad som i kap. I benämndes understödsskogar. Deras skötsel samt fördelningen av deras avkomst fordra mycket arbete från domän-

verkets sida. Detsamma anser sig ock, som tidigare utförligt omtalades, icke erhålla en ersättning, som motsvarar arbetet, och sedan länge har det framhållits, att de egentliga statsskogarnas avkastning ej kan beräknas och bedömas med mindre vederbörlig ersättning för nu ifrågavarande arbete utgår. För en var, som vill vinna insikt om statsskogsförvaltningen, är det därför nödvändigt att bilda sig en föreställning om de nu ifrågavarande skogarnas omfattning, naturbeskaffenhet, skötsel m. m. Jag anser mig därför här böra lämna en kort redogörelse för desamma. I mycket gäller naturligen om dem, vad som redan sagts om kronoparker och övriga statsskogar. Här gäller därför närmast att framhålla de skillnader, som i olika riktningar förefinnas mellan dem och statsskogarna.

A. Ecklesiastika skogar.

På uppdrag av den under en lång följd av år arbetande s. k. kyrkofondskommittén företog under år 1919 lektorn vid skogshögskolan, jägmästaren J. A. Amilon, en utredning av de ecklesiastika skogarnas skogliga och ekonomiska förhållanden. Resultaten framlades i ett i juli 1920 publicerat arbete "Sveriges prästskogar", utgörande förenämnda kommittés betänkande n:r VII. Ur detta arbete är den alldeles övervägande delen av nedan lämnade uppgifter hämtade.

1. Olika kameral natur, läge, ytvidd m. m.

Benämner man med Amilon enligt gällande språkbruk och för korthetens skull huvuddelen av dessa skogar "prästskogar", må man därför ej förglömma, att de skogar, som äro anslagna till prästerskapets avlöning, ej omfatta alla ecklesiastika skogar utan att avkomsten av vissa sådana tillfaller biskopar, några läroverkslektorer, ett flertal klockare m. fl., vilka stå i mer eller mindre nära förbindelse till svenska kyrkan. Omstående tabell ger en översikt för 1915 av de olika slagen hithörande skogar.

Tab. 41. *Antal och ytvidd av ecklesiastika skogar av olika slag.*

Skogens art	Antal	Ytvidd		
		Produktiv skogs- mark har	Impedi- ment har	Summa har
Prästskogarna	2,404 ¹	267,100	83,900	351,000
Biskopsboställen, biskopslönehemman...	23	2,600	700	3,300
Lektorslönehemman, lektorsprebende- hemman, skolmästareboställen	12	2,000	700	2,700
Domkyrkosysslomannahemman	2	60 ²	11 ²	71 ²
Konsistorieskogar	1	4 ²	—	4 ²
Klockareboställen	128	2,000	300	2,300
Övriga ecklesiastika skogar	8	200	100	300
Summa	2,578	274,000	85,700	359,700

Som av tabellen framgår omfatta de egentliga prästskogarna 351,000 har eller 98 % av samtliga ecklesiastika skogar. De ha en produktiv mark om 267,100 har. Vilken betydande areal dessa skogar tillsammans utgöra inses kanske lättare, om man erinrar sig att de äro avsevärt större än Gotland (316,000 har).

I storlek växla de olika skogarna i högsta grad. I allmänhet äro de minst i södra Sverige, så i de södra kustlandskapen i medeltal 37 har, i det skogrikare Småland 90 har. Kring de stora mellansvenska sjöarna bli de återigen mindre eller mellan 45—55 har. Mot norr stiger ytvidden i hög grad och är i utjämnade medeltal i Mellersta Norrlands distrikt 500 har, i Umeå 400, i Skellefteå 240 och i Norrbottensdistrikten 380 har. Landets största prästskog i Föllinge i Jämtland är 7,672 har, varav 5,280 produktiv mark.

Då prästskogarnas mark och de klimatiska förhållanden, under vilka skogen har att leva, liksom för all annan skog i detta långsmala land, äro högeligen olika, har Amilon vid bearbet-

¹ Här ingår ej det ganska stora i statistiken oredovisade antalet skogslösa prästerliga fastigheter.

² Dessa siffror ha ej lämpligen kunnat jämnas till jämna hundratal; jfr sid. 6.

ning av materialet uppdelat landet i tre huvudområden, av vilka det norra omfattar övre Norrland (Norr- och Västerbottens län jämte Jämtlands, Härjedalens och Dalarnas fjällskogsområden), det mellersta Södra Norrland och Dalarna utom fjälltrakterna samt det södra den återstående delen av landet. Prästskogarnas ytvidd av produktiv skogsmark inom nämnda områden äro 39,600, 88,400 och 139,100 har.

Antal och ytvidd produktiv skogsmark inom olika landsdelar äro:

	Antal	%	Har	%
Norr- och Västerbottens län	85	4	25,500	9
Övriga Norrland och Dalarna	240	10	98,400	37
Mellersta och södra Sverige	2,079	86	143,200	54
Summa	2,404	100	267,100	100

Det är ej blott prästskogarnas storlek utan även vissa andra viktiga förhållanden, som visa betydande olikheter i de nämnda huvudområdena. Så äro inom de bägge försträmda skogs-innehavet i vissa trakter i hög grad splittrat på ett flertal skiften, ofta belägna på flera mils avstånd från varandra. Värst är detta i Hälsingland, Medelpad, Jämtland och vissa delar av Dalarna. I det södra området är det bättre i detta avseende, ehuru även där en och annan skog kan vara uppdelad i sex à sju skiften. Landets 2,404 prästskogar ligga i ungefär 4,460 skilda delar.

Klart är att detta försvårar ett rationellt skogsbruk å prästskogarna. Detsamma gör i ännu högre grad skiftenas form, framför allt inom stora trakter av Nordsverige. Till följd av bestämmelser i skiftesstadgan, andra föreskrifter samt väl i regeln skiftesdelägarnas egen önskan att få sina skogslotter så nära bygden, d. v. s. älvdalarna, som möjligt sträcktes särskilt utskogsskiftena i smala landremсор långa vägar upp mot vattendelaren. I extrema fall har det gått dit hän, att t. ex. i en prästskog ingår ett 11 km långt skifte med en bredd av blott 250 m. Då emellertid prästskogarnas ursprungliga skiften aldrig klyvts genom arvskiften och sällan av andra orsaker, ha de likväl

icke blivit så oformliga som understundom fallet är med de enskildas skogsskiften. Överhuvud taget ha de ecklesiastiska skogarna i allmänhet i övre Norrland erhållit bättre mark både vad läge och beskaffenhet beträffar än statens; de förra ligga i regeln någorlunda nere i de befolkade dalarna, medan kronoparkerna förlagts i stor omfattning uppe kring vattendelarna. I södra Sverige är skiftenas form vanligen lyckligare; där är det deras litenhet, som oftast lägger ett svårt hinder för rationellt skogsbruk. Även i förhållande till kommunikationslederna äro prästskogarna gynnsammare belägna än kronoparkerna. Inom det nordsvenska flottledsområdet komma de genom sitt läge nere i de större floddalarna närmare huvudflottlederna. Amilon har gjort ett försök att beräkna medelavstånden och därmed åskådliggöra skillnaden. Han har funnit, att avforslingsavståndet för virket å kronoparkerna skulle utgöra i medeltal för landets förenämnda tre huvuddelar i kilometer:

	Norra	Mellersta	Södra
prästskogar	2,6	4,0	6,0
kronoparker	3,9	3,9	9,4

Således en ganska betydande skillnad.

2. Virkesförråd, avverkning, virkesskördens värde.

Med stöd av ett antal såsom provskogar närmare studerade skogar samt sammanställningar av de förefintliga hushållningsplanerna m. m. har Amilon gjort en omfattande utredning angående prästskogarnas virkesförråd. Han har kunnat bestyrka det redan tidigare allmänt gjorda antagandet att tillväxten och därmed virkesförrådet är större än man vid planernas uppgörande i allmänhet utgått från. Detta har medfört, att planerna föreskriva för liten avverkning och då de tidigare noggrant måste följas, blev skogen mångenstädes överårig och räntabilitetsprocenten låg på grund av den stora mängden träd med minimal tillväxt.

Undersökningens resultat är att virkesförrådet per hektar utgör:

	enligt hushåll- ningsplanerna	enligt Amilons beräkning
norra gruppen ..	52,2 kbm	61,1 kbm
mellersta „ ..	107,2 „	111,3 „
södra „ ..	98,0 „	98,0 „

Använder man Amilons tal för beräkning av det i landets prästskogar omkring år 1919 stående virkesförrådet skulle detta vara:

norra gruppen	2,419,000 kbm
mellersta „	9,836,900 „
södra „	13,638,300 „

Alltså i allt 25,894,200 kbm

eller i medeltal 96,9 kbm stamvirke med bark per hektar produktiv mark. Häri är dock för övre Norrland icke inräknat lövskog, för södra Sverige ej heller ek¹, varjämte endast träd med en brösthöjdsdiameter av 10 eller i vissa fall 7,5 cm och däröver äro medräknade. Här må erinras om att detta är nästan identiskt samma virkesförråd — 25,81 milj. kbm och 97 kbm per hektar — vartill södra och mellersta Sveriges kronoparker uppskattats.

Fördelningen på åldersklasser är endast möjlig ange för de bägge sydligaste grupperna och framgår av nedanstående siffror:

Åldersklasserna fördela sig på följande sätt i procent och år räknat:

	1—20	21—40	41—60	61—80	81—100	101—120	121 och där- över
<i>mellersta gruppen,</i>							
ytvidd	4,4	12,3	12,7	14,5	10,0	11,7	29,1
virkesförråd.....	0,2	3,1	9,0	16,4	14,2	19,8	37,3
<i>södra gruppen</i>							
ytvidd ..	13,5	19,3	18,0	13,1	9,0	17,1	0,7
virkesförråd.....	0,6	8,8	18,6	20,9	17,0	32,1	2,0

¹ Ek å ecklesiastika skogar av krononatur — de ojämförligt flesta — är kronan förbehållen, och avverkas för dess räkning (gav 1924 35,000 kr.). I vissa fall får dock ekvirke upplåtas till husbehov vid bostället.

Kalmarker utgöra å prästskogarna i mellersta Sveriges grupp 5,3 %, i södra 9,3 % av marken.

För norra Sverige användes samma metod, som i ett föregående kapitel är omtalad såsom använd vid kolonisationskommitténs uppskattning av kronoparkerna, vilka siffror här till jämförelse anföras:

	Utvecklings- bar skog	Avverknings- mogen skog	Övermogen skog
prästskogarna . . .	44,1 %	36,4 %	19,5 %
kronoparkerna . . .	26,7 „	46,7 „	26,6 „

Förestående siffror visa att mycken överårig skog kvarstår å prästskogarna. Medan i Sydsveriges kronoparker blott 6 % av marken har skog över 100 år, är detta å prästskogarna kring samma tid fallet med icke mindre än nära nog 18 %.

Amilon har beräknat den årliga tillväxten till följande belopp:

	Total tillväxt kbm	Per hektar kbm	I % av virkesförrådet
norra gruppen . .	49,600	1,25	2,05
mellersta „ . .	226,900	2,57	2,31
södra „ . .	426,900	3,07	3,13
Summa och medeltal	703,400	2,63	2,72

Detta är närmare en femtedel (19 %) och 107,000 kbm högre än enligt den metod, som använts vid upprättande av hushållningsplanerna. Denna gav allenast 596,400 kbm eller i medeltal per år och hektar 2,23 kbm och 2,30 % av virkesförrådet.

Som vanligt i flertalet moderna utredningar av detta slag har även en beräkning utförts över vad prästskogarna med normal åldersklassfördelning skulle kunna ge, d. v. s. om en verkligt rationell avverkning bedrivits och större areal än för närvarande fölle inom de åldrar, uti vilka tillväxten är störst. Resultatet av överbägandena är, att den totala tillväxten skulle kunna stiga med över 50,000 kbm per år till i runt tal 756,000 kbm. Den antagna tillväxtökningen faller så gott som helt på den södra gruppen (från 427,000 till 464,000 kbm).

”Virkesförrådet å prästskogarna måste i en framtid bliva avsevärt större än det för närvarande är. Det ökas först och främst helt automatiskt och utan några som helst åtgärder från skogshushållarens sida därigenom, att de nuvarande yngre och medelålders bestånden i regeln äro avsevärt mycket tätare och bättre än de äldre voro vid deras ålder. De förra ha nämligen uppdragits genom skogsodling eller genom självsådd å därför beredda marker, varvid uppkommande luckor och brister fyllts och botats genom hjälpkulturer.” Vid avverkningen komma de därför att ge mycket större avkastning än de nu avverkningsbara, ofta glesa och luckiga bestånden. En ökning av kubikmassan kommer ock med all sannolikhet att ske.

För prästskogarna ha i planerna tillämpats en relativt lång omloppstid, mellan 103 år i södra och 162 år i norra Sverige.

De nu gällande hushållningsplanerna innehålla noggranna föreskrifter om avverkningen. Den beräknas i medeltal för tiden kring 1918 uppgå till:

för södra gruppen		1,91	kbm	per	år	mot	en	beräknad	tillväxt	av	3,07	kbm
» mellersta »		2,46	»	»	»	»	»	»	»	»	2,58	»
» norra »		0,75	»	»	»	»	»	»	»	»	1,25	»

Uttryckt på annat sätt skulle enligt planerna 1918 uttagas 521,300 kbm mot en tillväxt enligt dem själva av 596,400 kbm och enligt Amilon 703,400 kbm. I själva verket uttagas av olika anledningar utöver vad i planerna beräknats tillsammans 807,900 kbm, men Amilons kalkyler angående storleken av den avverkning, som varit önskvärd för att få skogarna in i rätt fördelning av åldersklasserna, sluta på en önskvärd avverkning under 12 år av 1,071,200 kbm årligen. Dessa siffror äro ägnade att belysa i vad mån det inom kyrkliga kretsar ej sällan hörda missnöjet över för ringa avverkning å och för små inkomster av de ecklesiastiska skogarna kan vara berättigat.

Det är stora krav som ställas på dessa skogar. Deras ursprungliga uppgift var att alstra nödigt husbehovsvirke åt de jordbruksfastigheter, under vilka de lyda. Fortfarande skall av deras avkastning i första hand utgå virke för boställets eller

hemmanets husbehov, bränsle till tjänsteinnehavaren samt slutligen virke till pastoratet och församlingen för byggande och underhåll av prästgård och kyrka. Under senare tider har skogen själv även tarvat mera virke än tidigare till hägnader kring skogsodlingar, kojor, bevakarestugor, arbetarebostäder, spänger och andra ändamål. Då alla dessa behov tillgodosetts, skall, om något överskott vid avverkningen uppstått, detta försälas och det erhållna beloppet tillföras kyrkofonden, eller i vissa fall utgå till andra ändamål. Prästskogarnas virkesavkastning får sålunda två huvudanvändningar: *husbehovsvirke* och *saluvirke*.

Såvitt utrönas kunnat, synes under 1911—1918 av virkesskörden utlämnats som husbehov i genomsnitt:

för hela landet	106,600 kbm eller 21,0 %
„ södra delen	83,800 „ „ 33,4 „
„ mellersta „	16,800 „ „ 7,5 „
„ norra „	6,000 „ „ 18,0 „

Nära fyra femtedelar (79 %) av detta virke torde ha utgått till bränsle och blott föga över en femtedel till timmer.

Av allt att döma kommer behovet av husbehovsvirke från prästskogarna att ytterligare stiga. Orsakerna härtill äro flera. I samband med den nya löneregleringen för prästerskapet har det i ett stort antal pastorat blivit nödvändigt att å såväl prästgård som löneboställe uppföra nya byggnader, och bör härför liksom för deras underhåll och för de ofta genomgripande reparationerna av äldre byggnader erfordras avsevärt mera byggnadsvirke än som var vanligt före nyregleringen. Även bränslebehovet har ökat i de nyreglerade pastoraten, alldenstund ej blott tjänsteinnehavaren är berättigad till fritt bränsle utan även arrendatorn av det utarrenderade jordbruket. Revirförvaltningen söker visserligen numera till vedbrand lämna mindre värdefulla träd, men deras lägre bränslevärde gör att större kvantitet måste utsynas. Något som dock på senare tid starkt hämmar oskäligen användning av bränsle är att tjänsteinnehavaren själv får betala upphuggning, vilken numera, då han icke själv har jordbruket, ofta ställer sig så dyr, att han finner med sitt eget

intresse förenligt att spara på veden. I och med den avslutade nyregleringen av landets pastorat 1925 torde dock en viss jämvikt i behovet av husbehovsvirke vara nådd.

Kyrkofondskommittén har utfört en beräkning över det husbehovsvirke, som kommer att utgå från landets samtliga prästskogar, sedan löneregleringen genomförts i alla territoriella pastorat. Denna beräkning slutar på 197,400 kbm eller låt oss säga i runt tal 200,000 kbm. Då kommittén i likhet med Amilon

Tab. 42. *Värde å från de ecklesiastika skogarna utlämnat och försålt virke.*¹

År	Utlämnat virke		Försålt virke		Summa		Avkastningens storlek per har i kronor
	kbm	kr.	kbm	kr.	kbm	kr.	
1911...	76,600	260,400	256,400	1,085,100	333,000	1,345,500	5: 04
1912...	87,900	329,700	294,400	1,220,500	382,300	1,550,200	5: 80
1913...	101,900	488,200	305,800	1,531,700	407,700	2,019,900	7: 56
1914...	98,200	482,300	369,500	1,482,500	467,700	1,964,800	7: 39
1915...	116,100	513,000	436,600	2,140,700	552,700	2,653,700	7: 93
1916...	127,800	750,000	480,600	4,204,300	608,400	4,954,300	18: 54
1917...	125,000	946,400	375,100	2,893,800	500,100	3,840,200	14: 37
1918...	133,300	1,235,700	674,600	9,247,600	807,900	10,483,300	39: 24
1919...	141,800	1,494,400	496,500	6,152,100	638,300	7,646,500	28: 04
1920...	156,500	1,473,300	359,600	4,579,300	516,100	6,052,600	22: 10
1921...	136,500	803,500	261,300	894,200	397,800	1,697,700	6: 20
1922...	137,200	742,400	644,300	3,948,200	781,500	4,690,600	17: 12
1923...	124,000	724,200	512,800	3,297,800	636,800	4,022,000	14: 66
1924...	131,300	736,900	510,200	2,232,100	641,500	2,969,000	10: 75
Summa under 14 år	1,694,100	10,980,400	5,977,700	44,909,900	7,671,800	55,890,300	—
Medeltal 1911—1924:							
	121,000	784,300	427,000	3,207,900	548,000	3,992,200	14: 45

¹ Siffrorna före och efter årsskiftet 1918—19 äro icke alldeles jämförbara. Skillnaden synes dock vara obetydlig. Värde och kubikmassa å utlämnat virke motsvara icke varandra, angående vilket förhållande hänvisas till anm. 3 tab. 6 i domänstyrelsens årsberättelse för 1924.

utgår från en framtida uthållig avverkning av 750,000 kbm skulle, om dessa beräkningar någorlunda motsvara verkligheten, prästskogarna ge ett årligt överskott för avsalu av 550,000 kbm.

Intill 1916 saknas en detaljerad statistik över de ekonomiska resultaten av skogshushållningen å de ecklesiastika skogarna. Sedan nämnda år ingår en sådan i domänstyrelsens berättelse. En sammanställning av liknande slag har av Amilon försökts även för några tidigare år, vadan siffror finnas från och med 1911 (se tab. 42).

3. *Administration och ekonomiskt utbyte.*

De lagar och författningar, som från äldre tider sökt reglera de prästerliga boställsinnehavarnas rättigheter till boställsskogarna avsågo väsentligen att åstadkomma största möjliga spar-samhet vid användningen av virkesförrådet. Först genom för-ordningen av den 29 juni 1866 lades en rättslig grund för ett verkligt skogsbruk å desamma. Denna var att virkesskörden all-tid skall ske i samband med uppdragande eller åstadkommande av ny skog samt att avverkningens storlek skall bestämmas av tillväxten.

Genom skogsordningen av den 26 januari 1894 utvidgades och kompletterades gällande bestämmelser i samma riktning. I bortåt ett halvt sekel eller till 1910 års nya förordningar i sam-band med de stora omdaningarna av de prästerliga avlöningsför-hållandena fingo nu nämnda bestämmelser utöva sitt inflytande på prästskogarna. Det är därför av ett ej ringa intresse att i korthet redogöra för grunddragen av den administration dessa förordningar skapade.

Den högsta värden och tillsynen över de ecklesiastika skogarna lades i domänstyrelsens hand, ehuru dock boställsinnehavares eller arrendators medverkan togs i anspråk vid skogsskötseln. Huvudsaken är dock bestämmelsen, att regelbunden hushållning i enlighet med fastställd skogsindelningsplan skall ske, där do-mänstyrelsen "med avseende på skogens omfång och beskaflen-het prövar sådan tjänlig". I dessa planer bestämdes noga —

många anse alldeles för noga — avverkningens storlek, sättet för dess uttagande, skogsodlingens omfattning m. m., med andra ord alla på hushållningen väsentligen inverkan de åtgärder.

En i formellt avseende verklig begränsning av domänstyrelsens makt över prästskogarna låg däri, att förordningarna delade skogarna i tvenne olika slag; dels sådana, som mot ersättning skulle bevakas och skötas av boställsinnehavarna och dels sådana, som stodo under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning. Då 1894 års skogsordning utfärdades, voro de förstnämnda de ojämförligt flesta, men med årens lopp ha allt flera och flera ställts under skogsstaten på grund av frivillig överenskommelse och flertalet såväl boställsinnehavare som arrendatorer ha underkastat sig även utsyning av husbehovsvirke, ehuru de formellt haft rätt att uttaga detta efter eget skön. Detta har naturligen medfört ökat arbete för skogsstaten och därmed allt större kostnader för domänverket, men även allt bättre vård av skogarna.

Genom 1910 års nya ecklesiastika författningar inträdde väsentliga förändringar i prästskogarnas administration, utan att dock grunden ur skoglig synpunkt förändrades. Genom dem genomfördes fullt skilsmässan mellan de prästerliga fastigheternas jordbruk och skogsbruk, tjänsteinnehavarnas ställning som boställsinnehavare upphörde; de få ej heller numera — om man undantager vissa donerade fastigheter — åtnjuta någon omedelbar penninginkomst från dem. I administrativt avseende genomfördes i lag domänstyrelsens fullständiga handhavande av skogsvården.

Det skulle föra för långt, att här i detalj ingå på det invecklade system, som gäller för användning av virket och de penningmedel, som vid dettas försäljning erhålles. För detaljer hänvisas till Amilons arbete, kap. XI och följande. Endast det må anmärkas, att dessa bestämmelser ingalunda äro oviktiga beträffande skogsvården. Skola de oförändrade bliva bestående, torde en verkligt ekonomisk drift av prästskogarna i många fall vara omöjlig. Som det nu är, måste ovillkorligen varje aldrig så liten prästskog skötas som en egen förvaltnings-

enhet, utan någon som helst sammanblandning med liknande skogar i andra pastorat. En ytterst omsorgsfull bokföring för varje enhet är nödvändig. Allt detta förorsakar många svårigheter och kostnader och medför att förvaltningen per ytenhet räknat blir mera arbetskrävande och dyrbar än om de kunde sammanföras till större skogskomplex. Så har Amilon t. ex. funnit att i ett distrikt med skogar av en medelstorlek av 70 hektar förvaltningskostnaderna voro 1,95 kr. per har, medan i ett med 43 har de sprungo upp till 2,89 kr.

Förvaltningskostnaderna m. m. för åren 1916—1924 framgå av nedanstående tabell, grundad på siffror i domänstyrelsens berättelse. Till dem bör dock anmärkas, att domänstyrelsen dessa år för hela sitt och skogsstatens stora administrationsarbete endast erhållit 34,900 kr. per år; detta för vård av 4,460 skogsparceller av en sammanlagd storlek avsevärt större än hela Gotland. Den beräknar själv att detta i medeltal per år kostat

Tab. 43. *Administrationskostnader för de ecklesiastiska skogarna.*

Å r	K r o n a r			
	av ecklesiastika medel	av ecklesiastika medel till domänfonden	ur domänfonden	Summa
1916.....	41,300	13,700	247,300	302,300
1917.....	79,300	10,000	287,800	377,100
1918.....	212,700	35,500	461,900	710,100
1919.....	194,900	48,200	667,500	910,600
1920.....	220,900	50,200	797,900	1,069,000
1921.....	191,400	24,400	954,200	1,170,000
1922.....	191,500	53,400	718,500	963,400
1923.....	164,800	38,200	681,200	884,200
1924.....	160,300	40,100	657,400	857,800
Summa	1,457,100	313,700	5,473,700	7,244,500
Medeltal	161,900	34,900	608,200	805,000

domänverket 608,200 kr. utöver förenämnda 34,900 kr. Denna summa skulle således minst behöva tilläggas för att få de riktiga administrationskostnaderna. Erinras bör om det så högeligen växlande penningvärdet under angivna år.

Tab. 44. *Av domänstyrelsen redovisat netto från de ecklesiastika skogarna.*

Å r	Summa överskott kr.	Per har kr.
1916	4,787,400	17: 46
1917	3,561,700	12: 99
1918	10,053,400	36: 66
1919	6,963,500	25: 41
1920	5,256,900	19: 28
1921	751,300	2: 74
1922	3,977,700	14: 53
1923	3,342,500	12: 18
1924	2,335,300	8: 51
Medeltal 1916—1924	4,558,900	16: 64

4. *Sammanfattning.*

Söker man i få ord sammanfatta ovanstående angående de ecklesiastika skogarna, deras natur, skötsel och avkastning, torde man kunna säga följande.

Dessa skogar äro genom sitt läge i eller ej alltför avlägset från befolkningscentra, genom sin för trakten i allmänhet goda jord, genom sitt stora virkesförråd, kring 1918 närmare 26 milj. kbm, samt ej minst genom sin stora areal av mycket stort värde. Inom domänstyrelsen har på min anhållan sammanställts uppgifter om deras taxeringsvärde. Fördelade efter distrikt äro dessa år 1925 i kronor:

Övre Norrbotten	289,400
Nedre Norrbotten	178,300
Skellefteå	300,500
Umeå	470,100
Härnösand	4,434,200
Mellersta Norrlands	8,565,900
Dalarnas	3,932,600
Stockholm—Gävle	5,332,700
Bergslags	12,308,500
Östra	4,921,300
Västra	4,465,700
Smålands	10,878,500
Södra	4,274,400
Summa	60,352,100

Detta utgör omkring 170 kr. per har av totala marken samt räknat efter produktiv mark omkring 220 kr. Då det genomsnittliga taxeringsvärdet för statsskogarna är 76 kr. per har produktiv mark, är det taxerade värdet å de ecklesiastika skogarna per har ungefär tre gånger så högt som å statsskogarna, något som bestyrker det tidigare gjorda uttalandet att kyrkan vid ägoskiftningen stått i en vida mera gynnad ställning än staten.

Med det av domänstyrelsen 1924 redovisade nettot av 2,34 milj. kr. utgör årsvinsten å taxeringsvärdet — 60,35 milj. kr. — 3,87 %.

Ett flertal förnämligast historiskt-administrativa orsaker ha gjort att, ehuru skogarna skötts efter rationella skogsvetenskapliga grunder, desammas vård lämnat åtskilligt övrigt att önska, främst därigenom att det virke, som bort uttagas, icke uttagits i rätt tid och i rätt mängd, vadan virkesförrådet i stor omfattning är överårigt och marken icke ger och givit den avkastning som den bort. Detta beror emellertid icke i högre grad på domänverkets ledning av dessa skogar, utan väsentligen på att administrativa bestämmelser om virkesskördens användning m. m. förhindrat vissa ur skoglig synpunkt önskvärda åtgärder. Även

vissa skogars litenhet, belägenhet m. m. gör ett lönande skogsbruk å desamma synnerligen vanskligt.

För dessa skogars vård har emellertid staten genom domänfonden under en lång följd av år offrat mycket betydande belopp ur denna fonds tillgångar, belopp som ur affärssynpunkt sett rätteligen bort utgå ur dessa skogars numera till kyrkofonden och andra ecklesiastika fonder förda behållning.

B. Bergverksskogar.

Under titeln "statens till bergshanteringens understöd anslagna skogar" redovisas, såsom förut omtalats, vissa numera mycket begränsade skogar, belägna mestadels i bergslagen men även invid några få nu nedlagda bruk i andra delar av landet.

Dessa skogar utgöras dels av egentliga rekognitionsskogar, vilka enligt 1823 års riksdagsbeslut skulle få skattelösas men icke blivit det, dels av s. k. gruvallmänningar, vilka skola bibehållas vid de gruvor, till vilka de äro anslagna, eller, om dessa nedläggas, upplåtas till andra gruvor. För förvaltningen är en Kungl. förordning av den 27 maj 1898 rättesnöret. Skogarna skola, under domänstyrelsens inseende, stå under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning. Nyttjanderättsinnehavaren äger rätt till utsyning av virke till av bergmästaren med hänsyn till respektive gruvas eller verks behov bestämd kvantitet. Om skogsavkastningen överstiger behovet skall överskottet försäljas och medlen ingå till domänfonden.

Enligt domänstyrelsens berättelse 1924 utgöra dessa skogar sammanlagt 32,300 har, varav 22,100 har produktiv skogsmark. Samma år överlämnades till nyttjanderättsinnehavare 41,100 kbm virke och såldes 11,900 kbm för tillsammans 81,300 kr. Härtill kommo arrenden med 11,500 kr. eller summa 92,800 kr. Utgifterna utgjorde 65,800 (varav ej mindre än 31,100 kr. för "övrig skogsförvaltning" sedan bevakning, skogsodling, utsyning, avverkning äro likviderade); 19,400 kr. beräknades som kostnad för den förvaltande personalen. Som domänstyrelsens be-

hållning redovisades blott 7,600 kr. Motsvarande siffror för åren 1920—1923 framgår av tab. 45.

Tab. 45. *Bergverksskogarnas förvaltning belysande siffror 1920—1923.*

Å r	Areal skogs- mark har	Utlämnat virke till nyttjande-rättsinnehavare i kbm	Sålt virke kbm	Inkomster kr.	Utgifter kr.	Beräknad administrationskostnad kr.
1920	21,900	44,600	15,200	147,800	38,000	24,000
1921	22,000	38,700	5,700	70,500	113,200	26,100
1922	22,000	32,900	16,200	131,400	40,600	21,500
1923	22,100	35,300	13,600	123,700	70,000	19,800

C. Renbetesfjällens skogar.

Genom Kungl. brev av den 20 april 1841 utfärdades bestämmelser, som sökte reglera förhållandet mellan de nomadiserande lapparna och den bofasta befolkningen, som slagit sig ned inom de trakter av Jämtlands län, vilka tidigare väsentligen innehafits av lappar. Efter långvariga undersökningar fastställdes i lag av den 4 augusti 1886, vilka områden, som skulle upplåtas till renbetes- och lappskatteland. I denna lag fanns även ett stadgande att sådana renbetesland, som ej användas, böra, intill dess behov av dem för lapparna åter uppstår, genom länsstyrelsens försorg utarrenderas till bete eller slåtter samt inkomsterna reserveras och användas till gagn för lappväsendet. Inom renbetesfjällen hade även intagits betydande områden i dalgångar m. fl. st., varest en ingalunda föraktlig skogsväxt fanns. Den behållna avkastningen av denna samlades enligt statsmakternas beslut 1887 i en särskild fond "jämtländska renbetesfjällens skogsfond" för inköp av mark till utvidgning av renbetesfjällen. Betydande medel ha genom skogsavverkning tillförts denna fond, medelst vilken ock stora inköp av mark gjorts

(så 1893 Ljusnedals bruk i Härjedalen 86,800 har för 210,500 kr.). Fonden förvaltas av statskontoret, medan skogsvården helt handhaves av domänverket.

Enligt den redovisning, som lämnas angående det ekonomiska utbytet under de fyra åren 1921—1924 från renbetesfjällens skogar om ungefär 150,000 har skogsmark, skulle avverkningen ha medfört en förlust av tillsammans 473,800 kr. eller per år 118,500 kr. Detta fastän å dessa skogar avverkats 125,900 kbm eller 31,500 kbm per år. Oaktat fonden avlönat tvenne assistenter samt bevakning med 43,100 kr., debiteras fonden därutöver icke mindre än 132,800 kr. såsom "beräknad andel i skogsstatens löner och expenser" samt för s. k. "övriga förvaltningskostnader" därutöver 20,400 kr., således i allt för förvaltning 196,300 kr. per år. Man undrar inför dessa siffror om ej 31,500 kbm virke kunde uttagas för något billigare pris eller, ifall så ej kan ske, om ej skogen borde fått stå kvar! Visserligen har en renbetesfjällens skogsfond fått betala de "beräknade" kostnaderna, men staten har uppenbarligen under nämnda 4 år fått pungta ut med betydande summor årligen för att bli av med 31,500 kbm virke i Jämtlands fjällskogar.

D. Övriga allmänna skogar.

I kap. I omtalades att domänverket förutom vården av statsskogar och understödsskogar även har att handhava avsevärda områden av skogar, som icke tillhöra staten utan andra korporationer, och av vilka dessa ha att åtnjuta nettoinkomsten. En kort redogörelse för dessa skogar är här på sin plats, alldenstund en sådan är av nöden för att ge en föreställning om, i vilken omfattning verkets handhavande av dem kan anses tynga det samma.

Nu ifrågavarande skogar äro att hänföra till följande kategorier, häradsallmänningar, sockenallmänningar, stadsskogar samt en grupp av diverse olikartade donationers, inrättnings m. fl. skogar.

1. *Häradsallmänningar.*

Sedan urminnes tid ha vissa markområden inom byarna eller mellan dem betraktats såsom jordinnehavarnas gemensamma egendom. I flertalet fall ha dock dessa skiftats mellan delägarna men förnämligast i ett antal mellansvenska län kvarstår ett flertal häradsallmänningar, vilka fortfarande äro häradets jordinnehavares egendom och vilkas avkomst fördelas mellan i oförmedlade mantal satta hemman. I ett flertal häradsallmänningar äga emellertid även utom häradet liggande hemman del, medan i andra icke alla inom häradet belägna hemman äga del i allmänningen.

Här är ej platsen att redogöra för administrationsformen genom tiderna av dessa allmänningar. Föreskrifterna i en Kungl. förordning av den 29 juni 1866, vilka så gott som oförändrade återupptagits i förordningen den 26 januari 1894, utgöra grunden för senare tiders hushållning. Gällande skogsordning ger allmänningsdelägarna rätt att genom en styrelse själva vårda och förvalta allmänningen, under villkor att av delägarna bekostad, vederbörligen fastställd hushållningsplan samt behörigen uppgjort och fastställt reglemente finnas. Har så skett inskränker sig vederbörande skogsstatstjänstemans befogenhet till att hålla uppsikt över, att hushållningsplanens föreskrifter noggrant iakttagas. Befinnes detta icke vara fallet och vidtages icke rättelse inom av K. Befallningshavande förelagd tid eller sker å allmänningen större averkning än planen tillåter, då äger denna myndighet förordna, att allmänningen skall ställas under skogsstatens vård och förvaltning, varefter domänstyrelsen åt vederbörande jägmästare uppdrager att ombesörja allmänningens bevakning och skötsel samt antaga härför nödig skogsbetjäning.

Dessa bestämmelser ha under en lång följd av år tillämpats med växlande framgång å de olika allmänningarna, av vilka ett stort antal, särskilt bland de större och värdefullare, skötts av enligt reglemente tillsatta styrelser, medan ett flertal handhafs

av revirförvaltaren i det revir, inom vilket de äro belägna. Vid 1925 års slut stodo allmänningar inom 32 härader och med en sammanlagd areal av 48,600 har under skogsstatens vård och förvaltning, medan inom 25 härader 71,300 har handhades av delägarna själva under kontroll av domänstyrelsen.

Då den ovan ofta omtalade "södra skogskommittén" i sitt utlåtande den 17 dec. 1915 framlade ett förslag att helt omorganisera häradsallmänningarnas förvaltning och sammanföra dem med de ecklesiastika skogarnas, väckte detta en häftig opposition bland en mycket stor del av häradsallmänningarnas delägare, ävensom i de skogsintresserade kretsar, som ansågo att ett antal från varandra självständiga skogsadministrationer vore vida lyckligare för landets skogsbruk än hopande av största möjliga skogsområden under en central förvaltning.

Representanter för allmänningarna samlades den 21 juni 1916 i Stockholm och uppdrogo åt en kommitté att låta företaga en ingående undersökning av allmänningarna ur skoglig och ekonomisk synpunkt samt utreda vad som "kunde och borde åtgöras från allmänningarnas egen sida för att på för orterna lämpligaste vis stödja statsmakternas strävan att få dessa betydande skogar skötta på bästa sätt". Det betänkande, som kommittén — vars ordförande var godsägaren Gustaf Sederholm — med hjälp först av e. jägmästaren Iwar Lindeberg och därefter av lektorn vid skogshögskolan J. A. Amilon den 8 juni 1918 avgav,¹ utgör grundlaget för vår nuvarande kännedom om häradsallmänningarna och ur detta är en väsentlig del av nedan lämnade uppgifter hämtade. Denna utredning medförde ock att alla planer att ytterligare indraga dessa skogar under domänförvaltningen skrinlades.

Den skogslagstiftningskommitté, som arbetade åren 1911—1918, behandlade häradsallmänningarna i en särskild del av sitt betänkande; kommitténs ordförande, landshövding S. Husberg, framlade reservationsvis ett den 9 december 1918 dagtecknat

¹ Sveriges häradsallmänningar. En skoglig, ekonomisk, administrativ och rättslig utredning verkställd på uppdrag av allmänningsdelägarna. Stockholm 1918.

detaljerat förslag till nytt förvaltningssystem för dem. Dessa delar av förslagen utbrötos emellertid vid Kungl. Maj:ts behandling av lagstiftningsfrågan och kommo sålunda icke på riksdagens bord. Spörsmålet om ett slutgiltigt ordnande av administrationen står sålunda fortfarande öppet.

Sedan häradsallmänningsskommitterade år 1917 avslutat sitt arbete, bildades omedelbart "Sveriges häradsallmänningsförbund". Till detsamma äro nu 39 av landets 57 allmänningar anslutna. Deras areal skogsmark uppgår till 88,900 har, eller 75 % av den totala. Vid förbundets bildande uppgick de anslutna allmänningarnas ytvidd endast till omkring 30,000 hektar, varav synes att förbundet fått en alltmera vidgad omfattning; de allmänningar, som ej inträtt i förbundet, äro i regeln små.

Förbundets uppgift är att åstadkomma samarbete mellan landets häradsallmänningar för att därigenom befrämja utvecklingen av deras skogsbruk efter sunda ekonomiska, administrativa och skogliga riktlinjer och därvid tillvarata allmänningsdelägarnas berättigade intressen. Genom förbundets tjänstemän lämnas därjämte de till förbundet hörande allmänningarna råd och biträde i skogliga, administrativa och rättsliga frågor.

Av ålder har — inberäknat Svärdsjö och Envikens allmänningar, vilka i domänstyrelsens statistik redovisas såsom sockenallmänningar — 106,900 har tillhört häradsallmänningarna. Många av dessa ha för besparade, avsatta eller genom extra avverkningar influtna medel inköpt ytterligare mark, i allt t. o. m. 1925 c. 13,000 har för ett belopp av omkring 2 milj. kr., vadan vid 1925 års slut den totala arealen uppgår till omkring 119,000 har, d. v. s. ett område föga mindre än Öland. Av arealen utgöres 2,700 har av inägojord. Allmänningarna äro till antalet 57, omfattande omkring 100 skogskiften. I allmänhet utgöras de av ganska stora skogskomplex, vilka emellertid ofta äro sönderskurna genom å dem tidigare skedda uppodlingar, som för länge sedan övergått till självständiga fastigheter. Ingen allmänningsskog är mindre än 50 har och blott tvenne under 200 har; medelstorleken är omkring 2,000 har eller 28 gånger större än prästskogarnas medelytvidd inom de revir, varinom allmänningarna

äro belägna. De flesta äro belägna i landets äldsta provinser; en i östra Dalarna, 34 i Svealands övriga provinser utom Värmland, 13 i Östergötlands, 5 i Skaraborgs, 2 i Älvsborgs län, 1 i Jönköpings och 1 i Kalmar län.

Taxeringsvärdet utgjorde 1915 13,2 milj. kr. eller 112 kr. per har av totalarealen och 154 kr. om blott den produktiva marken medräknas. För senare år finnas inga sammanställningar, men visst är att taxeringsvärdet avsevärt ökats.

Virkesförrådet, väsentligen bestående av tall och gran, var å den produktiva marken 1923 enligt planerna uppskattat till 11,9 milj. kbm fast mått samt å impedimenten till 0,1 milj., således 12 milj. kbm. Detta utgör 131 kbm per har eller vida mera än å kronoparkerna och större än inom varje annan grupp av allmänna skogar. Nära hälften av virkesförrådet utgöres av över 100-årig skog, vadan vid omloppstider av 80—120 år brist råder å medelålders och yngre skog.

Det stora virkesförrådet beror på att avverkningen enligt de av skogsstaten uppgjorda planerna bestämts alldeles för lågt i förhållande till tillväxten på den utmärkta skogsmark allmänningarna i stort sett äga; 0,6 % tillhöriga bonitet I—II, 60,4 III—IV, 34,1 V—VI och blott 4,9 % VII—VIII.

Åren 1911—1915 utgjorde den totala virkesskörden i medeltal 237,200 kbm per år eller 2,9 kbm per har och 2,5 % av det dåvarande med all sannolikhet dock för lågt uppskattade virkesförrådet. År 1920 voro å ett virkesförråd av 12 milj. kbm motsvarande siffror 282,000, 3,1 och 2,5; 1924 258,000, 2,8 och 2,2.

Av virkesavkastningen skall så mycket försäljas, som erfordras att täcka kostnaderna för skogens skötsel; det övriga kan antingen utdelas in natura till delägarna eller till för häradet gemensamma ändamål såsom sker å vissa allmänningar eller, som i flertalet fall sker, försäljas till sin huvudsakliga del.

Medelvärdet av den totala, årliga virkesfångsten var 1911—1915 sammanlagt 1,322,700 kr., varav 314,900 kr. för utdelat virke. Härtill komma arrenden m. m., vadan totalinkomsten utgjorde 1,4 milj. kr. Uppgifter om virkesskördens värde under senare år saknas. Övriga inkomster av arrende för jord, jakt,

fiske, bete, torv- och grustäkt m. m. röra sig för samtliga allmänningar om ungefär 100,000 kr. per år.

Utgifterna utgjorde förenämnda år 1911—15 473,100 kr., vadan nettobehållningen belöpte sig till 931,400 kr., utgörande 10,34 kr. per har produktiv skogsmark och 3,93 kr. per avverkad kbm eller 66 % av inkomsterna.¹

Domänfonden ersättes för revirförvaltarnas arbete endast med resekostnader vid utsyningsförrättningar. Denna utgick 1922 med 7,400 kr., 1923 med 6,300 kr. och 1924 med 5,100 kr. Förenämnda år beräknar styrelsen domänfondens ej ersatta medel i förvaltningskostnaderna till i genomsnitt 68,200 kr., med vilken summa sålunda häradsallmänningarnas utgiftskonto borde ökas, om uppskattningen är riktig. Dock framhålls från allmänningssinnehavarnas sida att detta belopp bör anses väl högt, då revirförvaltarnas arbete är begränsat till den rena skogsskötseln och desamma ej taga befattning med sådana tid och omsorg krävande göromål som virkets försäljning, utarrendering av jord m. m.

Domänverket åtnjuter ingen ersättning för den kontroll över förvaltningen, som åligger skogsstaten. Jag har icke lyckats bilda mig någon uppfattning om vad denna kontroll kan vara värd.

Ek och storverksträd äro kronan förbehållna; de lämnade 1924 30 kr.

2. Sockenallmänningar och besparingsskogar.

Under 1800-talets senare årtionden bestämdes genom skilda beslut av Kungl. Maj:t att vid avvittringen inom Norrbottens läns lappmarkssocknar ävensom inom nuvarande Pajala församling samt Muonionalusta och Tärendö kapellförsamlingar viss del av det skogsanslag, som vid avvittringen komme att tilldelas byar, hemman och nybyggen, skulle avsättas till socken-

¹ Med förenämnda allmänningar böra icke sammanblandas de lands-
tingsskogar m. fl., som under senare år tack vare "Skogssällskapet"
— med säte i Göteborg — åvägabragts inom ett stort antal av de syd-
svenska länen (1925 40,000 har) och med vilka domänverket icke har att
taga någon befattning.

allmänningar. Liknande allmänningar hava sedermera vid avvittring under detta århundrade avsatts jämväl inom de delar av Västerbottens läns lappmarker, som äro belägna ovan den s. k. odlingsgränsen.

Förvaltningen regleras av en förordning av den 18 juni 1920. Liksom beträffande häradsallmänningar är stadgat, att där ej särskild kompetent skogsförvaltare är anställd, skall skogen stå under skogsstatens vård och förvaltning. För närvarande är det endast sockenallmänningarna inom Gällivare och Jockmocks socknar, som ha särskilda förvaltare.

Förutom nu omförmälda skogar ha inom övre Dalarnas stora skogssocknar samt i gränstrakterna till Hälsingland (Hamra kapellag och delar av Orsa s:n) vid storskifte och avvittring avsatts allmänningsskogar, i allmänhet benämnda *besparingsskogar*; med deras skötsel har dock domänverket icke att taga befattning, utan skötas de genom av socknarna tillsatta styrelser, vilka anställt kvalificerad personal för desammas skötsel.

Enligt domänstyrelsens berättelse för 1924 utgöra sockenallmänningarna — besparingsskogarna inbegripna — 697,700 har¹, med en produktiv skogsmark av 455,800 har. Härav komma 274,600 har, varav 198,100 har produktiv mark, på Dalarnas besparingsskogar, 130,300 har på Västerbottens lappmark (Dorotea 4,600 har, Sorsele 29,100 har, Vilhelmina 47,400 har och Stensele 49,300 har), det övriga på Norrbottens län, varest sockenallmänningar finnas inom följande socknar: Arvidsjaur, Arjeplog, Jockmock, Gällivare, Tärendö, Pajala, Jukkasjärvi, Karesuando och Muonio.

En del av dessa allmänningar äro mycket stora, så omfatta Gällivare sockens tre allmänningar 46,000 har produktiv skogsmark, Jockmocks fyra 58,200 har likaledes produktiv mark förutom stora impediment, delvis kalvfjäll. Sockenallmänningarna finnas, förutom Stenseles och Malgomajs (Vilhelmina), senast förtecknade i domänstyrelsens berättelse för 1920, tab. 63 samt revirvis i 1924 års berättelse tab. 36 B.

¹ I domänstyrelsens statistik inräknas i denna siffra de ovan under häradsallmänningarna upptagna Svärdsjö och Envikens allmänningar.

Läge och klimat äro dock sådana att virkesproduktionen är ringa. Avverkningen inom de gamla urskogsbestånden är dock avsevärd; för 1924 redovisas 110,800 kbm; häri ingår likväl icke avverkningen å besparingsskogarna.

Domänfonden ersättes för sitt arbete med sockenallmänninnarna dels med avgifter för utsyningarna, dels med kontrakterade årliga och dagersättningsbelopp (1922: 1,100 kr., 1923: 3,500 kr., 1924: 10,400 kr.). Domänstyrelsen beräknar fondens oersatta kostnader för 1922 till: 18,300, för 1923 till: 14,700 och för 1924 till: 9,000 kr.

3. Städernas skogar.

Ej mindre än 80 av rikets städer från Haparanda till Ystad besitta skogsegendom av växlande storlek.¹ Flertalet av dessa skogar äro ganska små, från några tiotal till något hundratal har, men en och annan även i södra Sverige av betydande ytvidd. Så Skanörs 837, Karlshamns 595, Vimmerbys 545, Borås 733, Lidköpings 753, Västerviks 639, Strängnäs 606, Södertäljes 590, Salas 3,673, Gävles 2,576, Söderhamns 2,421, Hudiksvalls 2,107, Piteå 2,381, Luleå 1,564 och Haparandas 1,573 har, allt produktiv skogsmark. Den totala arealen anges för 1924 till 43,500 har. I domänstyrelsens berättelse 1920, tab. 65, uppräknas samtliga stadsskogar och angivas deras arealer.

Enligt förordning av den 24 juli 1903 skola städernas skogar underkastas ordnad hushållning. De stå alla under domänstyrelsens överinseende och i vissa fall även under skogsstatens vård och förvaltning. Detta senare är dock endast fallet med Luleå, Umeå och Östhammars skogar (tillsammans nära 2,000 har eller c. 4 % av totalarealen).

Några sammanställningar angående stadsskogarnas tillstånd, totala avverkning, avkastning m. m. äro mig veterligen ej gjorda, lika litet som av det ganska växlande sätt, varpå de av respektive samhällen under skilda tider förvärvats.

¹ Anmärkas bör kanske att huvuddelen av Stockholms stads skogar förvaltas efter andra grunder än här angivas.

Enligt 1903 års förenämnda förordning (§ 7) skall "kostnaderna för stadsskogs vård och förvaltning bestridas med stadens medel. I dessa kostnader inbegripas utgifterna för upprättande av hushållsplan och revision därav samt för avlöning av skogsvaktare, ävensom, då stadsskog är ställd under skogsstatens vård och förvaltning, staten tillkommande ersättning enligt gällande resereglemente för skogstjänstemans förvaltningsåtgärder". Bestämmelserna ha tolkats så, att stadsskogarna icke deltaga i skogsstatens löner och expenser. Domänstyrelsen, vilken i förvaltningsbidrag uppburit för 1922: 500, 1923: 92 och 1924: 300 kr., anser sig under förenämnda år ha burit en oersatt kostnad för stadsskogarna av ungefär 10,500 kr. årligen.

4. *Diverse donationers och inrättningars m. fl:s skogar.*

Utöver nu nämnda skogar finnas ytterligare ett antal av olika kameral natur, med vilka domänverket har att taga befattning, vanligen blott genom att utöva en ganska lindrig "tillsyn och kontroll" i några få fall även genom att omhänderha deras "vård och förvaltning". De spela emellertid en ringa roll i förvaltningen, vadan här endast de olika slagens namn och totalareal enligt domänverkets berättelse för 1924 må nämnas.

"Enstaka under skogsstaten ställda skogar, hörande under § 4 i 1894 års skogsordning" utgöra i allt 8,813 har. Exempel äro Svappavaara malmfälts skog (3,900 har), Vasamonumentets skog i Älvdalen, Ultuna kungsladugårds skog, Solnaskogen vid Stockholm. Samtliga uppräknas i domänstyrelsens berättelse 1920, tab. 59. — "Skogar å kronohemman utom de sex norra länen samt allmänna inrättningars hemman av krononatur, upplåtna med stadgad åborätt" utgöra 5,000 har. Hit räknas vissa hospitalshemman, Hvitfeldtska stiftelsens hemman, Visingsö skoggodshemman m. fl. Samtliga äro uppräknade i domänstyrelsens berättelse 1920, tab. 61. — "Skogar å allmänna inrättningars hemman av skattenatur, vilka icke innehavas med stadgad åborätt" omkring 44,500 har. Hit hör i främsta rummet

Uppsala akademiskogar om tillsamman 27,400 har, varav 22,900 har produktiv skogsmark; en areal fördelad på icke mindre än 338 olika skogsskiften. Vidare räknas hit en stor mängd donationshemmans skogar, så Danviks hospitals, Löwenströmska lasarettets, kyrkors, skolors, fattiggårdars m. fl. skogslotter. De redovisas i domänstyrelsens berättelse 1920, tab. 62. — "Kronohemmans och nybyggens skogar inom de sex norra länen" 480,600 har. Dessa redovisas distrikt-, revir- och sockenvis i domänstyrelsens berättelse 1920, tab. 64.

E. Enskildas skogar underkastade utsyningsväng.

Gällande skogslagar ålägga skogsstaten att under domänstyrelsens överinseende å vissa enskilda skogar samt kronohemman och krononybyggen verkställa utsyning och stämpling samt undersökning av slag, som omnämnas i 10 § lappmarkslagen. Ifrågavarande skogar äro:

1. Krono-, frälse- och skattehemmansskogar under lappmarkslagen av den 18 juni 1915.
2. Husbehovsskogar inom vissa områden, enligt lag av den 5 juni 1909.
3. Enskildas skogar under skyddsskogslagen av den 24 juli 1903.

1. *Krono- och skattehemmansskogar samt husbehovsskogar under lappmarkslagen.*

Genom lappmarkslagen ålägges skogsstaten att genom sina tjänstemän upprätta avverkningsplaner samt förrätta skogsuppskattningar och utsyning av virke för avsalu. Avverkningsplanerna kunna emellertid även upprättas genom de enskilda skogsägarnas försorg men skola i så fall fastställas av domänstyrelsen.

För bestridande av kostnaderna för lappmarkslagens tillämpning har från och med 1916 utgått ett ordinarie statsanslag till domänfonden. Jämte statsanslaget har denna även tillförts ut-

syningsavgifter för lappmarksutsyningarna. Det ordinarie anslaget upphörde med år 1922 och ersattes med ett ordinarie och ett extra förslagsanslag. Det ordinarie förslagsanslaget avser att jämte utsyningsavgifterna täcka 40 % av domänfondens utgifter för avlöning av skogsstatspersonal i de revir, inom vilka lappmarkslagen gäller, det extra anslaget att ersätta 40 % av domänfondens utgifter för dyrtidstillägg till samma personal.

I ett föregående kapitel har sid. 88—90 redogjorts för föreliggande uppgifter angående den ersättning domänverket åtnjuter samt de kalkyler domänstyrelsen låtit verkställa angående den ersättning, som för dessa skogars handhavande rätteligen bort tillkomma verket.

2. Skogar under skyddsskogslagen.

Domänfonden ersättes först från och med 1923 för skogsstatens göromål för skyddsskogarnas räkning med ett ordinarie och ett extra förslagsanslag. Det förra avser att täcka såväl arvodena åt särskilda skyddsskogsassistenter som 35 % av domänfondens utgifter för avlöning av skogsstatspersonalen i vissa revir, det senare att ersätta dyrtidstillägg åt samma personal. Domänfondens utgifter för skyddsskogarna beräknades 1922 av domänstyrelsen till 111,300 kr., för 1923 till 184,700 kr. och för 1924 till 188,300 kr. Anslaget uppgick 1923 till 163,700 kr. och 1924 till 190,000 kr. Domänfonden beräknade alltså sin nettokostnad i genomsnitt för de nämnda tre åren till 161,400 kr.

Enskilda skogar i Norrbottens och Västerbottens läns kustland ställdes genom beslut av 1924 års riksdag under allmänna skogslagen, varigenom den s. k. kustlandslagen trädde ur kraft. Domänfonden kommer alltså för framtiden icke att belastas med kostnader för tillsyn av dessa skogar, vadan det torde vara onödigt att här redogöra för huru förhållandena beträffande dem tidigare voro ordnade.

KAPITEL VIII.

Sammanfattning av kapitlen I—VII.

För många bland dem, som hysa intresse för Sveriges allmänna skogar, deras vård och utbyte, torde den föregående utredningen genom sin längd och genom de många uppgifter, tabeller och siffror, som nödvändigtvis i densamma måste hopas, taga för mycken tid och möda att läsa. Det torde därför vara önskvärt, att en kort översiktlig sammanfattning lämnas av vad som i vidlyftigare form i det föregående framställts.

1. *Statsskogarnas tillkomst och omfattning.*

Staten har av ålder i Sverige i växlande omfattning varit skogsägare. Syftet härmed torde i äldre tider främst ha varit att direkt eller indirekt skaffa det allmänna inkomster. I senare tider har en framträdande synpunkt även varit att befordra den enskilde medborgarens, ej minst den ringes bästa, ävensom näringslivets fromma på lång sikt, en skogspolitisk åskådning, som tagit sig allt starkare uttryck under senare årtionden och yttrat sig även genom en lagstiftning, inskränkande den enskilde ägarens förfoganderätt över sin skog.

Växlande nationalekonomiska åskådningar, liksom ock statens penningnöd under vissa perioder, ha emellertid medfört att statens skogsinnehav tidvis varit mycket ringa. Så var fallet då 1858 års riksdag beslöt att kronoparker och andra kronans

skogar skulle i allmänhet bibehållas oförminskade och därmed lade grunden till den sedan dess drivna statliga skogspolitiken. Från nämnda år ha statsskogarna, d. v. s. skogar, vilkas be- hållning direkt och oavkortat ingår till statsverket, oavbrutet till- vuxit i omfattning och värde.

Den viktigaste kamerala typen av statsskogar är *kronopar- kerna*. Dessas areal utgjorde 1858 blott 25,300 har, men 1924 5,2 milj. har, varav 3,5 milj. produktiv skogsmark fördelad mel- lan 1,324 parker av mycket växlande storlek. Denna väldiga ök- ning har skett genom att staten vid avvittringen i nordligaste Sveriges stora socknar har för sig undantagit mycket bety- dande arealer, men även genom betydande inköp av främst gamla bruksegendomar i mellersta Sverige. Vidare har skogs- mark från ett stort antal forna boställen införlivats med krono- parkerna. Ävenså ha de huvudsakligen i Norrland belägna stockfångstskogarnas servitut avlösts och dessa kunnat överföras till kronoparker (c:a 275,000 har).

Markinköpen började 1864 med Stora Svältan i Västergöt- land och har finansierats dels och huvudsakligen genom för- säljning av staten tillhöriga mindre jordbruksfastigheter (1875 —1923: 22,8 milj. kr.), dels genom särskilda statsanslag (1875 —1915: 9,7 milj. kr.). I allt har inköpts 413,500 har för ett belopp av 32,5 milj. kr. Medelpriset per har har varit 78,53 kr.; i senare tider dock betydligt högre, 200—360 kr. För de syn- punkter, som vid inköpen gjort sig gällande, redogöres sid. 19.

Det markförvärv staten under senare tider gjort genom av- vittringen i de bägge nordligaste länen och övre Dalarna belyses därav, att medan staten 1875 i dessa landsdelar ägde 1,5 milj. har, den nu har över 6 milj., varav mera än hälften (3,5 milj. har) produktiv mark.

Övriga statsskogar äro av mindre betydelse. Dock omfatta de norrländska kronoöverloppsmarkerna, vilka småningom över- föras till kronoparker, betydande vidder (vid 1925 års ingång c:a 257,000 har prod. mark). Ej heller jordbruksdomänernas skogar böra förglömmas (76,000 har prod. mark).

2. Statsskogarnas läge, tillstånd och vård.

Kronoparkerna omfattade vid 1925 års ingång med sina 5,2 milj. har mycket nära 15 % av landets inom det klimatiska barrskogsområdet belägna mark. Till c:a 53 % äro de belägna inom Norrbottens län, till c:a 79 % inom Norr- och Västerbottens län, till icke mindre än c:a 92 % inom Norrland och Dalarna. Man får dock icke av dessa siffror förledas att undervärdera de sydsvenska kronoparkernas betydelse ur ekonomisk synpunkt. Värdet av försålda skogsprodukter var 1923 från den södra tiondelen 10 milj. kr. och från de norra nio tiondelarna 16 milj. kr. Jfr även tab. 13, sid. 57.

I stort sett ligger huvuddelen av vår bästa skogsmark i enskild ägo, staten har väsentligen förvärvat i landets inre och högre områden belägna marker. Ett försök att klassificera de stora kronoparkerna i Norrland och Dalarna gav till resultat att frånsett impediment närmare 28 % fördes till svag och dålig, 61 % till medelgod och 11 % till bättre skogsmark. I Sydsvrige ställa sig förhållandena gynnsammare, ehuru även där statens skogsinnehav inom de mest gynnade trakterna är jämförelsevis ringa. Nu berörda läge medför ock att betydande delar av statsskogarna utgöras av impediment, 2,7 milj. har i allt, därav 1,7 å kronoparkerna. Impedimenten utgöras dels av ovan barrskogsgrensens belägna marker, dels av frisköljda hållmarker, dels och huvudsakligen av torvmossar; de senare tro- ligen över 1,2 milj. har å kronoparkerna. Av dessa antagas även vid försiktig beräkning minst 100,000 har kunna genom dikning göras skogbärande, likväl med ringa utsikt till normal förräntning.

På grund av de stora olikheterna i klimatiskt och skogsbiologiskt avseende böra lämpligen statens stora skogsvidder i det nordligaste Sverige behandlas för sig och Sydsvriges kronoparker för sig.

Nordsveriges statsskogar, till övervägande del kronoparker, äro bevuxna med tall och gran samt vid rikare tillgång på ljus och vatten i ej ringa omfattning även björk. Ehuru avverknin-gar pågått i flera årtionden, har skogen alltjämt i mycket bibehållit sin urskogskaraktär. Träden äro även i den mogna 150—250 år gamla skogen jämförelsevis lågvuxna, 15—20 m, med en brösthöjddiameter sällan över 40 cm; bestånden äro luckiga och olikåldriga, rika på vindfällen och på sjuka träd. Skogen är i stor omfattning överårig. 43 % av marken har beräknats vara bevuxen med skog över 150 år; däremot inta de yngre årsklasserna alldeles för ringa del av skogen för en normal omloppsdrift; 1—50 år 18 %, 51—100 år 21 %, 101—150 år 16 %.

Å andra sidan innehålla dessa skogar betydande virkesför-råd. Det har beräknats, att 84 % av kronoparkernas virkesmassa skulle finnas här, mot 16 % inom Sydsveriges parker. En uppskattning för tiden kring år 1916 gav 138,5 milj. kbm för Norr-lands och Dalarnas mot 25,8 milj. kbm för södra och mellersta Sveriges kronoparker. Per har utgör detta i medeltal 45 kbm (35 för övre Norrbotten). Den årliga tillväxten är mycket svag och kan skattas till i medeltal 0,6 kbm per har (0,5 längst i norr, 0,9 längst i söder) och synes årligen lämna omkring 1,7 milj. kbm. Det sista årtiondets avverkning (c:a 1 kbm per har) utgör ock i betydande omfattning (möjligen till när-mare 40 %) ett uttag ur det förefintliga virkeskapitalet.

Sydsveriges statsskogar. Det mer eller mindre målmedvetna skogsbruk, som under längre eller kortare tid å dessa marker bedrivits, har mestadels givit den uppväxande skogen kultur-skogens drag. Gran och tall äro de härskande träden, ehuru björken ej minst på grund av det i stor utsträckning drivna hagmarksbruket förekommer i betydande mängd. De ädla löv-träden, främst eken, spela en mycket underordnad roll, där ej som t. ex. å Visingsö ekplantering särskilda åtgärder vidtagits för att skapa ett ekrikt bestånd. Inom södra distriktet spelar ock boken en viss roll. Av därvarande kronoparker beräknas

3,400 har eller 5,6 % utgöras av bokskog. 1923 utgjorde i Syd-sveriges kronoparker lövträdsvirket 56,600 kbm eller 16,3 % av det avverkade mot 290,400 kbm barrträdsvirke.

Mycket stora delar äro ungsogar; 1—50 år 61 %, 51—100 år 26 %, 101—150 år 6 %, kalmark 7 %. Oaktat den ringa arealen äldre skog, innehålla dessa kronoparker dock mer än dubbelt så stor kubikmassa per har som de nordsvenska; man anser omkring 97 kbm. Den årliga tillväxten har som genomsnitt befunnits vara 3,25 kbm per har, en siffra snarare för låg än för hög och utgör å samtliga parker omkring 1,33 milj. kbm. Då årsavverkningen i senare tid varit som medeltal blott omkring 2,5 kbm per har (1919 då den var högst 2,87 kbm) eller i allt 0,85 milj. kbm, samlas i dessa skogar, som över stora vidder nu stå i sin fullaste växt, under årtiondenas lopp ett stort och i framtiden högst värdefullt virkeskapital.

3. Skogsbrukets planläggning och genomförande.

Det moderna skogsbruket fordrar en ingående kännedom om den skog, som skall vårdas. Därför uppgöres på uppmätning och uppskattning av virkesförrådet m. m. grundade hushållningsplaner, avsedda att revideras ungefär vart tjugonde år; se om dessa närmare sid. 58 o. f. Då desammas upprättande ställer sig synnerligen dyrt — 1925 användes på statsskogarna härtill 773,700 kr. — har det ifrågasatts, om icke även staten borde förenkla och förbilliga detta arbete, något som delvis också redan skett.

Med stöd av planerna bedrives skogsvården. Denna måste i mycket ställa sig olika inom landets norra och södra delar.

Nordsveriges statsskogar, vilka i stor omfattning äro gamla urskogar, måste i första rummet avverkas på lämpligaste och mest givande sätt; först då den unga skogsgrödan skall grundläggas och växer ut, blir föryngring och beståndsvårdande gallringar m. m. av större betydelse. Avverkningen har i regeln

skett såsom dimensionsblädning men under senare år i allt högre grad även som rationell blädning och trakthuggning.

Avverkningen har redan lett till att medeldimensionen påtagligt nedgått. I genomsnitt har avverkats 1 kbm per har och år, något som i själva verket torde betyda att i ekonomiskt värde ungefär 50 % är kapitaluttag.

Föryngringen är, ju längre mot norr man kommer, allt svårare, ej minst därför, att det ej går an att använda frö från sydligare trakter och frösättningen häruppe är ringa och ojämn. Vår kunskap om riktigaste sättet för skogens föryngring under de svåra klimatiska betingelserna är alltjämt mycket ofullständig. Där ej naturlig föryngring inom rimlig tid varit möjlig att åstadkomma, har med växlande framgång sådd måst tillgripas, mera sällan plantering.

Domänstyrelsen har utsatts för mycken kritik för att densamma ej med nog kraft bedrivit gallringar och andra beståndsvårdande huggningar inom de förefintliga ungskogarna. Densamma har iakttagit en viss återhållsamhet härutinnan på grund av de dryga kostnader gallringar medföra, där ej god avsättning å därvid utfallet virke förefinnes. Under åren 1916—1920 uppgives dock beståndsvårdande huggningar ha utförts å i runt tal 200,000 har eller 5,3 % av den produktiva skogsmarken. Jfr tab. 15, sid. 71.

Av skogsvårdsentusiaster har även yrkats på ett synnerligen kraftigt genomförande av dikning av de många och vidsträckta myrarna och av andra vattensjuka marker. I början av 1890-talet påbörjade domänverket på allvar även dylika arbeten. Snart visade det sig att kunskaperna om rätta förfarandena därvid ingalunda voro tillräckliga och stora kapital äro till föga nytta nedlagda i nu igenrasade diken å norrländska myrar. Allt mera har man insett, att en klokt genomförd vattenavledning genom bäckrensning m. m. är vad som bäst lönar sig. Åren 1886—1923 ha nedlagts 6,2 milj. kr. på dikning å de nordsvenska kronoparkerna, en summa som svårligen torde återbördas. Dock fortgår alltjämt arbetena med kraft; inom de 7 norra distrikten grävdes 1923 1,157 km diken.

Sydsveriges statsskogar utgöras dels av parker, som länge stått under domänverkets vård och å vilka bestånden redan hunnit in i det uthålliga skogsbrukets så att säga normala gängor, dels av inköpta allmoge- och bruksskogar, å vilka redan före statsförvärvet det grövre virket mången gång varit fullständigt uttaget, medan unga, nya bestånd ofta voro i full växtlighet och av god slutenhet.

Vid avverkningen har alltsedan ordnat skogsbruk infördes huvudsakligen använts trakthyggesbruk med åtföljande kultur å kalhyggena. På många håll, särskilt i mellersta Sverige, ha dock under de sista årtiondena omfattande blädningshuggningar syftande till självsådd ägt rum.

Under senare tider ha omfattande gallringar såväl i unga som medelålders bestånd företagits. Även i Sydsverige ha yrkanden på mera omfattande gallringar än som vidtagits med kraft framförts; domänstyrelsen har gjort gällande att virket måste vara avsättningsbart innan gallring bör ske samt att det av ekonomiska skäl ej kan gallras med så korta mellanrum som ur skogsbiologiska grunder understundom kan anses önskvärt. På senare år har dock gallring skett i allt större omfattning; åren 1916—20 genomgallrades sålunda årligen 12,400 har eller 3,2 % av produktiva arealen sydsvenska kronoparker. Numera kultiveras årligen omkring 2,000 har; tidigare, då många av de nyinköpta skogarna det nödvändiggjorde, betydligt större yta.

Även dikning sker i avsevärd omfattning, dock är sedan gammalt i dessa delar av landet vattenavledningen ordnad vida fullständigare än i de glesbefolkade norra trakterna. Under de senare åren har härpå inom de 7 sydligaste distrikten offrats 500,000—600,000 kr. per år; räknat per har produktiv skogsmark 18—32 öre.

4. *Statsskogarna som inkomstkälla.*

En i detaljerna tillförlitlig skoglig bokföring är synnerligen svår att upprätta. Mycket arbete har under sista årtiondet nedlagts på att för domänverket skapa en möjligast tillfredsstäl-

lande sådan. Ännu är målet ej nått, men man har dock kommit ett gott stycke på väg. Numera utarbetas i domänstyrelsen särskilda revirbokslut. Sådana för åren 1923—1924 ligga till grund för redan lämnade uppgifter; slutsiffror för 1925 äro meddelade sid. 180, men ha ej i större omfattning kunnat användas för denna framställning, som utarbetades kring sistlidna årsskifte.

Domänverket har såsom vinst till statsverket inbetalt under de 14 åren 1912—1925 225,438,000 kr. eller i medeltal 16,102,700 kr. Det mest lysande året var 1917, då 43,1 milj. kr. redovisades, det sämsta var 1921, då en förlust om 5,1 milj. kr. uppstod; jfr sid. 81. Förglömmas må dock ej att 1917 års stora försäljningsbelopp ej utgör mera än 18 milj. kr., om man räknar med 1913 års penningvärde, och ej mera än 27,7 milj. kr. enligt 1925 års (grosshandelsindex).

Administrativa uppdrag och dessas ersättande. Dessa summor redovisa emellertid ingalunda verkets verkliga ekonomiska resultat, bland annat därför att detsamma får vidkännas vissa verket som "affärsdrivande verk" ovidkommande avbrännningar, men även åtnjuter vissa förmåner, som enskilda affärer ej få påräkna sig till godo. Domänverket fortfar även efter 1912 års budgetreform att i stor omfattning vara en administrativ myndighet, som dels sköter vissa allmänna skogar, dels övervakar vissa skogslagars efterlevnad och härför har att utföra ett betydande eller endast delvis ersatt arbete. Själv beräknar verket, att domänfonden under det sista femtontalet år belastats med omkring 1 milj. kr. årligen i utgifter för det allmännyttiga skogsvårdsarbete verket utfört utanför de egentliga statskogarna. Å sid. 88—90 är en granskning utförd av denna beräkning, försåvitt det rör de s. k. lappmarksskogarna, och visar det sig att enligt av domänstyrelsen själv lämnade uppgifter de beräkningsgrunder, som tjänat som utgångspunkt för dessa skogars andel i förenämnda siffra, svårigen kunna vara riktiga. I stället för en förlust på skötseln av dem under treårsperioden 1922—1924 om 340,000 kr. synes i dess ställe de härför an-

visade statsmedlen ha för verket medfört en vinst på omkring 905,900 kr.; dock torde vinsten med fog böra något litet minskas för expenser m. m.

En ingående undersökning av ersättningsfrågan är uppenbarligen av nöden innan säkra resultat kunna nås. Dock är det uppenbart att verket årligen gör stora förluster på t. ex. skötsel av de ecklesiastika skogarna (360,000 har), för vilka detsamma 1924 endast uppbar 40,100 kr.

Flera exempel anföras sid. 91 på arbeten och utgifter av social och annan natur, som Kungl. Maj:t pålagt domänverket utan att detsamma därför fått tillgodoräkna sig ersättning, men uppenbart är att hos statsmakterna med vart år allt klarare framträtt viljan att i budgeten skarpt avgränsa verkets verksamhet såsom affär samt lämna ersättning för arbete, som ej kunnat dit hänföras.

Av de ekonomiska förmåner verket åtnjutit (jfr sid. 93—97) återstår numera egentligen endast befrielse från kronoskatt (1920 beräknad till 0,7 milj. kr.; de senare åren sannolikt avsevärt mindre). Verket betalar och åtnjuter numera ränta å rörelsemedel, som upplånas respektive som äro i riksbanken insatta.

Domänfondens tillgångar utgöras till alldeles övervägande del av skogs- och jordbruksfastigheter — av vilka de senare ej behandlas i detta arbete. Saluvärdet av skogsdomänerna är omöjligt med någon högre grad av säkerhet angiva. Det enda värde varpå man kan grunda kalkyler av någon betydelse är taxeringsvärdet, vilket efter 1922 års stora omtaxering är avsett att i möjligaste mån ange ett inkomst- ej ett realisationsvärde. Skogsdomänernas taxeringsvärde har sprungit upp vida snabba än deras areal tillvuxit. Medan de 1905 stodo i 96,7 milj. kr. eller 28 kr. per har, voro de 1915 taxerade till 167,1 milj. kr. eller 45 kr. per har och 1924 till 295,1 milj. kr. eller 76 kr. per har. Jordbruksdomänerna voro taxerade 1915 till 61,1 milj. kr. och 1924 till 92,7 milj. kr.

Domänstyrelsen anser att statens domäner i stort sett upptaxeras proportionsvis högre än enskildas motsvarande egendom. De få ock som senare visas bära en mycket tung kommunal skattebörda.

Förutom skogsmark och skog samt inventarier av ett för ett så stort verk proportionsvis ringa värde (1924: 1,6 milj. kr.) äger verket även vissa fonder och reserverade medel.

Störst är "fonden för inköp av till skogsbörd duglig mark", vilken 1924 ägde en behållning av 12,9 milj. kr. Dess huvudinkomst utgöres av likviden för smärre, försålda jordbruksegenomar. En annan stor fond är "förnyelsefonden för återväxtkostnader" grundad 1917, vid 1924 års slut ägande en behållning av 6,1 milj. kr. Till denna avsättes numera årligen 6 % av rotvärdet å det från statens skogar avverkade virket. För anordnande av flottleder av nytta för statens skogar ha länge av riksdagen beviljats medel. Från och med 1921 ordnades detta medelst upprättande av en särskild "flottledsfond", vilken 1924 hade ett kapital av 5,7 milj. kr. Riksdagen har även sedan 1914 anvisat medel till en "fond för anordnande av jägmästarebostäder", vilken 1924 disponerade 707,100 kr.

Enligt Kungl. Maj:ts beslut få de bägge förstnämnda fonderna, i den mån deras tillgångar ej erfordras för sitt egentliga ändamål, användas som rörelsekapital. Sådant disponerar verket därutöver genom ett kapitalökningsanslag av 10 milj. kr. samt en rörlig kredit hos riksgäldskontoret av 10 milj. kr. Senast ett halvt år efter räkenskapsårets slut skall föregående års överskott vara till statskontoret inlevererat.

Domänverkets inkomster från skogsdomänerna utgöras till mellan 90 och 97 % — växlande under olika konjunkturer — av skogsförsäljningsmedel; dessa ha under senare två årtionden under mera normala år uppgått till från 12—27 milj. kr., men under krigshögkonjunktursens tre år 1918—1920 till omkring 50 milj. kr. årligen. Arrendemedel utgöra numera omkring 900,000 kr. eller c:a 3 % av totalinkomsten; ersättningen för vissa administrativa arbeten har sprungit upp över 1 milj. kr.

eller till något över 4 %. "Övriga inkomster" växla, de voro 1924 791,600 kr. (2,7 % av totalinkomsten).

Avverkningsens omfattning i landets olika delar och under skilda tider omtalas utförligt sid. 106 och har redan till sina medelbelopp ovan sid. 255 berörts. Under de 15 åren 1910—1925 försålles från statsskogarna virke för 419,2 milj. kr. eller i medeltal 27,9 milj. kr. per år. Huvuddelen därav försålles å rot, nämligen för 253,4 milj. kr. mot för 165,8 milj. upphugget; detta motsvarar årligen för c:a 17 milj. på rot och 11 milj. kr. för upphugget.

Genomsnittsprisen vid rotförsäljningarna ha stigit från 3,90 kr. per kbm 1910 till 4,10 kr. 1914 och 4,40 kr. 1924. Under krigsåren sprang priset upp avsevärt över de nämnda och nådde sin topp 1920 med 12,40 kr. per kbm.

Försäljningen sker som nyss nämndes huvudsakligen å rot särskilt inom norra Sverige, där huvudmassan försäljes å under hösten hållna stora virkesauktioner; dock försäljes även upphugget virke i avsevärda mängder. Sedan verket 1923 erhöll en i virkesaffär tränad försäljningschef, har ock den, likvisst blott i ganska begränsad omfattning, bedrivna försågnigen fått större betydelse och lämnat god vinst. År 1924 försålles för 3,3 milj. kr. sågat virke; jfr sid. 127. Även träkol framställes inom härför genom sitt läge lämpliga delar av kronoparkerna. Mängd och värde av försålt virke av olika slag anges i tab. 29.

Virket försäljes huvudsakligen inom landet, till bolag och enskilda, men till några få procent även till andra statens verk, särskilt statens järnvägar och armén (sid. 122). Sågat virke exporteras numera direkt genom verket själv. De förluster verket gjort på virkesköpare omtalas sid. 123.

En stor post är det virke, som kostnadsfritt utlämnas till arrendatorer och andra, vilka på grund av särskilda avtal därtill kunna vara berättigade. Under åren 1901—1905 utgjorde det samma knappt 80,000 kbm årligen men hade 1921—1923 stigit till över 200,000 kbm, således nära tredubblats. Det torde ha ett värde av omkring 1,1 milj. kr. Särskilt de sydsvenska domä-

nerna tyngas hårt härav, isynnerhet i vissa trakter. Medan de sistnämnda tre åren för samtliga skogar utgjorde 6,2 % av avverkningen, tar det i parkerna i Upplands, Stockholms, Södermanlands och Östergötlands län i anspråk den nästan häpnadsväckande summan av 14 % av det virke skogarna lämna.

Domänfondens utgifter kunna lämpligen inordnas under fyra huvudrubriker: personalkostnader, kostnader för rörelsen, skogskapitalets underhåll och tillväxt samt förluster å virkesköpare.

Beträffande personalkostnaderna är att observera den oerhörda stegringen under de senare åren. Enligt domänstyrelsens egna berättelser utgjorde de 1910 1,8 milj. kr., 1920 8,1 milj. kr. och 1923 6,3 milj. kr. Med stöd av i revirboksluten gjorda beräkningar visa, att 1923 och 1924 till revirens ordinarie förvaltande personal årligen utgått något över 1,8 milj. kr., till extra ordinarie och extra c:a 650,000 kr. och till bevakande personal (1923) c:a 3,1 milj. kr. Härtill komma kostnader för överjägmästare och deras biträden (c:a 870,000 kr.) samt för domänstyrelsen (1924: 515,100 kr.). Domänverkets kostnader voro för revirförvaltare och därmed jämställda i genomsnitt per år omkring 13,000 kr., för varje extra ordinarie och extra förvaltande tjänsteman 8,100 kr. och för varje ordinarie kronojägare 4,900 kr. Härutöver komma för närvarande ej fastställbara omkostnader för diverse förmåner såsom för medicin, flyttningshjälp till hela personalen samt för många bland dem en utmärkt vacker och bekväm bostad till ett pris, som icke ens täcker underhållskostnaden. Verket kan sägas ha väl sörgt för sin personal.

Kostnaderna för rörelsen kunna grupperas i utgifter för lokaler, expenser m. m., för anläggningars och andra anordningars (byggnader, rågångar m. m.) hållande i stånd, för virkesuttag, för skatter och onera samt för diverse. Samtliga ha på de senare åren stigit i anmärkningsvärd grad och mestadels vida utöver penningvärdets fall.

Medan kontorskostnaderna per revir och år 1916 utgjorde 841 kr., sprungo de, tack vare att hyresersättning för revirexpe-

dition beviljats, 1917 upp till 1,305 kr. och stego sedan oavbrutet till 1921, då de nådde sin hittillsvarande toppunkt med 3,168 kr. för att sjunka i två år och sedan åter stiga, så att de 1925 utgjorde 2,889 kr.

Under byggnadskostnader redovisas både underhåll och nybyggnad. De ha stigit från 0,6 milj. kr. 1916 till 1,8 milj. 1920 och 1,1 milj. kr. 1923. Dessa betydande byggnadskostnader ställas i samband med de många förfallna husen å inköpta domäner. Då verket i hyror icke erhållit mera än 750,000 till högst 900,000 kr. per år, betyda de stora underhållskostnaderna att till den befolkning, som bor i statens skogar, årligen betalas en hyresersättning av 250,000 till 300,000 kr. Numera, då arbetspriserna sätts enligt likformiga fackföreningstariffer, innebära de låga arrenden och hyror, som utgå, sannolikt ett onödigt premierande till förfång för verkets bärighet av den del av arbetsstyrkan, som bor i skogarna; jfr även sid. 134.

För utsyning och stämpling samt avverkning utgår årligen allt större belopp. Siffror återfinnas å sid. 137; 1924 utbetalades härför 6,544,000 kr.

Skatterna ha på senare år blivit en av domänverkets största utgifter. Medan de 1910 utgingo med c:a 445,000 kr., hade de 1924 stigit till 3,100,000 kr. eller 11,8 % (1922: 14,1 %) av bruttoinkomsterna, 1 % av taxeringsvärdet samt 74,4 % av den bokförda nettovinsten. Mycket har gjorts från domänstyrelsens sida att få ned de höga kommunalskatterna, dock ha försöken ej krönts med större framgång.

För skogskapitalets underhåll och tillväxt nedläggas numera mycket betydande delar av inkomsterna. Den höga avlöningen till personalen motiveras väsentligen med nödvändigheten att ha skickligt och erfaret folk, som sköter yxan och leder beståndsvården; kojbyggnader, vägar m. m. med att bereda denna personal lätt och bekväm tillgång till skogarna.

För skogsvårdande åtgärder (skogsodling, dikning och vägbyggnad) utgingo under femårsperioden 1920—1924 i runt tal 12 milj. kr. eller 2,4 milj. per år. Under 1923 och 1924 utgingo 34,5 % eller mera än en tredjedel av nettovinsten härtill

samt resp. 6,8 och 9,5 % av bruttoinkomsten; jfr tab. 27 sid. 141.

Fullständig tablå över den ekonomiska verksamheten 1923 och 1924 finnes i tab. 34 och för 1925 i tab. 37.

5. *De nordsvenska statsskogarnas utbyte jämfört med de sydsvenskas.*

Studiet av skogarnas utbyte inom landets olika delar visar stora olikheter mellan de nordligare distrikten samt södra och mellersta Sveriges. För översiktlighetens och enkelhetens skull har landet i denna framställning blott delats i tvenne huvuddelar, å ena sidan de 5 nordligaste distrikten och å andra de 8 övriga. För bägge grupperna ha revirboks slutens viktigaste siffror för 1923 och 1924 sammanställts i tab. 35. År 1924, ett för trävaruhanteringen sannolikt nog så normalt men för domänverket dåligt år, visar uppenbarligen på att det ogynnsamma resultatet väsentligen beror på stora kostnader och små inkomster inom övre Sveriges 5 distrikt. Tages hänsyn till vad distrikten taga i anspråk av förnyelsefonden för återväxtkostnader utöver vad som från dem till denna inbetalts samt med vilket belopp virkeslagrets omkostnadskonto minskats eller ökats under 1924, visar det sig, att övre Sveriges fem nordligaste distrikt, d. v. s. de där statens stora skogsarealer äro belägna, gingo med en vinst av endast 515,300 kr. Detta oaktat å dem avverkades 2,4 milj. kbm virke, motsvarande 21 öre per kbm. I allt offrades på skogskapitalets underhåll och tillväxt — skogsstatspersonalens avlöningar oberäknade — under året 1,270,400 kr.

Övriga Sveriges statsskogar med nästan samma taxeringsvärde (145,6 mot 149,5 milj. kr.) lämnade däremot vid motsvarande beräkningssätt en nettobehållning av 3,020,300 kr. på 1,5 milj. kbm försålt virke och sedan 1,1 milj. kr. använts på skogskapitalets underhåll och tillväxt.

De skogar, förutom statsskogarna, med vilka domänverket har att taga befattning, äro dels vad här benämnas understöds-skogar, d. v. s. sådana, vilkas behållning utgår till bestämt statligt eller annat ändamål, men som äro statens egendom (prästskogar, renbetesfjällskogar, bergverksskogar), dels ock andra korporationers eller enskildas skogar, som skötas av domänförvaltningen eller stå under dess uppsikt. Sådana äro härads- och sockenallmänningar, städernas skogar, donationers skogar, de enskildas skogar i lappmarkerna och vissa fjälltrakter. En kort redogörelse för alla dessa jämte av domänverkets ställning till desamma lämnas i kap. VII. Det torde vara onödigt att i denna sammanfattning ingå på dem, utan hänvisas den intresserade till den översiktliga framställningen i nämnda kapitel.

6. *Domänverkets organisation och arbetssätt.*

Domänverkets arbete är fördelat på dels en central myndighet i Stockholm, domänstyrelsen, dels på "skogsstaten", som i orterna leder arbetet. Denna senare består dels av 13 överjägmästare med under dem sorterande expeditioner för vartdera sitt distrikt, dels av revirförvaltare (jägmästare), som vardera handhaver ett revir. De 141 reviren utgöra de egentliga förvaltningsenheterna. De äro för arbetsledning i skogen, bevakning m. m. uppdelade i tillsammans 625 bevakningstrakter, vardera med en kronojägare som ledare.

Domänstyrelsen. Domänverkets centrala förvaltningsmyndighet, domänstyrelsen, räknar sitt ursprung från den 21 januari 1859, då en "skogsstyrelse" inrättades med uppgift att ordna och leda förvaltningen av de allmänna skogarna. Skogsstyrelsen omorganiserades 1883 till den nuvarande domänstyrelsen. I spetsen för densamma står en generaldirektör, med en överdirektör som medhjälpare. Ärendena äro fördelade i 7 byråer under vardera en byråchef, 3 för skogarna, 2 för jordbruksdomänerna, 1 för kamerala ärenden samt 1 fiskalskontor under en domänfiskal. Härtill kommer en särskild avdelning med en

försäljningschef (överdirektörs lön) som ledare för virkesförsäljningen. Schemat sid. 186 ger en god översikt över organisationen. De olika tjänstemännens huvudsakliga arbetsuppgifter, deras löner m. m. omtalas sid. 190.

Kostnaden för domänstyrelsen, som vid dess inrättande 1883 utgjorde 105,800 kr., har stigit oerhört under sista årtiondet; 1910 232,200 kr., 1924 909,300 kr. I styrelsen voro 1883 anställda 23 personer, 1924 130. Antalet anställda, liksom kostnaderna, ha under sista året dock något minskats.

Skogsstaten är av ålder namnet på den ute i orterna arbetande personalen; denna är dels förvaltande, dels bevakande.

Sedan 1869 äro statens skogsdomäner uppdelade på överjägmästaredistrikt, då 6 nu 13; chef för distriktet är överjägmästaren, vilkens åligganden närmare angivas sid. 197. Han har till sin hjälp en skogligt bildad assistent jämte skrivbiträden m. m. Under honom sorterar utom distriktets revirpersonal även ett taxatorskontor för uppgörande och revision av hushållningsplaner m. m.

Den egentliga lokala förvaltningsenheten är reviret. Utom dess ledare, jägmästaren, tjänstgör på större revir även skogligt bildad assistent, varjämte särskilda medel utgå till skrivbiträde. Reviren voro 1875 81, ökades försiktigt till ett stycke in på detta århundrade, så att de 1905 voro 90, men senare uppdelades reviren starkt och voro 1915 111 samt 1925 141. Domänstyrelsens skäl härför återfinnas sid. 203. Det stora antalet revir och de höga kostnaderna för revirskötseln äro en viktig orsak till verkets under senare tid så dåliga avkastning. Närmare detaljer om revirarbetets organisation återfinnas sid. 205.

Av den förvaltande personalen fordras högre skoglig utbildning, numera i skogshögskolans s. k. jägmästarekurs. Den därifrån utexaminerade har att tjänstgöra vid skogsarbete ett halvt år, varefter han, om plats finnes, förordnas till extra jägmästare. Efter ett tiotal år eller längre tids arbete som extra eller extra ordinarie tjänsteman eller som ordinarie assistent i verket, har han utsikt att bli ordinarie jägmästare, d. v. s. revirförvaltare vid en ålder av ungefär 37 år. För befordringsgrunder

m. m. redogöres sid. 209. Samtliga jägmästare ha principiellt samma betalning; olikheterna bero på den orts dyrhet eller avlägsenhet m. m., å vilken de äro stationerade, samt på tjänstetider. Lönen växlar mellan 7,140—10,020 kr. jämte dyrtidstillägg (1924: c:a 1,600 kr.); pension erhålles vid 65 års ålder med 5,724 kr. jämte eventuellt dyrtidstillägg. Flertalet jägmästare i norra Sverige bebo verkets präktiga bostäder, för vilka betalas en hyra av 384—1,248 kr.

Den bevakande personalen utgöres av 625 ordinarie samt omkring 250 extra ordinarie och extra kronojägare. Dessa äro väsentligen arbetsledare i skogen, men biträda även jägmästarna vid utsyning, stämpling m. fl. mera maktpåliggande förrättningar. Ordinarie tjänst har i allmänhet erhållits vid 33 år. Lönen är 2,460—3,888 jämte för närvarande dyrtidstillägg av c:a 20 %. Ett stort antal bebo verkets bostäder för det billiga priset av 287—684 kr.

Arbetareförhållandena å statsskogarna. Domänverket är en av landets större arbetsgivare. År 1925 utbetalades i arbetslöner minst 11 milj. kr. Uppenbarligen är det av stor vikt att ha tillgång till en stor, stabil och duglig arbetarestam för de mångahanda arbeten, som stå i samband med skötseln av de nära 15 % av landets skogsarealer, som stå under verkets ledning. I detta avseende, liksom i så många andra hithörande, ha förhållandena kommit att gestalta sig synnerligen olika inom de norra och de sydligare delarna av landet.

Ursprungligen funnos inga fasta arbetare på statsskogarna, men så småningom och i samband med de stora inköpen av främst gamla bruksegendomar ha en mängd lägenheter, torp och smärre gårdar införlivats med statsskogarna. Vid dessas borthyrande eller bortarrenderande ingick i villkoren även skyldighet att för visst bestämt pris utföra vissa dagsverken eller viss arbetsprestation i skogarna. Härmed fick verket från 1880-talet å de sydsvenska kronoparkerna allt flera fasta skogsarbetare, som ägnade hela eller en del av sin tid och kraft åt arbete på skogarna men som å andra sidan garanterades viss arbetsförtjänst. Efter uppväxandet av starka arbetareorganisa-

tioner sågo dessa med allt oblidare ögon, att dylika avtal om lägre arbetslöner emot vissa naturaförmåner slötos, och under senare år har domänverket haft allt svårare att kunna påräkna fast och säker arbetskraft till bestämt pris, utan har måst betala ungefär marknadens gällande dagslöner och därutöver upplåta bostäder och jord till mycket billigt pris, något som gjort arbetskraften å kronoparkerna mångenstädes synnerligen dyr samtidigt som man ingalunda med säkerhet kunde påräkna densamma, oaktat den bodde i verkets dyrhållna bostäder.

Inom Dalarnas och Norrlands glesbebyggda skogstrakter utfördes länge de arbeten, som å skogarna kommo till utförande, av lejd arbetskraft; traktens jordbrukare voro glada att ha dessa arbeten, vilka huvudsakligen voro vinterarbeten, som biförtjänst. Sociala skäl förde emellertid, vida tidigare än behovet därav ur skoglig synpunkt gjorde sig gällande, till att skogstorp, odlingslägenheter och senare kolonat upplätos å kronans skogar till personer, som önskade få ett eget hem, besuttet med äganderätt eller å upplåten mark. Genom statsmakternas beslut 1891 och 1904 samt 1918 har såväl mark upplåtits som vissa rättigheter och direkta understöd beviljats dem, som önska bosätta sig å lämplig mark inom statens skogar i de bägge nordligaste länen. I allt funnos vid 1924 års slut å hela landets kronoparker 7,300 lägenheter av olika slag, å vilka fasta skogsarbetare voro bosatta. En del av dessa äro, en del äro icke bundna genom kontrakt till visst arbete å parkerna.

32. Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Andra delen. Rättegången i brottmål. Norstedt. 312 s. Ju. 33. Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Tredje delen. Rättegången i tvistemål. Norstedt. 246 s. Ju.	34. Betänkande och förslag i fråga om ersättningsbyggnad för flottan. Beckman. vj. 96 s. Fö. 35. Sveriges allmänna skogar, deras tillkomst, tillstånd, förvaltning och avkastning. Av G. Andersson. Tiden. xij, 268 s. Fl.
-

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivnas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

Statens offentliga utredningar 1926

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagsättning. Rättsskipning. Fång- vård.

P. M. ang. tåtare tingssammanträden. [6]
Betänkande ang. ändringar i hovrätternas
organisation, arbetssätt och löneförhållan-
den m. m. [20]
Processkommissionens betänkande. Första de-
len. Domstolsförfattningen. [31] Andra de-
len. Rättegången i brottmål. [32] Tredje
delen. Rättegången i tvistemål. [33]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande ang. de icke rättsbildade dom-
sagobiträdenas avlöningsförhållanden och
anställningsvillkor. [2]
1921 års pensionskommittés betänkande. 7.
Nytt förslag till militär tjänstepensionslag.
[3]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande ang. beskattning av inländska ju-
ridiska personer. [18]

Politi.

Betänkande med förslag till lag ang. åtgärder
mot dryckenskap och fylleri. [17]

Socialpolitik.

Utredning rörande lagstiftningen om arbets-
tidens begränsning i vissa främmande län-
der m. m. [1]
Postverket. [4]
Förslag till lag om behandling av vissa ar-
betsovilliga och samhällsvådliga m. m. [9]
Sveriges allmänna skogar. [35]

Hälsö- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Ingenjör N. Ekwalls utredningar. 5. Ang.
elektrifiering av landsbygden inom Stock-
holms län. [23] 6. Ang. elektrifiering av
landsbygden inom Uppsala län. [24] 7. Ang.
elektrifiering av landsbygden inom Söder-
manlands län. [25] 8. Ang. elektrifiering av
landsbygden inom Göteborgs och Bohus län.
[26] 9. Ang. elektrifiering av landsbygden
inom Älvsborgs län. [27] 10. Ang. elektrifie-
ring av landsbygden inom Skaraborgs län.
[28]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Förslag till ändrad lydelse av vissa delar av
lagen om nyttjanderätt till fast egendom. [8]
Förslag till lag ang. uppsikt å vissa jord-
bruk. [15]
Utlåtande med förslag ang. statsbidrag till
nyodling och betesförbättring å ofullstän-
diga jordbruk. [21]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande ang. statsbidrag för torrläggning
av mark i ändamål av skogsbörd m. m. [29]

Industri.

Cement- och betongbestämmelser. Andra upp-
lagen med tillägsbestämmelser. [13]
Tillägg nr 1 till cementbestämmelser. Särtryck
ur 1926: 13. [14]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande och förslag ang. ordnandet av
bangårdsförhållandena i Göteborg. [16]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoviäsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Det svenska skolväsendets organisation. [5]
Betänkande ang. gymnastiska centralinsti-
tutet. [10]
Förslag till handbok för svenska kyrkan. [12]

Försvarsväsen.

Betänkande ang. förenkling av förvaltnings-
organisationen vid arméns truppförband. [7]
Förenkling av organisationen å flottans sta-
tioner m. m. Del 1. Flottans varv. [11]
Del 2. Flottans stationer utom varven. [19]
Betänkande rörande den ekonomiska försvars-
beredskapens organisation. [22]
Betänkande och förslag ang. värdering och
disposition av kronan tillhörig mark i Vax-
holm. [30]
Betänkande och förslag i fråga om ersätt-
ningsbyggnad för flottan. [34]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.